

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

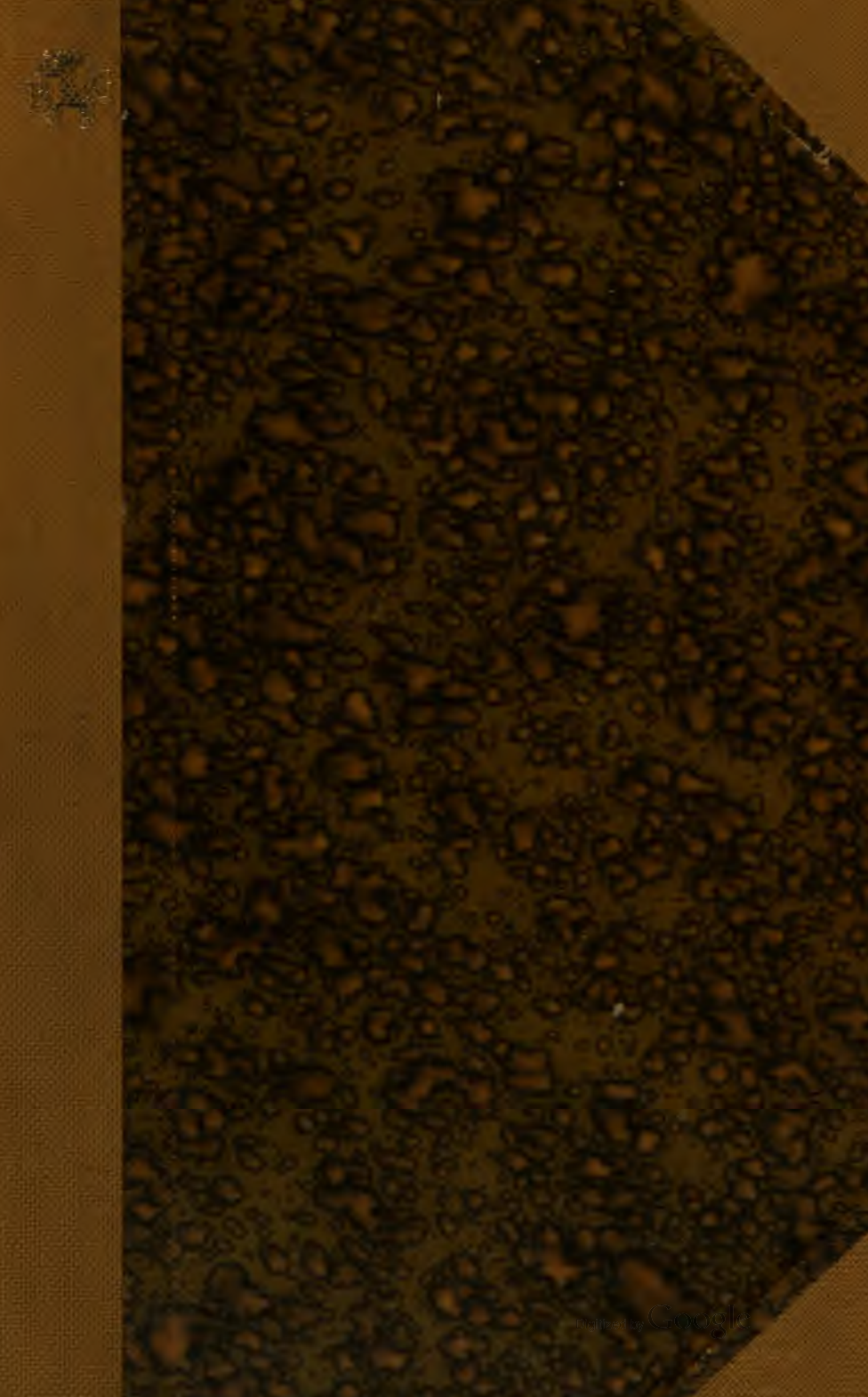
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

UNIVERSITEITSBIBLI

90000001

Digitized by Google

Bl. 2014'

P. C. HOÖFTS W A R E N A R ,

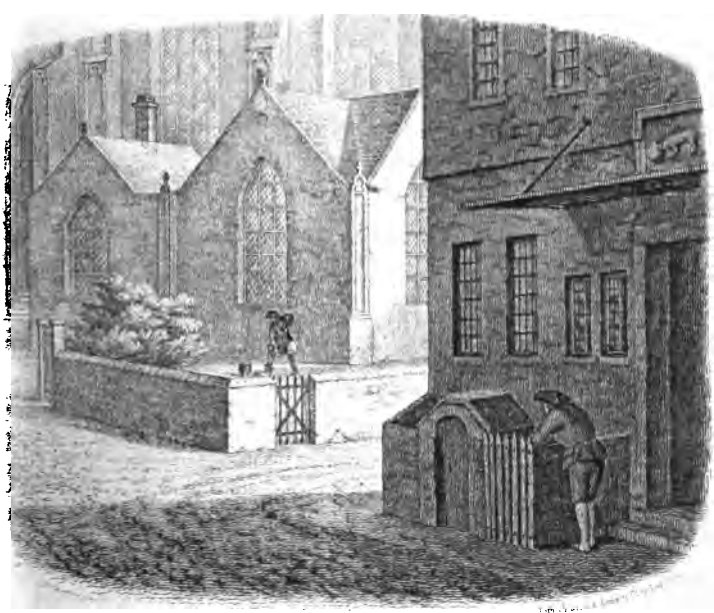
M E T   E E N E

I N L E I D I N G   E N   A A N T E E K E N I N G E N

D O O R

M. D E V R I E S .

732

LEIDEN,
H. W. H A Z E N B E R G & Co

1843.

BL2014⁷

DEN

HOOGGELEERDEN HEERE

M. S I E G E N B E E K,

ART. LIB. MAG. PHIL. DOCT.

HOOGLEERAAR TE LEYDEN,

RIDDER DER ORDE VAN DEN NEDERLANDSCHEN LEEUW,

LID VAN HET KONINKLUK NEDERLANDSCH INSTITUUT VAN KUNSTEN

EN WETENSCHAPPEN,

ENZ. ENZ.

Hooggeloorde Heer!

De wensch dien ik steeds gekoesterd heb, en aan welken Gij goedgunstig gehoor hebt willen geven, de wensch namelijk, dat het mij geoorloofd mogt zijn deze bladeren aan U toe te wijden, ontsproot uit eene dubbele reden. Eensdeels was het de begeerte om het werk mijner jeugdige en ongeoefende krachten onder de bescherming van Uwen naam bij het letterkundige publiek in te leiden, ten einde het om de achting, die dat publiek U in zoo hooge mate toedraagt, welwillend ontvangen mogt worden. Maar meer dan dit nog was het de behoefte van mijn hart, U een offer, hoe gering dan ook, van mijne dankbaarheid toe te brengen. Of zou ik niet levendig gevoelen, hoe vele en hoe groote gunstbewijzen ik aan U verschuldigd ben? Sedert meer dan eene halve eeuw door

de naauwste banden eener innige vriendschap aan mijn geliefden Vader verbonden, hebt Gij ook mij bij mijne komst aan deze Hoogeschool Uwe toegenegenheid niet ontzegd, maar mij integendeel ten allen tijde en op alle wijzen met zoodanige blijken van Uwe gunst vereerd, dat ik niet weet, of ik in U meer den leermeester eerbiedigen, of den welmeenenden vriend liefhebben moet. De bescheidenheid verbiedt mij in deze herinnering hier openlijk breedvoerig uit te weiden, maar zij mag mij niet verhinderen U de opregte getuigenis te doen toekomen van de erkentelijkheid, die mijn gemoed vervult. Zeker, hetgeen U in deze bladeren wordt aangeboden, is eene onbeduidende hulde, aan Uwen naam toegebracht; maar indien deze hulde van de gevoelens, die den schrijver bezielen, eenige waarde kan ontleenen, moge zij U dan in dit opzigt niet ongevallig zijn!

De aanleiding, die mij tot het zamenstellen van dit werkje bewogen heeft, is U bekend. Gij herinnert U, dat de Letterkundige Faculteit aan deze Hoogeschool ten jare 1841 eene prijsvraag uitschreef, waarbij eene taal- en oudheidkundige verklaring van den Warenar van P. C. MOERT, en eene vergelyking van dat blijspel met de Aulularia van PLAUTUS en den Avare van MOLIERE verlangd werd. Het belangrijke inzonderheid van het eerste deel dezer vraag deed mij besluiten, aan de beantwoording mijne krachten te beproeven, en, bijgestaan door rijke hulpmiddelen, die de opgenomen taak niet weinig verligten, mogt het mij gebeuren in het gunstig oordeel der Faculteit de zoetste belooning van den arbeid te smaken. Weinig dacht ik er destijds aan, dat die arbeid eens in het licht zou verschijnen, en ditmaal betreurde ik het besluit der Hooge Regering niet, dat het opnemen der prijsverhandelingen in de Academische Jaarboeken afgeschaft had; want ik zag mij alzo behoeft

voor de openbaarmaking van hetgeen in korten tijd en met geringe krachten opgesteld was. En zoo had ik reeds mijne aantekeningen over den Warenar tot eene stille vergetelheid bestemd, toen Uwe vleijende aanmoediging mij opwekte, eene nieuwe bewerking der voorhanden zijnde stoffe te ondernemen, ten einde die, gezamenlijk met den tekst van het blijspel uitgegeven, als eene proeve mijner studiën in de vaderlandsche taal- en letterkunde, aan het oordeel van deskundigen te onderwerpen. Dezen Uwen raad, ook door andere personen, in welke ik mede het grootste vertrouwen mogt stellen, ondersteund, meende ik niet in den wind te mogen slaan, te meer daar ik in de gewichtige aanmerkingen, door U en andere Leden der Faculteit op mijn werk gemaakt, en mij welwillend medegedeeld, mij den weg geopend zag om veel gebrekkigs in mijn eerste opstel te verbeteren; een voorregt, dat ik hier niet vermelden kan, zonder aan hen, die mij hiertoe hunne teregtwijzigingen verstrekten, mijnen opregten dank te betuigen.

De overbrenging uit het Latijn in onze moedertaal heeft gaande weg eene geheele omwerking uitgelokt. Veel is veranderd en gewijzigd, veel, wat overtollig was, weggelaten, meer nog, wat kwalijk gemist kon worden, bijgevoegd, en daarbij, als van zelf spreekt, gebruik gemaakt van hetgeen in den laatsten tijd over de vaderlandsche taal belangrijks geschreven is. De uitvoerige vergelijking der drie blijspelen is achterwege gelaten, omdat de inhoud daarvan, althans wat PLAUTUS en MOLIERE aangaat, reeds meermalen zoo uitstekend in het licht gesteld is, dat het gewaagd zou zijn deze stoffe op nieuw te behandelen. De beoordeeling van den Warenar zelven, en de vlugtige vergelijking daarvan met de *Aulularia* moest evenwel hare plaats behouden en heeft zich, vermeerderd met eenige andere opmerkingen en bijzonderheden, tot de

Inleiding gevormd, die den tekst van het stuk voorafgaat. En zoo is deze uitgave van den Warenar, met hetgeen haar vergezelt, tot stand gekomen; eene bewerking die, wel is waar, eenige gebreken van mijn oorspronkelijken arbeid uit den weg geruimd heeft, maar toch nog in geenen deele zoodanig geslaagd is, als zij wezen zoude, wanneer het vermogen met den wil had gelijk gestaan. Mogten ervarenere regters de misslagen, die het werk ontsieren, togevend beoordeelen, en mij een deel van die welwillendheid schenken, die mij van U, Hooggeleerde Heer! altijd zoo ruimschoots te beurt is gevallen, het zou mij tot geene geringe aanmoediging verstrekken.

Ten slotte zij het mij vergund U nogmaals de verzekering van mijne hoogachting en erkentelijkheid te geven, en mij bij voortdurende in Uwe toegenogene bescherming aan te bevelen.

*Leiden,
27 Febr. 1843.*

M. de Vries.

PETRI HOFMANNI PEERLKAMPI

C A R M E N

EGREGIO ADOLESCENTI

MATTHIAE DE VRIES

HARLEMENS.

Quem iuvet, instabilis venetur gaudia vitae,
Et mutet incertos Lares;
Velivolum ad Thamesin nunc visat, et arva superbi
Rigata fluctu Sequanae;
Nunc Tiberin flavum et domini monumenta Quiritis,
Lymphasque amet Sebethidas;
Nunc ad pulchra Tagi, nunc Hebri ad pulchra fluenta
Fastidiosus avolet;
Parva sit huic, aegrae vitanti taedia mentis,
Europa, anhelet Indiam:
Non ita Neerlandus sese fugit: angulus illi
Haud patria est iucundior.
O patria, hos sensus quanta dulcedine mulces,
Olympus in terris sacer!
Tuque, o cara foci sedes, ubi prima steterunt
Infantiae incunabula!
Nulla tui immemorem capient oblivia; dextrae
Prius ipse erit suae immemor.
Hic fidam risu didicit cognoscere matrem,
Genu paterno hic insidens
Dimidiata loqui et voces imitantia lingua
Balbutiente nomina;

Tum moliri arces et ponere castra, tubasque
     Inflare, regnum ludere,
 Iungere curru hoedos, se aurigam ferre, voluptas
     Reditura nullo tempore!
 Interea patulae committere semina menti
     Non desinunt piaae manus;
 Semina, quae flores gignant virtutis amoenos,
     Lucunda fructuum omina.
 Pulchra dies, primum qua recti conscia blando
     Colore mens tinguunt genas:
 Atque ignota sinus percurrit flamma tremantes,
     Ceu rima nubes ignea!
 Pulchra dies, rude Musarum quae pectus amore
     Flagrare conspiciit novo;
 Qua Deus et patria incipiunt, verumque bonumque
     Sancta esse cordi nomina!
 Illa dies Genium lacte deducit Olympo,
     Custos fidelis ad latus
 Qui caput hinc nivcis atque hinc circumstrepit alis,
     Monstrans pedum vestigia,
 Ne recto deflectat iter de tramite, raptas
     Contagione saeculi.
 O felix, Genio facilis qui praebeat aurem,
     Ducique se volens sinat!
 Quae procul huius vitae arridet felicitis imago,
     Quae spes futuri ostenditur!
 Quae talem aurora excipiet formosa dies, quae
     Diem sequetur vespere!
 Quidquid agit, iuvenem placidae pax aurea mentis,
     Parentum amor beat et Dei;
 Quocumque incedit, laudes et vota bonorum
     Gressus sequuntur omnium.
 Non animum huius vixant tristes fastidia vitae,
     Nec temporis queritur moram.
 Sufficit ipse sibi, suus est; patriaque focoque
     Nil dulcius Neerlandico:
 Hic, ubi magnorum virtus surrexit avorum
     Tacito vicens silentio;

Tum soli monstrata novo, stetit unica mundi
 Stupentis admiratio.
 Dicite felices animae, felicia prisci
 Vos dicite aevi germina,
 Quid dominos potuit fastus contundere, Ibera
 Levare collis vincula?
 Cur Thamesis trepidante revolvit ab aequore fluctus,
 Fractisque pallet cornibus?
 Aut arma infestae manus victricia Franco
 Excussa Xerxi decidunt?
 Nomen ad Hesperios Neerlandum et nomen Eoos
 Cur spreta fertis natio?
 Quid Musis Latio profugis splendentia templa
 Pigra in palude condidit?
 Hoc placidae pietas intra penetralia Vestae,
 Laboris hoc patiens manus,
 Hoc simplex vita in censu non paupere fecit,
 Suisque mens dives bonis.
 Tunc libertatem officiis populusque patresque
 Iunxere vinclo amabili,
 Et frontem ornabat sincera modestia, nec mos
 Bonum videri, haud esse, erat.
 Ah! fuimus Troes: semel insanivimus, arte
 Capti Sinonum perfida,
 Infaustas monstro fatali pandimus urbes.
 Hinc omne pestilentiae,
 Hinc scelerum seges: effugit, si quaerere velles,
 Hollandia ex Hollandia.
 Di bene! Spes mansit: nec Jupiter omnia falsos
 Iratus Argos transtulit.
 In manibus spes illa tuis, generosa iuventus!
 Pignus tuemini sacrum.
 Ardua labentis defendite Pergama Troiae.
 Labor supremus vos vocat.
 Vos illa antiquae sedes pietatis, amara
 Quae nunc cinis pietatis est,
 Vos maiorum umbrae, moesto vos patria vultu,
 Vos, alterum genus, adspicit.

Ite, agite, et totas pulchro in certamine vires
Exserite, vincite hoc decus!
Macti animis, quis pulsat amor trepidantia corda
Tantam parare gloriam!
Vriesia in hac acie dudum stetit ardua virtus,
Stabitque semper Vriesia.
Fortunate pater, tali dignissime nato!
Quale hoc patri spectaculum!
Quale tibi! lacrymae dicent, non verba. Beatum,
Cui lacrymae sic effluent!

INLEIDING.

Indien men bij werken van kunst en smaak het vele tot maatstaf van het goede mogt aanwenden, dan kwam welligt in onze letterkunde de eerste plaats aan het blijspel toe. Zeker, in al hetgeen men gewoonlijk onder den naam van fraaije letteren begrijpt, heeft ons vaderland overvloedige werken opgeleverd; maar waarschijnlijk heeft toch, althans in vroegeren tijd, niet ééne soort in aantal van voortbrengselen de tooneelpoezij overtroffen of zelfs geëvenaard. Misschien zal deze stelling bevreemding wekken bij de zulken, die wel eens over de armoede van onzen schouwburg hebben hooren klagen. Het is zoo, schijnbaar bestaat die schaarscheit van vaderlandsche tooneelstukken, omdat de meesten daarvan in de diepste vergetelheid gezonken zijn. Doch men raadplege de geschiedenis onzer letterkunde, niet uit de geschriften, die daarover tot nog toe in het licht zijn verschenen, maar uit de levende bronnen zelve, in onze rijke inlandsche boekverzamelingen zoo rijkschoots voorhanden, en zie daar hoe sinds een drietal eeuwen,

om nu zelfs van vroegere dagen geene melding te maken, elk jaar aan ons tooneel zijne schatting gebragt heeft, zoowel van oorspronkelijke, als van nagevolgde blij- en kluchtspelen. Men doorloope de naamrollen van VAN DER MARCK EN HENSKES, en die van den Amsterdamschen schouwburg, en bedenke, dat zij slechts een gering gedeelte van het aanwezige bevatten. Dan zal men zich overtuigen, dat inderdaad onze letterkunde in dit opzigt steeds een ruimen overvloed heeft genoten, van de oude Rederijkers af, met hunne Spelen van Sinne, Battementen, Facties en andere kunststukken, tot op het laatst der vorige eeuw, toen men zich veelal met vertalingen uit het Fransch of Duitsch moest behelpen, maar ook daarin niet spaarzaam te werk ging.

Ik twijfel echter zeer, of men de gevolgtrekking goedkeuren zou, wanneer iemand uit dezen rijkdom aan voortbrengselen tot den bijzonderen bloei van het Nederlandsche blijspel in al die jaren besluiten wilde. Het is maar al te waar, dat de volmaaktheid in de kunst slechts zeer enkele malen van nabij bereikt wordt, dat meesterstukken ten allen tijde zeldzaam geweest zijn. En hoe veel te meer geldt dit niet in een vak als het blijspel, welks beoefening aan zoo gewigtige zwaarigheden is verbonden, en waarin het wel slagen van zulke fijne en teedere oorzaken afhangt. Immers heeft niet alleen het eenstemmig oordeel der schranderste kunstregters over de buitengewone moeilijkheid daarvan uitspraak gedaan, maar de ondervinding heeft ook die uitspraak bevestigd. In menig ander opzigt moge de letterkunde zich in haren geschiedrol op een aantal schitterende vernuften beroepen, slechts éénmaal was zij in staat een ARISTOPHANES, slechts éénmaal een MOLIERE aad te wijzen.

De geschiedenis van ons vaderlandsch tooneel, levert voor het gezegde een nieuw bewijs op. Jammer slechts, dat zij daarop, wat al te sterk en met te schaarsche uitzonderingen haar zegel gedrukt heeft, dat zij zoo weinige meesterstukken kan vertoonen, zoo weinig streven naar volkomenheid doet zien. Waarom toch zou men dit niet naar waarheid belijden en niet afkeuren wat afkeuring verdient? Zoo ergens, dan is vooral in het gebied der letteren onpar-

tijdige regtvaardigheid verre te verkiezen boven een nationalen trots, die zonder onderzoek altijd zich zelven toejuicht. En het is deze onpartijdigheid, die mij uit volle overtuiging de bekentenis afdwingt, dat te midden van de talrijke schoone bladzijden, die de geschiedenis onzer letterkunde versieren, de beschouwing van ons blijspel een onaangename indruk te weeg brengt. Het is hier de plaats niet, dit uitvoerig aan te toonen; maar ik beroep mij op het oordeel van al wie zich hierin eenigermate op eigen onderzoek gronden kan.

Dezelfde overvloed van tooneelstukken, maar ook dezelfde middelmatigheid was inzonderheid het deel van het tijdvak der herleving onzer letteren, de eerste helft der zeventiende Eeuw. In die dagen, toen de Nederlandsche dichtkunst zich begon los te rukken van de knellende banden, waarin de Rederijkers sinds meer dan eene eeuw hare vlugt hadden belemmerd, toen zij allengs eene zelfstandige ontwikkeling aannam, kon het niet anders of deze gelukkige omwenteling moest overal haren heilrijken invloed doen gevoelen. De geschiedenis leert ons, hoe zij dit gedaan heeft, en met welgevallen staren wij terug op den luister, waarmede onze letterkunde destijds schitterde. Maar bij al het genoegen, dat deze beschouwing aanbiedt, kan een onpartijdig beoordeelaar toch niet voorbijzien, dat het blijspel in dien algemeenen vooruitgang geenszins met andere dichtsoorten, veelmin met het treurspel, gelijken tred hield. Zeker, het deelde daarin eenigermate en verhieft zich tot hooger standpunt, dan waarop het een zoo geruimen tijd stilgestaan had. Maar die lof was op zich zelven gering. Onder de heerschappij der Rederijkers, toen koude redeneringen en onbeduidende rijmelarij voor dichterlijk vuur en talent, zoutelooze zinspelingen voor fijnen smaak, platte en morsige schilderijen voor geestige tafereelen doorgingen, toen zinnebeeldige personen op het tooneel een ijdel omhaal van zoogenaamde geleerdheid uitkraamden, en alle gevoel, smaak en kieschheid uit onze dramatische letterkunde verbannen was, toen voorzeker was het vaderlandsche tooneel tot eene laagte gezonken, waarin elke verandering verbetering zijn moest. Die verbetering heeft zich dan ook werkelijk geopen-

baard; de enge kluisters werden afgeworpen, vrijer geest, levendiger gedachte begon de voortbrengselen der kunst te bezielen, lossere vorm ze te versieren, maar het was er nog verre van af, dat zij tot die hoogte van beschaving en veredeling zouden opgevoerd zijn, waartoe onze letterkunde in zoo vele andere opzichten reeds gestegen was. Het scheen den dichters aan het ware begrip van het hoogere blijspel te ontbreken; zij zagen daarin die gewichtige bedoeling niet, door welker nastreving het bij *MOLIERE* de scherpste geeselsroede der maatschappelijke gebreken geworden is; zij misten die fijne scherts, dien beschaafden toon, die er vereischten van zijn, en hunne stukken ontaardden in kluchtspelen, naar den smaak der lagere volksklasse ingerigt. Het is bekend, hoe zelfs een *BREDERO* zich gaarne op de vischmarkt, in de herbergen en dergelijke plaatsen ophield, om de spraak en manieren van het gemeen juister te leeren kennen en getrouwer in zijne stukken over te brengen. Vandaar die menigvuldige platheden in taal en uitdrukking, die grove scherts en ruwe vormen, die bij den toehoorder misschien eenige oogenblikken den lachlust mogen opgewekt hebben, maar die den hedendaagschen lezer walgen doen. Voeg daarbij de teekening der zeden van het minst beschaafde gedeelte der burgerij, in hare volle naaktheid voorgesteld, tooneelen van liederlijkheid en ontucht onbewimpeld met de levendigste kleuren geschilderd, en men ziet ligtelijk, dat deze stukken tegenwoordig weinig aantrekkelijks meer hebben. Het is waar, niet al wat onze overkiesche ooren kwetst, is op zich zelf voor het zedelijke gevoel beledigend. De tijden zijn veranderd en fijnere vormen hebben de natuurlijker uitdrukking van vroegere dagen vervangen. Deze opmerking verzacht ons oordeel niet weinig, want wij leeren daardoor de voorwerpen in het licht van hun eigen tijd beschouwen en juister waarden. Maar men moet aan die bedenking niet al te veel toegeven, en niet alles, wat ons in geschriften van vroegere eeuwen aanstoet geeft, uit den geest des tijds willen verklaren en zeggen dat het toenmaals niemand hinderde noch onwelvoegelijk voorkwam. Het zou eene al te lage schatting van de kieschheid onzer voorouders zijn. Tafereelen als die ons de klucht van *Oene* of *Tryntje Cornelis* ophangt,

zijn altijd en overal voor den goeden smaak beleedigend geweest, en wel mogt er een verlicht tijdgenoot van uitroepen:

De ongebondenheyd der snootste sotte-kluyt
Fieltagtig werpt haar vuyl in hef van woorden uyt.¹

Het is slechts te betreuren, dat bijna alle tooneelspelen van dien tijd door dit gebrek der onkieschheid ontsierd worden, en ons niet alleen de ergerlijkste en bedorvenste zeden vertoonen, maar ook in taal en stijl zoodanig aan hun onderwerp geëvenredigd zijn, dat althans een lezer onzer dagen, wien het alleen om kunstgenot te doen is, zulke werken, zoo niet geheel veroordeelt, dan ten minste liefst ter zijde legt.

Ook van den kant van het komiesch talent in het ontwerp en de uitwerking der stukken kunnen zij geen bijzonderen lof waardig geacht worden. Wel zijn hier de verdiensten der verschillende schrijvers meer uiteenlopend, dan zulks op het punt van zedelijkheid en kieschheid van uitdrukking het geval is; wel vindt men hier eene enkele voortreffelijke uitzondering; maar over het algemeen is toch het plan der tooneelspelen van dien tijd zeer gebrekkig.

---

1) Deze woorden zijn ontleend uit een hekeldicht op de klucht van *Tryntje Cornelis* (voorkomende in den *Bloemkrans van verscheiden Gedichten*, Amst. 1659, bl. 569), een gedicht, dat in allen deele merkwaardig mag heeten. Het is geschreven in hetzelfde jaar, waarin de *Tryntje Cornelis* het eerst in het licht kwam. Het draagt door schoone dichterlijke taal en overal doorstralende verlichte denkwijze de blijken, dat de schrijver een talentvol en verstandig man onder zijne tijdgenooten was, wiens naam ik echter tot mijn leedwezen niet heb kunnen ontdekken. En nu wordt in dit gedicht het tooneelspel van HUYGENS zoo krachtig en hevig veroordeeld; de onkieschheid en onzedelijkheid, die het ontsieren, zoodanig ten toon gesteld; de strijdigheid daarvan met den achtbaren persoon van den grijzen HUYGENS met zulk een gloed geschilderd, dat ik geene sterkere getuigenis zou kunnen aanhalen, om het in den tekst genitte gevoelen te staven, dat namelijk dergelijke stukken ook in hunnen tijd afkeuring verwekten. Ook kan er wel geen twijfel bestaan, of het gemelde gedicht de uitdrukking geweest is van het algemeene gevoelen van het beschaafde publiek in die dagen. De waardige, ronde toon van het geheel waarborgt ons dit evenzeer, als het slot, waarin de schrijver zijne achting voor HUYGENS in elk ander opzigt onbewimpeld aan den dag legt, alle verdenking van partijdigheid doet vervallen. — Gaarne zoude ik het stuk hier in zijn geheel willen laten volgen, maar het beslek dezer Inleiding laat dit niet toe. Eene nadere bekendmaking komt mij evenwel wenschelijk voor, te meer daar het als dichtstuk een zeer uitstekend voortbrengsel zijner eeuw mag genoemd worden.

Gemis aan eenheid en bedoeling, aan geregelde schikking en verdeling, aan schildering en schakering, doet zich overal opmerken, en van deze misslagen zijn zelfs de werken der beste dichters niet vrij. Doorgaans bestaat het onderwerp alleen in de dramatische voorstelling van een enkel feit. Het verhaal van een overspel, van allerlei listige vonden en slinksche streken vergezeld, en waarbij gewoonlijk de goede echtgenoot de speelbal zijner sluwe wederhelft is, of dat van een behendig gepleegden diefstal, ziedaar den inhoud van verre het grootste gedeelte dezer oude tooneelstukken; en dit verhaal, dikwijls niet van vinding onthloot, meestal met eene menigte vrij kluchtige grappen opgevuld, is alleen berekend om den toehoorder te vermaken, wiens ruwe smaak hem toeliet in dergelijke tafereelen behagen te scheppen, maar geënszins om aan den maker op den titel van blijspeldichter aanspraak te geven.

Uit de vermelde eigenaardigheid van het onderwerp vloeide nog een dubbel nadeel voort. De eenvoudige voorstelling eener op zich zelve staande gebeurtenis, zonder samenstel met andere toestanden, bragt noodzakelijk het gemis te weeg van datgene, wat een der fraaiste sieraden van het blijspel heeten mag, de langzame ontwikkeling namelijk van den kunstig gelegden knoop, welks behendige ontwarring eene, dikwijls verrassende, uitkomst veroorzaakt. De oude kluchtspelen kenden zulk eenen knoop nagenoeg niet. Met den afloop van het verhaal, dat zij bevatten, is ook het stuk geëindigd, en de schrijver had er eene gelegenheid te minder door, om zijn talent te oefenen of aan den dag te leggen.

Doch hetgeen men bovenal te vergeefs zoekt (en ziedaar een tweede gevolg van het te eenzelvige onderwerp), is die juiste en scherpe karaktertceekening, die, uit eene diepe kennis van het menschelijk hart in al zijne verscheidenheden voortgevloeid, door de meesterlijke hand van den kunstenaar ontworpen, den schoonsten trek van een blijspel uitmaakt, en in het naauwste verband staat met het hooge inzicht, dat zich de dichter moet voorstellen. Dit vooral is de zwakke zijde van de tooneelstukken, waarover wij spreken. De personen, die in die stukken opgevoerd worden, zijn te weinig met andere karakters in aanraking gebragt, dan dat hunne inborst

helder genoeg in het licht kan treden. Door gebrek aan zamenstel en afwisseling is er geene verscheidenheid of tegenstelling, door te groote eenvormigheid der toestanden zijn er geene kenschetsende trekken, die der schildering leven en waarheid bijzetten, en eene belangrijke schoonheid is op deze wijze ongebruikt gebleven. Geen wonder evenwel! Men had nog het regte denkbeeld niet van de ware strekking der comédie, en het kon dus niet anders of men moest zich onbewust zijn van de middelen om die te bereiken.

Maar is ons oordeel over het oude vaderlandsche blijspel dan zoo in allen deele ongunstig? Zijn er geene deugden in op te merken, die tegen deze gebreken opwegen? Of waren er geene dichters, die, een beteren weg inslaande, tot eene betere uitkomst geraakten? Het zou buiten twiffel onregtvaardig zijn, al onze vroegere toneelstukken als met eene magt spreuk te verwerpen, of het goede daarin voorbij te zien, om het minder goede des te sterker te doen uitkomen; of wel onze hulde te weigeren aan hen, wier hoogere verdiensten hun een regtmatigen voorrang hebben verworven. Men gevoelt, dat ik hier bepaaldelijk het oog heb op COSTER en BREDERÖ. Voorzaker munten de werken van deze beiden verre boven die hunner kunstbroeders uit, en ging bij hen een betere aanleg met meerdere ontwikkeling gepaard. Rijker in vinding en bewerking, afwisselender in onderwerp en toestanden zijn hunne stukken, en eene meer gevormde zamenstelling, eene levendiger karakterteekening hebben zij daaraan te danken. Menige trek van geest en vernuft, menig echt komiesch gezegde strekt hun tot sieraad; maar hoe veel weder daarentegen, dat ruw en plat, onbeschaafd en onbehagelijk is. Beiden hadden zij groote verdiensten, maar het was voornamelijk in het treurspel. Daarin was COSTER waarlijk uitstekend en het ontbrak zijnen gewrochten alleen aan eene nadere be-
arbeiding. Daarin zou vooral BREDERÖ, indien hij de vereischte op-
leiding en studie had genoten, gewis den besté naar de kroon heb-
ben gestoken, omdat hij door zijne oorspronkelijke rigting de sticht-
ter had kunnen worden van een nationaal toneel, dat sedert,
door de navolging van het klassieke treurspel, voor altijd onder-
drukt is. Maar zij hebben zich ook, en de laatste zelfs voorna-

**

melijk, aan het blij- en kluchtspel gewijd, en hierin aan den heerschenden smaak te veel toegegeven, zich te weinig boven de gebreken hunner tijdgenooten weten te verheffen. Daarom hebben zij als comici niet die hoogte bereikt, waartoe zij als tragici zijn gestegen; daarom zijn *Teeuwis de Boer* en *Tiisken van der Schilden* met de *Polyxena*, met de *Iphigenia* niet op ééne lijn te stellen; daarom staat het *Moortje* zoo ver beneden de *Griane*, de *Spaanschen Brabander* zoo veel lager dan *Lucelle* of *Roddrick ende Alphonsus*.

Ik zeide boven, dat de meesten der behandelde tooneelstukken uit de zeventiende Eeuw in de diepste vergetelheid gezonken zijn, en het oordeel, dat ik er over uitsprak, zou dit lot schijnen te regtvaardigen. En waarlijk, indien men alleen naar kunstwaarde vroeg en de belangrijkheid dezer verouderde geschriften wilde afmeten naar het genoegen, dat hunne lezing aan het tegenwoordig publiek verschaffen zoude, dan was er geene reden om hunne algeheele onbekendheid te betreuren. Maar er is een ander oogpunt, waaruit men hunne waarde kan beschouwen, een oogpunt, waaruit zij zich in een beter licht zullen voordoen, en toonen zullen niets minder dan eene volstrekte verwaarloozing te verdienen. Ik bedoel het belang der wetenschap. Men raadplege die talrijke verzameling van kluchtspelen als bronnen voor de vaderlandsche oudheidkunde, voor de Nederlandsche taalkennis, en men zal zich al spoedig overtuigen, dat zij in deze beide opzigten veeleer eene gezette beoefening waardig zijn, dat zij een naarstig onderzoek met de rijkste vruchten zullen beloonen.

Hoe belangrijk deze bron voor den oudheidkenner is, laat zich gemakkelijk nagaan. Waar zal hij eene zoo juiste en getrouwe, waar eene zoo volledige beschrijving aantreffen van de zeden en gewoonten onzer voorouders? Waar zal hij zoo gewigtige bijdragen opsporen, om hen in al hun doen en laten, in handelen en spreken, in denken en gevoelen, nauwkeurig te leeren kennen en naar waarheid te schetsen? Waar zoo vele kleine, maar veelbetekenende bijzonderheden uit het dagelijksch leven ontdekken, die dikwijls over groote bedrijven in de geschiedenis een helderder licht

verspreiden, een juister oordeel doen vellen? Hij vindt er de getrouwe teekening van het volk, van het land, van den tijd, zooals die toenmaals waren, met alle deugden en gebreken in een onbedriegelijken spiegel voorgesteld. Hij bespiedt er, om zoo te spreken, den ouden Nederlander in alle betrekkingen en standen, in bezigheden en vermaken, in huis en op straat, oud en jong, deftig en losbandig, kortom, in alle vormen die het leven destijds aanbood.

¶ Niet minder overvloedig is deze bron ook voor den taalversorher. De schrijvers der kluchtspelen uit het vermelde tijdvak hebben daarin de taal van het dagelijksch leven niet alleen nagevolgd, maar zij hebben die ook met de meeste waarheid uitgedrukt, en het voorbeeld van BREDERO leert ons, hoe veel zorg, hoe veel studie zij aan die getrouwheid besteedden. De taalbeoefenaar dankt er hen voor. Want de taal, zooals zij gesproken wordt, moet de eenige grondslag van al zijne nasporingen zijn. Het is hem niet te doen om de beschaafde, gekunstelde schrijftaal, door geleerden bestuurd, geplooid en gewijzigd, dikwijls door bijzondere gevoelens misvormd of in uitheemsche banden gekluisterd; maar om de taal, zooals zij in het hart des volks leeft en bloeit, vrij en onbelemmerd, los en levendig, doch tevens rein en onvervalscht. Maar voor deze beoefening der levende taal staat hem niet dan zijn eigen leeftijd open, verwijderde tijdperken spreken niet meer tot hem, dan alleen door de doode letter. Welkom is het hem dus, als deze eene enkele maal het getrouwe afbeeldsel van het leven is, en met welgevallen vindt hij derhalve in onze oude tooneelstukken deze dagelijksche spreektaal zonder verandering, zonder kunst uitgedrukt. Het is een rijk veld van onderzoek geopend, dat de ruimste en kostbaarste vruchten kan opleveren. Getuige het, wie immer de werken van BREDERO of anderen met dit oogmerk gelezen heeft, om het merkwaardige daaruit in zijne taalkundige aantekeningen op te nemen. Hoe vele verouderde woorden en spreekwijzen, hoe vele oorspronkelijke vormen, hoe vele bijzonderheden, die dikwijls plotseling een lichtstraal werpen op hetgeen ons altijd duister was voorgekomen. Zeker, indien historische taalstudie

de eenige ware is, de eenige die op hechte gronden rust, dan mag ook de beoefening van deze orde gedenkstukken geenszins verzuimd worden door dengene, die in het wezen onzer moederspraak dieper wil indringen en daartoe zijn tijd en krachten besteden kan.

Het belang, dat de vaderlandsche blij- en kluchtspelen van vroegeren tijd ons in deze beide opzigten inboezemen, wordt nog vergroot, als men bedenkt, hoe weinig zij voor dit oogmerk tot nog toe zijn geraadpleegd, hoe al het ware dit vruchtbare veld nog geheel ter bearbeiding openligt. Voor de kennis van zeden en gebruiken zijn zij wel is waar, door enkele letterkundigen gebezigd, maar toch slechts spaarzaam en als ter loops. De eenige opzettelijke proeve is het werkje van VAN HASSELT¹, een stukje, dat, hoe ordeloos en zonderling ook geschreven, veel belangrijks heeft aan den dag gebracht, doch schier niets in vergelijking met hetgeen er nog verborgen ligt. Nog minder hebben zij tot nu toe voor de taalkennis opgeleverd. Deze of gene geleerde moge al hier en daar een enkele plaats er uit hebben aangehaald, het zijn slechts geringe proeven van een uitgebreiden rijkdom, en die op verre na niet gelijk staan met hetgeen reeds uit de werken van HOOFT, GARSOF VONDER is bijgebracht. Het is derhalve te hopen, dat de aandacht van hen, wien onze vaderlandsche taal- en letterkunde ten harte gaat, zich op deze stofte vestige, opdat ook zij niet ongebruikt blijve, maar ter ophouwing dezer wetenschappen datgene toebrengt, wat zij zoo overvloedig bevat.

Het tot hiertoe behandelde onderwerp heeft ons weligt reeds te lang bezig gehouden. De gedachte dat het in onze letterkundige werken nog zoo weinig ten sprake is gebracht, en toch der overweging zoo waardig is, heeft ons medegesleept en misschien de grenzen eener Inleiding doen overschrijden. Maar het was toch ook een noodzakelijk vereischte, het een en ander kortelijk te ontwikkelen, ten einde ons op het juiste standpunt te plaatsen, waaruit wij een gegrond oordeel zouden kunnen vellen over het blijspel, waarvan

¹) G. VAN HASSELT, *Over de aensch vaderlandsche kluchtspelen*. Utrecht, 1780.

hier den lezer eene nieuwe uitgave wordt aangeboden. Het is een gedicht van den grooten hersteller onzer vaderlandsche letterkunde, P. C. HOORT. Het behoort tot den tijd, welks voortbrengselen in het blij- en kluchtspel wij hebben getracht te beoordeelen. Het doet in wetenschappelijke belangrijkheid, wat de oudheidkunde betreft, voor weinigen onder; wat de taal aangaat, overtreft het de meesten. En zoo wij aan die oude tooneelspelen eene zeer geringe kunstwaarde toekenden, het komt ons voor, dat het blijspel van HOORT daarop eene loffelijke uitzondering maakt, dat het eene hoogere schatting verdient en dus ten oaregte deelt in die vergeltelheid, die het lot zijner broederen is. Het is onze pligt, dit gunstig gevoelen over den *Warenar* met bewijzen te staven, en tevens van hetgeen wij in deze uitgave hebben gepoogd te leveren, rekenschap te geven.

Onder de oorzaken, die tot de verstandelijke en geestelijke beschaving van den Drossaard hadden medegewerkt, was de studie der klassieke letterkunde eene der voornaamsten geweest. In hare leerschool had hij zijnen smaak gevormd, zijn vernuft veredeld, zijne kennis gevoed, zijn oordeel gescherpt. In hare kunstgewrochten had hij van zijne vroege jeugd af aan den lust zijns levens gevonden, tot in gevorderden ouderdom wijdde hij haar een onverflaauwd ijver, en haar bezielende invloed op zijne geschriften heeft zijn roem hooger opgevoerd, duurzamer bevestigd. In rijpere jaren was het de diepzinnige TACITUS, die zijne aandacht boeide, zijn brein met kern van wijsheid vervulde en in zijne geschiedboeken herleefde; in den bloei des levens waren het de dichters der oudheid geweest, die hem hadden bekoord en verrukt, wier geest hem had doordrongen en in zijne scheppingen doorstraalde. Hij bragt daardoor het zijne toe om de vaderlandsche dichtkunst een beteren weg te doen inslaan, haar een luisterrijker tijdperk voor te bereiden. Hij zag met welgevallen, hoe veel SPIEGHEL uit deze bron had geput, hoe veel CATS er aan had te

danken, en verheugde zich dat hare werking zich zoo krachtig in HUYGENS en VONDEL begon te openbaren. Maar terwijl hij onze letterkunde hierdoor in zoo vele opzigten zag uitblinken, kon hem de treurige toestand van het tooneel niet ontgaan. Hij kende de blijspelen van PLAUTUS en TERENTIUS, hij bracht er uren van kunstgenot mede door; en met welk een gevoel moest hij dan de wanstaltige, smakelooze vertooningen bijwonen, die den schouwburg destijds beheerschten? Geen wonder derhalve, dat hij ook hier eene poging waagde, dat hij zijnen landgenooten eene proeve aanbod van het hoogere blijspel, zooals het te Rome gebloeid had. Het was de *Aulularia* van PLAUTUS, die hem inzonderheid behaagd had, en in navolging daarvan vervaardigde hij zijnen *Warenar*.

Vraagt men nu naar de verdiensten, die hij zich door dezen arbeid verworven heeft, dan vertrouw ik die met regt groot te mogen noemen. Het is waar, de lof der oorspronkelijke vinding komt niet hem, maar den Romeinschen dichter toe ¹. Doch zelfs eene oppervlakkige vergelijking zal toonen, dat ~~nooit~~ meer is geweest dan een bloot vertaler, dat hij oordeelkundig nagevolgd en het stuk met ~~nieuwe vindingen~~ verrijkt heeft. En al is men de keuze van het onderwerp, het plan en de zamenstelling, de karakterteekening en dergelijken aan PLAUTUS alleen verschuldigd, zij versieren daarom het gedicht niet minder, zij onderscheiden het daarom niet minder voordeelig van de gelijktijdige voortbrengselen onzes tooneels. De eerste vraag is: hoe schoon is het gewrocht? de tweede: aan welken kunstenaar komt de eere toe?

Wat het onderwerp van ons blijspel betreft, het is de bespotting en hekeling der gierigheid. Deze ondeugd, die het menschelijk hart voor elke edele aandoening sluit, die alle zedelijk gevoel in den boezem verstikt, is te regt de wortel van alle kwaad geheeten. Maar zij is tevens een zoodanig gebrek, dat in dwaasheid en ongerijmdheid alle anderen te boven gaat. Kan er grooter dwaasheid zijn, dan zich met de geheele ziel aan het goud te hechten, zon-

¹) Het zij mij vergund op deze plaats de oorspronkelijkheid der *Aulularia* te veronderstellen, en de verdiensten, waarvan misschien de eer aan een Griekschen voorganger toekomt, als die van PLAUTUS aan te merken.

der zich ooit datgene te verschaffen, tot welks verkrijging alleen het goud waarde heeft? Is er grooter ongerijmdheid, dan te midden van den rijkdom in de behoeftigste armoede te leven? Ziedaar eene stoffe voor den blijspeldichter, voor hem, die in alles wat hij gispt, alleen de belagchelijke zijde opzoekt, bij uitnemendheid geschikt. Het was een gelukkig denkbeeld, den schraapzuchtigen vrek ten toon te stellen, met zijn beeld de toeschouwers te vermaken, en hun tevens zachtelijk toe te fluisteren: elk spiegele zich zelve. En zou men ook niet mogen gelooven, dat dit denkbeeld toen ter tijde zoo geheel misplaatst niet was, toen misschien de spaarzaamheid onzer huishoudelijke voorouders hare grenzen wel eens verder uitbreidde, dan juist de noodzakelijkheid gebod?

Het onderwerp van den *Warenar* is dus met oordeel en smaak gekozen. Maar ofschoon dit een eerst vereischte is, zonder hetwelk een kunstwerk nimmer behagen kan, zoo is het toch op zich zelf eene geringe aanbeveling, indien niet de wijze der behandeling de deugdelijkheid der stoffe evenaart. Men verlangt in een blijspel dat het plan goed ontworpen zij, dat de knoop of intrigue behoorlijk gelegd, langzaam ontwikkeld, natuurlijk opgelost worde, en dat het hoofddoel van het geheele stuk juist daardoor in een helder licht worde geplaatst. In hoeverre heeft onze dichter hieraan voldaan? Men oordeele.

WARENAR, een behoeftige grijsaard, heeft in zijne woning een grooten schat gevonden, maar tevens is hem zijne rust, zijn geluk ontvloten. De vrees voor het verlies van den plotseling verkregen rijkdom maakt hem angstig, gejaagd, achterdochtig, voor vrienden en bloedverwanten lastig. Geheel vervuld met de gedachte aan het dierbare goud, verwaarloost hij alle overige belangen en verliest de teederste zorgen, ja zelfs het lot zijner eenige dochter, KLAARTJE, uit het oog. Deze, door een aanzienlijk jongeling, RITSEKTE geheeten, onteerd, wordt zwanger, zonder dat haar vader zulks bemerkt. Wel was RITSEKTE haar ten beste gezind, en verlangde hij niets liever, dan het haar aangedane onrecht door een wettig huwelijk te herstellen, maar ziet, de schandelijke gierigheid des vaders belemmert zijn eerlijk voornemen. RIJKEKTE namelijk, 's jon-

gelings oom van moederszijde, vraagt KLAARTJE ten huwelijk, en belooft aan WARENAR haar zonder bruidschat te zullen trouwen. Hoe kon de oude vrek aan zulk een voorstel zijne toestemming weigeren? Of RIJKERT al vrij wat bejaard was en voor een jong meisje weinig aantrekkelijks bezat, of zijne dochter zelve al deze verbindtenis verfoeide, hoe kon dit opwegen tegen de besparing des bruidschats? — Ziedaar den knoop des gedichts: RITSERT verliefd op KLAARTJE, wier eer hij geschonden had, maar deze door haren gierigen vader aan den ouden RIJKERT verloofd. Doch wat gebeurt er? De vrekkeligheid zelve van WARENAR geeft de ontwarring van dezen knoop aan de hand. Ondanks alle moeite en zorg aan zijnen schat besteed, ondanks de onophoudelijke waakzaamheid, waarmede hij dien steeds gadesloeg, hij wordt verschalkt, en LEKKER, RITSERTS loonbediende, weet hem den pot met goud te ontsielen. Men verbeelde zich den schrik, de verbijstering, de woede van den grijsaard. Alles zou hij doen, elke opoffering zich getroosten, kon hij slechts zijne geliefkoosde dubloenen terug erlangen. Welnu, RITSERT wordt den door LEKKER gepleegden diefstal gewaar, krijgt den schat in handen, geeft dien aan den wanhopenden oude over, en uit dankbaarheid schenkt deze hem zijne dochter. Want, ofschoon hij op den jongeling, na het ontdekken van diens vergrijp op de eer van het meisje, hevig verstoord was, wat kon hij hem ontzeggen, die hem zijn goud, zijn ziel en leven, teruggeschonken had? En ook de oude RIJKERT behoefde zich niet smartelijk teleurgesteld te achten, nadat hij van het vroeger gebeurde kennis gekomen had.

Zoodanig is de dorre schets van het blijspel. Men ziet, alles is eenvoudig en klaar, geleidelijk en natuurlijk. Het hoofd karakter staat overal op den voorgrond, misschien zelfs verdonkert het de omringende personen wat al te veel. Daarenboven, het is levendig en naar waarheid geschilderd. De onrust, de gestadige afgetrokkenheid van den gierigaard, zijn gedurig klagen over armoede, de argwaan, dien hij tegen elkeen koestert, die hem midden in een gesprek doet wegsliipen, om zich te overtuigen dat zijn schat nog in veiligheid is, die hem dikwijls zijn geheim bijna verraden doet,

ziedaar zoo vele trekken, die een welgelijkt beeld van den vrek opleveren en het penseel van den kunstenaar eer aandoen.

Deze eer is men aan Plautus verschuldigd, want de tot hiertoe vermelde verdiensten zijn aan den *Warenar* en de *Aulularia* gemeen. Hoort namelijk heeft den inhoud en de samenstelling van het gedicht onveranderd behouden, en is zelfs op eene enkele uitzondering na, die wij straks zullen vermelden, zijn Romeinschen voorganger op den voet gevolgd. Dezelfde tooneelen in dezelfde opvolging, dezelfde gesprekken en doorgaans met dezelfde komische gezegden, in één woord, alles zoo veel mogelijk naar het Latijn uitgedrukt. Zoo veel mogelijk, zeg ik; want indien hij het blijspel van PLAUTUS in alles volmaakt had wedergegeven, het zou bij zijne landgenooten nimmer opgang hebben gemaakt. Hoort bezat te veel oordeel, dan dat hij het eigenaardige der Latijnen en dat zijner eigene natie niet zou hebben weten te onderscheiden. Hij begreep te regt, dat hij geene bijzonderheden in Holland kon doen opvoeren, die alleen te Rome te huis behoorden. Daarom heeft hij zijn voorbeeld niet slaafs in alles nagevolgd, maar oordeelkundig overgebracht in den geest van het Nederlandsche volk; niet letterlijk vertaald, maar, als hij zelf zegt, „nae 's lants gelegentheit verduitscht !” En juist hierin verdient des dichters oordeel, smaak en talent hoogen lof. Om zijnen gewigaard aan het vaderlandsche publiek te doen behagen, heeft hij niet alleen de handeling te Amsterdam doen voorvallen, den personen inlandsche namen gegeven; maar ook alles wat plaatselijk of in eenig ander opzigt Romeinsch en niet dan Romeinsch was, zoodanig omgewerkt, dat, indien men de *Aulularia* niet kende, bij niemand een twijfel zou oprijzen, of het stuk wel oorspronkelijk op Hollandischen bodem ware ontsproten. Want zoowel in het groote, in de lichtende gedeelten van het gedicht, als in het mindere, in het bijwerk, ja zelfs in de schijnbaar onbeduidendste gezegden, is

1) Woorden van den oorspronkelijken titel van den *Warenar*, die aldus luidt: *Cluchtighe Comedy van Ware-nar*, dat is, *Aulularia van Plautus*, nae 's lants gelegentheit verduitscht enz.

deze *verduitsching* overal en met het gelukkigste gevolg in acht genomen. De grondige kennis der oudheid, de fijnheid van onderscheiding, hiertoe vereischt, straalt op elke bladzijde door. Het is hier de plaats niet, dit met voorbeelden op te helderen. De overvloed zou de keuze bezwaarlijk maken, en de drooge opsomming van zoo vele bijzonderheden voor den lezer vermoeijend zijn. Maar men zie het stuk slechts even in, men vergelijkte slechts het kleinste gedeelte met het Latijn, en men zal mij, zoo ik vertrouw, zonder aarzelen toestemmen, zelfs wanneer ik durf beweren, dat juist door deze verkleeding in een Hollandsch gewaad, hier en daar belangrijke schoonheden zijn aangewonnen, die men bij PLAUTUS te vergeefs zoeken zal. Getuige die fraaije plaats, waar de oude RIJKERT zich beklaagt over de weelde en spilzucht der rijke vrouwen, en over den last, dien zulks aan hare echtgenooten veroorzaakt. De Latijnsche dichter heeft hier niets dan eene bloote opsomming van namen der verschillende handwerkslieden, die dagelijks de huizen der rijken bestormen, om elk zijnen arbeid af te leveren. Het volk van Rome moge in deze verzen behagen geschept hebben, de gekunstelde Grieksche namen wekten misschien destijds den lachlust op, voor ons zijn zij koud en levenloos. Maar hoe bezield en hoe geestig, hoe juist en veelkleurig is niet de schildering van hetzelfde tafereel in den *Warenar*? Men ziet elk in zijne bezigheid werkzaam; men verbaast zich over al dien omslag voor kleederen en opschik; men hoort de levendigheid der vrouwelijke gesprekken; men bewondert de onuitputtelijke verscheidenheid der behandelde onderwerpen, en het hoofd loopt ons om van al die drukte, van al dat gewoel. Waarlijk, deze plaats behoort onder de voortreffelijkste gedeelten van het geheele stuk, en de schoonheden daarvan heeft men alleen aan HOORTS eigene vinding te danken. Hetzelfde geldt ook omtrent vele andere plaatsen, die den opmerkzamen lezer niet ontgaan kunnen, maar die ons bestek niet gedooft te vermelden. Het zij genoeg, te hebben doen gevoelen, hoe oordeelkundig en smaakvol onze dichter het Latijnsche blijspel in Nederlandschen dos gestoken heeft.

Het besef van het noodzakelijke eener zoodanige omwerking heeft

ook enkele malen eene verdere afwijking van het oorspronkelijke onvermijdelijk gemaakt, en den dichter bewogen, hier en daar zijn voorbeeld door eigene vinding te vervangen. Zoodanig een verschil heeft plaats in de voorrede, die het blijspel voorafgaat, en sterker nog in het gansche laatste bedrijf. Dat het geheel er niet bij verloren heeft, moge uit het volgende blijken.

De gewoonte om een tooneelspel door eene voorafpraak als het ware in te leiden, is in onze dagen genoegzaam in onbruik geraakt, en niet ligt zal iemand ze terugwenschen. Hoort zelf, indien hij in onze dagen geschreven had, zou ook misschien den Latijnschen prologus onvertaald hebben gelaten. Maar zijne tijdgenooten dachten er anders over. Wel hadden zij zich onttrokken aan de strenge kunstbepalingen der vroegere Rederijkers, in wier wetboek de voorafpraak als een stellig vereischte stond opgeteekend; doch zij beschouwden die evenwel als een wezenlijk versiersel, dat zij ongaarne misten. Hoort gaf hierin aan hunnen smaak toe, maar begreep te regt dat de Romeinsche Huisgod in zijn gedicht geene plaats vinden kon, en door nieuwere personaadjes vervangen behoorde te worden. Daarom voert hij twee zinnebeeldige personen ten tooneele, de Mildheid en de Gierigheid, en draagt hun de taak op, den lezer op het volgende blijspel voor te bereiden. Dit opvoeren van denkbeeldige wezens moge op zich zelf verschillend beoordeeld worden, men zal het den dichter uit de zeventiende Eeuw niet als een gebrek verwijten. En wie zal ontkennen, dat hij door deze voorstelling zelve, en de wijze waarop zij is uitgevoerd, een belangrijk voordeel op zijnen mededinger heeft behaald? Of munt niet de losse, levendige woordenwisseling der twee gemelde personen in bevalligheid en dichterlijke waarde verre uit boven de stijve, eentonige alleenspraak van den Latijnschen *Lar Familiaris*? En is derhalve door deze verandering niet eene gewigtige verbetering aan het werk toegebracht?

In het laatste bedrijf van het blijspel moest eene grootere afwijking van het oorspronkelijke den oordeelkundigen navolger noodzakelijk voorkomen. Dit gedeelte hing te naauw met de Romeinsche zeden te zamen, dan dat het op een Hollandsch tooneel ge-

past zoude geweest zijn. De slaaf bij PLAUTUS, den schat bemagtigd hebbende, deelt dit gelukje terstond aan zijnen meester LYCONIDES mede. Wat toch zou een slaaf met eene zoo groote som gelds kunnen aanvangen? De strenge tucht, waaronder hij gebukt ging, maakte hem het bezit van goud even lastig als nutteloos, en de onverhoopte vond kon hem niet anders opbrengen, dan de hoop op het verkrijgen zijner vrijheid. Maar LYCONIDES weigert hem die. Welnu, hij geeft voor het geheele berigt uit scherts te hebben verzonnen, en niet eerder komt hij tot de bekenenis der waarheid, niet eerder stelt hij zijnen heer den gevonden schat ter hand, dan nadat hij daarvoor zijne vrijlating bedongen heeft. Maar geheel anders zou een hedendaagsch loonbediende in een dergelijk geval handelen. Hoort gevoelde dit, en daarom laat hij LEKKER den ontvreemden pot verbergen, ten einde hij van den inhoud, na aftrek der door hem zoek gemaakte gelden van zijnen heer, eens regt vrolijk en lustig zijn mogt. Doch RIJSEK overvalt hem, ontdekt zijn geheim, en zijne hoop is verijdel. Hij moet den schat aan den eigenaar afstaan, en mag zich gelukkig rekenen, er op het laatst nog met een ruim geschenk af te komen. Ziedaar een echt tafereel uit den nieuweren tijd in tegenoverstelling van den geest der oudheid bij PLAUTUS.

Maar nog een nieuw sieraad heeft onze dichter aan dit laatste bedrijf toegevoegd. Het Latijnsche blijspel is door den tijd verminkt en van zijn slot beroofd geworden. Wel hebben nieuwere schrijvers deze gaping aangevuld, maar verre is het er van af, dat zij aan het werk de oorspronkelijke kleur zouden hebben wedergegeven. De handeling, die slechts uit ééne tweespraak bestaat, is flauw en mat, koud en eentonig. Maar hoe geheel anders is dit bij HOOFT! Daar is alles leven en vuur, beweging en handeling. De vreugde die REYM zich van het op handen zijnde bruilofsfeest voorstelt, haar gesprek met GEERTRUID en verdere tooneelen zijn waarlijk komiesch, en brengen niet weinig tot het genoegen van den lezer bij. Daarenboven, indien ik mij niet bedrieg, verspreiden zij over de geheele samenstelling van het stuk een nieuw licht. De lof, door REYM aan KLAARTJE toegezwaaid, strekt om deze de achting

van het publiek te doen herwinnen, en is tevens uitnemend geschikt om de moeder van *RYSEAT* in haren toestand te troosten. Gaarne had zij aan haren zoon eene welbemiddelde wederhelft geschonken, maar door de omstandigheden was zij genoodzaakt, zich met eene arme schoondochter tevreden te stellen. Het kon haar derhalve niet anders dan welkom en opbeurend zijn, een zoo gunstig getuigenis van het meisje te vernemen.

Zoo heeft dan noort in het laatste gedeelte van het stuk zijn voorbeeld verre overtroffen. Wel berispen wij daarom den Romeinschen dichter niet, die geene schuld heeft aan de gebreken van die hem in lateren tijd hebben aangevuld; maar wij prijzen en roemen onzen landgenoot, die zich boven die gebreken wist te verheffen, en aan het gedicht van *PLAUTUS* een slot geschonken heeft, dat *PLAUTUS* waardig is.

Indien men nu na deze beschouwing der hoofdtrekken van den *Warenar*, het oog vestigt op de bewerking der afzonderlijke partijen; indien men de talrijke schoonheden en *détail* gadeslaat, de juiste uitvoering van zoo vele tooneelen, de veelvuldige geestige gezegden, waarmede het geheel als bezaaid is, in aanmerking neemt; indien men daarbij nagaat, op hoe vele plaatsen en op welke wijze het Nederlandsche blijspel in die kleinere onderdeelen van het Romeinsche verschilt, dan zal men, vertrouwd ik, niet aarzelen, met den smaakvollen *HUGO DE GROOT* in te stemmen: »dat dit translaat het origineel in veele deelen overtreft¹⁾." En ziedaar lofspraak genoeg voor ons gedicht, ziedaar genoegzame rechtvaardiging van het gunstige gevoelen, dat wij daarover hebben geuit.

Er is echter nog eene verdienste, die wij te minder verzwijgen mogen, naarmate zij grooter en uitstekender is. Zij geldt den uiterlijken vorm, taal, stijl en versbouw. Is het in dit opzigt, dat noort door zijne overige werken een zeldzamen roem heeft ingeogst, ook hier heeft hij dien niet verloochend. Hoe los en levendig, hoe gepast voor het onderwerp is overal zijne taal en stijl! Hoe voortreffelijk is de maat der verzen voor het blijspel geschikt,

¹⁾ Men zie de plaats in haar geheel medegedeeld op bl. XLIV.

hoe gemakkelijk en vloeiend is zij, hoe vlug en luchtig, hoe ingerigt voor eene natuurlijke, ongedwongene voordragt op het tooneel! Leg daarnevens eens de geschriften der zestiende Eeuw, welk een vooruitgang! Vergelijk daarmede de werken van de meesten zijner tijdgenooten, welk een verschil! Voorzeker, de man, die den geest der oude letterkunde in merg en bloed had ingezogen, die zijn kunstzin veredeld had door al de sierlijke vormen van het verjongde Italie, heeft het eerst getoond, dat ook onze taal in een vrolijk en bevallig gewaad gedost kon worden; een roem, dien hij onder zijne tijdgenooten alleen met een CATS te deelen had.

In het tot hiertoe gezegde hebben wij de vraag trachten te beantwoorden, op hoe hoogen prijs de *Warenar* als voortbrengsel der vaderlandsche kunst geschat behoorde te worden. Ons antwoord heeft gunstig mogen zijn, omdat wij in het stuk, op zich zelf zoowel als in betrekking tot het voorbeeld, waaruit het ontleend is, vele schoonheden opmerkten, die inzonderheid voordeelig afsteken bij hetgeen de tooneelpoezij destijds gewoon was te leveren. Of evenwel de waarde, die wij aan den *Warenar* toekenden, in vergelijking gebragt met den lateren arbeid van een vreemden kunstenaar, met den *Avare* van MOLIERE, den toets zou kunnen doorstaan, is eene geheel andere vraag. De beantwoording daarvan moge op zich zelve belangrijk zijn, zij moge uit een aesthetiesch oogpunt gewigtige uitkomsten opleveren, voor de waardering der verdiensten van onzen HOOFD mag zij niet als maatstaf gebruikt worden. Of zou het niet onbillijk zijn, het verschil voorbij te zien van den tijd, waarin beide kunstenaars leefden; van het volk, waartoe zij behoorden; van de hoogte, waarop de kunst in hunne dagen stond; van de behoeften, die zij te bevredigen hadden; van den aanleg en de ontwikkeling, die hun deel was? Ginds het schitterendste tijdperk van roem en grootheid, verheerlijkt door al den luister, die een magtige heerscher van zich verspreidde: hier gestadige inspanning der afgematte krachten, na een vijftigjarigen kamp tegen vreemde dwingelandij; daar een volk, verfijnd in beschaving, kiesch in alle uiterlijke vormen, levendig, vrolijk en schertsend: hier eene natie, eenvoudig en sober in levenswijze, rondborstig en

ongekunsteld in manieren, bedaard, ernstig, deftig; in Frankrijk de letterkunde in haren volsten bloei, door zeldzame talenten in top verheven, met koninklijken glans omstraald, en te midden daarvan de tooneelpoezij in het hoogste aanzien geplaatst: hier te lande eene langzame ontwikkeling der al te zeer onderdrukte kunst, en dan nog die ontwikkeling nergens geringer dan in den schouwburg; daar hof en adel, die voldoening verlangen aan al de eischen van hunnen gelouterden smaak; hier de nederige burgerklasse, die zich van den zwaren arbeid komt verpoozen; daar eindelijk een dichter als *MOLIERE*, bedeed met een komiesch genie, als nimmer zijne wedergade had, en in de aankweeking daarvan den lust zijns levens vindende: hier de achtbare *HOOF*t, klassiek geleerde, wijsgeerig en diepzinnig geschiedschrijver, verheven treurspeldichter, die te midden zijner ingespannen studiën een enkel blijspel vervaardigt. Geen wonder dan dat *MOLIERE*, zoo zeer door natuur en omstandigheden begunstigd, alle vroegere blijspeldichters verre achter zich heeft gelaten; geen wonder dat zijn *Avare* den *Warenar* overtreft; maar ook tevens reden genoeg om dezen voorrang van den Franschen dichter niet tot geringschatting van onzen landgenoot te doen strekken.

Het ligt niet in ons plan, de hoogere voortreffelijkheid van het blijspel van *MOLIERE* boven dat van *HOOF*t uitvoerig aan te toonen; zelfs niet in eene vlugtige vergelijking der beide stukken te treden. Hetgeen over de verhouding van *MOLIERE* tot *PLAUTUS* reeds zoo vele malen, met niet minder scherpheid van oordeel en kieschheid van smaak, dan bevaligheid van taal en stijl, door Fransche schrijvers voorgedragen is, kan ook hier zijne toepassing vinden; want het gedicht van *HOOF*t komt, gelijk wij zagen, in vinding en bewerking nagenoeg met dat van *PLAUTUS* overeen. En al ware het, dat men de werken der genoemde schrijvers niet als bekend mogt veronderstellen, wij zouden in dat geval den lezer het genoegen niet willen ontzeggen, de vergelijking voor zich zelve te maken. Wie toch kent den *Avare* niet? Wie zal zich niet bij het lezen van den *Warenar*, de rijkere vinding, de ingewikkelder zamenstelling, de scherpere contrasten bij *MOLIERE* herinneren? Wien zal niet de

*

meesterlijke karakterteekening, de echt komische geest, het fijne gevoel, de zuivere smaak van den Franschen kunstenaar in de gedachte levendig worden? Eene breedvoerige beschouwing van het een en ander zou dus op deze plaats even overtoollig zijn, als ik mij onbevoegd zou rekenen, om aan die taak, na zulke talentvolle voorgangers, waardig te voldoen.

Twee bedenkingen zijn er evenwel, die hier niet achterwege mogen blijven. De plaatsen, die zij betreffen, behoorren niet tot dezulken, waarin het werk van PLAUTUS, ofschoon op zich zelf onberispelijk, door MOLIÈRE overtroffen is; maar tot de zoodanigen, in welke PLAUTUS inderdaad afkeuring verdiende, en die voorteen onregte onveranderd heeft overgenomen, terwijl aan MOLIÈRE de verbetering niet is ontgaan. De onpartijdigheid eischt, dat wij na de opsomming der verdiensten van den *Warenar*, ook de gebreken niet verzwijgen; en ziedaar de reden, waarom de volgende aanmerkingen hier eene plaats moesten vinden. Beiden betreffen zij de spil, waarom zich de geheele handeling beweegt, den schat des gierigaards, en wel de wijze, waarop die verkregen en later afgestaan wordt.

Even als EUCLIO bij PLAUTUS, wordt ook WARENAR bij MOET verondersteld, den pot met goud onverwacht gevonden te hebben. Een zijner voorouders had dien in zijne woning begraven, en reeds een geruimen tijd had onze vrek in de dringendste behoefte verkeerd, zonder op het denkbeeld te komen, dat onder zijne voeten het middel rustte, om die behoefte in weelde te veranderen. Een gelukkig toeval komt hem te hulp, hij ontdekt den verborgen schat, en.... hij blijft even arm, even behoefug als te voren; alleen komt een nieuwe last van zorgen zijn leven bezwaren. Deze voorstelling is met de natuur, met hetgeen men doorgaans ziet gebeuren, lijnregt in strijd. Het plotseling vinden van eene groote som gelds maakt den arme niet gierig. Integendeel zal hij zich volop van den ongekenden rijkdom te goed doen, en den grond van zijne bezittingen niet peilende, zich eerlang door onbeteugelde verkwisting in den vroegeren staat van armoede terugbrengen. PLAUTUS heeft derhalve in dit opzicht eene wezenlijke misvatting be-

gaan, en gelijk men aan HOORT met regt den eisch magt doen, dat hij zijn voorganger hierin verbeterde, zoo kunnen wij hem, bij het verzuim daarvan, onze berisping niet onthouden. Hoe veel juister is de zaak bij MOLIERE voorgesteld! Niet dan na lang woekeren, schrapen en sparen, niet dan met opoffering van alle levensgenot, heeft HARPAGO zijne cassette met dukaten opgevuld, en wel was er dus, uit een menschkundig oogpunt, aanleiding voor hem om tot de uiterste vrekkingheid te vervallen.

Maar de groote feil van PLAUTUS ligt hierin, dat hij zijnen EUCLIO aan het slot eensklaps mild doet worden, en hem zijn goud aan LACONIDES schenken laat. Wie had eene zoo plotselinge uitschud- ding van eene diep ingekankerde kwaal bij den vrek kunnen ver- moeden? Waarlijk, hij moest den schat wel onverwacht verkregen hebben, om er even onverwacht afstand van te kunnen doen. Die afstand, door PLAUTUS verduicht, is een vergriep tegen de waarheid en de natuur, dat onder geen voorwendsel vrij te spreken is, en evenmin kunnen wij HOORT verontschuldigen, dat hij dien mis- tap niet vermoeden heeft. MOLIERE daarentegen gevoelde het gebrek van PLAUTUS en verbeterde het. Het karakter van den gierigaard blijft zich bij hem tot het einde toe gelijk, en dat einde zet het werk de kroon op, wanneer na de woorden van ANSELME: »*Allons vite faire part de notre joie à votre mère,*” HARPAGO besluit met de woorden: »*Et moi voir ma chère cassette!*”

Bij het vermelden der gebreken van den *Warenar* zal welligt iemand geneigd zijn, om hetgeen wij vroeger aangaande de on- kiesheid in onze oud-vaderlandsche tooneelspelen aanmerkten, hier, althans voor een gedeelte, toe te passen. Dit zou evenwel onbillijk zijn. Het is waar, er komen in ons blijspel enkele uit- drukkingen voor, die in de ligtgekwetste ooren der negentiende eeuw niet welluidend klinken. Doch vooreerst zijn die uitdruk- kingen niet meer dan zeer enkelen; en dan nog durf ik met ver- trouwen beweren, dat zij inderdaad niets onkieschs of onwelve- gelijks bevatten, maar dat de reden, die ze thans mishagen doet, alleen te zoeken is in onze overdrevene gehechtheid aan uiterlijke vormen. Zeker onderscheidt zich het stuk in dit opzigt ten gun-

**

stigste van de overige voortbrengselen van ons toenmalig tooneel. En wat had men van den beschaafden Drossaard van Muiden anders kunnen verwachten?

Bij de lotgevallen van den *Warenar* zullen wij niet lang behoeven stil te staan. In de Amsterdamsche Academie, daags na hare inwijding in 1617, voor het eerst ten tooneele opgevoerd, scheen het gedicht van HOOFT aan den ijverigen COSTER de hoop te schenken, dat de opening van zijne nieuwe stichting de ontsluiting van een gunstiger tijdperk voor den vaderlandschen schouwburg geweest was. Die hoop werd echter, wat het blijspel betreft, smartelijk vrijdeld. Het treurspel mogt zich, onder de krachtige leiding van eenen VONDEL, op het nieuwe tooneel meer en meer verheffen, om later op den Amsterdamschen Schouwburg tot eene ongekeende hoogte te stijgen; voor het blijspel moesten er nog meer dan vijftig jaren verlopen, eer het den minsten vooruitgang vertoonde; hetzij omdat de tijden voor eene verdere ontwikkeling dier kunst niet rijp waren, hetzij omdat het aan bekwame dichters ontbrak, die het aangewezen voetspoor konden betreden. Althans het was geene geringschatting of miskennen der verdiensten van HOOFT, die zijne pogingen in dit opzicht zulk een geringen invloed deed oefenen. Integendeel is de *Warenar* altijd door onze voorouders op hoogen prijs gesteld en bij herhaling gretig ontvangen, zoo zelfs dat het stuk zich gedurende meer dan eene eeuw op het tooneel der hoofdstad heeft staande gehouden. Tot bewijs hiervoor strekken de talrijke uitgaven, die het genoten heeft, en die, allen voor den schouwburg ingerigt, ons den zekersten waarborg opleveren, dat elke van haar door een aantal vertooningen werd opgevolgd.

Het zal niet ongepast zijn, hier eene lijst dezer uitgaven, voor zoo verre zij mij ter kennisse zijn gekomen, mede te deelen. Ik zal mij echter daarbij alleen tot de afzonderlijke drukken bepalen, omdat de overigen, die in de herhaalde uitgaven der *Mengelwerken* van onzen dichter voorkomen, als bekend mogen verondersteld

worden. Bij elk nummer van deze lijst zal ik, tot staving mijner opgave, de bron aanwijzen, waaruit ik die geput heb ¹.

I..A.. 1617. Amsterdam, bij C. L. VAN DER Plassen. 4to.

Drie exemplaren in de Stads-Bibliotheek te Haarlem.

II..B... 1626. Amsterdam, bij W. J. WIJNGAERTS. 4to.

Sommige exemplaren van dezen druk hebben op den titel niet den naam des uitgevers, maar alleen dien des drukkers G. H. VAN BREUGHEL, wiens naam daarentegen in de anderen niet gemeld wordt. Van het een en ander bevindt zich een exemplaar in de Stads-Bibliotheek te Haarlem.

III.... 1630. Rotterdam, bij J. VAN WAESBERGEN. 4to.

Vermeld in de *Naamrol der Nederlandsche Toneelspel-digteren*, Amst. 1727, bl. 42.

IV..... 1634. Amsterdam. 4to.

Vermeld in het *Uitleggkundig Woordenboek* op HOORT op het woord *mortel*. Verkeerdelijk wordt echter deze uitgave aldaar de eerste genoemd.

V..C... 1638. Amsterdam, bij D. C. HOUT-HAECK. 4to.

Exemplaar in de Stads-Bibliotheek te Haarlem.

VI.... 1657. 8vo. Met een plaatje.

Vermeld in den Catalogus van W. HENSKEs, 1754, bl. 72. Het plaatje, aldaar genoemd, is waarschijnlijk hetzelfde als het in de uitgaven D en E voorkomende.

VII.... 1661. Amsterdam, bij LESCAIJJE. 8vo.

Vermeld in de *Naamrol der tooneelspellen, behorende onder de Privilegie van den Amsterdamschen Schouwburg*, Amst. 1782, bl. 103. Eene andere uitgave van deze Naamrol (die van 1754) geeft op bl. 47 als uitgever van den druk des jaars 1661 J. J. VAN SANTEN op.

VIII... 1667. 8vo.

Vermeld in de *Naamrol der Nederduitsche tooneelspellen, nagelaeten door Mr. J. VAN DER MARCK AEZ.*, Leyden, 1774, bl. 69.

IX..D.. 1678. Amsterdam, bij J. BOUMAN. 8vo.

Deze uitgave is met een plaatje of titel-vignet versierd, voorstellende het gezicht op de Nieuwe Kerk en het Ellendige

¹) Aangenaam is het mij, bij deze gelegenheid openlijk mijnen dank te betuigen aan den Heer D. GROEBE te Amsterdam, wiens welwillendheid mij in het zamenstellen van deze lijst behulpzaam is geweest.

Kerkhof. WARENAM is bezig zijn schat te begraven, waarbij ~~LEKKER~~ hem bespiedt (IV B. 2 toon.). Op den voorgrond staat nog een persoon, met een pot naast zich op den grond. Het is dus eigenlijk eene ineensmelting van twee verschillende tooneelen.

Op den titel leest men: *op nieuws oversien en verbeterd*. En werkelijk levert deze druk vele afwijkingen van de vroegere uitgaven op, zoowel in spelling als in lezingen. Of deze afwijkingen echter allen verbeteringen zijn, mag men betwijfelen. Het is opmerkelijk, dat bijna alle veranderingen zich tot de uitroepen bepalen, die de *herziener* waarschijnlijk voor ergerlijke vloeken gehouden en daarom verzacht heeft. De losse versmaat echter heeft hier wel eens bij verloren.

X..E... 1695. Amsterdam, bij de Erfgenamen van J. LESCAILLE. 8vo.

Deze uitgave is, schoon met verschil van spelling, getrouwelijk naar D gevolgd en van hetzelfde vignet voorzien. Een exemplaar van deze en de voorgaande berust in de Bibliotheek van Dr. A. DE VRIES te Haarlem.

XL..... 1709. Amsterdam, bij de Erfgenamen van J. LESCAILLE. 8vo.

Met hetzelfde plaatje versierd als D en E, en meestal naar deze afgedrukt, hier en daar echter nog meer naar den nieuwen trant versneden. Exemplaar in de Bibliotheek der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden.

XII..... 1724. Amsterdam, bij de Erven van de Wed. G. DE GROOT en A. VAN DAM, 8vo.

Wat spelling en lezingen betreft, geldt op dezen druk, waarvan een exemplaar onder mij berust, dezelfde aanmerking als bij XI.

XIII..... 1726, 8vo.

Vermeld in den *Catalogus van Tooneelspellen, welke verkocht zijn ten huize van G. WARNARS, Amst. 1775*. Dezelfde catalogus noemt ook nog een quarto-druk van het jaar 1726. Zoo dit laatste al niet eene drukfont voor 1626 is, mag men onderstellen, dat de octavo-druk van 1726 ook in quarto getrokken kan zijn.

XIV.... 1729. Waarschijnlijk te Amsterdam en in 8vo.

Vermeld in de *Lijst der Toneelspelen behorende onder de Privilegie van den Amsterdamschen Schouwburg, Amst. 1730, bl. 57*.

Omstreeks het midden der vorige eeuw heeft derhalve de *War-*
nar opgehouden ten tooneele te verschijnen, en de veranderde tij-
 den, zeden en behoeften leverden daarvoor genoegzame reden op.
 Men had evenwel met grond mogen verwachten, dat ons blijspel als
 letterkundig voortbrengsel ook voor het vervolg op zijne waarde ge-
 schat en bekend gebleven zou zijn. Doch de uitkomst heeft aan die
 verwachting niet beantwoord. De belangrijker werken van den Dros-
 saard hebben zijne *Cluchtighe Comedy* allengs geheel over het hoofd
 doen zien; en indien men naar onze letterkundige geschriften mag
 oordeelen, die er eene enkele maal hoogstens eenige regels aan heb-
 ben gewijd, schijnt zij thans nagenoeg in vergetelheid gezonken
 te zijn. Het is het doel der tegenwoordige uitgave, naar mijn ver-
 mogen in die vergetelheid te voorzien, en aan de veelzijdige ver-
 diensten van hoort ook in dit opzicht regt te doen wedervaren.

Ten einde de voortgenomene taak behoorlijk te volvoeren, meende
 ik in de eerste plaats voor een zuiveren tekst zorg te moeten dra-
 gen, en ik heb mij derhalve beijverd een zoo veel mogelijk naauw-
 keurigen afdruk naar de beste uitgave (waarover straks nader) te
 leveren. Waar het noodig scheen, heb ik, volgens het hedendaag-
 sche gebruik, de woorden *ter zijde*, *af* en dergelijken bijgevoegd,
 omdat zoodanige korte aanwijzingen tot opheldering van den tekst
 niet weinig toebrengen en somtijds eene aanteekening kunnen be-
 sparen, zooals b. v. op bl. 44 het geval is. Men zal mij derhalve
 deze handelwijze niet als eene te groote vrijheid misduiden, te meer
 daar de ingelaschte woorden altijd door eene andere lettersoort van
 die des dichters onderscheiden zijn.

De verschillende lezingen, aan den voet van den tekst medege-
 deeld, zijn ontleend uit de uitgaven, die mij tijdig genoeg ten
 dienste stonden, en welke in de boven opgegevene lijst door de let-
 ters A—E zijn aangeduid. Veel belangrijks leveren die varianten
 niet op, want de ware lezing was zelden aan eenigen twijfel onder-
 bevig; maar toch kan eene opgave daarvan niet als onverschillig be-
 schouwd worden, al ware het slechts om aan te toonen, hoe jam-
 merlijk onze oude tooneelstukken in lateren tijd herzien en ver-
 minkt zijn.

Bezwaarlijk was het, eene keuze te doen aangaande het stelsel van spelling, waaraan ik mij in den tekst te houden had. De oude drukken in 4to verschillen in dit opzigt ten eenenmale van de lateren in 8vo, en deze weder van de folio-uitgave van BRANDT, terwijl eindelijk niet ééne zich zelve in alles getrouw blijft. In den beginne schenen mij de oudste drukken het meeste gezag voor zich te hebben, en reeds helde ik er toe over, om den eersten daarvan te volgen, toen HOORT zelve mij, om zoo te spreken, hiertegen waarschuwde. Ik trof namelijk in eenen brief, door hem ten jare 1646 geschreven aan zijnen zoon, ARNOUT HELLEMANS HOORT, destijds student te Leiden, de volgende opmerkelijke plaats aan ¹:

»Gy doolt dikwijls in 't spellen van uw Nederduitsch. Let op het mijne; en volgt het..... *Ik*, daarby behoeft geen *c*; nochtans spelt gy *Ich*; *Esse* schrijft gy in Duitsch *zijn*: 't moet *zijn* door *z* weezen..... Dit vermaan ik, op dat gy ook beneerstigt uwe moederlijke taal wel te schrijven en te spreken: waartoe U dienstig zijn zal, by wijlen wat in mijne Historien te leezen."

Nu is deze brief wel ^{veertig} jaren na den *Warenar* geschreven, en bewijst derhalve niet, welke spelling oorspronkelijk daarin gevolgd is; maar hij toont, hoe HOORT later over dit punt dacht, hoe hij in rijpere jaren het stuk in het licht zou hebben doen verschijnen. Ik meende deze achtbare uitspraak niet in den wind te mogen slaan, en mij dus niet te moeten regelen naar een der afzonderlijke drukken, als van welke niet één aan die uitspraak voldeed.

Ik heb derhalve tot grondslag gelegd de bekende folio-uitgave der *Mengelwerken*, ten jare 1677 onder opzigt van den beroemden G. BRANDT en met goedkeuring van den vermelden zoon van HOORT in het licht verschenen. Deze uitgave is zorgvuldig bewerkt en verdient veel gezags, ook voor de spelling. Immers deze is overal, zoowel in de geschiedboeken als in de gedichten, volkomen gelijk aan die van den aangehaalden brief en heeft dus op ons volle vertrouwen aanspraak. Opmerkelijk is het intusschen, dat juist de

---

¹) *Brieven* (uitgave van HUYDECOPER) bl. 564.

Warenar in enkele punten van deze spelling der overige werken afwijkt. Zoo wordt daarin, maar ook daarin alleen, de *A* met *a* verlengd, de uitgang *heid* als *heit* gespeld enz. Is dit willekeurig of toevallig? Zeker niet. BRANDT heeft hiervoor zijne redenen gehad. Hij begreep, dat eene klucht, in het Amsterdamsche volksdialekt opgesteld, niet in alles op gelijke wijze geschreven moest worden als een deftig geschiedverhaal, maar meer naar de uitspraak ingerigt behoorde te wezen. Zijne nauwkeurigheid in de uitgave der overige werken van hoorr waarborgt ons, dat hij ook hierin volgens de begeerte van dezen gehandeld heeft, en ik voelde mij verplicht zijne leiding te volgen. Eene vrijheid echter heb ik mij moeten veroorloven; namelijk dat ik in deze spelling de wel eens wankelende eenparigheid overal herstelde; iets, dat volstrekt noodzakelijk was, om naar vaste beginselen te werk te gaan.

Bij het zamenstellen der Aanteekeningen, aan deze uitgave toegevoegd, was het geenszins mijn oogmerk, eene bloote opheldering van den tekst te geven, zoo spaarzaam en beknopt als die zijn kon; maar veeleer om datgene, wat de *Warenar* voor de kennis onzer taal oplevert, in een behoorlijk licht te stellen en aan de wetenschap dienstbaar te maken. Daarom heb ik mij niet alleen beijverd, mijne verklaringen overal met bewijspplaatsen uit andere schrijvers te voorzien; maar het ook doorgaans noodzakelijk geacht, tot reet verstand der woorden, hunnen oorsprong na te gaan of hunne vroegste beteekenis te vermelden. Tevens heb ik wel eens van de gelegenheid gebruik gemaakt, om de eene of andere bijzonderheid te behandelen, of in eenig punt, dat der beschouwing waardig scheen, breeder uit te weiden. Inzonderheid was daarbij mijn streven (en ik zou mij gelukkig rekenen, indien dit streven niet geheel vruchteloos mogt geweest zijn), op deze wijze eenige bouwstoffen bij te dragen tot het grootte gebouw, waaraan steeds klimmende behoefte bestaat, maar dat niet dan door de medewerking van velen langzaam opgetrokken kan worden, een volledig woordenboek onzer moedertaal. Elke poging, die de vervulling van zulk eene gewigtige taak, al ware het slechts ééne schrede, nader tracht te brengen, heeft op togevende beoordeeling aanspraak, en ook uit dit

oogpunt, vertrouw ik, dat de nitroerigheid mijner aantekeningen geene verontschuldiging zal behoeven.

De aanhalingen, ter opheldering van hetgeen in den tekst duister of opmerkelijk was, bijgebracht, zijn, als uit den aard der zaak voortvloeide, voornamelijk uit oude kluchtspelen getrokken, en mogen als zoodanig tevens tot eene geringe proeve strekken van hetgeen voor de Nederlandsche taalkennis uit dezè bron zou kunnen geput worden. Daar echter deze oude kluchtspelen zelden met nummers der bladzijden voorzien zijn, en het noodig was in dit gebrek te verhelpen, zoo ben ik hier de verklaring verschuldigd, dat ik in het tellen der bladzijden steeds van het eigenlijke begin van het stuk of van den prologus, waar die aanwezig was, heb afgerekend, zonder mij om de bijgevoegde Voorredes, Inhoud en te bekommeren. Het jaartal der door mij gebezigde uitgaven is telkens bij de eerste aanhaling opgegeven.

Wat de kluchtspelen zelve betreft, waaruit deze aanhalingen ontleend zijn, verre het grootste aantal daarvan stond mij ten gebruike op de Stads-Bibliotheek te Haarlem; eene boekenrij, die, voor twee jaren met een allerbelangrijkst legaat van den kundigen A. VAN DER WILLIGEN verrijkt, een uitgebreiden schat van zeldzame en merkwaardige stukken voor de geschiedenis onzer letterkunde bezit, inzonderheid voor de kennis der zeventiende Eeuw. De groote verplichting, die ik aan deze verzameling heb, noopt mij, de aandacht onzer taal- en oudheidkenners op haren rijkdom opmerkzaam te maken.

Nog een woord aangaande het vignet, op den titel van dit werkje geplaatst. De reden, die mij tot de bijvoeging daarvan genoopt heeft, was gelegen in de naauwe betrekking, waarin het reeds vroeg tot den *Warenar* gestaan had. Het is namelijk genomen naar het plaatje, dat in verscheidene uitgaven voorkomt en waarvan ik boven (bl. XXXVII vlg.) gewaagde. Bepaaldelijk heeft de druk van 1678, voor het tegenwoordige oogmerk tot voorbeeld gediend, en in de navolging daarvan is de meestmogelijke naauwkeurigheid in acht genomen. Alleen in de persoon op den voorgrond (die waarschijnlijk *LEKKER* voorstelt, als hij met den gevonden schat op-

treedt), weggelaten, ten einde eene vereeniging van twee tooneelen te vermijden en tevens de hoofdzak, de plaatselijke gelegenheid in den omtrek van het Ellendige Kerkhof, beter te doen uitkomen. Daarenboven was het noodzakelijk de grove fouten, die de teekening, vooral wat de perspectief betreft, ontsierden, naar de eischen van onzen tijd te verbeteren, terwijl eindelijk een veranderd licht aan het geheel een gunstiger aanzien moest schenken. Voor de wijze, waarop zich de kunstenaar in dit alles van zijne taak gekwetent heeft, ben ik hem dank verschuldigd.

B R I E F
 HUGO DE GROOT,
 GESCHREVEN DEN 24 JANUARIJ 1617, EN DIENENDE TOT ANTWOORD
 OP DEN ACHTSTEN BRIEF VAN P. C. HOOF.

Myn Heere,
 Ik zende U. wederom de Aulularia, een translaat, 't welk, mijns oordeels, het origineel in veele deelen overtreft. Ik heb het zelve niet eens, maar meermaal overlezen, met zonderling plaizier, zulks dat ik het mede stel onder de instrumenten, gedient hebbende tot herneeminge van mijne gezondheid. Het dient ten eersten gemeen gemaakt, om veele te verlustigen en met eenen te onderrechten.....

OP HET KLUCHTSPEL

VAN

W A R E N A R

MET ZYNEN POT.

Den Ridder HOOF beving een zucht
 Te volgen Plantus nutte klucht,
 Op Warnars naem, een vrekke zot,
 Beangst, bekommert voor zijn' pot,
 Vol gonde schijven, lang gespaert,
 En by geluk aen zijnen haert
 Gevonden. Met dien rijken buit
 Besteet de vader Klaertjen uit,
 Die, als zy vrolijk bruiloft hiel,
 Van eenen jongen zoon beviel,
 En was, het welk men zelden zagh,
 Bruit, Moeder, Kraemvrou op een' dagh.

1670.

VONDEL, *Poëzy* D. II bl. 234.

Noli committere quin inspicias HOOFDII nostri Aululariam, expressissimam verisimamque imaginem antiquae ac vernaculae festivitatis.

JANUS BROUKHUSIUS, *ad* TIBULLUM p. 128.

WARENAR.

1617.

PERSONAGIEN.

WARENAR.

KEYM, *de Meid.*

GEERTRUID, *Moder van RIJKERT.*

RIJKERT, *Broeder van GEERTRUID.*

RITSERT.

LEKKER, *Jongen.*

CASPER, *Hofmeester.*

TEEUWES, *de Kok.*

Het Tooneel speelt te Amsterdam in de Nes, voor het huis van WARENAR en tegenover dat van RIJKERT.

In het 1^e en 2^e Tooneel van het 4^e Bedrijf bij het Ellendige Kerkhof. Zie het titel-vignet.

VOORREDEN.

MILTHEIT, GIERIGHEIT

MILTHEIT

Gy *Amsterdammer burgers en ingeboren,*
En die boven al hebt tot woonplaats verkoren
D'edele Stat, die deurboren gaet de wolken met heur kroon,
Van Keizerlijke hant ontfangen te loon,
Zijt niet verwondert of schoon mijn gewaet wat wilt weit,
Ik ben uw mee Poortres, de ruimschottelde Miltheit,
Die niet, als een vilt, leidt arm leven van groot goet;
Maer vrolijk haer zelven, en den behoeftigen voedt
Van den overvloet. Ik zal u niet zwijgen
De reden waerom ik dus herwaerts koom stijgen;
Het is om te krijgen dit huis in mijn gewout,
'T welk mijn dootvyandin bezeten houdt,
En zit te broên op het gout, 't welk daer in een pot leit begraven,
Dwingende den eigenaer te leven als de slaven,
Daer hy wel met graven moght maken goe cter.
Des Huisheers Bestevaer begroef het eerst hier
In den haert by 't vier,¹ op dat het niemant zou kippen.

¹) De folio-uitgave van 1677 heeft *vuur*, dat tegen het middenrijm strijdt. In alle anderen leest men te regt *vier* of *vier*.

Jae toen hem de doot quam op de lippen,
 Uit vrees dat het zoud' slippen, en zaid' hy noit woort
 Tegen zijn eigen zeun: daer nae sloegh hem de moort,
 En zijn zeun die moest hem voort op zijn renten geneeren,
 Die 'er niet nae waren om wel op te smeeren,
 Maer kost en kleeren hat hy soher genoegh,
 En moest zich zoo behelpen, tot dat hem de doot ook sloegh.
 Over den zelven boegh zeilt nu dees zijn zoon mede,
 Hoewel 't hem nu langh geen en dede.
 Want verleggende de stede van den ouden haert,
 Heeft hy de pot gevonden, met het gout daer in vergaert.
 De welke hy bewaert oft hy nar waer te degen,
 Daerom heeft hy War'nar tot zijn rechte naem gekregen.
 Op verscheide wegen heeft dees deze schat,
 Hier in huis tot meermael begraven gehat:
 En de penningen glat heeft noch de vloer te bewaren.
 Maer zijn dochter heet Klaertjen, die zal ze wel klaren,
 Zoo z'er openbaren, nae dat ik kan bevroên.
 Dees is zwanger, en weet niet hy wien te vermoên,
 Dat 's immers een zeltzaam doen! Doch zult gy 't bevijsen,
 Hoe leugenachtigh ook dat het zoud' mogen schijnen.
 De Jongman en de zijne zijn wel vermogen¹ lién.
 Van dit paer zoud' ik gaern een huwelijk zien.
 'T welk komende te schiën, zal men my beter eeren,
 En ik in plaets des Gierigheits,² dit huis beheeren.
 Alle kansen keeren, en alle tijt heeft zijn bestek.
 Her uit, oude toveres met jou magere bek,
 Die uw eigen dreh wel van begeerlijkheit zoudt eeten.
 Gy hebt dit huis langh genoegh bezeten,
 Gy moet het weten, uw tijt is verby.

¹) B en C hebben moghende. Zie de Aant.

²) Der Gierigheyt in D en E. Regelmatiger, doch niet noodzakelijk. Des gierigheits is een, oude vorm van den vrouwelijken Genitivus, zelfs bij de beste schrijvers gebruijkelijck.

GIERIGHEIT.

*Vaert wel, schoone gelt dat ik zoo vterigh vry,
 Al schey ik van dy met droevigh schreyen,
 Mijn hart en kan daerom van u niet scheyen,
 Och laet me wat beyen, dat ik haer noch eens kus.*

MILTHEIT.

Voort, uw tijt is om.

GIERIGHEIT.

Och hoe overvalje me dus?

Ik zal noch flus bezwijmen door 't benouwen.

MILTHEIT.

Gy hebt hier langh genoegh mag're kookken gehouwen.

GIERIGHEIT.

Och laet my den Ouwen noch leeren een les.

MILTHEIT.

'T heeft veel te langh geduert. Ik wacht my des.

GIERIGHEIT.

Zoo zal ik hem het sles toe roepen van veere,

O War'nar, War'nar, onthoudt mijn leere.

Ziet dat men niet weere my heel uit uw gemoet,

Gelijk men my uit uw wooningē doet.

Zijt 's altijt vroet. Al moet ik spoēn mijn gangen,

Ik weet, hy heeft zijn hart zoo vast aen my¹ gehangen,

Dat hy zal blijven gevangen met liefde tot my,

Al is 't dat ik door dwangh van zijnent ty.

(Af.)

MILTHEIT.

Dit spel zal Pottery heeten, zoo gy 't meught veelen,

Spraakmakende gemeent'. Plautus heeft het doen speelen

¹⁾ *Mijn* in A, C en de folio-uitgave van 1677, *myn* in B. Het een is zoo goed als het ander. *Mijn* voor *my* was oudtijds, en is nu nog in de dagelyksche spreektaal gebruikeijk. BILDERDIJK stelt voor, dit vers aldus te lezen:

» *Ik weet, sijn hart heeft hy zoo aen my gehangen.*»

opdat de maat aan die der overige verzen gelijk zij. Maar de uitgaven komen allen overeen. Hetzelfde is ook het geval in het straks volgende vers, waar BILDERDIJK aldus lezen wil:

» *Al is 't dat, door dwang, ik van sijnent af ty.*»

Voor burgers en eêlen van 't Roomsche bloet.

'T is een Huis-got die by hem de voorreden doet;

Maer om dat gy van zulk goet niet veel hebt hooren zeggen,

Zoo heeft de Overzetter diens rol my, Milieit, toe gaen leggen,

Plautus stelt de geschiedenis al hat men ze 't Athenen bespeurt,

Maer wat is 'er ook dat 't Amsterdam niet en beurt?

Dus nemen wy best bekende plaatsen en stræetjens,

Niemand trek hem iet aen, 't zijn maer hoofdeloze praetjens.

EERSTE BEDRYF.

EERSTE TOONNEEL.

WARENAR. REYM.

WARENAR.

Her uit, zegh ik, her uit: ik zegh je fluks her uit.

Zy wroet mit heur oogen as ien varken mit zijn snuit.

REYM.

O mijn rugh, o mijn kop, o mijn neus, o mijn wangen!

WARENAR.

Jae, jae, je bakkes moet altemet vliegen vangen.

REYM.

En waerom slaeje me nou? mijn neus en mongt die bloen.

WARENAR.

Vraeghje waerom, totebel? om dat ik je zier zou doen.

REYM.

En waerom magh ik dan in huis niet langer banken?

WARENAR.

Ziet deze bavianen, wat heb ik hier veur ranken?

Zel ik jou, denk ik, reên geven van mijn bedrieff?

Ik ty je tans wel mit ien kneppel op 't lijf.

Spoeit me van de deur, fluks, of je bakkes zel vliegen vangen.

REYN (ter zijde).

Hoe wel waer men 'er an die zaligh waer gehangen!
Ten minsten hoeft' men niet te dienen zukken gek.

WARENAR.

Wat preutelje?

REYN.

Niet.

WARENAR.

Zoo speelt de nikker mit'jou bek.
'T ierst dat ik weér wat doe, koomje me dan daer op storen,
Ik zel je mit ien avager de oogen uit de kop boren.
Fluks hier, of ik legh je ien tangh tusschen hals en buik.
Hoe gaet ze voort, as ien luis op ien terige huik.
Hier, bet hier nae toe, zegh ik, nu, nu is 't te degen,
Blijft me daer zitten spinnen, zonger voet te bewegen,
En kijkje om, of wijkje ien stroo briet van daer,
Je krijgt goe koop de galgh tot je nuwe jaer.

(bij zich zelve.)

Ik bin dus out, en heb meugelijk vijftigh maisjens versleten;
Maer van mijn leven noit haers gelijk geweten,
Z'is argh as de droes, en wil ze haer best temen,
Ik zorghe ze zel me noch iens uit den nest¹⁾ nemen,
Zoo deurtropt slim is ze, en zoo duivels beus.
Krijght ze de snof van de pot mit gelt in de neus,
Ik bin armer man as de gevangen slaven.
Nu moet ik de vloer iens weér op gaen graven,
En zien of ze noch staet zop ik ze heb estelt.
As ik denk dat 'er iemant moght raken after 't gelt,
Zoo word ik kilkout van boven tot onderen.

(Af.)

REYN.

Jae wel, ik en weet me niet genoegh te verwonderen,
Hoe mijn miester dus van zinnen komt berooft.

¹⁾ C en E het nest.

Wat dulheit magh hem wezen in 't ydele hooft,
 Tot mijn ellende, dus onlaeks geslaegen,
 Dat hy mijn tienmael op een dagh ten huis uit gaet jaegen?
 De man heeft een wonderlijke worm in de kop;
 Een hielen nacht leit hy wakker, en staet vijftigh mael op;
 Een hielen dagh zit hy in huis, gelijk as op de winkels
 De kreupele snijers met haer gekruiste schinkels.
 Nu is 't immers ommekomen, en ik weet geen raet,
 Van Klaertjens eer te bescikken, die op haer uiterste gaet,
 Beladen met kint, en haest zal moeten boeren:
 Nu is 't al verlooren, ik en zie 't niet te klaeren.
 Wee my, verneemt hy 'er of 't minste maer sles;
 Best dat ik me verhangh hier ergens in de Nes,
 Aen een pastey-bakkers haek, zoo ben ik uit het vrezin;
 Mijn tanden wateren, as ik denk watten kalkoen dat ik zou wezen.

TWEEDE TOONNEEL.

WARENAR. REYM.

WARENAR.

Nu alle dingh behouwen is, en sijntjens op zijn' steê,
 Bin ik wat beter emoet as ik flus wel deê.

(tot REYM.)

Gaet binnen Reym, nu is 't dat je 't huis bevolen wordt.

REYM.

Wel, ik magh het bewaren dat het niet estolen wordt;
 Want voor dieven is 'er aers te halen niet een kruis,
 Daer is toch niet as de wint en spinnerach in huis:
 Of hy noch zorgt dat iemant die¹ zel komen taeken.

WARENAR.

Toch, onze lieven Heer moght men om jouwent wil wel Paus van
 Of Koningh van Spanjen, wat je best quam te pas. (Romen maeken,

¹) D en E die iemant. Voorts D straks raken, drukfout voor taeken.

Bewaerje me de spinneraghen; nae binnen toe, ras:
 Arm ben ik, dat weet ik wel, en draegh 't lijfzaam en geduldig.
 Wie dat 'er komt kloppen, en laet niemant in, weet nie zorghvalligh;
 Ik loop om een bootschap, en koom terstont weer hier.

REYM.

En of 'er een buerwif quam om een kooftjen vier?

WARENAR.

Dooft me al 't vuur uit, zoo hebben ze gien spreken,
 Of ik zel je zelve met de kop in de doofpot steeken.
 Komt 'er iemant om water, zoo roept metter veegh,
 We meugen niet missen, onze bak is leegh.
 Roept het de luy deur de venster, zoo krijght men geen sluiper.
 Komt 'er ien om een emmer, z' is tot de kuiper;
 Om een dreggh, om een puthaek, of ander leen,
 'K heb ze op straet vergeten, de dieven sijnder mee deur.
 Want, by gans doot! hoe schoon dat ze praten,
 As ik uit bin, wil ik niemant in hebben elaten:
 Jae al quam 't Geluk zelve, ik waerschuw je, ziet,
 Je meught 'er op passen, doet geen deur open niet,
 Of je zelt me te byster schrikkelijk vertoornen.

REYM.

'T Geluk? Zonder zorgh! voor haer brandt men hoornen.
 'T Geluk zou hier an de deur kloppen? poep!
 'T liep aerzelingh, kreegh 't de lucht in de neus van je stoep:
 En as noodigh hier verby moet haer wegh zijn genomen,
 Zoo wacht zy haer wel an dees zy de middelstraet te komen,
 Ze kreegh wel een koorts op haer bals, zagh ze de gevel maer aan.

WARENAR.

Je zelt je mongt houwen en binnen gaen.

REYM.

Ik hou mijn mongt en gae binnen.

WARENAR.

'T geboeft loopt dapper snuiven,
 Daerom zelve bey de grendelen toe moeten schuiven.

(REYM af.)

Ik schey wel nood' van hier, maer ik moet nae 't Prinsenhof, daer zal
 men resolveren hoe men mit het gelt zal spelen,
 Of men 't op de doelen verteeren zel, of an lepels ommedeelen.
 Compareer ik nu niet, zoo magh ik gissen wel,
 Dat men al het resjen te samen opnappen zel:
 Daer en boven zellen ze niet anders denken konnen,
 Waerom dat ik wegh blijf, als dat ik 't gelt heb evonnen.
 Ze hebbe me langh ekent voor zuigh en vroet,
 Des zel het zeer lichtelijk worden vermoet,
 Dat ik nu verzuim haer te raden tot spaeren,
 Om dat ik doende bin mit wat grooters te winnen of te bewaeren,
 En hoe nauw dat ik het heet, noeh schijnt het dat meest
 Al de werelt dat droomen ken, met zulken feest
 Zeggen ze goen dagh die my nu ontmoeten,
 Daer men my te voeren bidt magertjens pleegh te groeten.
 'T is: goen dagh War'nar, waer heet Wa'nar? hoe vaert 'et al vaer?
 Adieu, t'uwen besten, vaert wel, een goet jaer!
 Ik zorgh zy ruiken longt, dit ken veur niet niet komen.
 Maer ik wil gaen daer ik voor heb enomen,
 En helpen daer 't werk op 't spoedighst' aen een zy,
 Dat ik haest op de bier weer nae huis toe ty.

DE DE TOONNEEL.

GEERTRUID. RIJKERT.

GEERTRUID.

Ik wilde wel broeder dat de woorden die ik huden
 Tegen u spreken zal, gy my ten besten duiden,
 Gelijk een broeder hoort te doen zijn zusters reën;
 Hoewel ik zeer wel weet men acht ons vrouwen kleen.
 Ik laet dat voor 't geen het is, en heb daer niet met allen tegen te
 (zeggen. Voor deesmael maer is mijn begeer,
 Dat je denkt hoe ik jou zuster ben, die voor uw eer

En welvaert schuldigh ben zorge te dragen.

RIJKERT.

Wat hebje te zeggen?

GEERTRUID.

Maer je wordt vast een man op jou dagen,

En zoo ik jou verlies zonder kinderlijke erven,

Zoo zal de naem van mijn vaders geslacht heel versterven:

Dus heb ik al de nacht vast leggen peinzen, hoe

Ik je best moght uithyken.

RIJKERT.

Daer slaet geluk toe,

En tot meerder zoetigheid, een heel pont vijgen!

GEERTRUID.

Ziet, je moght schier of morgen een dut komen te krijgen,

En raken ergens an een hoer vast, lichtvaardigh en vals.

RIJKERT.

Mienje om 't wats, zuster?

GEERTRUID.

Jae ik, in ernst.

RIJKERT.

Och ik bin om den hals.

GEERTRUID.

Wel, hoe zoo?

RIJKERT.

Maer zulken reden kan ik niet gedogen;

Binje 'r op belust, ziet daer, slaet mijn een paer blaeuwe oogen:

Niet moght je me zeggen dat me meer verdroot.

GEERTRUID.

Luister.

RIJKERT.

Zoo mennigen woort daer of, zoo mennigen stien veur mijn poot.

GEERTRUID.

Doet het op mijn woort.

RIJKERT.

Raeje 't mijn? ik doe 't.

GERTRUID.

Anders, licht dat je sneefde.

RIJKERT.

'T moght wel dat 'et zaligh waer, als ik het slechts niet en beleefde.

GERTRUID.

Hoort eens nae mijn woorden, laet je raen, zalige man:
Slaet het niet in de wint, je welvaert hanght 'er an.

RIJKERT.

Wel ik ben te vreen, doet me morgen een bruit op;
Mits bevoorwarend dat ik ze overmorgen 't gat uitschop.
Weetje daer raet toe, ik loop terstont nae de barbier,
En laet me scheeren. Adieu.

GERTRUID.

Gy deunt 'er meê, hoort hier,

Let 'er iens te deegh op, alle jekke laet vaeren;
Ik heb een weeuw, op spoor van veertigh jaeren:
Hoe veel meer of min weet ik niet, ('t is daer ontrent),
Die door een zeker getroggelt testament,
Met temen en lemmen van haren man heeft verworven,
Dat de beste plok van zijn goet op haer is verstorven:
Zy kan ryen en omzien, en maekte dat klaer,
Dat zy voordeel van hem hebben zou, en hy niet van haer.

RIJKERT.

Die trijp.

GERTRUID.

En steurt je niet, al lijkt het wat nae guitenspel,
'T is huidendaeghs de werelt, zy vaert van de duisten wel,
Wel gereet, wel gekleet, en heerlijk behuist,
Van onderen tot bovenen, alle dingh even juist;
En zoo quiks te vryen als men een vryster in 't lant ziet.

RIJKERT.

Hels vuer op een stokjen, zoo verbrandt ze haer hant niet;
Ik weet wel wie je mient, de weeuw van Klaesjen Klik:
We dienen mekaer niet, Lobberich en ik:
De valsche schoonpraet zou geen peert nae mijn stal wezen;

En as ik ook iens mal wil worden, zoo wil ik te degen mal wezen,
 Het waer wel mogelijk dat gy me hadt bekoort,
 Hadje een meisjen van achtiën jaer op espoort,
 Gelyk hier War'narbuers dochter, die moght mijn kommer stelpen.

GERTRUID.

As je daer an woudt, ik miën, je waert te helpen:
 Maer daer en zit niet ten besten, het volk is te slecht.

RIJKERT.

Maer 't meisjen is goelik, en de vaer is oprecht,
 'K wil gien schoonvaer die 'er den heelen tijt om zijn schokke ren,
 Noch een huis vol meisjens om den ganschen dagh te bulderen.
 Ik bin die stoeryery¹ en dat gevaer² al noe.

GERTRUID.

Wel, is 't jou zinn'lijkheit, Got, geef geluk 'er toe.

RIJKERT.

Kort beraet, goet beraet, ik gae 'er de vaer af spreken,
 Ziet, ginder komt hy juist van daen, nae huis toe gestreeken.

VIERDE DOONNEEL.

WARENAR. RIJKERT.

WARENAR (RIJKERT niet ziende).

Ik dacht het zeker wel, en 't lagh my op mijn leën,
 Zoo nood' wild' ik van huis, dat ik vergeefs gingh heen:
 Ik by 't Princenhof komende, noch binnen, noch buiten, vant
 Corporael of Lanspesaet, Kapitein of Luitennant;
 'T volk past niet op haer tijt, het is zeker van 't mal,
 Nu ty ik weer nae huis, want mijn hert is 'er al.

RIJKERT.

War'nar-buer, goën dagh man, hoe staet het leven?

¹) A en de folio-uitgave van 1677 hebben *stoetery*, dat geen zin oplevert.

²) Behalve D en E hebben alle uitgaven *gevaert*. De lezing in onzen tekst schijnt echter de ware te zijn. Zie de Aant.

WARENAR.

Heb ik jou daer Rijk-buer, goen dagh wil je Got geven.

RIJKERT.

En u een goet jaer, dat je gien verdriet schiedt.

WARENAR (ter zijde).

As de rijke d'arme zoo toespreken, dat is om niet siet;
De meit, zorgh ik, heeft hem 't spul van de pot gemekt.

RIJKERT.

Hoe gaet 'et?

WARENAR.

Hart en zwart, onbelaen met gelt,
Gelijk slechte kintjens van mijnen doene plegen.

RIJKERT.

Wat! het is juist allemaal aen het gelt niet gelegen;
Hebje goet genoeg, je hebt een goet lot.

WARENAR (ter zijde).

Hoe smeerigh kan hy lullen, dit 's al om de pot:
Zoo ras as ik thuis kom, 't en baet geen smeeken,
Zel ik voor mijn eerste werk de meit de oogen uitsteeken,
En daer nae de tongh gaen tornen uit heur keel.

RIJKERT.

Buerman, wat staet en praet in je zelve dus veel?

WARENAR.

Ik klaegh over de armoed' die ik moet lyen;
Ik heb daer een eenige dochter te vryen,
Daer ik niet met geven kan, mijn lieve maet,
Zoo komt het toe datter ook niemant nae staet;
En ik zou ze gerne by mijn leven met een man bezorgen;
Wangt ik vrees, zoo ik sturf, dat ze schier of morgen,
In deze ongeregelde tijden, moght slaen op het wilt.

RIJKERT.

Zoo je anders gien noot hebt, uw klachten vry stilt,
Ik wil 'er wat by doen, geeft den moet niet verlooren.

WARENAR (ter zijde).

'K weet wel waer hy wezen wil, maer dat gat zal hy niet booren,

Hy heeft het op het katschoof emunt, daerom is 't dat hy vrijt.

RIJKERT.

Ik heb je wat zonders te zeggen.

WARENAR (*ter zijde*).

Och ik bin 't gelt al quijt.

Hy heeft het opgegraven, zoud' ik ramen,

En nu komt hy quansuis allevongen me samen,¹

Om mit me t'accorderen; och hoe wee is me te moel

RIJKERT.

Wel buerman, waer loopje zoo nechtigh² nae toe?

WARENAR.

Ik heb in huis wat te beveelen dat ik vrees te vergeten,

Ik koom terstont weér by je. (Af.)

RIJKERT.

As hy komt te weten

Dat mijn bootschap is om zijn dochter te verzoeken tot

Mijn huisvrouw, hy zel denken dat ik met hem spot;

Want zoo ongelijk gegoet men zelden ziet trouwen.

WARENAR (*terugkomende ter zijde*).

Got zy gelooft, de pot is behouwen,

Alle dingh is zoo 't was, door mijn hert gingh een vlijm,

Doen ik nae binnen trat, en ik vil schier in zwijm.

(tot RIJKERT.)

Wat zeghe nou, Rijkert?

RIJKERT.

Wilje wel antwoorden op mijn vraegen?

WARENAR.

Zy mogender nae wezen dat ze me wel behaegen:

Zy mogen ook wel zoo wezen, dat je 't weet,

Ik en antwoord je van al den dagh niet een beet.

RIJKERT.

Onbillikheit zel ik je te voren niet leggen.

Wat dunkje van mijn geslacht?

¹) D en E *al evongen met samen*, hetgeen even goed is. Zie de Aant.

²) D en E *neerstigh*, als 't ware de verklaring van *nechtigh*.

WARENAR.

Daer is niet op te zeggen.

RIJKERT.

Wat dunkje van mijn leven, schoeit het wel op de zelfde leest?

WARENAR.

Wat, je hebt al jou leven een goet slokker geweest.

RIJKERT.

De jaeren die ik out bin weetje wel te mikken.

WARENAR.

Die hebben vry wat tellens an, ze slachten je brikken.

RIJKERT.

Wel, ik heb ook van jou altijd gedacht

Dat je een eerlijk burger waert, daer ik je noch voor acht.

Al binje van slechte luitjens, ze waeren onbesprooken.

WARENAR (ter zijde).

Ik weet niet waer 't hem lieght, maer hy heeft de pot gerooken.

(tot RIJKERT.)

Wat is nou voort, Rijkert-buer, jou begeer?

RIJKERT.

Daer toe geef zijn zegen de opperste Heer!

Nae dien dat gy mijn wel kent, en ik jou mede,

Zoo hoop ik je zelt me niet weigeren een bede,

Dat is dat je me jou dochter te wijve wilt geven.

WARENAR.

Maer Rijkert, ik hoorde noit van mijn leven

Dat je zukken quant waert; heeft dit ook slot,

Mit een out arm man, as ik bin, te drijven de spot?

Heb ik dit op je verdient? ik kan 't niet vermoeden.

RIJKERT.

Je moet mijn reden niet anders duiden as ten goeden,

Het verzoek is mijn ernst, ik zegh je dat ik het meen.

WARENAR.

Ey lieve, laet my en mijn dochter met vreên.

RIJKERT.

Geloofst me buerman, ik doe 't niet om te jokken.

WARENAR.

Gelijk hy gelijk pleegh alderbest te fokken,
 Den rijken dient wat rijks, den kalen dient wat kaels.
 Je zoudt me niet kennen willen, en maken mijn dochter overdwael,
 Dan waer ik hiel in 't onderspit. My dunkt het zel me niet gelijken.

RIJKERT.

Dat is wel de manier van sommige rijken;
 Maer ik zel je kennen voor een vader as 't behoort.

WARENAR.

Beloofje me dat?

RIJKERT.

Jae 'k.

WARENAR.

Vaert 'er wel mee, daer is 'me woort,
 Je zelt de mait hebben, waer toe veel te sammelen?

(ter zijde.)

Gans bloet! wat hoor ik daer binnen rammelen?

Daer is 'er voorzeker een achter de buit.

(Af.)

RIJKERT.

Wat het maisjens zinn'lijkheit angaet, ... wel; hy vaert 'er weer uit,
 Deur is hy, waer magh hy daer zijn gebleven?
 Me dunkt hy speult neefjen, hebje van al jou leven?
 Wie quam 'er oit zoo veer daer zulks is eschiet?
 'T is mit hem, nou zieje me, nou zieje me niet,
 Mit een wup is hy buiten, mit een wup is hy binnen.
 'T is trouwen niet vreemt al maekt 'et hem beteutert van sinnen,
 D'arme luy, as de rijke haer spreken aen,
 Mienen doch altijd zy zijn geslaegen of gevaen,
 En zoo verzuimen ze somtijts een goe gelegenheit.

WARENAR (terugkomende roept hij RIJKERT achterna).

Houdt dit voor Evangely, je mooght dit overwegen, meit,
 En trek ik je niet mit wortel mit al uit de lel,
 Zoo geef ik jou last, volmacht, en zonderlingh bevel,
 Dat je mit miester Jeurjaen de quakzalver, mit de kromme rubben,

Accordeert de beste hoop dat je kent, om me te laeten lubben,
Ik zegh 't je mit een koele moet, zijt 'er op verdacht.

Wel buerman, me dunkt dat je me niet en acht,
Waer heb ik dit verdient, dat je mit me de gek zoudt scheeren?

WARENAR.

Neen zeker, ik hou je vreeset man mit eeren,
Indien ik mit jou gek, zoo slaet me de moort!

Hoe hebben wy 't dan (vanden) staes noch jou woort?

Jae; maer gelijk gezet is, ik kan 'er niet meê geven.

RISKEET.

Dat weet ik wel, daer en leit niet an bedreven,
Zy zal op die voorwaerd' van my werden getrouwt.

WARENAR.

Hoort hier, beeldt je niet in dat ik een pot heb evongen mit gout.

RISKEET.

Wat een blaes! ik trouw ze (om) haer goede manieren.

Dat je 't dan wel verstaet, ik zel gien hyliks goet uithieren.

Wy zijn 't volkomen eens.

Jae, maer ik ken je wel;

'T is met de rijske luy, geefstokjen, neems stokjen, stokjen in de hel.

Nou beloof je ze me te meeten zonder beurs, zonder brikken,

Tans komen je de poppen in 't hooft, zoe is 't hylik an stikken,

Jy luy en houdt je woort niet dan dry geval.

RISKEET.

Ik zegh, wat ik beloof, dat ik het houwen zal;

En tot meerder bevestingh van mijn verklaren,

Zoo laet me vrienden t'aevont by de jouwe vergaren

Om het hylik te beschrijven met gemeen accoord.

Ik zel gaen bestellen nu rechtevoort,

Dat 'er wat komt daer wy of banken meugen,
Want ik weet wel de kosten daer keunje niet teugen.
Adieu, tot flus toe, ik ty op de been,
En zel me mijn best spoeyen. (Af.)

WARENAR.

Daer stapt hy heen.
O lieven Heer, ¹⁾ wat een dingh is 't ook gelt hebben.
Deze man zou op mijn dochter zijn zin noit estelt hebben,
En hadd' hy niet in 't hooft (denkrik) van de gevonden schat,
Zoo komt 'et dat hy dus aenhoudt as een klat.

VIJFDE TOONNEEL.

WARENAR. REYM.

WARENAR.

Waer benje snapster, die over de buert hebt gaen verbreden,
Dat ik mijn dochter met groot goet ten huwelijk gae besteden?
Fluks rept me jou handen, nou wacht 'er niet meê,
Wascht knap de vaten om, schikt alle dingh op zijn steê,
Voort, maakt 'er een eint of, en zonder te spotten lank,
Schrobt me vaerdigh de deel, en schuert de pottelbank,
Hemelt de kookten op, en stoft het voorhuis uit,
Schuert de glazen wakker, maer breekje ien ruit,
Ik zel ze an jou huer korten, wit de muer in de kamer,
En haelt voor een pennewaert ²⁾ zageles tot de kramer,
Ze meugen 't op de kerstok zetten, 't magh 'er nu wel of.

REYM.

Miester, wilje 'r deur wezen, hoe gaeje dus grof?
Een hiel penningh an zageles om de vloer te bestroyen?

¹⁾ D en E lieve deugt.

²⁾ D pennig waard, dat hetzelfde is, zageles om de vloer te bestroyen.

Dus doende zelve al jou schoone goet wel vermoyen;
Denkt, as je dat noch iens doet, zoo is 't een duit.

WARENAR.

Dat 's alliëns, 't moet nu vol staen, mijn dochter is de brult.

REYN.

Daer slae geluk toe! maer wie zel ze trouwen?

WARENAR.

Onze buervryer Rijkert, daevont zel men maeltijt houwen
Op 't sluiten van 't hylik, met de vrienden van elke zy.

REYN.

Bylo, dat zel wat kosten.

WARENAR.

De brtugom houdt me vry,
'T magh gien quaet, hy zel kost en drank beschikken.
Ik gae iens an den Dam, pas je op je stikken.
Ik koom terstont weër in, de deur dicht sluit.
Ziet toe, maekt het schappelijk, of je raekt 'et gat uit.
Zoo magh pas een ander het bruijlofsstuk genieten.

(Af.)

REYN.

Nu steeken ik en Klaertjen ten ooren toe in de verdrieten.
De bruit, de bruit te worden! en z' is op het uiterste zwaer!
Nu zie ik 'er gien mueren langer an mit mekaër.
Ik magh terwijl binnen gaen en doen mijn dingen,
Verwachtende hoe 't ongeluk met ons om zel springen.

...geenst den 1000 onroep. na! in opst. d. 1000
 ...den 1000 d. 1000 onroep. na! in opst. d. 1000

...1000

...1000 onroep. na! in opst. d. 1000

...1000

...1000 onroep. na! in opst. d. 1000

...1000

TWEDE BEDRYF.

...1000

...1000 onroep. na! in opst. d. 1000

EERSTE TOONNEEL.

LEKKER. CASPER. TEEUWES.

LEKKER.

Wel maets, dus gaen de Munneken by maket,
Dat den éene niet en weet, dat weet den aér.
Dus nyver in de praet? zijt samen gegroet.

Wel Lekker waar heen?

LEKKER.

Just koonje me te moet.

Ik gingh nae jouwent.

TEEUWES.

Wat is 'er te quikken?

LEKKER.

Maer je moet met jou beiden de kruiken beschikken.

Mijn miesters hylik gaet t'aevont voort.

CASPER.

Wel das wat nuws, ik heb 'er nooit iet of gehooft.

Wat krijght hy voor een? ik bits ou dat ge ze dan nomt.

LEKKER.

Hebje niet altijd hooren zeggen hoe een mens 't hylik an komt?

Zoo dunkt me dat 'et den Baes ook overvalt.
 Hy heeft van een wijf noit zijn leven gekalt,
 Nu kreegh hy van daegh een buy, en is ééns loefs getegen
 Om War'nan onse huerman te bewegen,
 Dat hy hem zijn dochter zou geven ten echt,
 En 't en duende niet langh of zy hadden 't samen beslecht;

THOUWES.

Dat 's haest geklaert: wat 's jou bootschap nou?

LEKKER.

Maer ditte,

Men zalder as liex t'aevont op het hylik zitte,
 En de vrienden als dan tot de bruit worden vergaert.
 Hier wil mijn Baes zijn eer hebben bewaert,
 En dat zy al t'samen daer blijven ten eeten.
 Dit is zijn meeningh, daerom heeft hy me geheeten
 Terstont te loopen om Hofmeester en Kok.

THOUWES.

We hebben 't nu rechtevoort vry wat drok.

CASPER.

Sieur Braetvarken heeft gasten gebeen tegen morgen,
 Daer moeten wy al de spijs met haer ordonnancy bezorgen;
 Bidt ouwen Baes dat hy tot overmorgen wacht.
 Sieur voorschreven heeft genoit al zijn geslacht,
 Zoo wy hem begaven dat waer te stout dolen.

THOUWES.

Wy leggen 't rechtevoort over mit krijt en mit houtkolen,
 Uit de schotel in 't napjen, tāt de roetmer in 't glas,
 Hoe dat wy 't daer wel zullen maeken te pas.

CASPER.

Wal 't zijn kurieuse liëns, en daer gaet tijt toe.

LEKKER.

'K weet je niet mier te zeggen, mijn Miester wil dat ik vlijt doe,
 Om alles toe te rechten, zonder eenigh dralen.

Keunje me niet helpen, zoo moet ik een ander halen:

Daer gae ik heen.

TERUWES.

Hooft hier: vertoeft noch een beet.

CASPER.

Ontbalt, men zal 'er op paizen, en geven ou bescheet.

LEKKER.

Dat je 't ventjen allien zijt, hoefje niet te mienen.

Die 'r t'aevont op past, zel de bruiloft ook bedienen.

TERUWES (tot CASPER).

Alsewe te nacht niet slaepen gaen, zoo hebbe we 't an de tijt.

CASPER (tot LEKKER).

Nu men zal ou gerieven, om dat het onlieden zijt.

Maer waer 't iemant vremts, men liet hem verlieden.

Hoe kommet by dat den Bruygoom dees kosten zal dreigen?

Dit plagh by de Bruits vrienden te werden gedaen.

LEKKER.

Hoo, hoo! zou men om de kosten de Bruits vaen spreken een?

TERUWES.

Eleman! veer van daer, dat zou niet willen lokken.

Ik ken hem wel, hy is zoo droogh as een Maertsche bokken.

Daer magh niet of; hy vloekt en hy drieght.

Het al te vermoorden, as 'er slechts wat rook uitvlieght,

Dat is, laet hy hem dunken; zoo veel warint' verloren.

LEKKER.

Daerom heeft hy een zeil over de schoorstien eschoren,

Dat de rook met een tocht zoo niet deur en kan gaen,

Maer een half etmael legh en zoek nae 't open tuschen de draen.

Eer hy 's aevonts zijn hoofd neerleit op de sloopen,

Stopt hy de pijp van de blaesbalk, dat 'er gien wint uit en loopen.

Op avontuer of ze haer verzuimde terwijl dat ze sliep.

TERUWES.

Hy moght hem zelfs ook wel stoppen dat 'er geen wijnt uit liep.

CASPER.

Maer wat vindt men hier in Hollant scharpe gezellen?

LEKKER.

Men zouwerje¹ wel ten hiele Story of vertellen:
 Lestent zoo was hy eens tot zijn Trijn-niften te gast;
 Die gelegenheit nam hy waer, en heeft gevast
 Drie daegen te voren, zoo veel als hy mocht lyen;
 En doen hy nu begon an 't eeten te tyen,
 Zoo heeft hy zija buik met zoo veel spijs gestoffeert
 As in drie daegen daer an kan werden verteert;
 Zoo was hy uit te gast voor volle zeven daegen.

TEUWES.

As een man, heet in Klaes Louf, maer kon 't zijn maegh verdragen,
 Of bequam hem dit gast gaen as de hont de wonst?

LEKKER.

Hy kreegh zulken monopoly in zijn buik, in zijn borst,
 Mit gorren, mit knorren, mit murmureren,
 Al haddender vijftigh luy over hoop elagen mit disputeren.

CASPER.

Bal wat zeiden de Medeeijns van zijn urien?

LEKKER.

Wat men praten, hy begeerde gien Doctoren te zien,
 Hy hat veel te grooten schrik van dat eeuwige geven.
 Doe 't nu zoo veer was dat hy hem zelf al hat deur eschreven,
 War'nar neef, denkt om je ziel, zeide doe zijn oude nift,
 Of men om een heer oom liep, die jou een woortjen zeide uit deschrift:
 Want 't is mit je al dood' stroom, jou leven is an 't ebben;
 Hy zoud' (zeid' hy) al een daelder willen hebben;
 En daerom bleef het achter, wat dunkje van zulken vrek?

TEUWES.

Gierige luy zouwen sparen, al metselden ze met de drek,
 Een daelder liever te hebben as een hemelsch troosjen.

LEKKER.

As hy zijn naeg'len kort, bewaert hy de spaenderen in een doosjen.

¹) A en de folio-uitgave van 1677 verkeerdelyk *zou we jor.*

CASPER.

Bal dit 's de grootste vrek van het gehele lant.

LEKKER.

Lestent ginch hy iens op de vismarkt met een netje aan zijn bant,
Daer hat hy wat kat-aels inne kost, en spieringh om te aezen;
Mit komt de ouwevaer, slok, en rokten een door de maezen.
Hy op de bien, mit een staend' zeil, al kosten 't een ten mit gout,
De veugelsteegh deur, de kerckbrugh over, nae mijn heer de Schout;
Daer mat hy 't feit ten breetsten uit, en ginch staen met veel menty
Hoe dat men zulken ouwevaer most in apprehenty nemen, (temen,
En duizent zukke dingen meer recht hy zijn leven an;
Wat, daer is 'er zoo veel, dat ik ze niet al onthouwen en kan.
Ook en dienen wy de tijt niet te laeten verloopē.

TROUWES.

Wel, maer as wy de provisy zouden gaen hoopen,
Zoo most men zeggen hoe veel volks dat 'en wezen zal,
En wy onze reekeningh maeken nae dat getal.
Ziet, dat dienen wy daerom van te voren te weten.

CASPER.

Men zal de pletsen nettekens af moeten meten.

LEKKER.

Wel gaen we dan derwaerts, en schikt je nevens my.

CASPER.

Bal den hofmeester betamet te gaen aen de hooger zy,
As hy met zijn tweejen gaet, dus hebbe kik geen genuegen
Dat gy oulieden dus in 't mits komit vuigen;
Want dat 's d'eerlijkste plets as men gaet by dijn.

LEKKER.

Neen bilo, daer hadje 't niet; dat magh niet zijn,
Ik zegh houw je rust, eer dat ik je om veer schop.
Mijn komt het midden toe, ik reprezenteer 't heerschap.
Wie stelt je te werk as ik? an wie winje jou broet?

CASPER.

'K en doe 's niet ik ik, al sloeghdy my doot.
Zodd' ik een and'ren mijn plets laten bewaeren?

Ik ik heb t'Antwerpen voor hofmeester gedient over dertigh jaeren,
En zoude nu eenen lekker myn doot dees boon?

TEUWES.

Ay Heve, ik acht die leurey niet een boon,
'T is my alliens of ik achter of voor gae, of boven of onder:
Maer hoort nae mijn zeggen, op dat wy zonder
Geschil en questy mogen raeken over straet,
Zoo dunkt me best, Lekker, dat gy voor heenen gaet,
Op dat zonder schandael elk blijft in zijn eere.

LEKKER.

Dat 's gangh, je meught volgen, 't en is niet veere.

CASPER.

Ziet, ik waer hiever doot geweest, eer dat zoud' geschien.
Ik converseer dagelyks met eerlyke lién,
Wa moghten ze paizen, dat ik ik dat gangh gedbogen.

TEUWES.

Gy hebt gelijk ook: zoo g'u zelf niet verhooght, niemant zel je ver-
Elk nae zijn kaletit dat tribelt alderbest. (hoogen, ||

LEKKER. REYM.

LEKKER.

Voor den dagh Reym, hier uit, doet de deur op van dit nest.
Schikt uit de weegh, maekt ruim baen, dit volk moet nae de kooken.

REYM.

Wel we hebben gien vuer in huis.

LEKKER.

Zoo meughje 't stooken.

REYM.

Of 'er turf is of niet, denk ik?

LEKKER.

Al even gauw.

Hebje gien turf, leght hout an, of je krijght een-grauw.

REYM.

'T is 'er niet.

Hebje gien planken op solder? liert met verstant spreken.

REYN.

Wat brabbelt me deuze vent? zoud' ik het huis an brant steeken?

LEKKER.

Waerom niet? 't werk moet voort gaen, 't en magh gien quaet,
'T is bruiloft.

REYN.

Hy raest, 't Got beter' 't.

LEKKER.

Of schaft ander raet.

Hier is hofmeester, kok en kockknecht, die mogen niet toeven.

Gaet in, maets, gaet in. Laet me de bruits wijn eens proeven.

REYN.

Wijn? wijn in zija mont nemen? men zoud' niet darren hier.

Kalje van bruits wijn Lekker; vraeght nae bruits scharrebier.

Wija quam hier noit over de diumpel, hoe praetje dus?

LEKKER.

Is ze noch niet ekommen? zoo komt ze dan flus,

De baes heeft ze al bestelt, de meit was om ceelen.

Adieu, ik zel je zoo langh de wijsheit beveelen.

TWEDE TOONNEEL.

WARENAR. Later: TEEUWES.

WARENAR.

Ik miende de eer te bewaeren, as vaeder des bruits,

Maer dusschen zootjen aeltjens as klink-snoertjens om zeven duitat.

Nae schellevis, nae kabbeljou en was gien kijken,

Daerom gingh ik van de vismarkt nae de hal toe strijken,

¹⁾ D en E hy raest als dol.

REYN.

²⁾ D en E Vaer wel.

Maer lamsvleis, kalfsvleis, queenvleis, al was 't uit de kerf,
 Het pont ien reaal, kijnt, ik heb 't wel honderwerf
 Mijn leven zoo goet om ien braspenningh zien koopen.
 Ik docht in mijn zelf, dit volk zou ien mensch 't vel afstroopen.
 Dan kost het noch van droopen, van turf en hout;
 Jae wel, alle dingh is zoo duer dat 'er ien mensch of grout,
 'T en is niet an te halen, ziet, daer valt niemier te zeggen.
 In 't lest heb ik het ook by mijn zelf over gaen leggen,
 Dat of ik nu al groffelijk de milde legh en speul,
 As de bruiloft over is, zoo doet het even veul.
 Een deel jonge spil-penningen mogender wat op smaelen,
 Maer by de vroede zel ik 'er eer meê behaelen.

Die wat spaert, die wat het, dat leerde me mijn peet.
 Het is 'er zoo makkelijk niet an te komen, dat je 't weet,
 'T wordt zoo licht niet ewonnen, as verslempst of verzopen.
 Wel wat beduidt dit? de deur staet t'mijnent wijd' open,
 Of ze de Pot ook opgraven? och ze hebben 't zoo druk,

TEUWES (töt den koks-jongen binnen):

Wel is 'er gien spit? maekt 'er ien van ien bezem-stok.
 De riemen die men heeft, daer moet men meê roeyen.
 Daer is de spijs op ien briefken, jongen, maekt me wat te spoeyen.
 Zeght de Vleishouwers en Vogelwijven, dat ik je heb estuert.
 Speulneot, deze pot is te klein, lient ergens ien grooter by de buert.
 Suiker en kruit by den bak, dat ken hem niet krenken.

WARENAR (bij zich zelven).

Och! daer hoor ik de Pot noemen, wel moght ik het denken,
 Daer heb ik voorzeker de dieven after 't gelt.
 Och! hoe klopt me 't hert, och! hoe bin ik ontstelt.
 Ik zel 'er after her tyen mit roepen en krijten,
 En zoo langh as ik staen kan, niet ophouwen van smijten.

't Is de laatste nacht van 't jaar, en de laatste nacht van
 't jaer. De laatste nacht van 't jaer. De laatste nacht van 't jaer.
 't Is de laatste nacht van 't jaar, en de laatste nacht van
 't jaer. De laatste nacht van 't jaer. De laatste nacht van 't jaer.
 't Is de laatste nacht van 't jaar, en de laatste nacht van
 't jaer. De laatste nacht van 't jaer. De laatste nacht van 't jaer.
DERDE BEDRYF.
 't Is de laatste nacht van 't jaar, en de laatste nacht van
 't jaer. De laatste nacht van 't jaer. De laatste nacht van 't jaer.
 't Is de laatste nacht van 't jaar, en de laatste nacht van
 't jaer. De laatste nacht van 't jaer. De laatste nacht van 't jaer.

EERSTE TOONNEEL.

TEEUWES.

TEEUWES.

Ik bin, by gort! de leste, het is al op de hien.
 Heeft 'er niemant miester Casper oft mijn jongen ezien?
 Zeght me doch vrome burgers, wat zijn ze op eslaegen?
 Gans doot! dat we ons allegaen van ien ouwe man voort laten jaegen,
 Ik bin bloedigh en blaauw, zoo zat hy 'er op mit de stok,
 'T en baet oeriet of ik riep, hou op, ik bin de koch.
 Ik zegh, hij heeft ien quae dronkenschap, indien hy buis was.
 Somma, 't gaet redelyk toe, nae dat 'er gien hout in buis was,
 Hij heeft ons an hout geholpen iens voor al.

TWEEDS TOONNEEL.

WARENAR. TEEUWES.

WARENAR.

Komt my² herwaert, gy rabaut, ik zegh je, houdt stal.

¹) D en E *byloo*.

²) A en de folio-uitgave van 1677 hebben *mijn*, dat in 't gebruik even goed is.

TEUWES.

Wel geex-kap, hier stae ik nou, wat hebje te vraegen?

WARENAR.

Wat hebje me daer zoeken opsteker te draegen,
Weetje wel wat dat je my dreighde daer met?

TEUWES.

Waren mijn zonden zoo leet, als dat ik dat niet en doe,
Het zou men op mien sterfslag wel dapper vromen.

WARENAR.

Ik zegh dat 'er gien arger schelm as jy uit en magh komen,
En dat ik op niemant ben gebeten zoo fel.

TEUWES.

Dat en lieghje niet, fijn man, alkenje 't wel,
De zaak is blijkelyk, gy hoeft 'er gien tuigh of te beleggen.
Maer jy ouwe Zuzannesboef, wat hebje op ons te zeggen,
Dat je dus 'et regement stelt zonder enige reet?

WARENAR.

Vraeghje dat, stukke diefs? binje daer niet mee te vreen,
Zoo berouwt me dat ik 'er niet bet op zat mit beuken.

TEUWES.

Ik zweer 't je, ik zel je die kop weer eens zoo murrig maken,
Dat zy d'ierste maent het niet vergeten en zal.

WARENAR.

Mogelyk is misselyk, by provisie hebje 't al.
Wat hebje in men huis te doen as ik bin buiten?

TEUWES.

Wel, zel men t'aevont tot jou gien hylik sluiten?
Ik en den hofmeester quamen bereyen 't mael aldaer.

WARENAR.

Wat roert jou wat ik eeten wil, 't zy raeuw of gaer?
Ik zegh je dat het veel is, gy zijt mijn vooght, jae trouwen.

TEUWES.

Ik vraegh jou of je t'aevont gien gastebot zelt houwen?

¹⁾ D en E leggen.

WARENAR.

Ik vraegh jou of ik gien zorg magh draegen voor mijn huis?

TIEUWES.

Ik vraegh jou wie jou zoo veel verkort als een gruis?

Zegh me waerom wy de maeltijt niet bereyden en moeten?

WARENAR.

Vraeghje dat, stukke schelms? wat hebje te wroeten?

De kamer, de binnenhaert, en 't hiele huis deur?

Men zel 't je verliezen, dat hebje 'r veur.

Waer't dat je jou allien emoeit hadt mit de kookken,

Ik hadd' je mit de kneppel de kop niet ebrooken.

Staet of, zegh ik je, en komt me de drumpel niet te nae,

Of wilje dat ik je voort de poot in slae?

Gaet niet deur, blijft daer staen, ter plaetse voorschreven.

TIEUWES.

Ik zegh je dat je past mijn mantel weer te geven,

En mijn eene kokmes met zil'ren beslagh,

Of ik gae van hier niet, van den hiele dagh.

(WARENAR af.)

Gans lijden!² hoe gaet 'et een mensch uit zijn mienen!

Ik docht gelt an de hoenderen, en de barbier zel 't an my verdienen.

DERDE TOONNEEL.

WARENAR. TIEUWES.

WARENAR (*terugkomende ter zijde*).

Neen, by gort!³ zoo langh as het daer leit en heb ik gien vree:

Waer ik gae, waer ik stae, het katschoof moet meê,

Of men dat gespuis daer eens gingh in de aerde wroeten!

¹) D te koken.

²) D en E Gants Felten.

³) D en E byloo.

Men loerd' me zoo niet, het moest uit de paerdevoeten.
Raekten ze 'r after, het was voorzeker hor.

(tot TEUWES.)

Loopt nou binnen, wilje kok, mit al jou gesnor,
Ik geef je oorlof, en denk dat je blijft toe zint.
Kookt en smookt, kladt en knoeit nou zoo langh tot je moe bint:
Loopt in kamer en kookken, en waer je begeert.

TEUWES.

Schoon bescheit, nou je ongs zoo schendigh of hebt esmeert,
'T hoeft doet my zoo zeer dat ik me niet weet te laeten.

WARENAR.

Jy zint ehuert om te koken, en niet om te praeten,
Wilje 't niet doen, gaet deur, ik pas 'er niet veel op.

TEUWES.

Je zelt het miesterloon betalen van mijn geblutste kop.

WARENAR.

Ik zegh je niet veel, maer ik raet je te zwijgen.

TEUWES.

Fijn man, ik bin ehuert om te koken, en niet om slagen te krijgen,
Verstaeje dat?

WARENAR.

Wilje wat hebben, roept me veur recht,
Of, loopt en haelt jou maets, en weest een goet knecht.

(TEUWES af.)

VIERDE TOONNEEL.

WARENAR.

WARENAR.

Hy gaet deur, wat zou hy rechten? zijn bewijs heeft geen klaerheit.
Maer blommerhelten! ¹⁾ wat steekt hem een arm man in zwaerheit,
Die mit een rijk man anspant, men is voorzeker in de ly.
Of je 'r an hylikt, of zijn compeer wordt, of maetschappy

¹⁾ D en E bloomerhelten.

Van eenige komschap mee zoekt te maeken,
 Je zelt voorzeker in 't onderspit raeken.
 Dat blijkt an deze Rijkert, die staet as kax nae de meit,
 Maer hy heeft 'et 'er voorzeker op toe eleit.
 Om me de Pot behendigh t' ontmorssen:
 Ik wed hy dit volk, 't welk hem verstaet op larsen,
 Expres ehuert hat, en opgespeurt¹ met vlijt,
 Om dat ze me de buit zouden maeken quijt.
 'T was quansuis om mijn zwaeger te worden: ay lieve, hoe druigh, maet.
 Maer War'nar is' zoo slecht niet, as hem 't hoeft wel ruigh staet:
 Hy is dicht op zen penningen, dat meughje verstaen.
 Daer heb ik noch een bataelje gehat met onze haen;
 Die leit ter doot gewont; gesteecken en gekurven;
 O! die schelm hadd' my ook ten naesten by bedurven,
 Maer de ktp worde me kroes, en ik gaf hem' zukken lap;
 Hy was daer in de vloer doende met zijn klauwen, schrap, schrap,
 Daer de Pot stont begraven, by gans elewecken!
 Ik loof niet of de koks hadden 't hem in esteeken.
 Gans hiden!² ik was zoo op men peertjen; ik was zoo quaet.
 Zouw ik niet? daer een dief te vijnen op hieter daet,
 Terwijl dat hy in 't breeken was? ik liet me van de noot raen,
 Die een dief in zijn huis vijnt, magh hem zonder ommezien doot slaen.
 Maer holla, daer komt mijn toekomende zwaeger aen,
 Dat ik hem zoo zonder spreeken verby zou gaen,
 Waer in deze gelegenheit een zaek die niet en dienden.

VIJFDE TOONNEEL.

RIJKERT. WARENAR.

RIJKERT (*WARENAR niet ziende*).

Somma, daer heb ik esproken mit al de vrienden,
 Zy prijzen de wyster, zy prijzen de vaer.

¹) D en E *opgemaakt*.

²) D en E *Gans Felten*.

Me dunkt ook dat 'et wel dapper orber waer,
 Dat de rijke vryers altemet een arme dochter gingen trouwen.
 'T zou dieneu om de stat in heter eendraght¹ te houwen,
 Voorzeker wy zouwen min gequelt zijn van de nijt;
 En als zij hoopten van rijkeluy kinderen te worden gevrijt,
 Zy zouden haer dan zoo lichtelijk niet begeven,
 Als zy nu wel doen, tot een oneerlijk leven,
 Wy zouwen 't ook met de kostelijkheid niet maeken zoo bont.

WARRENAR (*ter zijde*).

Wat een zwaeger zel ik daer krijgen! hoe wel is hy ter mont!
 Hoe kan hy van de zuinigheit kallen, wat frayer reden!

RIJKERT (*als voren*).

Dat men al de dochters zonder goet ten huw'lijk besteden,
 Zoo zouden zy 't altesamen daer nae moeten leggen an,
 Om mit haer goê manieren te raeken an een man.
 Dan waer uit, het geen men nu daegelijks hoort snappen:
 Waerom zouw ik niet? 't zijn mijn schijven die 'er klappen,
 Ik heb 'er zoo veel ingebrocht, of mier as jy:
 'K wil Sondaeghs in 't tawast² gaen, en 's werkedaeghs in armozy.
 'K begeer een kettingh as mijn nicht, je meught 'er jou lijfaezetten.
 Ons gebuerken het een nieuw fatsoen van brazeletten,
 Die wegen ontrent hondert daekders an gout;
 Ik heb stoelen laeten maeken van ebbenhout,
 Het stuk kost slechts vijf pont-groot, ik en geef 'er niet meer veur.

WARRENAR (*ter zijde*).

Gans lichters! hy kan³ de rijke wijven deur en weer deur,
 Men moght hem wel maeken toezien daer op.

RIJKERT (*als voren*).

Een heelen dag hebje an de deur zulken geklop,
 Oft altijt staet 'er volk in 't voorhuis te tranten.
 Dan is 'er de Neister mit dundoek en kanten,

¹) D en E *eendrachtigheid*.

²) D en E *in damast*, dat, als 't ware, de verklaring is. Om de voorgaande *t* is namelijk de *d* verscherpt.

³) D en E *kent*, regelmatig^{er}, maar de volksuitspraak zegt *kan*.

'T en baet niet, al zit 'er staegh een op de vloer.
 Dan is 'er de Bontwerker met zabelen voer;
 Schuersters en schoonmaeksters, schijnt dat 'er schier woenen.
 Dan is 'er de Borduerwerker met al zijn patroonen:
 Dit 's een nieuw werkjen, ik heb 't eerst met houtkool gemorst,
 Dat aér heeft Grietjen Goossens af, het is haer bruits-horst,
 'T bloemtjen zal binnen goet wezen, er men zal 't om de rant groenen;
 Dat patroon heeft jou Truitjen-nicht aen een paer hantschoenen.
 As die een wijl geteemt heeft, en noch niet hiel uit,
 Zoo komt 'er een pot aerd' beyen uit de leitse schuit,
 Die heeft ze daer al op voordeel laeten loopen.
 Dan komt de goutsmits knecht uit zijn aem¹ geloopen,
 Om noch eens te deegh te vraegen nae 't fatsoen van de ringh,
 Niet anders dan of der de zaligheid aen hingh.
 Dan brengt 'er een 't linnen van stijven en rekken;
 Dan komt 'er de schoenmaeker nieuwe schoenen antrekken;
 Dan brengt 'er een proeffens van wijn, of uitheemsch bier.
 Dan komt 'er een reekeningh t'huis van drie vier vel pampier,
 By den snyer geschreven op lesteden maendagh,
 Met itemtjen, by itemtjen, zoo dicht as ze gaen magh;
 Een mensch die 't aenzagh, kreegh de koorts op het lijf.
 Dan wordt 'er gaeren t'huis gebrocht van een out wijf.
 Of dit gelt kost! 'k wed men 't niet om een weldige somme koopt.
 Dan heeft ze noch zoo veel larysters an haer snoer, dat je 'r 't hoeft of
 Ik weet niet waer zy ze al opsteeken² uit de gaet. (omme loopt,
 Ze hebben vier Burgermeesters en een hiele raet,
 Mit zulken ordonnancy dat je 't nimmermeer vol loven zoudt.
 Lijs Labbekacx is onger- en haer snaer is boven-schout,
 Wijn'rich Weetwel penzenaris, wat mienje bylo?
 Reim'rich Kaekels procureur, en Niesjen Neuswijs steebo.
 Zy weten 't beter as de mans, wy zijn maer een diel knollen dom.

¹) Dit is de lezing van D en E. Alle anderen hebben *naem*, dat minder fraai is, tenzij men het door attractie der *n* voor *aem* gezegd acht, als *narm*, *noom* voor *arm*, *oom* enz. Maar dan had het toch *naem* met het teeken der zamentrekking moeten zijn.

²) D en E *opstikken*. Zie de Aant.

Gans zakker lijzens! daer gaen zukke tollen om.
 Tweemaal ter week leest me 'r van blat tot blat
 De courante nouvennen uit de vier boeken van de stat,
 Getrouwelijk vergadert door secretaris Snap-al.
 Daer hoorje wie dat broets is, en wie 'er in de kap zal:
 Waer Harmen bot gevangen heeft, waer Goris vrijt,
 Dat Jan onder de pels moet, en dat Krijn zijn wijf smijt.
 Dat Heimetjen een stortingh gehat heeft, en Dibberigh zwaer is,
 Wie dat de wurp zel krijgen, en wie dat de vaer is:
 Daer houdt men pertinent register en neemt naerstelijk acht,
 Hoe veel bankerottiers dat Grammarchand heeft in zijn geslacht:
 Wat Snorker lijdt jaerlijks an zijn schepen, zwaer gelane, ramps,
 Hoe veel bastarden dat Grootebroek heeft, hoe veel pollen Trijn Hane-
 Wat elke bruit veur klieren en veur juweelen al heeft, (kams,
 Hoe veel duizenden elk ten hylik mit zijn kyeren geeft.
 En zy weten 't mit zulken gracy allemael, en zoo kloek te zeggen,
 Ik laet de Hollanders staen, de Brabantsche Rederijkers mogender
 (heer broek by leggen.
 'T beleid van lant-zaeken en van den oorlogh wordt daer op een prik
 Men disputeert 'er uit de Schrift, ergo dit, ergo dat. (eschat;
 De droeve questien die men zoo zeer beschreit,
 Zijn in dat collegie al langh al neer geleit;
 Zy kunnen resolveren, al is de zaak noch zoo zwaer:
 Zy gaender meê deur, of bet klokspijs waer.
 Komt 'er dan kok, hofmeester, bestay- of banket-maeker, die moet zoo
 Tot dat de besonngien of is, en den roet escheyen, (langh beyen,
 Somma sommarum, daer is zoo veel dat ik 'er schier of kook.

WARENAR.

Elementen! toekomende zwaeger, hoe kunje ook!

RIJKERT.

Hebje 't ehoort?

WARENAR.

Van stukjen tot beetjen.

RIJKERT.

Wie zoud' niet veur zukken last grouwen?

WARENAR.

Ik heb staen lachen dat ik mijn buik mit bey mijn handen moest vast-
Jae vaër, trouwen! je keunt ondieft. (houwen.

RIJKERT.

Noch heb ik je het duizenste deel niet van haer ranken verbriest.
'K lagh liever in vijfen twintigh vegeviere, dan ik gingh mit een rijk
(wijf brallen.

WARENAR.

Wat het 'et te beduyen, je zoudt een mensch een jeught in 't lijf ballen,
Ik heb een welgevallen an jou zuinigen aert.

RIJKERT.

Hoort hier, evenwel raed' ik je dat je de eer op je dochters bruloff
Zijn jou bruigoms klieren al of? (bewaert.

WARENAR.

Of, vaër? neen ze, trouwen!

'K heb daer een grofgraine kasjak leggen, mit een paer verzette motwen,
Daer zel ik het je wel meê aftouwen, den eersten en tweeden dagh.
Een iegelijk moet het anleggen nae dat zijn staet vermagh.
Die niet heeft, magh niet te werk¹ gaen of 't rozenobels zou regenen.

RIJKERT.

Neen, je hebt noch al wat, en Got ken 't meer zegenen,
En maeken het kleintjen tot een grootjen.²

WARENAR (ter zijde).

Dat woort staet men niet aen,

Hy weet van de Pot, de meit heeft me verraen.

Ik wod, byget! dat ze mit haer naers op een hekel voer.

RIJKERT.

Wel, hebje de praet allien?

WARENAR (ter zijde).

Die verbrantste pekelhoer!

RIJKERT.

Op wien hebje te preutelen? hoe hebben wy 't nou?

¹) D en E te merkt.

²) D en E

..... en verwacht meer zegenen,
Die het kleintje kan maken tot een grootje.

WARENAR.

Op wien zouw ik preutelen aers as op jou?

RIJKERT.

Wat heb ik anders gezocht as jou wel te believen?

WARENAR.

Dat meughje wel vraegen, je zondt me¹ daer 't huis vol dieven.
 Wat had ik daer ien krioel, wat was 'er gewauwels,
 Een hiele galgh mit loks, en drie vier hondert krauwels,
 Al eerlooze schelmen, overgeven en stout,
 Elk mit twee paer handen, nae mijn beste onthout;
 Zy grepen slegh² toe, niet iens dat ze om ien pot of pan hadden.
 In somma, 't was al diefachtigh tot de klieren toe die ze an hadden,
 Die besmeert van kladden en klieken waeren zoo grof,
 Dat wat 'er iens anraekte, dat kreeghje 'r niet of
 In de eerste drie wecken, of ten minsten viertien daegen,
 Al hadje 'r ook ien dregh of ien anker ingeslaegen,
 En spande me 'r vier paerden an van iender haer.

RIJKERT.

Hoe geefje 'r wat after!

WARENAR.

Ik zegh je, 't is waer.

RIJKERT.

Nae dat ik dan hoor, zoo heb jy ze al laete gaen.

WARENAR.

Al hat men 't hiele lijf vol oogen, 't was heur niet meugelijk gae te slaen;
 Zy waeren geduimt en gevingert, as ien raeven gebekt.

RIJKERT.

Wat dankje van de wijn? heeft de kraen al iens gelekt?
 Of was ze, doen je uitginght, noch niet ingekomen?

WARENAR.

Dat zel ik je niet zeggen, ik heb gien wijn vernomen;
 Ik geef 'er ook niet om, zy komt ien hiel jaer niet tot mijnent in huis.

¹) De folio-uitgave van 1677 verkeerdelijk *med*.

²) D en E *slechte*, dat hetzelfde is.

RIJKERT.

Evenwel moet ik jou t'aevont iens maeken huis:
'T en past niet met allen dat men ien hylik zoo droogh sluit.

WARENAR.

Ik houw 'er niet of.

RIJKERT.

Gy moet, of puis waer droogh uit:
Jy moet het welvaeren van 't hylik drinken, binje jou dochters vrunt.

WARENAR. *(ter zijde)*

Ik houw 'er mijn gek mee: 'k weet waer hy 't op het ehunt;
Hy meent me mit ien abelheit dronken te maeken,
Om moijtens en makkelijk after de duiten te raeken:
Maer lieve broër, jy loert me zoo niet,
Ik zel 'er ien schot veur schieten, zoo ik aers War'nar hiet,
Ik zel 't buitens huis ergens, daer 't niemant en rooft, steeken,
Zoo zel zijn wijn uit wezen, en hy vergeefs zijn hoofd breeken.

RIJKERT.

Wat zeghe 'r toe, zelve duits wezen van daegh?

WARENAR.

Alle wezen moet wezen, zaid' de man, en ik moet nae den Haegh;
Wy zullen iens ompoyen as alle dingh klaer is.

RIJKERT.

Adieu dan tot t'aevont, ik gae om ien Notaris.

(Af.)

WARENAR.

Wat worden jou laegen eleit, o ronde schijf!
O Pot! wat gaet 'er mennigh man op jou lijf!
Wel moght ik het denken dat deze knecht niet veel ziels hat,
Waer schuil ik de Pot nou best? laet iens zien: in 't knielvat,
Bay, zaft, ik moet veur me zien wat ik bedrijft.
Lest gingh ien barbier in de maneschijn wangderen mit zijn wijf,
'T kerkhoffen om, tot dat ze 't an 't Groot-school schier brochten.
Doe zaid' hij: wijffen, of we hier ien dootshoofd uitzochten,
Dat kars inne vars was, inne gaef, inne goet?
Ien dootshoofd, zaid' ze, ien dootshoofd? wat binje ien nuwelijk bloet.

Jae ien dootshoof, zaid' hy weër, dunkt het jou ien gril zot?
 'T zou pronken in de winkel as ien bekken in 't mil-schot;
 Jy meught zoo langh wachten; mits klom hy 'er in.
 Zy begon te roepen: miester Wybrant, wat hebje in je zin?
 Komt ras of. Wacht, zaid' hy, dat ik 'er ien zonder mortel¹ zoek.
 Doen hy 't hat, quam hy, daer is 'er ien, draeght 'et onger jou schor-
 (teldoek.

Doegingen ze 't Gravestraetjen deur, de Nuwedijk over, zoo langh
 (was 't te deegh.

Maer mits as ze op het Waeter komen, recht veur de Zoutsteegh,
 Daer ien diel jongens liepen bochten, komt de wijnt en blaest 'er
 Het schorteldoek op; daer was 't: tovenaester!

Tovenaester! van roepen en mit goyen in 't til.

Somma, ze had 'et zoo quaet as 't diende dat ze 't lijf behil.

Neen, school ik je daer, Pot, de droes moght je moeten.

Quamen de barbieren daer onder de dootshoofden te wroeten,

Zy trapanneerde jou, zy anatomizeerde jou van leen tot leen,

Die onger heur hangden komt, daer is toch al veur ebeen.

Vloogh ze die wegh op, ik zagh 'er noit veer of vlerk of.

Ik gae ze liever begraeven op 't Ellendige kerkhof,

Daer wordt niemant begraeven as verwezen liën,

En daer zel tusschen dit en morgen gien Justicy geschiën.

¹) A en de folio-uitgave van 1677 hebben *wortel*. Zie de Aant.

VIERDE BEDRYF.

EERSTE TOONNEEL.

(Tooneel bij het Ellendige Kerkhof.)

LEKKER.

LEKKER.

Zou 't 'er, byget! zoo toegaen mit loopen, mit ritten,
Ik wod niet dat me 'r alle daegh op ien hylik zou zitten.
Daer heb ik onnze Ritsert ezocht om heind' en om by,
Ten lesten zey my ien van zijn speelnoots, hy was in de Libry.
Daer vond ik hem leggen mit de neus in de boeken.
Gans lijden! ¹⁾ Ritsert, zaid' ik, hoe heb ik je loope zoeken,
Tot Peteweinen, tot Heermans, tot de waert in de Luit,
Op de danskaemer, op 't schermeschool, kaetsbaen in, kaetsbaen uit.
Wel, zaid' hy, hoe dus nechthigh? wat is 'er? laet hooren.
'K zaid' hem van zijn ooms hylik, 't was zukken donderslagh in zijn
De kaerl besturf, zoo veranderd' hem zijn bloet. (ooren.
Dat loof ik, hy hat zijn mongt al emaeft op het goet.
Rijk-oom, miend' hy, zou 't hyliken wel voort staeken.
Maer, byget! op ien ouwe Petemoei magh men reekeningh maeken,
Met de Nooms gaet het dikwils uit de gissingh, goè luy.
Al zijn ze out en of, zy krijgen wel ien buy,
Somtjits alzo licht as de ierst ankommende vryeren;
En ien out man mit ien jonge vrouw, wisse kyeren. (Af.)

---

¹⁾ D en E Gans Felten.

TWEEDE TOONNEEL.

WARENAR. LEKKER.

WARENAR (*LEKKER niet ziende*).

Ik moest, bylo! behendigh te werk gaen dat het niemant ziet.
 Is hier ook volk in de vaynsters? neen, daer is niemant niet.
 Hier zel ik mijn hert en mijn nieren begraven.
 O kerkhoffen, kerkhoffen, bewaert de haeven,
 Dat ze niet in handen en val van ien aër.

LEKKER (*zich schuilt houdende*).

Wie is daer op 't Ellendige Kerkhof? 't is, byget! de Bruits Vaër.
 't Is duere tijt graeven, ze gelden gelt mit hoopen.
 Ik gis dat hy de Kerk dit hoekjen in 't gros of wil koopen,
 Om 'er ien graf voor zijn zelf te bouwen nae zijn staet,
 En de rest onder de vrienden uit venten by de kleine maet.
 Hy doet wel en wijselijk dat hy deinkt om sterven;
 En houdt hy 't al, hy laet zijn nakomelingen groot goet nae an erven.
 Zy slaen geweldigh op, en rijzen van dagh tot dagh.
 Wel, hy wroet in de aerd', wat of dit wezen magh?
 Ik deink immer niet dat hy 'er iet het verloren,
 'T en waer iemant van zijn voorouders daer hy uit is eboren.
 Dit moet ik naesporen, wat dat het beduidt.
 Ik zouw 'er wel haest in wezen, waer hy 'er maer uit.
 Wat blinde Gerrits grepen zijn dit? hy maekten 't noit grover,
 Hy stampvoet of hy turf trat: daer klimt hy over.

(WARENAR af.)

Deur is hy, nu is 't mijn beurt, zoo de luy my hier zien,
 Zy meugen deinken dat ik ergens by ien tovenaer dien.
 Den ouwen en ik bey dunkme dat we zin mal.

WARENAR (*vernagkerende*).

O mijn hert begint te popelen, daer krijgk ik ien inval,
 Of 'er iemant moght hebben staen kijken deur ien glas.
 Het hert dreunt in me lijf of 't ien danskaemer was.

(tot LEKKER, *wien hij in 't oog krijgt*.)

Jy schelm, wat doeje op de muer? de kop zel ik je breeken.
Fluks, zegh ik je, geef 't over.

LEKKER.

Wat hebje op me te spreekē?
Wat brabbelt me deze gek, wie doet je te kort?

WARENAR.

Ik zegh je, stukkediels, geeft 't over.

LEKKER.

Ik weet niet wat je schort.

WARENAR.

Fluks, zegh ik je, geef 't weêr, 't en zinnen gien leuren.

LEKKER.

Wat hebje te trekken, te stooten, te scheuren?
Ik zegh je, by gans honden! je zelt me laeten gaen.

WARENAR (LEKKER slaande).

Houdt dat, en dat, en dat.

LEKKER.

Wat let je te slaen?
Wilje slaen, loopt heen, inne slaet jou eigen.

WARENAR.

Geef 't weêr, of je zelt noch bet aanloopen.

LEKKER.

Wat let je te draigen?

Heb ik jou gedaen eenigh ongerief?

WARENAR.

Vraeghje dat, jou kerk-roover, jy driedubbelde dief?
Fluks geeft 'et my weêr, of je krijght noch mier slaegen.

LEKKER.

Wat, wilje me voor een dief schelden, wat heb ik je ontdraegen?

WARENAR.

'K wil 't je niet zeggen, jy schelm, jy Judas gelijk.

LEKKER.

Jy raest, Got beter' 't,¹ of je hint fantastijk.

¹) D en E jy raest of je dat waert.

Of 't verstant is op ter tril,¹⁾ dat 'jou zinnen zoo los speulen;
 Of de kay leutert je, of je hebt jou hoofd verhuert tot een rosmeeulen;
 Wat laetje jou dunken? Ik bin een eerlijk mans kijnt;
 Bezoekt me vry over al, en ziet of je wat vijnt.

WARENAR.

En geefje 't niet weér, gauwedief, voor jou zijn de gerde reë:
 Waer zijn jou hangden?

LEKKER.

Daer is de een, en daer is de aér.

WARENAR.

Fluks de derde meê.

LEKKER.

Gaet in jou consciency zien of die niet en wroegh.

WARENAR.

Jae z', want ik en slae jou niet half genoegh;
 Maer ik zel 't straks verbeteren; of zeght, wat hebje estolen?

LEKKER.

Waerachtigh niet, ik zweer 't.

WARENAR.

Waer hebje 't escholen?²⁾

'T manteltjen of.

LEKKER.

Ik heb zeker gien schult;

Tast vry waer je wilt.

WARENAR.

Waer is de broek meê evult?

Wat steekt 'er in die zak? 'k wed nou de rabout zwicht.

LEKKER.

Je meught ze wel open doen, daer is niet in as een goutwicht.

WARENAR.

Schudt uit, hokkeltjen veur, en hokkeltjen nae.

LEKKER.

'T is den Baesen zak, daer ik om gelt meê gae.

¹⁾ D en E op den tril.

²⁾ D estolen. Drukfout.

WARENAR.
In de diessakken.

LEKKER.

Daer is niet van 't jou, tast vry wat laeger.

WARENAR.

Wie is jou Raas?

LEKKER.

Jou toekomende zwaeger,
Die heb ik wel anderhalf jaer geweest zijn kassier.

WARENAR.

En as je gelt ontfangen zoudt, wat doeje dan hier?

LEKKER.

Ik zou voort egaen hebben, hadt jy me niet bejegent.

WARENAR.

Loopt al jou best aen een galgh.

LEKKER.

Dat 's moitjens ezegent.

WARENAR (*ter zijde*).

Daer laet ik de Pot niet, ik gae en graef hem weer op.

(*tot LEKKER.*)

Fluks deur, zonder om te zien, of ik breek je de kop.

LEKKER.

Wel, ik gae immers deur, gans lijden! hoe vloekje!

(*WARENAR bespiedende, ter zijde.*)

Nu zel ik dit zoetjens langs sluipen, en kijken om 't hoekjen.

Me dunkt veurzecker dat de gierige bloet

Hier een knoppeldoek met gelt begraven hebben moet.

Ken ik ze vijnen, hy hat van zijn leven geen snoór lot.

Get zakker willigen! daer het hy een hiele smoorpot;

Is die boorde vol gelts, zoo ben ik eret.

Ik heb de kas een vier- vijf-hondert gulden ten afteren ezet;

Hier kon ik het meê boeten, 'k word' van vreught schier een zanger.

1) *De* ontbreekt verkeerdelijk in de folio-uitgave van 1677.

2) D en E *gans lichters*.

Get! hy gaet 'er niet deur, hy betrouwt ze hier niet langer.
 Maar nu hy ze t'huis niet verackert houdt, denk ik evenwel
 dat hy ze noch ergens al versteeken zel,
 Ik zel hem op 't spoor volgen, zonder eenigh sammelen,
 Hoe zel ik in grasduinen gaen, raek ik daer after te rammelen!
 (Af.)

DERDE TOONNEEL.

(Tooneel voor het huis van WARNAAR.)

GEERTRUID. RITSERT.

GEERTRUID.

Maer Ritsert, wat hoor ik, gy War'nars dochter verkracht?
 Wat is de jeught reukeloos, dom en onbedacht!
 Wat loopt me al perijkels die kinderen te vryen hebben!
 Zoo dit an den dagh komt, wat zel men te lyen hebben!
 Verkrachten! verkrachten! dit 's te ver buiten reën.

RITSERT.

Verkracht of niet verkracht, het gink zoo wat heen;
 Zy riep niets te luid' tot haer vaer of haer bueren.

GEERTRUID.

Hoe quam 't je in je zin? hoe dorstje 't avontueren?
 En dochtje niet dat je jou brengen zoudt in groot verdriet?

RITSERT.

Het quam al anders by, ziet dus is 't geschiet.

GEERTRUID.

Jae wel 't is te wonder, wat ranken dat 'er omgaen.

RITSERT.

Grietjen Goossens was de bruijt, daer zou ik veur mom gaen:
 'K had een Poelsche rok aen, een boogh, en een kooker vol schuts,
 Een sabel op zy, een haeneveer op mijn muts:
 'T langh hair boven t'samen gebaenden, of ik het op zoud' wennen:
 Al hadd' ik de grijs aen mijja riem, die droes moght me niet kennen:
 Dus quam ik met mijn kammeraets uit de kroegh, die 't Moerjaens-hoof
 En terwijl dat we ons daer t'samen hadden gekliet, (hiet;

Was 'er een weldige dronk omgegaen, 't quam 'er op geen kroes aen:
 Somma, leek ik van buiten wilt, ik was van binnen noch wilder snoes-
 Dus gestelt, met het zelschap, ik nae de bruiloft gingh. (haen.
 Daer binnien was 't mit poyen te doen, of 'er Hollant aen hingh:
 Zoo quam dat de tafels noch niet op waeren genomen.
 Doen we nou zaegen dat 'et noch te vroegh was om binnen te komen,
 Zoo teegen we weér mit mekaér op de bien,
 Om zoo langh de tijt te verdrijven, en neeringh te bespién.
 Het zelschap ontgingh me, terwijl ik wat toef in een straetjen.
 Doen vijn ik Klaertjen aen de deur, ik gae en maek een praetjen;
 Ik raek in huis, we waeren al moerlijk allien,
 'T meisjen was moy, ik had 'et altijt wel mogen zien.
 De wijn was in 't'hoofd, die men wel half doet raezen,
 'T was 'er van passen donker, de maen scheen deur de glaezen.
 Ik was noch onbeként, hoe nauw ze mijn bekeek;
 Doch zagh ze wel dat ik gien bootsgezel leek,
 Doen schoot me in mijn zin dat ik wel hat voort hooren bringen,
 Dat haer vaér haer gedreight hadd' den hals af¹ te wringen,
 Indien ze de deur op doet, nae dat hy te bedd' waer gegaen;
 Daerom zal ze eer sterven, eer geluit derven slaen.
 En of de vaér al quam, die acht ik zoo veel as een kabouterman;
 Dit docht ik in me zelve, en daer op gingh ik te stouter an.
 'T stuk is niet moy, dat beken ik; maer ik heb 't volbracht.

GEERTRUID.

Hoe weetje dat ze zwaer is?

RITSEAT.

Maer ik heb naerstedijk acht,
 Van die tijt af, staedigh op haer geslaegen,
 En gezien dat ze grover en grover worden, daerom moet ze draegen.
 En 't en zel niet veel daegen aen loopen, zoo ik raem,
 Of zy moet komen te bevallen in de kraem.

GEERTRUID.

Wat zel ik je zeggen? ik schaem me dat je van me zint eboren.

¹) D en E om.

RITSERT.

Ik bidd' u, moeder, versteurt u niet, want dat 's doch verloren.
Maer indien by u dit feit zoo lelijken stinkt,
Zoo doet zoo wel dat jy 't ten rechten brinkt,
Consenteert dat ik ze trouw, en helpe ter eeren.

GEERTRUID.

As wy een ander doen zellen gelijk we begeeren
Dat ons geschiede, zoo waer 't wel recht.
Maer zulken hylik; wat! het is al te slecht.
Dat je een perl waert van een knecht, had ik geloofd te met;
Nou hebje jou te lelijken hoet op het hoofd ezet.
Dus, dus te verhyliken jou schoone goet!

RITSERT.

'T is een dingh daer klaegen gien deught in en doet:
De persoon is eerlijk, 't is noch niet van 't booste.

GEERTRUID.

Dat 's waer, men moet hem altijd met een arger troosten.
Gy hadt Jannetjen Joosten wel gekregen tot uw diel,
Met twintigh duizent gulden, 't is zeker een hiel
Zuiverlijke dochter, die altijd de kaemer houdt.

RITSERT.

'T is een quijlbab.

GEERTRUID.

Of Weintjen Wispeltuers.

RITSERT.

Dat 's een rechte stamerbout.

GEERTRUID.

Zoo trouwen, een stamerbout? deinkt iens watten boel
Dat zy te verwachten heeft; de moer zit noch op stoel,
As die komt te sterven, wat zel ze menigen duit zakken.

RITSERT.

Zit ze noch op stoel, ze magh mit vreên uit kakken.

GEERTRUID.

'T en is mit gien quakken te raeken an de kost:
Hadd' ik jou daer gelaeten, 'k hadd' je wel gelost;

Ik zegh, je waert niet veer verloren as zy jou gevangden hat,
O die kan immers kallen.

RITSERT.

Of ze 'r tangt vol mongden hat.

GEERTRUID.

Al meê gien deegh: wel wat dunkje van Meins?
Alle rijkeluy nichten haer.

RITSERT.

Die is zoo puriteins,

Al waer ze om die gezintheit uit Engdant geweeken.

GEERTRUID.

Dat verstaet ik niet, hoe zeghje daer? wat is ze?

RITSERT.

Puersteken,

Ay lieve, ik bidd' dat je me van gien malle luy en praet.

GEERTRUID.

Jae 't magh 'er nou niet in helpen, het is al te laet:
Maer zeght iens wat raet, hoe wy 't mit jou Oom zullen klaeren,
Om hem te beweegen dat hy de vryster laet vaeren,
Nu de tijt van 't hylik-sluiten al is bestemt?
Hoe zel hy willen consenteeren dat gy ze overnemt?

RITSERT.

Wat? dat doet hy lichtlijk, zoo hem 't verstant niet blind is.

GEERTRUID.

Hoe zoo?

RITSERT.

Vraeghje dat? om dat ze met kint is.

GEERTRUID.

Dat 's waer, waer zijn mijn zinnen? 't hoeft is mijn ontstelt.

RITSERT.

Hy staet 'er ook uit gien kalver-liefd' nae, noch om het gelt;
Ay gaet 'em slechts zoetjens an, hy zal my niet een haer letten.

GEERTRUID.

Blijft hy die hy is, en neem jy ien meit mit niet, 'k magh 't ien tegen 't
En denken, word' ik erfgenaem van zijn yzere kist, (aer zetten:

Dat je daer haest zoo veel uit krijgth, as je aen 't hylikagoet mist.

RITSERT.

Gaeje binnen, ik volgh je, 't waer geen tijt dat ik sliep, wis.

(beiden af.)

LEKKER.

LEKKER (met den pot ophomende).

Gans duizent popelency! nu bin ik zoo rijk as 't waeter diep is.
 Waer is nu Grootebroek, Granmarchand, Snorkop en de signeurs?
 Kalevinken, kalevinken, al de premiers van de beurs!

Quamen ze in mijn presency, zy kregen de granjen.¹

Puf al de kleine koninkjens, ik bin de Koningh van Spanjen,

Die met verlof niet eens op de heimelijkheid gaet,

Of hy loost een graefschap of een marquizaet;

Die zoo dikwils as hy gaept, brokken gouts als boonen spiet,

En niet en snuit dan scepters, en niet dan kroonen zwiet.

Wel magh die War'nar zijn naem voeren, wat nar is dat!

Daer gingh hy de Pot dreumelen onder een steiger in de nieuwestat,

En stongh dus veer in 't waeter, mit koussen, mit schoenen:

Mit hy zijn hien lichte, ik her achter! Z'is vol ouwe dubbeloenen!

Gans zakkerlijsjens! dit is, by gort! een streek.²

'K moet me wat uit de weegh houwen, of hy 'er weér nae keek.

(Af.)

VIERDE TOONNEEL.

WARENAR.

WARENAR.

Och hadd' ik het weér, en waer slechts esturven dan.

Wat komt my over? ik bin ien bedurven man.

Houdt den dief! houdt den dief! wat dief? 'k weet niet, hy is al deur.

¹) A, B, en C *grangen* en straks *Spangen*.

²) D en E aldus:

Gans eleweken! dit is een treffelijke streek.

Zijn mijn oogen ook gestoolen, denk ik? hoe heb ik 't? gae ik after of
 Ik weet het waerachtigh niet, ontstelt zijn de pijpen. (veur?
 Zegh jy 't mijn iens, goê luy, keunje 't beter begripen?
 Heeft 'er niemant de dief ezien? niemant niet? niemant niet?
 Of hy gaet, of hy staet, of hy loopt, of hy vliedt,
 Ik zel hem nae schrijven in alle langden.
 Vroome burgers, ik bidd' 'et je mit gevouwe hangden,
 Vroome burgers, staet by, helpt mijn op deze tocht,
 Dat ik de schelm magh vangen die mijn om hals het ebrocht.
 Dit 's 't eerst mijns levens¹ dat ik zoo schendigh bedroogen waer.
 Wat zeghje? ik zie 't an jou neus wel, jy bint gien logenaer:
 Weetje waer hy eloopden is? ay maekt 'et mijn bloot,
 Ik zel dan maeken dat mijn toekomende zwaeger jou op zijn bruiloft
 'T is nou² ien kleintjen, wilt 'er mijn in gerieven. (noodt.
 Wat grinnikje? onder jou luy is al meê verschiet van dieven.
 Ay betast mekaer daer iens, komt me zoo veul te baet.
 Is 'er niemant die ze heeft? och ik word' desperaet;
 Want den armen raekt zwaerlijk ten hemel binnen.
 Jae wel, verlies ik het gelt, ik verlies mijn zinnen.
 Wat zel ik beginnen? 't hoeft is mijn op het wilt,
 Al mijn moye dubbeloenen allemael t'evens espijt!
 Mijn hert dat trilt³ as ien Joffers honkjen.
 Heeft 'er niemant wat graft-waeters? ay schenkt me ien dronkjen.
 Magh 'er van niemant wat of? och dit is te onheus.
 Houdt me dan ten minsten wat eeks veur mijn neus,
 Wangt ik zou wel kookken, ik bender zoo quax an.
 Heeft 'er niemant provisy? ien pijpjen tabacx dan,
 Of ik schey 'er stracx van, ik kan 't dus niet langh harden.
 Ziet daer, ik scheur schier mijn reuzel an flarden.
 Foei, noit en benarde my zulken schavuit.

---

1) Aldus D en E. Alle anderen *mijn leven*, in denzelfden zin.

2) Zoo hebben alle uitgaven, maar *BILDERBUK* heeft, waarschijnlijk als verbetering, *jou* laten drukken, dat rigtiger zin geeft.

3) D en E *drilt*, dat hetzelfde is. Zie de Aant. op Bl. 45 reg. 1.

Ik moght wel leggen spaeren, jaer in, jaer uit,
 En dekken de tafel daer de Pot dan onger lagh,
 As ik zoo langh evast hat dat ik zwart van honger zagh;
 Nu denk ik ien jonger magh zitten speulen de gilt
 Mit de moye dubbeloenen: en noemen me vilt,
 Hont, gierigert, vrek, terwijl hy hem verblyen gaet.
 Wat zeghe 'r of, goê luy? dunkt je dat 'et te lyen staet?
 Om ien hair zoud' ik wel uit mijn vel springen van spijt.

RITSERT. WARENAR.

RITSERT (*buiten komende, ter zijde*).

Wat redjement is daer veur de deur? wie leit 'er dus en krijt?
 Hier moet een otter in 't bolwerk, of een baers te gallen wezen.
 'T is War'nar!..... hier hebje 't,..... zijn dochter zal bevallen wezen.
 Hoe zal ik het in dezen best stellen aen?
 Zal ik vertrekken? of blijven, of by hem gaen?
 Wat zou 't passen dat ik hem hier liet staen karmen,
 'T groote woort moet 'er uit.

WARENAR.

Wie heb ik daer?

RITSERT.

My, och armen!

WARENAR.

Och armen! magh ik zeggen.

RITSERT.

En wilt niet schromen.

WARENAR.

Och! wat is mijn ien zwaerigheid over ekomen!
 Op aerden is niemant mijns gelijk in ellend'.

RITSERT.

Hebt goê moet.

WARENAR.

Och hoe zouw ik?

RITSERT.

Ik heb 't gedaen, ik ken 't.

WARENAR.

Wat zeghje daer?

RITSERT.

De waerheit.

WARENAR.

Vryer, wat gaet je an?¹

Ik heb jou vaer zaliger e kent, dat was een angder man.

Waer heb ik 't an je verdient? hoe quam 't in jou gedachten?

Dat je mijn woudt bederven mit al mijn geslachten?

RITSERT.

'K was 'er toe gedrongen, het heeft zoo willen zijn.

WARENAR.

Toe edrongen? dat 's proper, gy geeft 'et een moye schijn.

'T en deugh niet.

RITSERT.

Ik beken 't, ik heb groffelijk misdreven,

En bidd' jou, neemt het dus euvel niet, maer wilt het my vergeven.

WARENAR.

Foel jou! dat je zoo nae de mijnen zoudt staen.

RITSERT.

Ik heb het uit een dronkenschap en uit liefden gedaen.

'T is mijn hertelijk leet, 'k bidd' je, wilt 'et in 't goê slaen.

WARENAR.

Zoo, trouwen? as de vrysters nae de bruiloft toe gaen,

Meughje dan komen strijken heur kettingen of, of neemen jou keur

Van haer gouwe brazeletten, en gaen 'er meê deur?

En is 't dat de Schout gewaer wordt de vonken knap,

Zeggen: »'t is uit liefden eschiet en uit dronkenschap'?

Moy gepraet, daer hadje 't, kostelijk bescheit;

---

¹) D en E wat gaeje an? d. i. wat begint gij? Het andere is zooveel als: wat overkomt u? De zin komt dus vrij wel op hetzelfde uit.

'K heb 'er gien zin in (zeit Ouchert¹⁾), 't is een schandelijk feit,
Gy meught wel gelooven dat dat niemant beklijven doet.

RITSERT.

'T is nu zoo veer gekomen dat het is as 't blijven moet,
'T versteuren en helpt niet, dus zet uw hert te vreên.

WARENAR.

Zoo 't blijven moet? by get! daer toe zegh ik neen,
Jy zelt ze mijn weêr geeven, of ik draei je de kraegh om.

RITSERT.

Wat wilje van mijn hebben? jou dochters maeghdom?
Hoe zoud' ik je daer aen helpen, 't is immers te laet.

WARENAR.

Laet mijn dochter mijn dochter wezen, dit is een snoô daet;
Gy meught je wel schaemen voor de menschen te toonen.

RITSERT.

Ik heb 'er berouw af, ay wilt 'et verschoonen,
Ik zel 't weêr in de rechte brengen zoo veel as ik kan.

WARENAR.

Willens quaet doen, en dan om vergifnis bidden? ik houw 'er
(niet van.
Jy zoudt ze gelaeten hebben, zoo jy ze vongt, en gedocht dat het
(zoo niet zijn zou.

RITSERT.

Om dat ik dat niet en doe, is 't reên dat ik ze veur de mijn hou.

WARENAR.

Veur de jou? daer ze my toekomt, je meught de moort.

RITSERT.

Niet tegen uwen dank, maer my dunkt dat 'et zoo behoort,
Dat ze veur niemant aêrs as veur mijn is, kenje zelve verstaen wel.

WARENAR.

Veur niemant aêrs as veur jou? hoe of het hier gaen zel?
Gans elementen! geefje 't niet weêr?

---

¹⁾ C Ouchert, waarschijnlijk eene drukfout.

RITSERT.

Wat?

WARENAR.

Ik ty nae de Schoot.

RITSERT.

Wat dingh zouw ik je weér geven?

WARENAR.

De Pot mit het gout;

Of ik zel terstont de diefleidrs om je zennen.

RITSERT.

Ik weet van Pot noch 't gout.

WARENAR.

Jy hebt hier stracx staen bekennen,

En wilje 't nou aen de pley hebben onderzocht?

RITSERT.

Ik bekennt van een Pot? ik en heb 't niet gedocht:

'K weet 'er niet of te zeggen, al waer ik geketent fel.

WARENAR.

Niet of te zeggen? al recht, jou ouwe schoenen die weten 't wel.

RITSERT.

'K weet van gelt noch van Pot, noch van Pots gelijk.

WARENAR.

Vaerje 'r nou weér uit? dit 's een quae praktijk:

Het zou mijn niet jammeren al gaf jou de beul een kerf.

RITSERT.

Ik een Pot, waer van daen?

WARENAR.

Van ginder by 't meulewerf,

Onder de steiger van daen, jy houdt je zoo slegh,

En begint nou te vraegen nae de bekende wegh.

Maer hoort hier, geeft ze mijn weér, en maekt gien mallen,

Ik zel liever ien diel van mijn gerechtigheit laeten vallen,

En maeken 't mit je of, en melden je niet.

RITSERT.

Hoe heb ik het mit je, War'nar? dat je me veur een dief aanziet.

Binje al wel by jou zinnen? o dit is te smalijk.

WARENAR.

Jy hebt het zelf bekend.

RITSERT.

Wy verstaen mekaer qualijk.

WARENAR.

'K houw mijn an jou eigen confessy, 'k heb aers gien verstant.

RITSERT.

Ik miende dat ik om wat anders van u aen was gerant,

En dacht dat gy vernomen hadt eenige zaeken,

Die u en mijn beide ten hooghsten raeken.

Daer sprak ik jou gaeren af, hadt jy 't an¹ de tijt.

WARENAR.

Zeght me de rechte waerheit of jy de dief niet en zijt?

RITSERT.

Neen ik, trouwen.

WARENAR.

Wie dan?

RITSERT.

Ik en kan 't niet verklaren.

WARENAR.

En zoo jy 't te weten komt, zelve 't mijn openbaeren?

RITSERT.

Van harten gaeren, dies u daer niet in quelt.

WARENAR.

En dat zongder eenige kortingh van berrighgelt?

RITSERT.

Zonder berrighgelt, op genot en wil ik niet dringen.

WARENAR.

En zonder vrygheit voor de dief te bedingen?

RITSERT.

Zonger dat; as je 'm vijnt, vat hem vry by de kop.

---

¹⁾ E nu.

Beloofje me dat hy eede?

WARENAR.

RITSERT.

Jae.

WARENAR.

Steekt je vinger op.

RITSERT.

Al reë, man.

WARENAR.

'T is wel, wat hebje nou te zeggen?

RITSERT.

Jy hebt mijn vader wel gekent, gis ik, Dirk in de drie draggen,
Die een man van de oude wet was, effen en goet.

WARENAR.

Zoud' ik niet? wy zijn in één buert op evoet.

Doen hy dusken jongen was, droegh hy al kammelotte aepserokken.

RITSERT.

En mijn moeder Geertruid?

WARENAR.

Die is van 't geslacht van de Gaeps-stokken.

'K was zoo groot tot jou bestemoërs, al by den Heer.¹

'T was zukken zuinigen wijffen, zy bakte boekedekoeken mit sneer,
Mit schijffens van koolstruiken, in de steë van appelen en krenten.
Waer ze een 25 gulden by mekaër hat, terstont 'er mee op renten.
Zoo maekt men de groote kluwes, dat sparen dat wint.

RITSERT.

Van deze twee goë luiden bin ik een eenigh kint,

Zoo dat je voor mijn staet niet behoeft te vrezen.

WARENAR.

'K heb 't al wel hooren zeggen, maer waer wilje wezen?

RITSERT.

Jy hebt een dochter.

¹) B en C s'is al by den Heer. Maar D en E hebben s' is nu al uyt dor tyt, en verlengen het volgende vers, om het rijm te bewaren, met vol vlyt.

WARENAR.

Jae, 't is noch een jonge meit,
Ik heb ze van daegh jou Rijk-oom ten hylik toe ezeit,
Taevont is de tijt bestemt dat me met de vrienden raet sluit.¹

RITSERT.

Dit quam ik je nou zeggen, mijn Noom scheidt 'er uit.

WARENAR.

Dat hem, byget! Sint Felten schen! wel moght ik 'er vanneschromen.
Nu uitscheyen! nu uitscheyen! 'k heb 't geluk al annenomen.

RITSERT.

Hebt doch patiency tot dat ik zijn reden ontbloot.

WARENAR.

'T huis is schoon emaeft, al de naeste vrienden enoot.
Door hem komt mijn gelt verloren, en al mijn druk toe.

RITSERT.

Hoort, ik brengh je goe tydingh, zeght: »daer slae geluk toe!"

WARENAR.

Daer slae geluk toe!

RITSERT.

Amen, den Heer² die geeft.

Ziet, War'nar, die een helijk stuk aengerecht heeft,
En voelt hem in zijn gemoet daer van overtuigen,
Is 't reên dat om genade bidd', en hem schrikk' tot bulgen,
Daerom is op jou mijn hertgrondelijke bee,
Dat je mijn vergeven wilt, 't geen dat ik misdeê
Tegen u, en uw dochter, niet uit vileinige boosheit;
Maer uit een heete min en dronken reukeloosheit.
Ik zel ze te wijf nemen, indien jy 't begeert:
Want ik moet het belyen, ik heb haer onteert,
En z' is rechtevoort op 't uiterste zwanger.

WARENAR.

Och! wat komt mijn al over, waer toe leef ik noch langer?

¹) D en E aldus:

T'avond is de tijt dat men met de vrienden raet besluyt.

²) D en E den hemel.

Och! 't is te veel, 't is te veel!

RITSERT.

Hoe schrey jy dus luit?

Jy zelt zoo ras Bestevaer wezen as uw dochter de bruid.

WARENAR.

Op niemant en was de fortuin oit grover gam.

RITSERT.

Hierom was mijn Oom wel te vreên dat ik ze overnam,
Gaet vry in huis bezien of 't niet is as ik jou heb ezeit.

WARENAR.

Noit ongeluk allien, noit leit zonger leit:
De voorspoet schijnt allemael van me te wijken.

RITSERT.

Jy zult het zoo bevinden.

WARENAR.

Ik moet het bekijken.

Och! hoe bin ik, och hoe, och hoe is mijn hert bezwaert!
(Af.)

RITSERT.

Ik zel je volgen..... 'K magh toeven tot dat hy wat bedaert,
En hem alles verklaert de meit die hy heeft in dienste.
De zaak is, dunkt me, nu op 't ongezienste;
'T zal 'er voortaan op beteren. Maer wat stae ik hier stil?
Best gae ik een straetjen om, en keer as ik wil.

VYFDE BEDRYF.

EERSTE TOONNEEL.

LEKKER. RITSERT.

LEKKER (*RITSERT niet ziende*).

Gien Keuningh mijns gelijk, 't zy Turk of Karsten.
Jae wel an deze blijtschap eet ik mijn buik te barsten.
Een smoorpot vol dubbeloenen! o de groote gek!
'K wed, byget! dat ik ze onger gien steiger en stek,
Zoo moest 'er mit den vrek worden om esprongen.

RITSERT (*ter zijde*).

Zie ik daer ongze Lekker niet? jae, 't is de jongen,
'T is drie ueren geleen dat hy quam in de Libry,
En hy zel noch niet t'huis geweest zijn, sint hy scheide van my.

LEKKER (*als voren*).

Zoo hoort men hem deur te strijken, die ouwe mōlijk!

RITSERT.

Lekker, gaet hier. Hoe staet het aenzicht dus vrolijk?

LEKKER (*ter zijde*).

Gans lijden! ¹⁾ 't is Ritsert, waer laet ik de buit?

RITSERT.

Hebje gien schaemt' in je lijf?

---

¹⁾ D en E gans lichters.

LEKKER.

Hoe zoo?

RITSERT.

Vraeghje dat, je gult?

LEKKER (*ter zijde*).

'K bin besplet, hy weet 'er of.

RITSERT.

Wat staeje en preutelt?

Waer hebje zoo langh eweest?

LEKKER.

Men leit en neutelt

Mit het gelt, om deze zettingh, 't is zeker gien gemak.

RITSERT.

Hebje 't ontfangen?

LEKKER (*ter zijde*).

Wat zegh ik best? was 't in ien zak,

Ik liet het hier zoetjens glyn tusschen twee stoepen:

Maer dat¹ de Pot brak, zy zou te luy roepen.

Dus moet ik 't zien hoe ik 't hem best anders ontlegh.

RITSERT.

Wel bengel, zydy doof geworden? hoorje niet wat ik zegh?

LEKKER.

Het gelt? jae wel, jae, jae, ik heb 't ontfangen:

Maer hy deed 'er mijn zoo veel kleuter-gelts by langen,

Dat de propre som te draegen valt hiel zwaer.

RITSERT.

Zwietje daerom zoo?

LEKKER.

Wat zeghje van de wisselaer?²

Maer 't zel wel ien reis te pas komen, dat wil ik hem zweeren.

RITSERT.

Laet dan zien, wat hebje jou al an laeten smeeren?

¹) D en E of d. i. indien.²) Wij zijn hier D en E gevolgd. In de andere uitgaven worden deze woorden nog aan RITSERT toegeschreven, maar blijkbaar ten onrechte.

Waer is de specificacy?

LEKKER.

Ik heb ze in mijn taflet.

RITSERT.

Laet lezen.

LEKKER.

Zoo ras as ik t'huis koom, zel ik ze stellen in 't net.

RITSERT.

Ik heb elders te doen, toont ze me: waer toe dit getrantel?

LEKKER.

Het taflet is uit¹ mijn zak.

RITSERT.

Wat futselje mit de mantel?

LEKKER.

Niet mit allen, ik heb zukken jeukt in me zy.

RITSERT.

Ik wed 'er bestaitjens² schuilen of ander snoepery.

De mantel op, men maont 'er niet.

LEKKER.

Get! Ritsert, konje 't heelen,

Ik zou je de helft van 't profijt meê deelen.

Jy meught al de waerden betaelen van de eerst tot de lest,

En wezen noch ien wijl ien goet knecht op de rest.

'K heb ien avontuertjen ebat, dat te bijster nae mijn zin is.

RITSERT.

Je hebt ien doosjen evonden, denk ik, daer ien juweeltjen, 'k miën
(ien jouwetjen in is.

LEKKER.

Ik zegh 'er ien jouwetjen teugen, 't is niet qualijk ejout.

RITSERT.

Je hebt ien glaesjen by 't Boshuis geraept.

¹) D en E 'en. Beiden leveren een goeden zin op. Volgens onzen tekst geeft LEKKER voor, het taflet verloren te hebben; volgens de andere lezing zegt hij, dat hij er in zijn zak naar zoekt en dus *met de mantel futselt*. Ik zou echter het eerste verkiezen.

²) B *Pestaytjens*, C *Pastaytjens*, D en E *pastaytjens*.

LEKKER.

Zeght ien Pot mit gout,

Zoo vol dubbeloenen as ik pas weet te draegen.

RITSERT.

Ik verschiet, gans lijden! ¹ hier komt het varken onder zijn maegen.
 Waer hebje 't van daen ehaelt? 't is zijn leven niet ehoort.

LEKKER.

Ginder ongder ien steiger, by de Heiligeweghs poort,
 Daer lagh het wel dus diep in de modder eweecken.

RITSERT.

Jy deugh-niet, daer hebje 't ongze War'narbuur zien steeken,
 Die mijn toekomende schoonvader is.

LEKKER.

Wat zeghje, is hy...?

RITSERT.

Mijn toekomende schoonvaër.

LEKKER.

Dat komt zuiverlijk by!

'K wil me laeten hangen, verstaë ik me die zaeken.
 Wel, jy en je Noom wilje compagny maeken?

RITSERT.

Mijn Noom is te vreën dat ik bruidegom bin.

LEKKER.

Wilje elk wat toeleggen, en reeden t'samen in,
 Gelijk de kleine kómetjes op de groote vaerten?
 Ay zeght me doch iens, hoe verdielje de paerten?
 Ik bin om te lieren tot uwent besteet.

RITSERT.

'T en is niet quaet dat men van alles weet,
 Maer 't is niet goet hem alles t'onderwinden.

LEKKER.

Dit staet me te zelzaam veur, ik ken 't slot niet vinden.
 Jy de bruigom mit Klaertjen, wie droes zou dat raën?

---

¹) D en E Gans Felten.

RITSERT.

'T is zoo ik je zegh, Rijk-oom heeft ze of estaen,
Door dien dat ze zwaer by my gaet, om mijnent willen.

LEKKER.

Gans lijden!¹ Men geeft groot gelt veur deze nuwe brillen,
Maer ik gaf 'er mijn leste gelt wel veur, wist ik 'er ien,
Daer ik in de luy haer boezem of deur heur lenden kon zien.
'K zouw 'er mijn lijf nae zetten, gelijk de wayluy op het wilt loeren,
En zien van stukjen tot beetjen wat ze in heur schilt voeren.

RITSERT.

Jy meught jou mongt wel snoeren: deinkt iens wat het lijkt,
Van ien jongen as jy, die maer ierst in de werelt komt en kijkt.
Ik wed 'er niet veul luiden vermaekt met jou klap zin.

LEKKER.

Ho, ho, zijn mongt te snoeren dat heeft lijdigh veul snaps in.
Men vindt ze die haer niet en verstaen op dat stik,
Die wel de helft te langer school gegaen hebben as ik:
Ien benaude tongh is zoo bitter as bakelaer.

RITSERT.

Jongèn, gaeje zoo voort, gy wordt ien aerts kakelaer,
En dient bet ien makelaer, as ien koopman bynae.

LEKKER.

Neen zeker, 't praeten komt de koopluy ook al te stae,
Om te verkleinen haer schae, en haer winst breet uit te meten.

RITSERT.

Je diende somtijts wel wat op de huid esmeten,
Of ien wijltjen beschuit te eeten op de Spaensche galey.
Komt, gaet mit me nae War'nars toe.

LEKKER.

Nae War'nars toe? ey!
Wat zel dat doch beduyen? ik heb 't rains evongen.

RITSERT.

Vijnen is steelen: wat brabbelt me deuze jongen?

---

¹) D en E Gans Felten.

LEKKER.

Jae, nou je de dochter hebben zelt. Maer stelt je iens in mijn graet,
Tum casus mutatur, 'k wed je 't dan anders verstaet,
 Indien dat je gaet in jou consciency.

RITSERT.

Gaet meê, zegh ik, en maekt me van zulk gien mency.
 (beiden af.)

TWEDE TOONNEEL.

REYM.

REYM.

Nu ken ik 'er deurzien, deur al 't bezwaer,
 Al komt 'er ien kijnt, 't heeft ien rijke vaer,
 'T magh nou gien quaet, gans eele weeken!
 Maer wat hebben wy in ien benauthheit esteeken.
 Nu hy van haer te trouwen heeft gegeven zijn woort,
 Hoe willen wy schranssen; gaet dit hylik slegh voort,
 Ik krijg uit den hoop ook mogelijk ien vryer dan.
 O! 't zel ien dubbelde feest zijn, bruiloft en kyerman.
 Al de zuinige luy zellen ons dit nae doen wel knap,
 'T komt profijtelijk uit, men slaet twee vliegen mit ien lap.
 Get! as ik 'er om denk, ik wod ik al an 't pijpen was.
 'T is te veul op ien dagh, kandel en ypen-kras.
 Ik wod men mes al te slijpen was, zoo verzuimden ik niet,
 Op edaen werk is goet rusten, zoo was mijn tuigjen riet.
 Mijn tangden wat'ren zoo, ik kan nauw teuven laeter.
 Ik win nou vijf gulden 's jaers, en ien paer nuwe klompen tot men deu-
 En krijg ien schrikkenburger tot men kermis maer, (vekaeter,
 En ien Engelse vijf tot men nuwe jaer:
 Nu voortaan zoo win ik wel al de preutel 's weeks.
 En wat zel ik ien bruiloftstuk krijgen! ten minsten ien zulv're sleutel-
 Met ongerriem, mes en schie. Maer wat gae ik draelen? (reeks,
 Ik zoud' Giertjen Gaepstocx as mans moer in den arbeit haelen;

Die hoort 'er voor al te wezen, jae zo' zeper wel.
 De deur is toe; waer vijn ik hier de bel?
 Maer beidt wat, hier hanght ien ringh daer me med' klopt.

DERDE TOONNEEL.

GEERTRUID, REYM.

GEERTRUID.

Holla daer, dat je 't huis niet van zijn steek klopt.
 Wat kloppen is dat? o klopt doch mit bescheit.

REYM.

Goen dagh.

GEERTRUID.

Begeerje iet?

REYM.

Jae, ik bin hier, by War'nars, meit;
 Jy weet van de zaak wel, jy moet je wat spoeyen,
 De schuit wil nae de Volewijk, je zoudt komen helpen roeyen.
 Kijk, je bint mans moer, zouje 'r niet in worden ekent?

GEERTRUID.

War'narbuer doet wel dat hy om me zendt.

REYM.

Dat loof ik wel, wy zouwen 't zonger jou niet keunen maeken.

GEERTRUID.

Ik zet mijn huik op en gae mee, Wannier het ze begonnen te kraeken?
 Zy het wel uit egaen de maenden haeres tals?

REYM.

Och! zy kreegh van ancxt den arbeit op den hals,
 Doe haer vaer huinuchtent zei, dat hy ze an Rijkert besteeet hat.
 Och! dat verhoolen kijnt-draegen dat weet wat!
 'K zou 't mijn vyanden niet toewenschen, zoo bin ik 'er veur bevrees.

GEERTRUID.

Is 'er de vroemoer al?

REYM.

Die het 'er al langh eweest:

Want eer¹ haer vaër de waarheit uit jou zeun hat vernomen,
 Zoo hat ik al ien vroëmoër ter sluik laten komen
 Van afteren deur 't kelder-veinster, daer niemant op gist.

GEERTRUID.

Maer hoe zou men 't bedenken?

REYM.

Maer je zeun heeft niet qualijk evist.

GEERTRUID.

Magh dat slegh waër wezen!

REYM.

Heer!² 't is zukken dochter, en 't zel jou zukken snaer wezen.
 Ze kan alle dingh verbet'ren wat 'er in huis geschiedt.
 Ik heb ze op mijn arm edraegen, en an me hangt eliet,
 Dat het dusschen kleuter was: ik zel je niet vals spreken.
 'T was ien kijnt as ien aep, 't kon hondert deuntjens den hals breeken.
 Heer!³ 't hat zulke grepen, ien mensch worde schier aërs.
 Wat zel ik zeggen? ik bin wel de helft te beter Klaertjens as Vaërs.
 As je 't askat op zijn zier tradt, het wist je zoo drae te grauwen;
 En wat 'er langes straet eroepen worde dat wist het nae te bouwen.
 As ik 'et dan zou kauwen beschuit of anders wat,
 Het aërde beetjen wod het hebben dat ik zelve at.

GEERTRUID.

Maer of je tradt over jou voeten wat stijver,
 Jy vergeet je altemael in jou goeden ijver,
 We zouwen de tijt wel verpraeten alhier.

REYM.

Dat moet ik je noch zeggen, en dan niet mier:
 'T was zukken zoeten dier, 't bedreef zukke ranken.
 Doe 't nou begon te loopen by stoelen, by banken,

¹) Dit is de lezing van A en de folio-nitgave van 1677. Alle anderen hebben *wanneer*.

²) D en E *Ja*.

³) D en E *Och*.

Dan was 't after de garzijnen,¹ dan after de bom
 Daer de suiker in was: kijk, 't quam, 'er al ruimer om
 By haer moertjen zaeligers leven; o dat 's ien wijt schiel!
 Peete Mains was ien vrou die goet huis in heur tijt hiel.
 De Heer² hebb' heur ziel, wy waeren 't zoo wel iens,
 We villen nimmermeer beschaemt, quam 'er ien mensch onverziens.

GEERTRUID.

Maer wat zaid 'er War'narbuer toe, dat je zoo grof gongt?

REYM.

Och!³ as hy 'er noch om deinkt hy huilt as ien hofhont,
 Mit zulk steenen en zuchten dat 'et hem schier vermoordt
 In nokken en gaeuwen.

GEERTRUID.

Gauwe?⁴ wel, ik miende jy woudt voort.

REYM.

Hoort hier ien woort.

GEERTRUID.

Wat zou men dus langh tuilen?

REYM.

As ik 'er ook an deink, ik kan me niet onthouwen van huilen.
 Moght ik miester verruilen, dat vrou weér quam, en hy voer.

GEERTRUID.

Hebje uit?

REYM.

Luistert.

GEERTRUID.

Wel.

REYM.

Klaertjen is op ind' op gelijk de moer,

¹) B, C, D en E verkeerdelyk *gardijnen*.

²) D en E *Den hemel*.

³) D en E *O*.

⁴) Dit is de lezing van A en de folio-uitgave van 1677. Alle anderen hebben *gaewe*? Doch verkeerdelyk. GEERTRUID wil dat REYM zich wat haaste en vat dus haar laatste woord *gaeuwen* in woordspeling als *gaawe* (spoedig) op.

Of ik het al zwoer, wat zou 't veul baeten?
Op mijn simpele woorden meughje jou wel verlaeten.

GEERTRUID.

Get zegen ongs!¹ is dat praeten? ik gae liever veur heen.
Laet mijn hwik gaen.

REYM.

Ik zegh, me jae is me jae, en me neen is me neen.
Jy zelt 'et zoo berijnen, ik weet niet van veul snakkes.
Kijk, ik ken niet kallen.

GEERTRUID.

Zoo speelt de droes mit je bakkes.

REYM.

Noch hat ik wat vergeten.

GEERTRUID.

Is 't al weer an? wat nou?

REYM.

Maer je dient jou zeun te zeggen, dat hy heur wel in eeren houw',
Zy zel hem ien vrou (dat verklaer ik je) strekken.

GEERTRUID.

Laet me los, 't is van 't mal.

REYM.

'T is de tweede Rebekke,
Zoo zel ze op heur man passen. 'T is waer dat ik je zegh.
O Heer!² ik en zy keunen zoo wel over wegh.

GEERTRUID.

Loop, loop.

REYM.

'K heb terstongt uit, noch ien lutjen patiency.
'T is ien meit veur ien Keuningh, veur ien Excellency,
Veur ien Graef, veur ien Hartogh, jae veur ien Banderheer,
Veur ien Prins, veur ien Keizer, ik zegh je niet meer.

GEERTRUID.

Stae je woort.

---

¹) D en E *Ja wel.*

²) D en E *want ik en sy kennen t'samen soo wel over wagh.*

REYM.

Jae ien Keizer, ien Keizer, zegh ik, zouw 'er zijn zeun
 Zukken preussen dier is 't, zoo weet ze te leven, (an geven.
 Ze kan nayen, ze kan brayen, mit gaeren en mit zy.

GEERTRUID.

'K heb 'er de buik al vol of.

REYM.

Dit hoort 'er noch by:
 Van vaeten wassen, van ketelen schueren, je zoudt je wel stom zien.

GEERTRUID.

Hebje daer jou spraek verlooren?

REYM.

Zy ken ryen en omzien.
 Van mueren te witten, van vloeren te failen, niemant haers gelijk.
 Zoo weet ze 'r te behelpen; 't waer schaë, waer ze rijk.
 Die 't iens ziet, moet bekennen dat ze 't altemael is.

GEERTRUID.

Hooft hier, geeft ien gebrekkelyk mensch de helft van jou tongh tot
 En stookt ergens noch ien paer ooren uit de gaet. (ien aelmis,

REYM.

Houdt 'et me ten besten, Joffrou, houw ik je wat langh mitte praet,
 Ik en ken ongze dochters deughden niet volprijzen.

GEERTRUID.

De deur is t'uwent open.

REYM.

Dat 's veur, mit oorlof, om je de wegh te wijzen.
 (binnen.)

VIERDE TOONNEEL.

RITSERT. LEKKER.

RITSERT.

Wat is het gerucht ook ien snelvliegend' dingh!
 Gister wist niemant as ik en de mait dat Klaertjen zwanger gingh,

En tegenwoordelijk is 't in de mont van al de lieden.
 'T heeft me vry wat verlet, dat geluk te bieden,
 Men hat anders tot War'nars my zoo langh niet ewacht.

LEKKER.

Ay Ritsert, bedenkt je noch wat, beslaept 'er u op te nacht:
 'T weér geven komt vroegh genoegh.

RITSERT.

Waer toe zoud' ik beyen?

LEKKER.

Een gek en zijn gelt zijn haest escheyen:
 Men zal ongs veur nesk houwen, veur ien paer malle bloén.
 Laet 'et ien half jaer op wissel loopen, dat meughje mit eeren doen.

RITSERT.

Profijt van angder luy gelt te trekken, hoe zou dat betaemen?

LEKKER.

Wel waerom niet? daer zijn wel rijke luy t' samen:
 In compagny, daer den ien kan houwen van den aér
 Tien, twijntigh duizent gulden ongder hem jaer op jaer:
 Wat mienje, dat ze die stil laeten leggen? zoo waeren 't wel uilen.

RITSERT.

Zulk volk magh 'er wel ongder luy mit eeren schuilen,
 Maer scheelen 'er vry wat van, al draegen ze de zelve teekenen,
 Zy mogen wel vry gissingh maeken dat men 't haer wel nae weet te
 (reekenen,

LEKKER.

Wat geven ze daer toch om? o lieve man!

RITSERT.

Maer as 't iens op ien sterven gaet, hoe vaere we dan?
 Dan wil 't haer ten etter en ten bloet uitzweeren.
 Ook as de goederen zijn gewonnen mit eeren,
 Zoo blijven ze in 't geslacht, het angder vergaet,
 En erft niet voort tot in den derden graet:
 Zelden dat zulk volk haer groot-vaers huizen bewoonen.

LEKKER.

Die regel magh gelden by gemeene personen.

RITSERT.

En groote Potentaten, zijn ze ontwossen¹ de roe?

LEKKER.

Wel jae z', en daerom leggen 't de luiden daer op toe,
Om in ien korten tijt an zoo veul goets te raeken,
Dat ze al hun kyeren tot Koningen meugen maeken.
Klaer zijn haer zaeken, zoo de fortuin heur dat jont.

RITSERT.

Zoo niet, zoo raekt men wel mit het waere goet nae de gront,
Gelijk Robert met het anker, dat hy docht te kabassen.

LEKKER.

Nochtans die huiden wat hebben wil, moet op den haspel passen,
'T goet wil te qualijk wassen, houdt men zijn handen stil.

RITSERT.

'T magh blijven as 't is, zoo 't niet wassen en wil.
Meenje me te verleyen? wat zel me van deze guit schiën?

VIJFDE TOONNEEL.

WARENAR. RITSERT. LEKKER.

WARENAR.

Men zeit altemet, daer komt niemant van uitzien,
Maer lijkwel zie ik Ritsert daer ginder komen.

RITSERT.

War'narbuer, noit hebje blijder tijdingh vernomen,
Al binje nou ien man by de tseventigh jaer out.

WARENAR.

Hoe dat?

RITSERT.

Jou Pot is behouwen mit al het gout,
Dit 's immers een tijng om recht op te springen.

¹) D en E *ontwassen*, dat hetzelfde is. Zie de Aant.

WARENAR.

As 't geluk wil, zoo wil 't, gy meught het niet dwingen,
 Het schijnt dat het my nu wil hebben verlost.
 Waer is ze?

LEKKER.

Ziet daer.

WARENAR.

O Pot! wat hebje me hertzeer ekost!
 'K wil niet weêr an den dangs, 'k heb 'er qualijk by evaeren;
 'K zel mijn leven gien potten mit gelt meer bewaeren;
 Ik bin dat spul al moê, dat 's rain uit ezeit.

RITSERT.

Wel, hoe dan toe?

WARENAR.

Maer ik dank je van jou trouwigheit;
 Ik heb genoegh om of te leven, en om dat ik voor dat kruis grouw,
 Schenk ik je al 't gelt ten hylik mit je toekomende huisvrouw.

LEKKER (*ter zijde tot* RITSERT).

Get! Ritsert, dat lok je te jammerlijke wel:
 Hy moght noch dertigh jaer leven, hy heeft zukken tayen vel.

RITSERT.

Dewijl 't jou is gequel¹ met het goet der aerden
 U veul te bekommeren, zoo zel ik ze anvaerden,
 En in uwen ouderdom u strekken tot ien steun.

ZESTE TOONNEEL.

REYM. RITSERT. WARENAR. GEERTRUID. LEKKER.

REYM.

Veul geluks, bruijom heer, veul geluks mit jou jonge zeun.
 Ziet, dat is ien kloek kijnt! ziet, dat is ien vuizer!
 Hy het ien paer wangen as ien Katuizer.

---

¹) D en E een *quel*.

RITSERT.

Hier, laet ik hem iens¹ zoenen.

WARENAR.

Van blyschap ik ween.

Hy lijkt me al waer hy uit mijn aenzicht esneen.

LEKKER (*ter zijde*).

Bylo! ik moest allien niet in de pekel blijven steeken,

'K moet het yzer smeën t'wijl 't heet is.

(tot RITSERT.)

Magh ik ook iens spreken?

REYM.

Boon-broot!

RITSERT (*tot LEKKER*).

Zegh je nou op wat je schort.

LEKKER.

Maer... ik koom vijf hondert gulden an de kas te kort,

Die ik onnozel verlooren heb.

RITSERT.

Lieght niet, hoe?

LEKKER.

In de kaetsbaen:

'K loof 't, ik zel mijn leven niet mier by zukke maets gaen,

Maer passen voortan op mijn dingen altijt.

RITSERT.

Hat hy de Pot niet gevonden, men waer ze mogelijk quijt,

Maer om zijn eigen profijt docht hy ze te bewaeren.

WARENAR.

Ik bit voor hem; en laet hem niet allien in 't bezwaeren,

Nu ongeluks stormen en baeren over al zijn geslecht.

RITSERT.

Ik schenk je de vijf hondert gulden, en weet voortan ien goet knecht.

LEKKER.

Dank hebt: in den echt moetje veul vreughts gewinnen!

¹) A en de folio-uitgave van 1677 *met*.

RITSERT.

Mijn verlanght nae de kraemvrouw.

GEERTUID.

Z' is kloek nae den tijt.

WARENAR.

Komt binnen.

LEKKER (*tot de toeschouwers*).

Uit luchtige zinnen in mijn handen ik slae:

Heeft het jou wel behaeght, zoo klap my allegaër nae.

E I N D E.

AANTEKENINGEN.

Al hebbie recht of en doe ,
Ic hebbe den wille goet daer toe.

Theophilus , vs. 53.

AANTEKENINGEN.

Het oude Amsterdamsche volksdialekt, waarin de *Warenar* geschreven is, wijkt in vele opzigten van het gewone spraakgebruik af. Om niet in noodelooze herhalingen te vervallen, zal het best zijn, deze punten van verschil in een kort en geregeld overzicht bijeen te stellen, en als algemeene aanmerking vooraf te doen gaan. Tot regt verstand van het stuk is het dienstig hiermede bekend te zijn, en tevens kan, bij het weinige dat er tot nog toe aan de kennis der dialekten onzer taal (gewigtige stoffe voorzeker!) gearbeid is, eene kleine bijdrage over den ouden tongval der hoofdstad niet ongepast zijn.

De eigenaardige bijzonderheden daarvan zijn dan voornamelijk deze:

TEN OPZIGTE DER KLINKERS:

- AA wordt voor de letter *a* dikwijls in *ee* veranderd, als *peerd*, *steert*, *zweerd* voor *paard* enz. En daar *ee* weder in *ei* kan overgaan, zegt men *geirne* voor *gaarne*.
- » wordt in het bezittelijk voornaamwoord *eu*, vanwaar *heur* voor *haar*.
- E en *ee* worden meermalen verwisseld. Zoo *veer* in plaats van *ver*, en omgekeerd *nemt*, *vremd* voor *neemt*, *vreemd*.
- » gaat voor de *a* in *ä* over, als *karsvars*, *scharp* voor *kersversch*, *scherp* enz.
- » wordt *i* in de woorden *ik bin* voor *ik ben*, *mit*, *inne* voor *met*, *en*.
- » gaat in vele woorden tot *u* over, als *drumpel*, *spul* voor *drempel*, *spel*.
- » wordt zeer dikwijls tot *eu*, als *deuze* voor *deze*. En zoo *speulen*, *teugen*, *veul* enz.

- E** gaat voor de *n*, door een anderen medeklinker gevolgd, in *xi* over, als *deinken*, *veinster* voor *denken*, *venster*.
- » wordt in het woord *heden* in *ui* veranderd. Dus *huiden*.
- EE** wordt in *ie* veranderd, als *bien*, *ien*, *kieren*, *klieren*, *mienen*, *schie*, *stien*, *zier* voor *been*, *een* enz.
- I** en *ie* worden somtijds verwisseld. Dus *vil*, *hil* voor *viel*, *hiel*, maar omgekeerd *liegt* voor *ligt*.
- » gaat in *o* over in woorden als *gong*, *hong* voor *ging*, *hing*.
- » wordt zeer dikwijls tot *u*, als *rub*, *wup*, *zulver* voor *rib*, *wip*, *zil-ver*. En zoo ook *vrund* voor *vriend*, dat als *vrind* uitgesproken wordt.
- » gaat voor de *n* meermalen in *u* over, als *kijnt*, *wijnt*, *twijntigh* voor *kind*, *wind*, *twintig*.
- O** en *u* worden verwisseld. Zoo *bedurven*, *gekurven*, *dul*, *munnik*, *wurp* in plaats van *bedorven* enz. Maar daarentegen *drok*, *lokken*, *rokken* voor *druk*, *lukken*, *rukken*.
- » klinkt veelvuldig open, als *eu*. Zoo *meugen*, *opspeuren*, *steuren*, *veugel*. Ook *oo* kan *eu* worden in die woorden, die in het Meervoud eene enkele *o* hebben, als *zeun* voor *zoon* (*zonen*). En desgelijks zeide men *deur*, *veur* in plaats van *door*, *voor*, die oudtijds *dore*, *vore* geschreven werden.
- U** wordt in *e* veranderd, even als wij boven *e* in *u* zagen verwisselen. Zoo *derven* voor *durven*.
- » gaat in het woord *kunnen* in *eu* over, vanwaar *keunen*. Zoo ook *Jeurjaen* voor *Jurriaan*.
- » wordt in de woorden *u* en *nu* tot *ou*. Dus *ou* en *nou*.
- » verandert in *iu* of *y* in het woord *huwelijk*, vanwaar *hijlik* of *hylik*.
- UU** wordt *ie* in *vier* voor *vuur*.
- EI** wordt in *ai* veranderd. B. v. *mait*, *paizen*, *rain* voor *meid*, *pei(n)zen*, *rein*. En vandaar *vainster* voor *venster*, dat wij straks in *veinster* veranderd zagen.
- » in *geleid* wordt *ie*, vanwaar *eliet*.
- EU** wordt *oo* in *kooken* voor *keuken*.
- OE** gaat somtijds in *eu* over, als *reukeloos* voor *roekeloos*.

TEN OPZIGTE DER MEDEKLINKERS:

- G** wordt na de *n* zeer dikwijls ingevoegd, voornamelijk voor de tand-letter *d* of *t*, maar ook voor de *s*. Zoo *angder*, *wangt*, *dangs*

voor *ander*, *want*, *dans*. En desgelijks *hongt*, *ongder*, *zongder*, *ongs* voor *hond*, *onder*, *zonder*, *ons* enz. Ook wordt wel na het invoegen der keelletter de tandletter weggelaten, als *onger*, *zonger*, *evongen* voor *onder*, *zonder*, *gevonden*.

M wordt ingelasecht in *papier*, dat dus *pampier* wordt.

N wordt na een korten klinker verdubbeld. Zoo *mennig* voor *menig*. Indien op eene n de zachte tandletter d volgt, wordt deze meestal weggelaten, gene verdubbeld. Vandaar *schennen*, *zennen* voor *schen-den*, *zenden* enz.

R wordt van eene volgende r, v of w door de vokaal u gescheiden, als *murruw* voor *murw*.

CH gaat voor de scherpe tandletter t in r over. Zoo *after*, *grast*, *kofst*, *nift*, *zaft* voor *achter*, *gracht* enz.

IN DE VERBUIGING DER WERKWOORDEN:

N als sluitletter van den Infinitivus wordt weggelaten, als *loope*, *sprake*. Dit is echter in den *Warenar* slechts een paar malen geschied, even als ook het volgende, dat namelijk de

T van den tweeden persoon des Meervouds in n overgaat, als *gy duiden* voor *duidt*.

GE als voorvoegsel der verleden deelwoorden wordt tot z verkort. Zoo *eboren*, *ebeén*, *eschreven*, *estelt*, *evonnen* voor *geboren*, *gebeden* enz.

TEN OPZIGTE DER HULPWERKWOORDEN:

voor *gy zijt*, *wij* of *zij zijn* zeide men *gy zint*, *wy* of *zy zinnen* of ook wel *zin*.

voor *hij heeft* was *hy het* in gebruik.

voor *wilde*, dat als *wou* uitgesproken wordt, zeide men *wod*. *Ik wod*.

Dit is te verklaren uit den ouden vorm *wold*, met wegwerping der tongletter.

Daarenboven zijn er vele bijzonderheden in het oude Amsterdamsche dialekt, die nog bijna aan geheel Holland eigen zijn, als het weglaten der n in het Meervoud, het niet onderscheiden der geslachten, het zeggen van *an*, *as*, *aér* voor *aan*, *als*, *ander*, van *me* voor *men*, van *nuw* voor *nieuw*, het gebruik van *ik ken*, *ik zel*, *gy zelt* voor *ik kan*, *ik zal*, *gij zult* enz. Maar dit alles is bekend.

Het hier geleverde is alleen uit het blijspel van HOOFT geput. Zeker, het zou uit andere kluchten nog aanmerkelijk vermeerderd kunnen worden, maar daarvoor was hier de plaats niet. Tot verstand van den *Warrenar* is het bovenstaande meer dan voldoende. Ik kan echter niet nalaten hierbij aan te merken, dat niet al het genoemde in het stuk zelve overal getrouwelijk is aent genomen is. Op zeer vele plaatsen komen daarin ook de vormen van het gewone spraakgebruik voor, en het was niet te bepalen, in hoeverre HOOFT het een of het ander gevolgd wilde hebben. Ik heb mij daarin derhalve geheel aan de uitgave van BRANDT gehouden, zonder er, even als in de spelling, eene volsprekte eenparigheid in te brengen.

Warrenar. Even als RIJKERT, RITSERT en LEKKER beteekenende namen zijn, zoo is het ook die van den hoofdpersoon, die, met zinspeling op 's mans dwaasheid, uit den gewonen Hollandschen naam WARNAR gevormd is. HOOFT getuigt dit zelf, als hij der MILDHEID deze woorden in den mond legt (bl. 4):

De welke (de pot) hy bewaert, oft hy *war* waer te degen,
Daerom heeft hy *War'nar* tot zijn rechte naem gekregen.

waarom LEKKER dan ook te regt uitroepet (bl. 51):

Wel magh die *War'nar* zijn naem voeren, wat *nar* is dat!

Op dezen naam doelt ook waarschijnlijk VONDEL, *Leeuwendalers* bl. 32, waar hij dezelfde woordspeling, misschien wel eene dubbele, bezigt:

En houdt ghy, *Warner*, noch dit kluwen in de *war*?
Zoo gaf men u te recht den naem van *Warrenar*.

In de spelling van dezen naam blijven de uitgaven zich niet gelijk. Zij hebben doorgaans op den titel en op de lijst der personen WARRENAR, in het stuk zelve daarentegen bestendig WARNAR. Om deze ongelijkmatigheid weg te nemen, en zoowel den oorspronkelijken naam als de zinspeling te behouden, heb ik den middelweg gekozen en, in navolging der uitgave E, WARRENAR geschreven.

Onder de lijst der personen heb ik aangegeekend, dat het tooneel van het stuk te Amsterdam in de Nes voor het huis van WARENAR speelt. Het zal misschien bevreemding wekken, dat HOORT de handeling op de openbare straat, en niet, zoo als wij tegenwoordig gewoon zijn, binnen 's huis heeft doen voorvallen. Hij volgde hierin de gebruiken en den geest van zijnen tijd. In meest alle oude Vaderlandsche blij- en kluchtspelen toch wordt de handeling, als op straat geschiedende, voorgesteld. En dit was geene grillige verkiezing der tooneeldichters, maar eene getrouwe afbeelding van de toenmalige levenswijze en den staat der maatschappij. De banden der burgerlijke betrekkingen waren destijds door de inrigtingen der gilden, schuttersgenootschappen en soortgelijke vereenigingen naauwer, de onderlinge bekendheid der stadgenooten algemeener, de verkeer met de medeburgers veelvuldiger en gemeenzamer. Men leefde meer in het openbaar, dan huiselijk, meer vóór, dan in de woningen. De huizen waren meestal somber, bekrompen en van weinige geriefelijkheden van binnen voorzien, maar van buiten met breede stoepen, zitbanken en lui-fels betimmerd, en die stoepen waren, vooral bij lieden van den middel- en geringeren stand, bijkans de drukst bezochte vertrekken voor het huisgezin. Bij de mindere veiligheid en de gebrekkiger inrigting van het burgerlijk bestuur hadden ook de bureu elkanders hulp gedurig noodig, waardoor men met dezen gewoonlijk op eenen vertrouwvelijken voet verkeerde en de straten niet enkel als openbare wegen, maar ook als de natuurlijke plaatsen voor vele zamenkomsten en handelingen der bewoners van de bijgelegen huizen beschouwde. In het geheel is dit meer openbare leven een karaktertrek der vroegeren tijden. Bekend is het, hoe sterk die bij de oude Grieken en Romeinen werkte en hoe gewigtigen invloed dit op hunnen maatschappelijken en zedelijken toestand zoowel, als op hunne staatkundige betrekkingen geoefend heeft. Die invloed is ook bij onze voorouders niet voorbij te zien en menige bijzonderheid is daaruit alleen te verklaren. Later, nadat men zich, als een noodzakelijk gevolg der verfijnde beschaving, meer in den engen kring van het huisgezin teruggetrokken had, zijn uit deze veranderde levenswijze andere betrekkingen, andere beschouwingen voortgevloeid. Huiselijk geluk is het groote doel der zamenleving geworden, huiselijke pligten zijn in waarde gestegen, en de maatschappij, meer dan vroeger in afzonderlijke belangen gesplitst, heeft in vele opzigten een veranderd aanzien gekregen. In hoeverre dit ten voordeele van het volkskarakter en volksgeluk gewerkt heeft, waag ik niet te beslissen, maar ik geloof dat de beantwoording dezer vraag, te

weten: welke de invloed zij van het meer openbaar of huiselijk leven op den toestand eener natie, bijzonder met betrekking op ons Vaderland, een opzettelijk onderzoek overwaardig zou zijn.

VOORREDE.

Bl. 3 reg. 1. *Ingeboren*. Een woord, dat zijne beteekenis op het voorhoofd draagt en in dien zin oudtijds overstond tegen *intogheling* d. i. *inquilinus*, welke naam in SPIEGHELS *Hertspieghel* eenige malen voorkomt. Het eerste leest men ook bij BREDERO (uitg. van 1638, 4te), *Klucht van de koe* bl. 2:

Ick heb een reys gehoord, datter te Lacedemonien een Wet was,
Dieder trouwen om beters wille toegheset was,
Om haer *Ingeboren* voorsichtich en wijs te maken.

Bl. 3 reg. 3. *Met heur kroon* enz. Het wapen der stad Amsterdam, bestaande uit drie staande palen, de twee ter wederzijde rood, de middelste zwart, en deze laatste met drie zilveren St. ANDRIJS-kruisen versierd, schijnt voor den jare 1282 aan de stad geschonken te zijn door JAN VAN PERSYN, Heer van Waterland en destijds ook van Amsterdam. Later, namelijk bij Privilegie den 11 Februarij 1489 te Schiedam gegeven, hebben MAXIMILIAAN EN PHILIPS aan de stad het regt geschonken om ten eeuwigen dage de Roomsche-koninklijke kroon boven haar wapen te voeren, en zulks ter belooning van de treffelijke diensten, hun door de burgerij bewezen. Uitvoeriger berigten hieromtrent kan men vinden bij WAGENAAR, *Beschr. van Amst.* D. II bl. 378, en over den oorsprong en oudsten vorm van het beoelde wapen, aldaar D. X bl. 35 vlgg.

Bl. 3 reg. 6. *Ruimschottelde* d. i. *mild* of ook wel *overdadig*, *verkwistend*. HOOFT vertaalt de woorden van TACITUS *copiosa et mollis vita* door een *ruimschootelt en zacht leeven* (*Jaarb.* bl. 226). De denkbeelden toch van *rijkelijken overvloed* en *overdaad* hangen naauw te zamen. In den laatsten zin komt het woord ook voor bij BREDERO, *Klucht van de Koe* bl. 8:

Neen seker ick prijs niet, datmen 't geld *ruyschottelt* verslempet.

Moortje bl. 77:

"T son meer als wonder zijn datmen alsulcken Man,
Die soo *ruymschottelt* is, niet souden halen an.

s. COSTER, *Rycke-man* (1621) bl. 14:

Docht ick dat leckerny soo groot was van ghewelt,
Dat sy den spaar'gen maackt *ruym-schottel* met haar ghelt?

G. C. VAN SANTEN, *Lichte Wigger* (1617) aan het slot van den *Inhout*:
»zy beraetslagen om weder een anderen deur-slag ofte *ruym-schuttel* met
veel goeds te gaen soecken om dat te verminderen end' op te helpen."
In het *Uisl. Woordenb.* op HOORT leest men deze verklaring: »die ruime
schotels heeft of geeft," en bij WEILAND: »iemand, die steeds uit ruime
schotels eet, en dus onnoodige kosten maakt, een verkwister." Ik geef
echter in bedenking, of niet het woord oorspronkelijk *ruimschotel* zij, als
gewijzigde vorm van *ruimschotig*, zoo als *verstandel* en *vernustel* voor
verstandig en *vernustig* bekend zijn. *Ruimschotig* zal dan tot *ruimschoots*
behooren en even als dit afkomen van *schoot* d. i. het touw, waarmede de
schipper het zeil aanhaalt en viert. *Ruimschoots* toch is eigenlijk van een
schip gezegd, dat met ruim gevierden schoot voor den wind af zeilt, en
het *ruimschoots zeilen* is derhalve de voordeeligste stelling, die een vaar-
tuig genieten kan.

Het gemeen heeft dan in het woord *ruimschotel*, als in honderd ande-
ren, eene aardigheid gezocht, door er bij aan *schotels* te denken, en op
dien grond, naar de platte volksuitspraak van *schotel*, het woord voorbe-
dachtelijk in *ruyschottelt* bedorven, met de r tot steun der uitspraak.

Bl. 3 reg. 7. *Vilt*. Dit woord, dat met het Lat. *vilis*, het Gr. *φῶλος*,
het Eng. *foul*, ons *vuil*, *fielt* en anderen naauw verwant is, drukt eigen-
lijk iemand van een laag, verachtelijk karakter uit, maar is door het ge-
bruik bepaaldelijk op den *vrek* of *gierigaard* toegepast. HOORT bezigt
het ook elders in dit stuk, als bl. 53:

En noemen me *vilt*,
Hont, gierigert, *vreka*.

Bl. 3 reg. 11. *Gewout* d. i. *magt*, in welken zin het woord bij onze
oude schrijvers zeer gewoon is. Het is in den grond niet anders dan *ge-
weld* (*gewold*, *gewoud*), dat ook zelf eertijds alleen *magt* aanduidde,

zonder eenig denkbeeld van hevigheid. Zoo leest men o. a. dikwijls: *Geweldige God!* Zie de Aant. van den Hoogl. SIEGENBEEK op MAERLANTS *Wapene Martijn* C. 63 (N. w. d. M. v. N. Lk. III 2) bl. 214, en vergelijk over *gewooid* en *gewouden* d. i. *met kracht ten uitvoer brengen*, de Aantt. van denzelfden t. a. pl. bl. 165 en in den *Alg. Konst- en Letterbode* van 2 Aug. 1839 bl. 75.

Bl. 3 reg. 17. *Kippen* is verwant aan het Lat. *capere*, ons *kapen* en beteekent *nemen*, *wegnemen*. Zoo zegt BOORT in een zijner *Brieven* bl. 326: "Ik zie wel dat my-myn onkunde te wydt heeft doen verwerpen den houten burg in de lucht gehangen, om de verweerders van den wal te *kippen*." En desgelijks leest men eenige malen bij hem *gekijpt van den koeghel* d. i. door een kogel getroffen. B. v. *Nederl. Hist.* bl. 132 en 317. Het woord is nog overig in ons *uitkippen*.

Bl. 4 reg. 2. *Slippen* d. i. *ontslippen*, *weg raken*. Zie XII.

Bl. 4 reg. 3. *Daer nae sloegh hem de moort*. Zie later bij bl. 19 reg. 8.

Bl. 4 reg. 5. *Om wel op te smeerem*. De zin is: "zijne inkomsten waren er niet naar, om er rijkelijk en overdadig op te leven." *Smeeren*, bij XII. *helluari*, was vroeger in den zin van *slempen*, *brassen* gebruikelijk, als bij s. COSTER, *Spel van Tüsken van der Schilden* (1613) bl. 29:

Soo moghen wy lustich aen 't bancketeren en *smeeren* blyven.
en zoo in *De Pots van Kees Krollen, Hartogh van Pierlepom* (1649) bl. 6:

Laet ons als heeren,
Mijn liefje lief, lustich sijn en *smeeren*.

en bij P. GODEWYCK, *Witte-broots kinderen of Bedorve Jongelingen* (1641) bl. 13:

Hoe heb ick doen gesmult,
Gebanckt, geschranst, *gesmeert*, mijn buykje op-gevult.
en aldaar bl. 11, 30 enz.

Bl. 4 reg. 10. *Stede* d. i. *stad*, *plaats*.

Bl. 4 reg. 17. *Klaren*, is eigenlijk *klaar* of *schoon maken*. Zie VAN HASSELT op KIL. Maar vervolgens ook *zuiveren*, *afdoen*, *in orde brengen*, waarover zie 't *Uitl. Woordenb.* op HOOF. Het is hier eene woordspeling met den naam van des gierigaards dochter, die *KLAARTJE* heette.

Bl. 4 reg. 19. *En weet niet by wien te vermoén*. De zin is: "zij weet niet te vermoeden bij wien, d. i. bij wien zij zwanger is." Want zij had den vermoonden *ATSERT* niet herkend, blijkens zijn eigen verhaal, bl. 48.

Bl. 4 reg. 20. *Bevijnen*. *Vijnen* voor *vinden* was, even als *bijnen* voor *binden* enz., oudtijds zeer algemeen, niet alleen in de kluchten, maar zelfs bij de beste dichters. Het had den vollen *u*-klank, blijkens het rijm op *schijnen* en andere dergelijken.

Bl. 4 reg. 22. *Vermogen*. In sommige uitgaven *moghende*, dat hetzelfde beteekent. De vorm *vermogen* is nu verouderd, maar was vroeger in den zin van *magtig*, *vermogend* in gebruik. HOOF., *Henrik de Groote* bl. 7: "zich stijvende met vrundschap] van *vermoge* perzonen." MEDERO, *Moortje* bl. 24:

O uytghenomen beeldt! met wat *vermoghen* krachten
Soo wentelt, weldt en woekt u schoonheyt mijn gedachten.

en aldaar bl. 48. Men zie nog eenige voorbeelden aangehaald in 't *Uitl. Woordenb.* op HOOF.

Bl. 5 reg. 2. *Vry* d. i. *bemin*, in welken zin *vrijen* oorspronkelijk gold, als nog in het tegenwoordig deelwoord *vriend* (*vri-end*) zichtbaar is.

Bl. 5 reg. 4. *Mijn hart kan daerom* enz. *Daarom* in den zin van *echter*, *toch* is in dergelijke woordschikking nog in gebruik.

Bl. 5 reg. 5. *Beyen* d. i. *betden*, *toeven*.

Bl. 5 reg. 18. *Sles*, dat ook op bl. 9 voorkomt, is eene bedorvene uitspraak van *slechts* of *slechts*, zoo als in andere uitgaven staat.

Bl. 5 reg. 25. *Ty*. Van het werkwoord *tien* of *tijgen* (*ik teeg*, *ben ge-*

tegen of *getogen*) d. i. *vertrekken*. Vandaar nog *betien* voor *begaan*, *zijn gang gaan*, als men b. v. zegt: "laat hem maar *betien*."

Bl. 5 reg. 27. *Pottery*. Over het gebruik van dit woord verontschuldigt zich de dichter, door er bij te voegen:

Zoo gy 't meught veelen,
 Spraekmakende gemeent'.

Hij doet dit echter niet, omdat het een nieuw woord is, dat hij bezigt, maar omdat hij een bekend woord in eene geheel vreemde beteekenis neemt. *Potter* namelijk in den zin van *boef*, *schelm*, was reeds toen gebruikelijk, alsmede het daarvan afgeleide *pottery* d. i. *schelmerij*, *schelmstuk* (zie b. v. BREDERO, *Schyn-heylich* bl. 50, 57), maar HOORT brengt het met *pot* in verband en verstaat er dus als 't ware *de klucht van den pot* door, in welken zin het ongehoord was.

Bl. 6 reg. 8. *Hoofdloze praetjens* d. i. praatjes zonder regtstreeksche bedoeling van een bepaald persoon, maar zoo maar los weg gesproken.

EERSTE BEDRIJF.

EERSTE TOONEEL.

Bl. 7 reg. 2. *Zy wroet* enz. Het is het Plautinische:

Circumspectatrix cum oculis emissitiis.

De vrek namelijk, steeds vol bezorgdheid over zijn geheimen schat, zag elkeen met wantrouwen aan, uit vrees of men er soms ook op loerde.

Bl. 7 reg. 6. *Vliegen vangen*. Gewone, doch platte spreekwijze voor *slagen krijgen*. Zoo zegt BREDERO, *Moortje* bl. 73:

Hout den smoel toe, of jou backus sal *vliegghen vanghen*.

en J. VAN ARP, *Klucht van Claes Klick* (1640) bl. 3:

En sooje 't niet en doet, je backus sal *vliegen vangen*.

Volgens de verklaring van TUDMAN en BULDERDIJK is deze uitdrukking ontleend van de zoogenaamde vliegenklappen. Men bestreek namelijk een plankje met honig of stroop, de vliegen kleefden daaraan vast en werden dan door een ander plankje, dat op het eerste als eene klep toesloeg, getroffen. Overdragtelijk vergeleek men dan het menschengelaat bij dezen vliegenvanger, die als 't ware gedurig slagen kreeg.

Bl. 7 reg. 12. *Banken d. i. vertoeven, verblijven.* Nog heden in gebruik.

Bl. 7 reg. 14. *Ranken.* »*Ranke, fallacia, astutia, dolus.*» KIL. Het is van het werkwoord *ranken*, dat *ombuigen* beteekende en waartoe ons n. w. *rank* en het Fr. *branche* behooren. Eigenlijk is het dus eene buiging (of) wending, eene kromme, slinksche handelwijze, een listige streek. In dien zin was het woord oudtijds zeer gemeen. Men zie de voorbeelden uit HOORT in het *Uitl. Woordenb.* — J. VAN PAFFENRODE, *Hopman Ulrich* (*Gedichten*, 8de druk, 1683) bl. 128:

Jy luy hebt ulespigels *ranken*.

cars, Spiegel van den ouden en nieuwen tydt (uitg. in 8vo) bl. 183:

Ik zag er jongens, vreemt gekleedt,
Tot slimme *ranken* uitgereet.

— *Sinne- en Minne-Beelden* bl. 39:

Dat zyn streken, dat zyn *ranken*,
Die in Princenhoven wanken.

— *Self-stryt* bl. 18:

Gebruylt te geener tyt u knegt tot quade *ranken*.

en anderen elders. Ook behoort hiertoe het Adj. *rank*, dat men leest bij BREDERO, *Lucelle* bl. 50:

Het wissel-waelbaer lot des *ranken* avontuurs.

d. i. de bedriegelijke Fortuin, die vol looze streken is.

Bl. 8 reg. 5. *Preutelen*, thans *pruttelen*, is eigenlijk *mompelen* of binnen 's monds morren, en schijnt ontleend te zijn van het geluid van

kokend en ophorrelend water. Het hangt ten naauwste samen met *pratelen* (freq. van *praten*) en *prevelen*. Zie voorts DE JAGER, *Over de werkwoorden van herhaling en durig* bl. 58.

Bl. 8. reg. 9. *Nikker*. De *Nikker* is eene in het oude bijgeloof overbekende soort van watergeest, zwart van kleur, en den menschen vijandig. Volgens een zeer gewonen overgang is zijn naam eerst op een boosen geest in het algemeen, daarna bepaaldelijk op den Duivel toegepast. Over het schrijven van dien naam verschillen de meeningen, doch ten onregte. Sommigen namelijk schrijven *ikker*, en zeggen dat de letter *n* door misverstand van het bepalende lidwoord op den naam zelf is overgebracht, als in vele andere woorden, b. v. *de noom*, *de nelleboog*, *de nergloutier* in plaats van *den oom enz.* *Ikker* leidt men dan af van een werkwoord *ichten*, dat *pijnigen*, *kwellen* beteekend zal hebben (aldus *Nieuw Verh.* bl. 208 en Aant. op *moort* bl. 96.) Maar het tegendeel blijkt uit de onderzoekingen van den grooten JACOB GRIMM in zijne *Deutsche Mythologie* bl. 275 vlg. Daar leeren wij, dat onze *Nikker* overeenstemt met den oud-Noordschen *Nikr*, insgelijks een watergeest, en die in het Deensch en Zweedsch nog als *nök* en *näk* bekend is. Oorspronkelijk was het in de Noordsche Godenleer een naam van *Odin* zelf, die in de Edda's als *Nikarr* en *Hnikarr* voorkomt en wel bepaaldelijk daar, waar hij als zeegod, als de woede der golven beteugelende optreedt. Ook de Engelschen hebben de *n* behouden, wanneer zij den Duivel, met gelijken overgang als bij ons heeft plaats gehad, *the old Nick* noemen.

De echte, ware schrijfwijze is derhalve *Nikker* en het wegvallen der *n* aan misbruik te wijten. Deze weglating is echter niet ongewoon, althans men weet, dat zij ook in het woord *adder* heeft plaats gehad, dat oorspronkelijk *nadder* was. En wij zullen er in de volgende aantekening een tweede voorbeeld van zien.

Men vergelijke voorts over de Nikkers en wat tot hen behoort, de belangrijke verhandeling van den Heer A. NISAMYER *Over het Boosa Wzen* bl. 16 vlgg. en het stukje van Prof. C. P. SERRURE in het *Kunst- en Letterblad*, 1842, bl. 41 vlgg.

Ook kan men omtrent de wijze, waarop zij oudtijds door het bijgeloof bezworen werden, het een en ander vinden in de klucht van *Claas Kloet* door C. BIESKENS (1649) 4^e deel.

Bl. 8 reg. 11. *Avager*, ook wel *aveger*, *aviger* en *avegaar* gespeld,

is eene groote boor, bij de scheepstimmerlieden en ander werkvolk gebruikelijk om dikke planken of balken door te boren. Nog heden is het woord in dezen zin bij de arbeidsklasse bekend en wordt, met den toon op de laatste lettergreep, *avegaar* uitgesproken. Het Groningsch dialect voegt er de aspiratie voor en zegt *havegaar*. Het werktuig, dat men thans met dezen naam aanduidt, komt in gedaante nog volmaakt overeen met de oude afbeelding, die men er van aantreft in ROEMER VISSCHERS *Zinnepoppen*, Schoek I n°. 29.

Over den oorsprong van het woord heeft NILVERDIJK twee gissingen. Hij zegt namelijk: "*Avegaar*, eigenlijk *aaf-egger* d. i. *verkeerde egger*. Zoo het echter het Spaansche *aviador* niet is, aldaar soort van boor, van *aviar*, weg openen." De tweede afleiding wordt door den hoogen ouderdom des woords tegengesproken, en dat ook de eerste meer vernuftig dan waar is, moge uit het volgende blijken.

Er heeft namelijk met *avegaar* hetzelfde plaats gehad, wat wij straks van *adior* opmerkten, te weten dat de oude oorspronkelijke aanvangsletter n door het gebruik is weggefallen. De ware vorm van het woord is *navegaer* (bij KIL. ook nog *navigher*), gelijk wij leeren uit het werk van Broeder ENKHAANT over de *Natuurkunde des heelals*, Leidsche HS. f. 12 v. c. 1:

Boort zere een *navegaers* gat,
Uwen vingher steket dan int gat,
Ghi zult daer inne vinden heet
En ontsteken ghereet.

Dit wordt ook bevestigd door het Angelsaksisch, dat in denzelfden zin *nafogar* en *navegar* heeft. En deze vorm doet ons de afleiding als van zelve aan de hand. *Gar* toch beteekent in het A. S. een *scherpgepunt ijzer*, en heeft als zoodanig met *ateon* d. i. *werpen* zamengesteld, het woord *atagar* d. i. *werpspiets* doen ontstaan (zie bij DU CANGE en vergelijk het woord *elger* d. i. *aalsteker*). *Nafu*, ons *naaf* of *nave*, is het holle middenblok van een rad, waarin de spaken te zamen komen, en waardoor de as hengaat. Het draagt zijn naam eigenlijk van die holte of opening, die er het wezen van uitmaakt en levert dus, met *gar* zamengesteld, de betekenis op van *hol-ijzer*, of liever van een *scherpgepunt ijzer*, om eene holte of opening uit te boren. Toen nu eenmaal de n was weggefallen, zijn allengs de verschillende vormen *avager*, *aveger*, *eveger* (zie bij KIL.) ontstaan, en is eindelijk uit het laatste bij zamentrekking *egger* gesproten, even als in het Engelsch het woord op gelijke wijze tot *auger* geworden

is. *Egger* is dus volmaakt hetzelfde als *avegaar*, waaruit vooreerst blijkt dat in het laatste het woord *aaf* niet schuilt (waarom zou een *avegaar* ook eene *verkeerde* boor moeten zijn?) en ten anderen dat men het woord *egger* verkeerdelijk heeft bijgebracht, om de scherpe, snijdende kracht van het thema *eg* te bewijzen (*Taalk. Mag.* IV 103).

Bl. 8 reg. 12. *Hals en buik*. Het ligchaamsdeel, dat wij nu *buik* noemen, heette oudtijds *balg*, en de *buik* was in wijdere beteekenis datgene, wat nu den naam van *romp* draagt. Zie daarover HUYDEC. op STOKK D. III bl. 469 vlg. alsmede de Aant. op zijne *Proeve* D. II bl. 443. De bedreiging, die de vrek in dit vers aan RYIM doet, zou men thans aldus uitdrukken: »ik leg je een tang tusschen hals en nek.»

Bl. 8 reg. 13. *Op ien tærige huik*. De *huik*, de gewone dragt der vrouwen in de zeventiende eeuw, was een lange mantel of opperkleed, van boven in eene ronde kap eindigende, en waarmede men het geheele ligchaam, het hoofd niet uitgezonderd, bedekte om de kleederen daaronder voor den regen te beschutten. Zeker, indien zulk eene met teer of pek besmeerd was, zou het diertje, dat WAREMAR noemt, er niet zeer spoedig op kunnen voortgaan.

Bl. 8 reg. 14. *Bet*. Oude vorm van *beter*, maar hier in den zin van *meer*. De meening is: *nader hierheen!*

Bl. 8 reg. 21. *Argh d. i. slim, listig*. Zie KIL.

Bl. 8 reg. 21. *De Droes*. Bekende benaming van den Duivel, op wien zij echter eerst later is overgebracht. Want oorspronkelijk was het een reuzengeslacht in de Noordsche Godenleer, dat den naam van *Thursen* droeg, waaruit naderhand, met bekende letterverwisseling, de vormen *Turs*, *Durs*, *Dros*, *Druse*, *Droes* ontstaan zijn, allen als namen van reuzen. Doch later, toen het voorvaderlijke godenstelsel voor het Christendom plaats maakte, is de naam *Droes*, even als zoovele anderen, wel behouden gebleven, maar van beteekenis veranderd en op den Duivel toegepast. Zie J. GRIMM, *Deutsche Mythologie* bl. 297 vlgg. en vergelijk de aangehaalde verhandeling van den heer NIEMMEYER bl. 14 vlgg.

Men heeft ook, doch ten onregte, den *Droes* willen verklaren als eene verbastering van *DAUSUS*, den bij de Germanen zoo gevreesden Romein-

schen veldheer. Maar integendeel weet men uit SUTONIUS (*Tib. c. 3*), dat DRAUSUS zijn naam ontleende van den door hem verslagen vijandigen bevelhebber, dien de Latijnen DRAUSUS noemden. Deze naam nu zal wel niet anders zijn dan ons *Droes* en doelt waarschijnlijk op de reusachtige gestalte, op het forsche voorkomen van den held, gelijk dan ook *Droes* bij KIL. nog alleen in den zin van *gigas, homo membris et mole valens*, opgeteekend is. Iets, dat ook bevestigd wordt door het oud-Hollandsche woord *druust*, dat *geweld, hevige kracht* beteekende en waarvan *druustig* en *droestig*, bij KIL. als *violentus, impetuosus* voorkomende. Zie HUYDEC. op STOKER D. III bl. 110 vlgg.

Bl. 8 reg. 21. *Temen*. Een klanknabootsend woord, dat eigenlijk *langzaam* en, als men zegt, *lijmerig spreken* aanduidt, en vandaar *lastig aanhouden*, of liever hetgeen ons tegenwoordig spraakgebruik *drenzen, malen* en *zeuren* noemt. Zie b. v. alhier bl. 13, 26, 36. Zoo leest men o. a. ook bij S. COSTER, *Tafelspel van een Quacksalver* (1615) bl. 4:

Dat moetje doen sonder langh te *temen*.

En nog heden, wanneer iemand lastig en vervelend altijd over dezelfde zaak spreekt, of iedereen met zijne klagen aan boord klampt, hoort men wel eens zeggen: "hij is een *regte teemkous*."

Bl. 8 reg. 22. *Ik zorgh d. i. ik vrees*. De denkbeelden van *zorg* en *vrees* zijn zoo na aan elkander verwant, dat het niet vreemd is, dikwijls het eene voor het andere gebruikt te vinden. In *bezorgd zijn* heeft men, als het ware, de vereeniging van beiden, en niet veel verschillend is de wijziging van beteekenis, die het Eng. *sorrow* als *droefheid* oplevert. Ook de Latijnen bezigden hun *curare* voor *metuere* en *cura* voor *zorg* of *smart*. Dezelfde overdracht is in onze taal reeds zeer oud, of liever zij ligt in den aard der zaak zelve. Althans *zorg* en *zorgen* voor *vrees* en *vreeken* treft men reeds aan in den *Reinaert de Vos* (uitg. van WILLEMS) vs. 1990 en 1378.

Bl. 8 reg. 22. *Uit den nest nemen*. De zin is: "zij zal mij nog eens verschalken en ongelukkig maken." Deze spreekwijze, die in onze oude kluchten meermalen voorkomt, is ontleend van het plunderen der vogelnestjes, waarin de kinderen veel behagen schepten.

Bl. 9 reg. 4. *Worm in de kop.* Zinnebeeldige uitdrukking van gekrenkte hersenen. Het is eigenlijk eene ziekte der schapen, die zich door teekenen van razernij openbaart, en vandaar op de menschelijke dwaasheid overgebracht. Zoo leest men in denzelfden zin bij H. DE BRUYN-BEECK, *Klucht van de Vryaenschse Reys* (1649) bl. 12:

Me dunckt dat jou de *Bolwurm* quelt.

ARIÏM zegt hier derhalve hetzelfde, wat bij PLAUTUS aldus uitgedrukt is:

Nescio pol quae illunc hominē intemperiae tenent.

Bl. 9 reg. 8. *Ommekomen d. i. omgekomen.* De zin is: "nu is het gedaan, geheel verloren!"

Bl. 9 reg. 13. *Best dat ik me verhangh hier ergens in de Nes,
Aen een pastey-bakkers haek.*

Namelijk aan een der haken, waaraan de pasteibakker zijn dood gevoegte uithing, waarom zij er zeer naif bijvoegt:

Mijn tanden wateren, as ik denk watten kalkoen dat ik zou wezen.

Deze geestige overbrenging der woorden van PLAUTUS schijnt in den tijd van HOOFD en nog later zeer behaagd te hebben. Althans wij vinden die niet onduidelijk nagevolgd bij M. ROCKENS, *Klucht van de verliefde Gryssers* (1659), waar een der personen zegt:

'K verhangme van ongedult aan een pastey-backers haak voor een kalkoense haan.

Dat voor het overige de dichter zijnen pasteibakker in de Nes doet wonen, is niet toevallig, want destijds had Amsterdam slechts eenen man in dat vak, en deze was in de Nes woonachtig. Immers zoo berigt ons, zonderling genoeg, de toepassing der X^{de} predikatie van GALENUS ABRAHAMZ over den *Verloren Zoon*. Zijne woorden zijn te opmerkelijk, om ze hier niet aan te halen: "Ja 't heugt my nog," zegt hij (bl. 101 der uitg. van 1707)," in de korte jaren die ik geleefd hebbe, dat men van de hedendaagsche verweende lekkernyen niet wetende, de turkse boonen en dergelyke nu zeer gemeene spyzen, voor treffelyke bruilofstkost opdischte. Ja 't is nog geen zoo grooten getal van jaren verleden, en by geheugenisse van menschen, die, na my berigt is, nu onlangs nog geleefd hebben, en misschien nog vele in 't leven zyn, dat hier in deze vermaarde stad in de Nes niet meer als een Pasteibakker woonde, die nog, schoon alleen zynde

in de geheele stad, daar mede niet genoeg te doen hadde, om behoorlyk zyn nooddruft te winnen, maar moest 'er nog brood by bakken, om te kunnen bestaan. Men kome en bezie nu den toestand eens, en vergelyke die by 't gene geweest is!" Mogt welligt iemand in de Amsterdamsche pasteibakkers-geschiedenis een bijzonder belang stellen, hij wete dat de vermelde Aarts-meester in het vak den naam van PAUWELS droeg (zie BREDERO, *Spaanschen Brabander* bl. 36).

TWEDE TOONEEL.

Bl. 9 reg. 19. *Fijntjens* d. i. *goed, moot, naar behooren*. Het Eng. *fine*.

Bl. 9 reg. 25. *Niet een kruis*. *Kruis* is eigenlijk de rechte zijde van een penning, en heet aldus, omdat zij op vele oude munten met een kruis gestempeld was. Vandaar *kruis of munt*? Later echter is de beteekenis bepaaldelijk toegepast op een klein koperen muntje van zeer geringe waarde. Zoo bij BREDERO, *Klucht van de Koe* bl. 44:

Ick heb warachtigh gien gheld, ick heb seker gien geld in huys,
Ja niet een Hollandsche duyts, gien helder-penning, noch *kruys*.

en bij s. COSTER, *Spel van Tijsken van der Schilden* bl. 43:

Daer wil ick mee gaen, en beste'en een penning met een *kruys*.

Vandaar dan de spreekwijze *niet een kruis voor niet het minste*.

Bl. 9 reg. 27. *Taecken* d. i. *nemen, wegnemen, stelen*. Het woord is in het Engelsche *to take* en het Deensche *at tage* nog overig, maar in onze taal geheel verouderd. Eertijds echter was het zeer gebruikelijk, althans in de oude kluchten komt het veelvuldige malen voor. Zie hier eenige voorbeelden. In den regel, waarop de *Klucht van Kees Louwen* door J. z. BARON (1667) vervaardigd is, leest men:

Wie door de weereldt soeckt te raecken,
Moet wat Bedriegen, Liegen, *Taecken*.

en hij zelf verklaart dit bl. 8:

Mijn gelt quijt, mijn Martgelt quijt, 'k seg noch, 't is wel een vreemt *taecken*,
Of wel een dieftachtig steelen.

BREDERO, *Spaanschen Brabander* bl. 4:

Soo langh tot dat sy hem sien rooven, stelen, *taken*.

—— *Klucht van de Koe* bl. 2:

So wat Dief of Fiel so behendich kon *taaken*,
Dattet niemant en sach, vernam, of werdt gewaer.

—— *Roddrick ende Alphonsus* bl. 24:

En plonderen woest daar Land en Luyd',
Ja *taacken* dat voor Vrye-buyt.

Zie ook van denzelfden *Angeniet* bl. 6 enz.

Ook komt het zamengestelde *onttaken* in den zin van *ontnemen*, *ont-rooven* voor, als b. v. BREDERO, *Roddrick ende Alphonsus* bl. 49:

Maar ghy die op 't meest vermaact,
Als ghy een ander 't zyn *onttaect*.

en behoort ook hiertoe het ww. *takken*, dat wij in denzelfden zin lezen bij J. VAN PAFFENRODE, *Sr. Filibert* bl. 197:

C. O ouwen galg-dief, waer hebje dit nu werom *getekt*?

F. Ik sweerje 't is geld, dat ick selver heb by my *gesteken*.

Voor het overige moet het woord gebragt worden tot de uitgebreide klasse van woorden, die van den wortel *ta*, *ta-en* in den zin van *aan-grijpen* afstammen. Vandaar het Lat. *tangere*, ons *tang*, *tand* enz., waarover zie de Aant. van Dr. JONCKBLOET op VELTHEM B. III bl. 79. Den oudsten vorm van den genoemden wortel treft men aan in het Homerische: *Κύκλωψ, τή, πῖς οἶνον* (*Odys.* IX vs. 347). Men zie ook de andere plaatsen en vergelijkte BUTTMANN, *Lexil.* D. I bl. 464 en II 233.

Bl. 10 reg. 10. *Metter veegh*. De wortel *veeg* of *vaeg*, waarover TEN KATE in zijn beroemd werk (D. II bl. 711 vlgg.) breedvoerig gehandeld heeft, en die zich door vele talen wijd en zijd uitstrekt, drukt eigenlijk *blijdschap*, *levendige vrolijkheid* uit, en vandaar, met denzelfden overgang als in het Lat. *laetus*, *weligheid* of *tierigen bloei*. Zoo is de *vaag des levens* niet anders dan de *bloei*, de *kracht*. En daar het denkbeeld van blijdschap met dat van levendigheid, vlugheid naauw verwant is, zoo verklaart zich hierdoor het woord *vaegher* of *vegher*, dat bij KIL-

aldus vertaald wordt: *ad quidvis cum alacritate expediendum idoneus*.
 Een huisje, vijfel, behoort hier toe, ook de spreekwijze: *water weeg of met een veeg* is de uitdrukking: *veeg*. (Deze beteekenis noch stralend
 duidelijk door in de volgende plaats van's. *corra. Klucht van Teunis*
den Boer (1625) bl. 41: *Ik heb nu al die tijd al te veel gespeeld met*

J. S. Je moet me terstont gaen maken een Lietje.
 R. *Mit een veegh*, seght maer hoe.

en zoo leest men bij denzelfden, *Spel van Denken van der Schilde* bl. 41:

Ik mach mijn vrou wel gaen seggen, datse seelen laet halen *met een veegh*.

J. VAN PAFFENRODE, *Sr. Filibert* bl. 176: *Waarom niet al die*

Ik sal dan de mand dus wel eens binnen sien te kriegen *met een veeg*.

zelfs, *Klucht van Ocken* (Gedichten, 1726, D. II) bl. 200: *en zo*

Rust jy jou hooft, men vaar, et zel nou *met een veeg* lukken.

Zie ook: *doort, Nijlens* bl. 270: *als die*

Bl. 10 reg. 14. *Leur of leuren, ook leurerij d. i. bezaaiing, niestig-*

heid; hier is deelsing, *whanin wij thans gesnor*. *Lezenden*, zeggen. Het
 woord is met *ten*, *lanis* te *anderen*, *erwaan* en komt in de oude kluchten
 ontelbare malen voor: *erwaan* is het woord dat men gebruikt

in de kluchten van de kluchtigen. *Wan* is de naam van de kluchtigen

in de kluchten. *By gans* *hoort d. i. bij Gods docht* hetgeen de Fran-
 schen *Mort-Dieu*! zeggen. *Gans* toch is *oorbedachtelijke uit Gods be-*
doerven. *En* *alle* *beheer* *verheering* *beheeren* *de* *meeste* *(vrij)* *kon* *en* *in* *voe-*
pen, *die* *in* *zijn* *beide* *kluchten* *soe* *veel* *vuldig* *zijn*, *onder* *gans*. *De* *re-*
den *is* *klucht*. *Want* *de* *onbedachte* *klucht* *is* *den* *schijn* *van* *zonde* *af-*
weren, *als* *hem* *heilige* *namen* *in* *den* *mond* *kon*, *en* *daarom* *verdraait* *en*
verwringt *hij* *die*, *dat* *zij* *schiet* *monken* *aan* *worden*. *Woo* *is* *Jesus* *Mar-*
tot *Jemini*!, *Bliksem*! *tot* *Bliksem*! *geworden*, *en* *hond* *in* *anderen* *zijn*
meer *of* *meer* *verhoort*. *Woo* *is* *den* *in* *den* *aan* *de* *Drivel* *in* *de*
vluchten *doorgans* *als* *Duiker* (Fr. *Diass*), *Daizand* (*Duiter*, *Duiven-*
ter (Fr. *Diantre*) of *Bakel*, *en* *die* *van* *het* *Oppevanden* *als* *Get*, *Gut*,
Gort, *Pots*, *Gans*, *Gansch* enz. In het blijspel van *hoort* komen onder-

scheidene dergelijke uitroepen voor die wij hier laten volgen, tevens met
 bijvoeging van het een en ander uit andere kluchtspelen. Men heeft

daarbij in het oog, dat met den naam van *God* niet altijd het *Oppervezen*, maar ook dikwijls de *Zalmaker* bedoeld wordt (vergelijk mijne Aant. in het *Taalk. Mag.* IV 65 fig.). De meesten dezer vloeken toch zien op 's Heilands lijden en sterven, velen ook op de eeredienst of andere heilige zaken. Men begrijpt echter ligtelijk, dat de verklaring niet altijd gemakkelijk is, en dat men dikwijls tot stoute gissingen zijne toevlugt moet nemen, iets dat echter bij zoo verbasterde uitdrukkingen als deze volkomen geoorloofd is.

In het blijspel van *Hooff* treft men de volgende aan:

Gans bloet! Met *Gans doot!* vereenigd komt het ook bij *BREDERO* voor als *by Gans bloet doot!* en bij anderen is het weder omgezet in *och lieve bloet van Gansen!*¹

Gans duizent popelency! Bestaat uit drie deelen, als *God!* *Duivel!* *Vallende Ziekte!* *Popelency* namelijk, ook *popelesy* (Eng. *palsy*) geschreven; is uit *apoplexie* verbasterd en komt in dien zin reeds bij de schrijvers der 13^e Eeuw voor. Het zweren bij ziekten was oudtijds zeer gewoon. Men beschouwde ze, en vooral de *apoplexie*, als eene straf des Hemels of als eene plaag van het Boose Wezen. Bekend is de vloek bij de pokken.

Gans elementen! *H. Sattemen enten!*

Gans eleweeken! (by) d. i. by *Gods heilige weke!* namelijk de week voor het paaschfeest. Men vindt ook *selleweke!* en *saloweke!* waar de sluitletter van *Gans* aan het volgende woord is vastgehecht, zoo het althans niet als *zalige week!* verklaard moet worden. Elders leest men weder *Gansch weken!* alleen, of wel *vijf eleweken!* *vele-nagen-weecken!* enz.

Gans honden! (by) Waarschijnlijk by *Gods genade!* *Honden* zal dan uit *wonde* d. i. *genade* (van 't oude *onnen*) misvormd zijn. Zoo het niet misschien uit *wonden* verbasterd is. Nog is deze vloek later op nieuw *Gans hondert!* geworden.

Gans lichters! d. i. bij *Gods gewijde kandelaren!*

Gans lijden! Elders ook *Gans saccartiden!*

Gans zakkerlijshens! d. i. bij *Gods sacre calice!* (bij den heiligen kelk des Heeren!), of misschien uit *Gans sakker lijden!* verbasterd. Men vindt dezen uitroep ook als *Gans slysen!*

¹) Om plaats te winnen, heb ik de opgave der bewijspplaatsen voor al deze uitroepen achterwege gelaten. Ik verklaar mij echter bereid, die, op gedane aanvraag, aan den belangstellende mede te deelen.

Wij voegen hier nog eenigen uit andere bronnen bij:

Gansch bloemen!

Gansch bloemerhelten! } Zie de Aant. op bl. 33 reg. 29.

Gans Droes! Over *Droes* als benaming van den Duivel zie hiervoor in de Aant. op bl. 8 reg. 21.

Gans suiker elekaerten! Misschien *Gods heilige quarten!* ziende op den quateremper of de driedaagsche vaste in de Roomsche Kerk voor de vier jaargetijden. Zoo zagen wij boven *Gans eleweeken!* voor *heilige weke!* *Salker* is *sakker, sacre*, als dikwijls.

Gans elven! Uit het onde bijgeloof, waarin de *elven* of *alven* als spoken bekend zijn.

Gans Felten! d. i. *God! St. Felten!* Zie de Aant. op bl. 59 reg. 8.

Gans kraft! (by) *Gans kruys!* *Gans macht!* (by)

Gans oortjes! Misschien *Gods woord!* of wel *oratio* als kerkelijk gebed.

Gans pokken! d. i. *God! pokken!*

Gans sackerloot! Misschien *Gods sacra lotio!* op den heiligen doop ziende. Maar zie daarvan later in de Aant. op *bylo* (bl. 21 reg. 11).

Gans sackerventen!

Gans sakersinnen!

Gans seven sacken mit krenten!

} Verbasterd uit *Gods (zeven) sacramenten!*

Gans sacker koeck en vygen! Elders *Gants suykerde koeck en vygen!* Welligt ontleend van de lekkernijen, die men oudtijds op kerkelijke feestdagen onder het volk plagt rond te deelen, of ook wel eenvoudig uit *sacramenten* verbasterd. Hoe dikwijls toch gebeurt het, dat een vloek, eens misvormd, door nieuwe bijvoëgels nog meer beladen wordt. Zoo, om met een voorbeeld te volstaan, toen eens *Gods oorde* in *honderd* verlopen was, zeiden weder anderen *honderd vijftien!* *honderd en twintig!* enz.

Gans taerten! Ter verklaring van dezen uitroep, die bij *GODEWYCK* voorkomt, zal het genoeg zijn te zeggen, dat het aldaar een schooljongen is, die spreekt.

Gans vier! (by) d. i. *vuur.*

Gans vijftien Turken! De Turken treden hier op om den schiff, die ook (van hen uitging). Het getal *vijftien* is geheel willekeurig. Althans mij is ook een *honderd Turken!* voorgekomen.

Gans vijftien! Deze uitroep is mij duister.

Gans willige! Ook *Gans sackerwilligen!* of *Gans elewillige!* d. i. *Gods heilige wil!*

Gans wonden! Elders, Pots wongt!

Gans wolven! Uit het voorgaande misvormd.

Gans vijftien boeren! (bp)

Gansch Britten!

Gans kieveld!

Gans pluimen!

Gans stungen!

Gans stienen zonder pruimen!

Deze allen zijn waarschijnlijk, floutere
scherts.

De meesten dezer uitroepen komen insgelijks met *Gef*, *Gut* en *Gest* voor, hetgeen onze verklaring van *Gans* bevestigt. Men heeft, zich dit woord ook als eene verminking van *St. Jans* willen opvatten, doch ten onregte, als uit de opgegevene lijst genoegzaam blijkt kan. Overigens were dit onderwerp, de opgave en opheldering onzer oude Vaderlandsche uitroepingen wel eene nadere bearbeiding waardig. Het zou op vele bijzonderheden een nieuw licht verspreiden en vooral het oude bijgeloof van natie meer bekend maken, gelijk reeds in sommige opzichten gebleken is uit de proeve, daarvan door den Heer WILLEMS gegeven in de *Nederlandsche Letteroefeningen* bl. 218—230. Er is echter over het geheel nog zeer weinig hiertoe bijgedragen, en dit moge onze breedvoerigheid in deze aantekening verontschuldigen. Wij zullen in het vervolg van dit werkje nog gelegenheid hebben eenige andere uitroepen kortelijk op te houden.

Bl. 10 reg. 22. *Voor haer brandt men hoornen.* Spreekwoordelijk gezegde, waarvan de zin is: "deze plaats (uwer huis) staat bij de Fortuin in een kwaden reuk, zij past wel op er niet dicht bij te komen". *Men brandt er hoornen* is zoo veel als: "die plaats is gevaarlijk, moet vermeden worden". J. v. o. s., *Klucht van Gene* bl. 555.

Men brandt hier hoorens, ik kies et haazepadi.

J. Z. BARON, *Klucht van Kees Louwer* bl. 95.

Gut, Meester, packje voort, men brandt hier hoornen.

en evenzoo s. COSTER, *Spel van Tiiskan van der Schilden* bl. 37 enz. De verklaring van dit spreekwoord is in het *Tiisk. Mag.* (III 486) zoo volledig gegeven, dat het onnoodig is er iets bij te voegen. Wij verwijzen dus daarheen en vermelden alleen gemakshalve dat de hoofdzakelijke inhoud hierop nederkomt: Waar hoornen gebrand worden, verspreidt zich een zware reuk, die wel hoogstonaangenaam is, maar toch kan de

Voor de verschillende overtredingen der ordonnantie op de Schuttersjen, moesten door den schuldige geldboeten betaald worden. Een vijfde deel van de opbrengst daarvan was ten voordeele der priyvosten. Het overige werd door de schutters onderling, met behoorlijke toestemming, verdeeld, "het sy" getuigt waerhaan, *Bechr. van Amst. D. XI bl. 125*, aan eene jaarlyksche maaltijd, of aan een' zilveren lepel voor ieder schutter, of aan beide." Dit laatste gebruik heeft lang stand gehouden en "dus hadden," zegt *WILHELMUS* op deze plaats, "de oude burgers lepels van alle jaeren sedert dat zy schutters-eed gedaan hadden, ieder met de letter van het jaar dat zy uitgedeeld waren, gemerkt." Vergelijk ook *J. LE FRANCQ VAN BERCKEY, Nat. Hist. van Holland D. III bl. 1346*.

Bl. 11 reg. 13. *Feest* is, hier in den oorspronkelijken algemeenen zin van *blijdschap, vreugde*. De bedoeling van den vrek is: "zij groetten mij zoo blij en zoo hartelijk, alsof zij van den schaa wisten." Deze oude beteekenis van het woord *feest* doet zich ook voort in de volgende plaats van het *Belg. Mus. D. II bl. 73*:

Wach, hoe saech es de beeste
Die sterft met lichaeme ende met geeste!
Mocht ic also, dies haddic *feeste*.

en zoo in het gedicht *Vander driefvoudichede* bij *Prof. MEUN, Nalezingen* bl. 139:

Hem, die arme syn van gheest,
Leert hi blide syn;
Hi is in pinen altoes *feest*.

d. i. oorzaak van verheuging.

DERDE TOONEEL.

Bl. 12 reg. 11.

*Daer slae geluk toe,
En tot meerder zottigheid, een heel pont vijgen!*

Tot regt verstand van de aardigheid, die in deze woorden schuilt, vergelijkte men de volgende verzen uit *J. SWOLS Margrietje (1639) bl. 20*:

Heer, wat het Romen wel ehad verschiet van vryers;
Maer 't is daer, blauwtex wat op 't vrijfel van de scheen,
Men smeeter vyghen op, en haelt de een tot gheen.

Daar zien wij de vijgen als geneesmiddel vóór de blaauwe scheen aanbevolen. Deze vruchten namelijk, die eene weekmakende en ontbindende kracht bezitten, werden in de heilkunst uitwendig gebruikt om gezwellen, builen en exteroogen te genezen. Men zie daarvan den *Artz van J. A. UNZEN*, D. III, 183 p. bl. 226 en D. V. st. 1 bl. 189. Het was ingevolge hiervan, dat men in 't gemeene spraakgebruik aan dengenen, die zich eene zoogenaamde blaauwe scheen gestooten had, het gebruik van vijgen als geneesmiddel scherpsende plagt aan te raden.

De meening van RIJKERT is dus deze: "Daar sla geluk toe! maar weet, zuster, dat ik, oude man, zoo vele blaauwtjes zal loopen, dat ik tot herstel wel een geheel pond vijgen noodig zal hebben." Tot meerder zoetigheid is geheel ironisch.

Bl. 12 reg. 14. *Schier of morgen*. Bekend is het woord *sciëre* (vanwaar *schielijk* voor *schierlijk*), bij de ouden zeer gemeen in de betekenis van *spoedig*. Het is in de spreekwijze *schier of morgen* nog een tijd bewaard gebleven, toen het op zich zelve reeds verouderd was. De zin toch van deze woorden is eigenlijk *weldra of morgen d. i. nu of morgen*, zoo echter dat men op dit denkbeeld niet bepaaldelijk drukken moet, maar het in het algemeen versta als *weldra, te een of anderen tijd*. Men zie voorbeelden daarvan bij VAN HASSELT op KIEM en in 't *Uitl. Woordenb.* op HOOFD. Wij voegen er nog de twee volgende bij. s. COSTER, *Spel van Tiischen van der Schilden* bl. 14:

Ist nu om een kleyntjen, *schier of morghen* waest om een grootjen.

ROEMER VISSCHER, *Brabbeling* II 20:

Nu helpt hy timmeren en 't huys ree maecken;

En *schier off marghen* vallet hem te swaer.

Men zeide ook *thans of morgen*, even als men nu nog wel eens hoort *'s avond of morgen*.

Bl. 12 reg. 15. *Lichtvaardigh*. Het woord is afkomstig van *varen*, dat eertijds in den zin van *handelen*, *zich gedragen* gold. Zie mijne Aant. in het *Taalk. Mag.* IV 54 en vergelijk *regtvaardigh*.

Bl. 12 reg. 17. *Mienje om 's wats?* GERTTIE antwoorde: *jac 't, in*

omst, en zie daer de betekenishansprekwyze om't *wats*, als duidelyk
blykt uit de woorden van *Konstantinus* (1637) bl. 34: *Wats*,
So 't luyert deelt om 't jocks, hy salt wel doen om 't *wats*.

Wilt Kluggers. *Wilt Kluggers* (1664) bl. 12: *Wats*,
Vrijt hy hier om *wats* of jock?

J. S. KOLM, *Malle Jan Tots boektige verry* (1664) bl. 7: *Wats*,
Nou dan, Moer, ick gader nae tpe,

Dat kost om 't *wats*, en 'k selder louter op an stooten.

d. i. "dat gaat er in ernst op af." Men zeld ook wel in 't *wats* of
eenvoudig *wats*, als b. v. J. SWOL, *Constantinus* (1637) bl. 34:

A. Uyt jock, en dat om reden.

C. Al wasset oock in 't *wats*, ick hinder mee te vreden.

J. (2. RABEN), *Wacht van Kees* (1664) bl. 8: *Wats*,
Wat's, met goe luy is goet doen te hebben.

Waarschijnlijk is deze spreekwyze aldus te verklaren, dat *was* in den zin
van *was* hier als zelfst. nw. zin. Adv. *was* in den zin van *was*, omdat de zin

zigt om het hebben van *was* of *iets* d. i. van eenige reden of *was*.

De straks aangehaalde plaats uit *Konstantinus* bevestigt deze uitlegging. Daan

toch vinden wij de uitdrukking om 't *jocks* op volmaakt gelijke wijze

van het zelfst. nw. *jok* gevormd. RUKKER zegt dus eigenlijk: "spreek

gij zoo niet uit scherts, of hebt gij er waarlijk *wat* mede op het oog?"

Dezelfde verklaring onzer spreekwyze wordt ook (naar ik vermoed),

geopperd in het *Uitl. Woordenb.*, op HOORT, waar men leest: "*Wats*.

Zoo veel als de zaak overgesteld tegen niets."

Bl. 12, reg. 34. *Stien een mijn poet*. Het is het *Plautinische* *lapi-*
des loqueris.

Bl. 13, reg. 12. *Sneeu*. Dit woord, thans alleen in de betekenissen van

omkomen; gebruikelijk, is oorspronkelijk niets dan *vallen*, en in dien zin

bij de ouden zeer bekend. Het komt dus tegenwoordig, zoo wel als zijn

frequentatief *sneeuvelen*, volmaakt overeen met het Lat. *occidere*. Zie

hierover *breedkroon* *Wetboek*, *Brava* D. III. bl. 127, gloss. en het

In welken zin het woord ook nog hier en daar in Noord-Holland in gebruik is. Men zie voorts daarover en over den Zusammenhang met *deanen* als *klinken*, *weergalmen*, het doorwrochte werk van TEN KATE D. H. bl. 617, alsmede de *Taalkundige Aanmerkingen* van IJPRY en ACKERSDUCK bl. 19 vlg.

Bl. 13 reg. 18. *Getroggels* d. i. *afgebeden*, door *aanhoudende* *van* *zoeken* *verkegen*. *Troggelen* staat hier in den eigenlijken zin, namelijk van *bedelen*, waaryan het tegenwoordige *aftroggelen* slechts eene wijziging is. Die oude en oorspronkelijke beteekenis doet zich reeds voor in een spreekwoord, vermeld bij Prof. MEIJER, *Oude Nederl. Spreuken* enz. bl. 64: „*Getruggelt* broot is guet voer die lazerie.” En zoo leest men ook in een oud regterlijk vonnis bij MATTHAEUS, *De Jure Gladit* bl. 646: „Dat hy gesonts lichaems gaen *troggelen* heeft opten huysman.” Bekend is het woord *troggelzak* voor *bedelzak*.

Bl. 13 reg. 19. *Temen* en *lemmen*. Over *temen* hebben wij boven (bij bl. 8 reg. 21) gesproken. *Lemmen* is nagenoeg hetzelfde, te weten: iemand door *aanhoudend* *gemap* *lastig* *vallen*, *gedurig* *aan de ooren malen*. Tot opheldering diene BREDERO, *Lucelle* bl. 39:

Ick soud' op heden nu niet smaken desé pijn,
Noch u ten tweede maal so moeyelijck niet zijn
Met mijn lastich gebedt te *lemmen* aan uw' ooren.

Zie voorts HOOFDS *Nederl. Hist.* bl. 436. Ook werd het in zachteren zin als *vleijend smeecken* of *fleemen* gebezigd, als bij HOOFD, *Gedichten* bl. 161:

'T boefje quam als zy zich kemde,
Steelen dard' het niet, maar *lemde*.
Met een' bedelende stem.

Waarschijnlijk is het woord van het Adj. *lam* gevormd, als zijnde het: met eene *lamme*, *fleemende* *stem* *aanhouden*.

Bl. 13 reg. 20. *Plok*, hetzelfde als *pluk*, is eigenlijk de daad van *plukken*, maar bij uitbreiding het *geplukte*, het *voordeel*. Zie BILDERDIJKS *Geslachtlijst* en WERLAND.

Bl. 13 reg. 21. *Zy kan ryen en omsien*. Spreekwijze van ervaren

koetsiers ontfleend, die de teugels met zoo vaste hand besturen, dat zij onderwijl zonder getaan kunnen omzien, of ook wel van guletoy die vast in den zadels zitten als **OTTMAN**. (*Spreekw.* I 83) wil. Het een is in den grond van het andere niet verschillend. Maar in allen gevallen is deze uitdrukking spreekwoordelijk op eene knappe, handige vrouw toegepast, hoedanig men ook wel *eene wakkere vas* plagt te noemen. Men zie hierboven bl. 74 reg. 13, en vergelijk de woorden der oude **OKEN-TRUYT** in **BAEDROOS-Moorje**, bl. 60.

Och doe ick in mijn tijd was, doe was icker suleken ien:

Ick was een meys als een paert, *iek kon ryen en omien*.

Ick had hangden an mijn lijf, en ick konse uyt de mou steken.

Deze woorden drukken de zaak even juist als krachtig uit.

Bl. 13 reg. 24. *Dis trijp*. "Trip, d. i. bedriegster. Eigenlijk, *krip* of *val*." Aldus **BILDERDIJK**, maar zonder eenig bewijs. Het is waar, het woord *trijp*, dat als scheldnaam in onze oude kluchten zeer gemeen is, komt op vele plaatsen in beteekenis het naast aan *bedriegster*, als b. v. bij **BREDERO**, *Schyn-heylich* bl. 49:

Ick sech, fortuyn, dat ghy een *trijp* zyt, heel loos en schrande.

en zoo dan ook alhier. Maar elders is het ook veelvuldige malen zoo veel als *slet*, *snal* of dergelijke verachtelijke woorden. Zoo althans was het in de oudste tijden, wanneer de beteekenis zeker nog nader aan de oorspronkelijke getrouw was gebleven. In eene oude *Sotte Boerde*, mede gedeeld door **HOFFMANN v. F.**, *Hor. Belg.* VI, leest men bl. 111 vs. 180:

Tfi der pelsen, tfi!

Ghi hebse ghecocht eenre ander *tripe*.

hetgeen dezelfde spreekster straks met deze woorden uitdrukt:

Gaeftise eener ander *hoeren* dan mi.

Tripe of *trijp* is dus een scheldwoord, dat, even als zoo vele anderen, in verschillende tijden verschillende toepassingen gehad heeft. Het is in den grond een met *trijp* in den zin van *ingewand*, *gedarmte*, voornamelijk van dieren (zie **KIL** en **PLANTIN**), dat nog in het Fransch en Engelsch overig is. Indien men daarmede vergelijkt, wat **KIL** van *trijp-buyck* zegt, te weten: "*Saccus intestinum, manduco, abdomen insaturabile*," dan ge-

ou cavalier dévoué, qui n'ayant plus moyen de servir dans la Gendarmerie, demandoit une place honorable dans l'Infanterie, où on le faisoit servir avec quelque distinction de paye, ou de service au-dessus des simples fantassins, (mais au-dessous des officiers.) Men zie voorts tot breedden betoog nimmer alleen a. a. pl. Het *Lansperaat* is dus de laagste onderspitter, op wien onmiddellijk de corporaal volgt. En in dien zin wordt het woord *neemel* in de verhelderde vreemde talen gebetigd, als ook vroeger bij ons, blijkens de Amsterdamse keuren op de Schutterijen bij *commies*, *Becker van Hist.* bl. 821, 822 en elders, waarbij wij nog ten bewijze aanvoeren het getuige van het *Groot-Placaatboek* D. V bl. 173, waar in een opgave van krijgskosten de *Landsperassant* tusschen den corporaal en den tamboer geplaatst is.

Men zie ook *Bl. 45 reg. 7. Zorgh ik d. i. vrees ik.* Zie boven bij bl. 80. reg. 22.

Bl. 45 reg. 11. Hart en zwart. Men zegt nog heden *zwart van honger of magerheid* of ook wel *zwart van zorg of kommer*. De spreekwijze *hart en zwart* slaat dan op den toestand van een behoeftige, die een hard lot heeft en dikwijls honger moet lijden of aan kommer en ellende blootgesteld is. *Hard* wordt ook tegenwoordig gemeenzaam gebruikt voor iemand, die, als onze voorouders zeiden, met geld overladen is, als een kikvorsch met veeren. Van zulk een zegt men *hij is hard, hard als een kei*. Maar deze uitdrukking was, meen ik, vroeger onbekend. Althans in onze oude kluchten, waar zij dikwerf zoo goed te pas zou gekomen zijn, is zij mij nimmer voorgekomen. *Hard* zal dan eenvoudig op het harde lot van den pseudo-armen waken zien.

Men zie ook *Bl. 45 reg. 17. Smeerigh d. i. vleijend, liefelijk*, van het werkwoord *smeren*, dat eigenlijk *bestrijken* is, maar bij toepassing *streeken, liefkozen*. Zoo zegt men *iemand konig om den mond smeren*, en in 't Latijn *os alieni oblinere* of *oblinere*. In gelijken zin leest men het woord ook bij *Caesaro, Roddick ende Alphonsus* bl. 40, waar *Beukeweg-Haan*, de knecht, als men zijn sierlijken opschik bewondert, ten antwoord geeft:

Hoe ist hier, Griet Smeers? Jy hoeft so *smeerich* niet te lachen.

Bl. 45 reg. 17. Kallen. Reeds bij de oudste schrijvers komt dit woord in den zin van *spreeken veelvuldige malen voor*, als overtrekkend is uit de breedvoerige Aant. van *Steenwikel* op *Marlants Sp. Hist.* D. II bl. 464.

vlgg. der Aantt. Ook in onze oude kluchten was het zeer gebruikelijk en in den *Warenar* heet men het meer dan eens. Thans is het nog alleen overig in het spreekwoord *kallen is mallen, maar doen is een ding*, alsmede in het woord *raaskallen*, waarvoor men vroeger *revelkallen* zeide. Ook noemt men nog eene oude, snapachtige vrouw *eene oude kal*. Met invoeging der tandlerletter tot steun der uitspraak, is het woord tot *kalten*, *kouten* geworden.

In de *Taal- en Dichtk. Bijdragen* D. I bl. 4 wordt *kallen* als eene zamentrekking van *kakelen* opgegeven. Doch geheel ten onregte. *Kakelen* is, als frequentatief, een woord van lateren oorsprong, *kallen* daarentegen een grondwoord, als blijkt uit het aanwezig zijn van den wortel in verschillende talen, als: Sanskrit *kal*, Gr. *kal-in*, oud-Latijn *cal-are*, Eng. *to call*, Deensch *at kalde*, enz.

Bl. 15 reg. 22. *Wat staeje en praet?* Gewone spreekwijze voor *wat staat gij te praten?* nu bij ons in onbruik geraakt, maar in het Engelsch nog in zwang.

Bl. 15 reg. 29. *Schier of morgen.* Zie boven bij bl. 12 reg. 14.

Bl. 15 reg. 30. *Slaen op het wilt.* Even als men nog in onzijdigen zin *op de vlugt slaan* zegt, zoo zeide men vroeger ook *op het wild slaan*. De beteekenis is *zich verwilderen, tot een losbandig leven overslaan*. Bij BREDERO heet het *op het wild raken*, als: *Moortje* bl. 35:

Van zijn vijftien of sestien jaer soo raechten hij op 't wilt.

— *Klucht van de Koe* bl. 4:

Is 't dan wongder dat een man somtijts raact op het wilt?

En zie hier de verklaring van hetgeen WARENAR later uitroept (bl. 52):

'T hoeft is mijn op het wilt.

d. i. mijn verstand is verwilderd, ik ben mijne zinnen niet meester.

Bl. 15 reg. 35. *Dat gat zal hy niet booren.* De zin is: „dat zal hem niet gelukken, dat zal hij niet gedaan krijgen.” Dit spreekwoord, welks oorsprong duidelijk is, was oudtijds zeer gebruikelijk. Zie hier eenige voorbeelden. II, STARTER, *Klucht van Jan Soestkamm* (1646) bl. 5:

Al joud smeken, En joud layen mach myn bekooren.
 s. *Coster, Spel van Tuisken van der Schillen* bl. 18.

Hoe nae vriendt, buyten deur eens gaen.....

En my dan voor 't lach laten? Neen, *dat gat boorte niet.*
Bredero, Griane bl. 35:

Ghy kompter niet after, gasje, ghy selt *das gat niet doorem*
Vergelyk denzelfden, Lucelle bl. 57 enz.

Hetzelde woord *loest* staat ook bl. 32:

Wien, by gort, zoo langh als het daer leit en heb ik geen vrees.

Waer ik gae, waer ik stae, het *katschoof* moet mee.

De verklaring van *BILDERDIJK* luidt aldus: „platte boertige uitdrukking voor *kasket*, dat tevens *helm* en *kastjen* beteekent (?), en hier op de pot met goud slaat. Maar het is niet noodig hier aan eene woordverbastering te denken. Het geld van den vrek was (blijkens bl. 46 en 61) in een doof- of smoorpot geborgen. Nu hadden de doofpotten oudtijds eene andere gedaante dan thans. Het waren namelijk aarden potten, die van onderen smal toeliepen en opstekende ooren hadden, weshalve zij om de gelijkvormigheid met een kattenkop

katschoofden genoemd werden, gelijk nog op sommige plaatsen in Noord-Holland de genoemde soort van potten dien naam draagt. Ook bezigen de warmoeziers aldaar nog eene soort van mandje van denzelfden vorm, dat zij insgelijks een *katskop* noemen. En *mitschen* behoort hiertoe de „beurs as een *katskop*“, waarvan J. F. VUGH, *Klucht van Jaep Ront-voet* (1645) bl. 8 gewaagt, alsmede de „diamanten als *katskoppen*“ bij T. ASSELYN, *Gulstan de Afzake* (1693) bl. 9.

Bl. 16 reg. 3. *Wat zonders*. Nu zegt men *wat bijzonders*. Maar oudtijds was de kortere vorm in gebruik, als *Bredero, Maortje* bl. 40:

Voorde oedeent, dat mijn vrouw
 Den Jonghman? Fredrick yet *zonders* zeggen wou.

en aldaar bl. 38:

Want 't scheen of haer voor 't hert yet *sonders* hadt ghelet.

Bekend is het Adv. *zonderling* voor *inzonderheid*.

Bl. 16 reg. 7. *Allevongen me samen, of al evongen meê samen*, als in D en E staat. Gewone uitroep bij het vinden van eenige zaak van waarde. *Alle vingen wij zamen of al het gevondene meê te zamen*, riep dan de omstander den vinder toe, om aan het buitenkansje ook deel te hebben. *J'en reions part*, zegt de Franselman, en het is het Grieksche *κοινός ὁ ἔφυς*, het Latijnsche *in commune*. In denzelfden zin leest men bij *BAEDERO*, *Griane* bl. 36:

O Gortelingen! wat is hier? wat hoor ick veur ghekreun?

Allevongen, niemet me t'samen! Ken moye leckere seun.

d. i. alles gevonden, niemand met mij te zamen!

Bl. 16 reg. 10. *Nechtigh*. In andere uitgaven staat *naerstig*, dat in betoekenis volmaakt hetzelfde is. Alles namelijk wat met *inspanning*, *oplettendheid*, *ijver*, *vlijt* geschiedde, werd vroeger *nechtig* genoemd, een woord dat, voor zoo ver mij bekend is, bij onze eigenlijke ouden nog niet in zwang was, maar eerst bij schrijvers der 16de en 17de Eeuw getonden wordt. SPIEGHEL, *Hertsptghel* B. I vs. 254:

Zulk *nechtigh* onderzoek en waarneming met vlijt....

Die gheven rechte kund.

Aldaar B. III vs. 80:

Elk staar-ooght *nechtigh* op een voorgestelde wand.

Men zie ook B. I vs. 124, B. III vs. 105 van hetzelfde werk. *BAEDERO*, *Lucelle* bl. 48:

My dunckt dat beter was,

Dat ghy in u gemoet gingt *nechtigh* overwegen,

Hoe dat u rekening staet. Bedenct dat eens te degen.

en aldaar bl. 1, *Mourstje* bl. 37, enz.

Wat den oorsprong des woords betreft, men heeft het afgeleid van *nechten* d. i. *hechten*, als zijnde eigenlijk *gehecht*, *verbonden*, en elders

van 't oude *nechte* (lees *negge*), een paard, dat van *neien*, *hinntken*, *brieschen* is (zie BILD. op HOOFD bl. 39 en 149). Maar nader aan de waarheid schijnt mij het gevoelen van WEILAND, als 'hij het woord "door de bijvoeging van *n*, van *acht* en den uitgang *ig* oorspronkelijk" meent. Hij vergist zich echter door hiermede woorden als *naak*, *naars* enz. te vergelijken en dus de voorzetting der *n* als toevallig te stellen. Dit moge hij, naar woorden, door middel van het bepalende lidwoord, het geval zijn, hier daarentegen heeft de drukkende *n* wezenlijk eene versterking van beteekenis veroorzaakt, als zeide men *in-achtig*. Zoo heeft *nijhet* een krachtiger zin dan *ijverig*, zoo is *naarsig* (bij KIL. nog *nerstig*) eene bepaalde, doch versterkte toepassing van den *erst*. *Nechtig* is dus in den grond diegene, die op zijne verrigtingen nauwkeurig *acht* slaat, die met *zorg* en *vlijt* handelt.

Bl. 16 reg. 21. *Vlym*. Heelmeesters lancet of laatijzer, vanwaar overdragtelijk *het doorvlijt* ~~vij~~ *het hart*.

Bl. 16 reg. 30. *Niet een beet d. i. in het niet niet, volstrekt niet*. Deze spraakwijze, vroeger zeer algemeen, is nu in het gewone spraakgebruik verouderd. In Friesland echter is zij nog in zwang, volgens WASSERBERGH. *Idiot. Fris.* bl. 14, en ook in Groningen zegt men in gelijken zin *gijn biet*. *Beet* is eigenlijk een afgebeten stuk en vandaar een klein, onbeduidend iets, als wij nog zeggen *een beetje*. Vergelijk TEN KATE D. II bl. 119 en UPRY in het *Vaderl. Magaz.* D. III bl. 450.

Bl. 17 reg. 6. *Een goet slokker*. Deze benaming, die nog heden in gebruik is, wordt te regt afgeleid van 't ww. *slekken*, als zijnde oorspronkelijk van de tafelschuimers gezegd, die, om voordeel te behalen, zich geduldig en zachtzinnig gedragen.

Bl. 17 reg. 8. *Mikken d. i. nagaan, berekenen, raden*. De grond-beteekenis des woords is *ergens op letten, zijne gedachten op vestigen*, waarover zie HUYDEC. op STOKK D. III bl. 306 vlg.

Bl. 17 reg. 10. *Brikken*. *Brik* is eigenlijk eene *schiff* (zie KIL.) en in dien zin nog in Groningen bekend, waar de schijven van het dambord *brikken* genoemd worden, gelijk dit ook met het Deensche *brikke* het geval is. Maar even als men van iemand, die een vollen geldbuidel bezit,

zegt: *hij heeft schijven*, zoo wordt dezelfde overdragt van beteekenis ook hier toegepast en geldt *bricken* voor *geldstukken*. In onze oude kluchten was deze uitdrukking zeer gewoon. Hoort bezigt die nogmaals in den *Warenar*, hierboven bl. 49. Zoo leest men ook bij BREDERO, *Moortje* bl. 77:

„En dese die het munt en hiele hopen *bricken*.”

en vandaar zegt Dr. DIRK DOOR (bij C. BIESKENS, Klucht van *Claas Kloet* II bl. 12) in zijn keukenlatijn:

Et quod est importantia, habet bursam cum *brickas*.

Zie ook aldaar I bl. 2. Altijd en in alle talen zijn er voor het lieve geld eene menigte spottende benamingen in gebruik geweest. Men kent bij ons als zoodanig *koeken*, *moppen*, *pitten*, *duimkruid*, *smorfus*, *splint*, *ronde Goden*, *de zilveren aap* en zoo vele anderen, om nu nog van de spreekwoorden, het alomdicht hebben betreffende, niet te gewagen.

BL. 17 reg. 26. *Quant*. De oudste, oorspronkelijke beteekenis van dit woord is *handelaar*, *koopman*, meest in betrekking tot den ruilhandel. Vandaan verklaart zich ons *kwansele*, dat eigenlijk *kwaatselen* is. Maar dewijl in vroegere dagen de handel in het klein wel eens met list en bedrog gepleegd werd, is het woord allengs tot een minder eervollen naam geworden en begon men er een *slimmen*, *bedriegelijken gast*, een *snaak* mede aan te duiden, in welken zin het op deze plaats geldt. Later is de beteekenis nog meer vervloeiden zegt men *hij is een rare kwant*, eenvoudig voor een *zonderling mensch*, een *aardige schalk*. Zie het *Uitspraakboek* op noot, en vergelijk ook BILDERDIJKS *Geslachtlijst*, waar eenige geheel verschillende gissingen worden voorgedragen.

BL. 17 reg. 26. *Heeft dit ook slot?* Bij PLAUTUS luidt het:

Haud decorum facinus tuis factis facis.

Het heeft geen slot is dus zoo veel als het Lat. *dedecet*, en niet onduidelijk is de oorsprong dezer uitdrukking. Het is alsof men zeide *het sluit niet*, even als op volmaakte gelijke wijze *het past niet* en *het voegt niet*, zoowel eigenlijk als overdrachtelijk, gebezigd worden. Hiertoe behoort de volgende regel uit VONDELS *Leeuwendalers* bl. 35:

„Vergesme dat ick te bedilde, *zonder slot*.”

d. i. "zonder dat het voegde of pas gaf." En zoo zeggen wij ook van eene rede of een geschrift, waarin een goede zin en samenhang ontbreekt, waarin het een niet op het ander sluit, dat zulk een *zin noch slot* heeft.

Bl. 17 reg. 28. *Heb ik dit op je verdient?* Het voorzetsel *op* is hier in den zin van *jegens*, op gelijke wijze als *moet* (*Nederl. Hist.* bl. 641) van "verdiensten *op* den staat" spreekt. Er zou over het vroeger en later gebruik van *op*, en over al de wijzigingen van beteekenis, die het doorloopen heeft, eene gansche verhandeling te schrijven zijn, niet zonder belang voor de taalkennis.

Bl. 17 reg. 35. *Jokken d. i. schertsen.* In den grond hetzelfde als het Lat. *joc-art.*

Bl. 18 reg. 2. *Fokken.* Behalve andere beteekenissen had dit woord ook die van *voegen*, *schikken*, zoowel in activen, als in onzijdigen zin. Het laatste geldt hier, want de meening is: "gelijk bij gelijk, dat *schikt* zich het beste." Soort *zoekt* soort, zegt men thans, en reeds aan de ouden was dit spreekwoord bekend. Het is het Grieksche *ὅμοιον ὁμοίῳ ἀεὶ ἡστέον*, en daarnaar hadden de Latijnen hun *pares cum paribus facillime congregantur*.

Fokken komt voorts in gelijken zin voor bij v. z. *BARON, Kluucht van Kees Louwen* bl. 4, waar de boer op de vraag, naar welk fatsoen hij zich den baard geschoren wilde hebben, ten antwoord geeft:

"Nou Meester, maeck jyt als dat hooft, of alst best wil *soeken*."

"Als het best valt," zou men heden zeggen.

Bl. 18 reg. 4. *Overdwaels.* Van dit woord zijn vele voorbeelden bijgebracht door *EPKEMA* in zijn *Woordenb.* op *GISBERT JAPICK* bl. 317 en door *HUTDEC. Proeve D. II* bl. 146 vlg. in de Aant. alsmede in het *Uitl. Woordenb.* op *HOOFD.* Wij voegen er tot opheldering nog de volgende bij. *BREDER, Het daget uit den Oosten* bl. 36:

Dat heeft gedaen helaas! u fiere hooghe moet;
Soo *overdwaelsch* als prat.

— Inhoudt van 't Moortje aan het slot: "De meer als sotte verme-

telheyt van den hoovaerdigen en *over-dwaelschen* Capiteyn." VONDEL,
Poëty D. I. bl. 306:

O *overdwaelsch* tyran! schijnheiligh stof en slijk!

— *Faëton* bl. 34:

Wie, boven zijnen staet, verwaent zich durf verheffen,
 En steecken *overdwaels* den Goden naer hun kroon.

Uit alle deze plaatsen blijkt overvloedig, dat de beteekenis is *hoogmoedig*, *trotsch*, *vermetel*, en wel in 't bijzonder die opgeblazenheid, die uit te groote woelde en dertelheid ontstaat. Maar welke is nu de oorsprong des woords? Gewoonlijk leidt men het af van *dwaalen*, zoodat het dan zijn zou: »over of buiten de maat *dwalende*." Maar dit is op elke ondeugd toepasselijk en om welke reden zou het bepaald op de trotschheid overgebracht zijn? Zulk een sprong schijnt mij te gewaagd voor den eenvoudigen logischen zin onzer vroegste voorouders; want dat het woord reeds zeer oud is, blijkt uit twee aanhalingen uit *Der Minnen Loep* (14de Eeuw?) bij HUYDEC. t. a. pl. — Kene andere verklaring vinden wij bij MLD. (op *noort* bl. 150), waar hij zegt: »t is *over den dwaal*, over (d. i. buiten) den *sluier* der zedigheid," en elders zegt hij met eenige wijziging (*Aanm. op HUYDEC. Proeve* bl. 78): »*Dwaal* is een *sluier*, en deze was oudtijds een draecht van dartele overdaad. *Overdwaalsch* brengt dus de beteekenis mee van met een *oppor-* of *oversluter* te gaan, eene weelderigheid in vroeger tijd zeer opzigtelijk." Zeker, deze gissing zou zeer aannemelijk zijn, indien het bewezen kon worden, dat *dwaal* werkelijk een *sluier* was. Maar dit is moeilijk te gelooven. Het woord, van *dwaen* d. i. *wassen* afkomstig, beteekende een *handloek*, *servet* en komt voor zoo ver mij bekend is, in geen anderen zin, noch in de oude woordenboeken, noch bij de oude schrijvers voor, gelijk het ook nog alzoo in *dweil* overig is, dat wel thans een onaanzienlijker woord is dan vroeger, maar toch nog op het wassen betrekking heeft. Wel wordt *dwaal*, naar mij verzekerd is, in Vlaanderen door de Bagijnen voor hoofddeksel en sluier gebesigd, maar dit is waarschijnlijk een misbruik van lateren tijd, toen het ww. *dwaen* verouderd was, en men dus *dwaal* uit misverstand op een doek in 't algemeen toepaste. Misschien heeft dit Vlaamsche *dwaal* ook wel met het oude niets gemeen, en is het uit het Fransche *toile* verbasterd. Wat er van zij, men zal eerst moeten bewijzen, dat de beteekenis van *sluier* aan het woord eigen was vóór het ontstaan van *overdwaalsch*, al-

voeren men eene dezer twee verklaringen opgeaanehem. Voor het oogenblik meenen wij er aan te mogen twijfelen, ofschoon wij geene betere gissing weten op te geven.

Bl. 18 reg. 8. *Kennen d. i. erkennen.*

Bl. 18 reg. 15. *Sammelen.* Nog heden bekend in den zin van *toeven, salmen*. Vernuftig is de gissing van BILDERDIJK, die het tot den wortel *zo, zu d. i. stil zijn* brengt, vanwaar *zussen enz.* Het zou dus zoo veel zijn als *sommelen d. i. slapen* en met *zuinen, zapsen, zengen*. Men vergelijke ook het Lat. *somnus*. In den grond is *sammelen* dus een klanknabootsend woord, als het in slaap wiegen uitdrukkende en staat alsoo in naauw verband met het oude *samenen* (die *kn.*), met *semen* (waarvan hierboven bij bl. 8 reg. 24), met *salmen* en zoo vele anderen, die allen als hoofdbetekenis het *slaperige, flauwe, langzame, matte* hebben.

Bl. 18 reg. 23. *Hy speelt neeffen.* Uit de opgave van KILMEN weet men, dat *neve* eertijds voor een *tooneelspeler, een possepmaker* gebezigd werd. Het zij men dit van de Brabandsche en Vlaamsche Reddijkers moet afleiden, die elkander met dien naam plagten te begroeten, als BILDERDIJK t. d. pl. wil; het zij, zoo als in 't *Uith. Woordenb.* op hoort gezegd wordt, het losbandig gedrag der jongelieden hiertoe aanleiding hebben gegeven, als waardoor de naam van *neef* bij naauwgezette ooms en grootouders in een kwaden reuk kwam (even als het Lat. *nepos*) en later, om de ongebonden leefwijze der tooneelisten, op deze toegepast werd; dit intusschen is zeker, dat de uitdrukking *neefje spelen* oorspronkelijk zoo veel gold als *den tooneelist of kluchtmaker spelen*. (Gelijk deze zich nu eens aan de toeschouwers vertoende, dan weder plotseling achter de schermen verdween, en dus den oplettenden blik door snelle bewegingen in de war bragt, zoo scheen ook waarnaar hier alzo te handelen. RIJKEST, nog denkende met hem in gesprek te zijn, mist hem op eens en in verwondering zegt hij: »wel, speelt hij comedie, of heb ik het met hem?

'T is mit hem, nou zieje me, nou zieje me niet,

Mit een wup is hy buiten, mit een wup is hy binnen.

In denzelfden zin seide men ook *korenman spelen*. Zie van HASSELB.

KIL. en vergelijk de uitstekende opheldering daarvan in BILDERDIJK'S *Geschiedenis op koerwacht*.

Bl. 18 reg. 27. *Trouwen*. Thans zegt men *trouwen*, maar verkeerdelijk, als BILDERDIJK te regt aanmerkt. Het woord is reeds op zich zelve Adverbium en behoeft niet meer door den uitgang s daartoe gevormd te worden. Maar aan den anderen kant is het even kwalijk, als men *tromwe* schrijft, als b. v. HOORT, *Gedichten* bl. 12. Daar ontbreekt het teeken des Adverbiums geheel. Onze oudste en beste schrijvers van MAERLANT af, hebben bestendig *trouwen* geschreven, en het was niet anders dan hetgeen zij voluit zeiden: *te minen trouwen* of *ter trouwen mine*.

Bl. 18 reg. 33. *Lel*. *Lelle, epiglottis, "sublinguam, pellicula quaedam de fine palati dependens" en "pars anterior linguae." Aldus KIL. Vandaar is de beteekenis uitgebreid en heeft men de *tong* zelve met dezen naam bestempeld. Tot voorbeeld strekke eene plaats uit W. MEERMANS *Commedia Fetus of Boetsmanspraetje* bl. 3: "Opse koo, die zyn *lél* een geen nagel te beleggen was," d. i. "die zyne tong niet snoeren kon; al stont er een mes op zyne keel," zoo als het aldaar in de Aant. verklaard wordt. Dat voorts het woord van de slingerende beweging der tong, in de L zoo klaarblijkelijk uitgedrukt, ontleend is, en derhalve met *lellen*, *lollen*, Gr. *λελλω* enz. samenhangt, behoeft geen betoog. — *Ule* in dezen regel behoort bij *trekken*.

Bl. 18 reg. 24. *Zonderlingh* d. i. *uitdrukkelijk, inzonderheid op te merken*. Te regt merkt BILDERDIJK aan, dat HOORT in dit vers den woordenrijken, omslagtigen stijl der oude ordonnantien bespottend navelgt.

Bl. 19 reg. 8. *Zoo slaet me de maort! Slaet* is hier voor *sla*, in optativen zin. De meening van WARENAR is: "Zoo treffe mij een geweldige dood!" Deze uitdrukking was eertijds zeer gemeen. BAKKER, *Reddriek ende Alphonsus* bl. 49:

By Gort, gans velten, swijght, swijght, dat jou *de Maort* slaet!
cats, *Self-strijt* (uitg. van 1717 in 8vo) bl. 74:

Een aep omhelst sijn jonk, dat al sijn leden kraken,
Soe dattet *stecks de maort*, sijn dat niet moeye saken?

Saten gekkt, namelijk op deze beide plaatsen in den ouden zin van *stooten, treffen, slaan*. Hiertoe behoort ook het volgende uit *noovers Gedichten* bl. 246:

Hunn' goddeloosheid haalt de moordt!

Maar de beteekenis van *moord* is ook wel verzwakt geworden, zoodat daardoor niet anders dan de *dood*, zonder eenig denkbeeld van geweld of hevigheid, verstaan werd (in den grond is ook *moord* van het Lat. *mores* niet verschillende en alleen door toepassing gewijzigd). Zoo leest men hierboven bl. 4:

Daer nae sloegh hem de moort.

d. i. "bij kwam te sterven". Vergelijk de Aant. op bl. 55 reg. 26.

Bl. 19 reg. 14. *Daer en leit niet an bedreven*. De zin is: "dat komt er niet op aan, dat is niets." Eigenlijk: "daardoor is niets kwaads bedreven, het zal geene slechte gevolgen hebben." Evenzoo bij s. coster, *Teeuwis de Boer* bl. 34:

Houdje hier slechts ontrent, daer is niet aen bedreven.

Bl. 19 reg. 19. *Wat een blaes!* d. i. *wat een wind!* *wat een omslag!* als men thans zegt. Oudtijds was deze spreekwijze zeer gebruikelijk. Uit velen kiezen wij eene plaats van HUYGENS, *Korenbloemen* D. I bl. 594:

"K hoop jae, Baes; *wat een blaes!* daer benne wijs enoogh.

Bl. 19 reg. 26. *'T is met de rijke luy, geef stokjen, neem stokjen, stokjen*
(in de hel.

"Een spelletjen van gochelary, waarby men iemand een stokjen afdam, en het by 't weërom geven, verdwijnen deed." Aldus BILDERDIJK, niet minder waarschijnlijk dan vernuftig. De meening toch van WARENAR is: "gij, rijken, belooft ons immer veel, maar als wij de hand uitsteken, om het te ontvangen, geeft gij niets." Het spreekwoord is mij echter elders nog niet voorgekomen.

Bl. 19 reg. 27. *Brikken d. i. geld*. Zie boven bij bl. 17 reg. 10.

Bl. 19 reg. 26. *Thans is hier spoedig meldra, eigenlijk te hand,* als men eertijds zeide. Het staat tegen het voorgaande *nu* over, als *nu — straks of nu — en dan weder!*

Bl. 19 reg. 28. *Poppen in 't hoofd.* Eene poppe is een prop of bundel van hennip, vlas, wesk en andere stoffen, rijkelijk met zwavel, teer en pek besmeerd, en alzoo tot brandstichting, vooral in den oorlog, bestemd (zie XII.), in welken zin het woord in noorts *Nederl. Hist.* eenige malen voorkomt. Zie *Uitl. Woordenb.* en hier en daar de Aant. op de nieuwe uitgave der *N. H.* De spreekwijze *poppen in 't hoofd hebben* hiervan afgeleid, beteekent dus in den grond *brandstichting in den zin hebben* en verder in 't algemeen *van een boos plan zwanger gaan, tot kwaads broeijen.* Ten bewijze steek een plaats uit noorts *Nederl. Hist.* bl. 368: »Daer had men 't. Zy op de bier, met d'oude poppen en 't vuur in 't hoofd, aan 't hervatten van allerley wangelaat.» Daar worden de *poppen in 't hoofd* nog met *vuur* verbonden, ten blijke hunner eigenlijke natuur. De zin onzer plaats is derhalve deze: »Nu belooft gij mijne dochter zonder huwelijksgoed te zullen trouwen, maar straks krijgt gij weer andere voornemens in den zin, brouwt gij mij weer kwaad en het huwelijk ligt in duigen.»

Bl. 19 reg. 35. *Rechtevoort d. i. terstond*, ook wel, schoon niet, hier, in de beteekenis van *nu, tegenwoordig.* Het woord was vroeger, zeer algemeen, maar is nu, althans in het gewone taalgebruik, verouderd. In den mond des volks is het echter in verschillende gewesten des lands nog in zwang.

Bl. 20 reg. 1. *Banken.* Behalve de beteekenis van *verstoppen* (zie bij bl. 7 reg. 12) had dit woord weleer nog die van *eten en amullen.* Als zodanig beantwoordt het volkomen aan het hedendaaghe *banksteren* en is, even als dit, van de *bank* ontleend, op welke men oudtijds aan den disch aanzat. Evenzoo zegt men thans van *tafel*, met gelijke woordvorming, *tafelen.* In den vermelden zin lezen wij bij *BLERDRO, Spaanschen Brabander* bl. 22:

Hier hebby 't al na wens,
Gare lewer, goet broodt, ossen mayt, schape pens,
En heulingh en koewoet, hier is wel veel te hancken.

en zoo bij 2. *Wierstra*, *Klucht van Scheids Griet* (1662) ebl. 8.

G. Kom binne, 't eten is gereet, de tafel staat al klaar.

F. Als je wilt, ik wou wel dat ik al aan 't *banken* waar.

Men zie wijders de uitvoerige aantekeningen van HUYSEN. *Proeve* D. III bl. 227 vlg., F. BURMAN, *Nieuwe Aantekeningen* enz. bl. 19 vlgg. en *WPR*, *Taalk. Aanm.* bl. 10 vlgg.

Bl. 26 reg. 21. *Klat*. „*Kladde j. klisse, lappa*.” XII. Het is de steke-
lige knop van het zoogenaamde *kliskruid*, die, zoo als bekend is, bij de
minste aanraking zich aan de kleederen vasthecht. Vandaar de spreek-
wijze, hier door den vrek gebezigd. Het woord *kladde* is in deze ho-
teekenis nog heden in Groningen en Friesland gebruikelijk. (Zie *WASSER-
STROM*, *Idiot. Fris.* bl. 49.

VIJFDE TOONEEL.

Bl. 26 reg. 18. *Vaten wasschen*. In deze spreekwijze wordt het
woord *vaten*, even als het Lat. *vasa*, voor allerlei huisraad of gereed-
schap, tot bevatting van het een of ander dienende, genomen. Zie daar-
over de Aant. van den Hoogl. SIEGENBEEK op zijne *Proeve der Ilias* bl.
117 en *HUYSEN*. *Proeve* D. I bl. 160. Over de verschillende beteekenissen
des woords kan men wijders nazien de breedvoerige onderzoekingen van
WPR en ACKERADICK, *Taalk. Aanm.* bl. 92—98.

Bl. 26 reg. 18. *Knap d. i. spoedig, handig*.

Bl. 26 reg. 20. *De deel*. „*Dele*, pavement, estrick, floer.” Aldus
VAN DER SCHUREN, *Teuthonista*. Het is derhalve de *plankenvloer* van
het vertrek, en in dien zin is het woord nog in Groningen gebruikelijk,
volgens opgave van LAURMAN, *Proeve* enz. bl. 22. Vergelijk het Deutsche
die Diele. In vele streken van ons vaderland wordt het echter alleen voor
den *dorschvloer* gebezigd.

Bl. 26 reg. 21. *Hemelt de kooken op*. Men verwarre hier het oude
werkwoord *ophemelen* niet met het hedendaagsche. De meening van WA-
RENDAR is kortelijk deze: „Maak de keuken schoon en breng 'er in orde.”
Tot regt verstand van dit woord en van den samenhang zijner verschil-

treanen. nochtans zyt *gy opgeheemelt*, *bo* hetgeen volmaakt overeenkomt met het Lat. *compositus* *les*, zooals *rustus* heeft.

Van *bedekken* of *verbergen* is de beteekenis van *bergen*; *te zijner plaats zette*, naauwelijks verschillende. Het is in dien zin dat wij bij van MEER in het Groot-Charterboek D. IV bl. 250 aldus lezen: *hem y't samen, ende een ygelic bijzonderlinghen* zullen trouwelic den kercken oerhaer doen op te hangen, menschen te weghen, waskessen ende alle goet, dat men gheeft off brengt, ter kercken oerbaer te *hemelen*. "Waarom moesten alle deze zaken in de kerk naar behooren *geborgen* worden? Op dat de kerk er niet haveboos, maar rein en net zonde uitzien. Waar alles behoort op zijne plaats gezet, alles naar eisch *gehemeld* is, daar heeft het vertrek eene goede, deftige houding. En ziedaar, hoe *hemelen* geleidelijk aan de beteekenis van *opredden*, *in orde brengen*, *opschikken*, en verder van *opstaren* gekomen is (zie EIL). In dien zin is in Friesland nog het jaarlijksche schoonemaken onder den naam van *huthemelen* bekend (zie WASSENBERGH, *Idiot. Fris.* bl. 42), omdat alles dan geborgen en in orde gebracht wordt. En het enkele *hemelen* is nog in de vermelde beteekenis niet alleen daar, maar ook in Groningen (*hemelen*) en Gelderland gebruikelijk. En vandaar spruit ook het Friesche Adj. *hemel* (*himmel*) d. i. *schoon*, *zindelijk*, met het tegenovergestelde *on-hemel*. Zie WASSENBERGH a. w. bl. 41 en EPKEMA, *Woordenb.* op GYSBERT JAPICK bl. 207.

Bij Hollandsche schrijvers was in vermelden zin het woord *ophemelen* meer in gebruik. ANTONIDES, *Ystroom* bl. 57:

Zy brengt ons sappen aen, met gommen, groot van kracht,
En droogen, tot behulp der kranken voortgebracht,
Gewoon het lichaam op te *heemlen*, 't quaet te weeren.

bl. 69 vlg:
Toen zag ik in 't verschiet nae hem een langhen rei
Van Yprincessen, elk gevolgt van kamenieren,
Die yveng Mevrouw *opheemlen* en versieren.

Van deze oude beteekenis van *opschikken*, *opstaren* is later ons *ophemelen* in den zin van *uitbundig prijzen* ontstaan. Eene zaak, die men met veel lof vermelden wil, draagt men van de beste zijde voor, men maakt ze mooi, siert ze op. Zeker oede schijn alsof het woord met *hemel* samengesteld ware (welke soort van samenstelling echter tegen alle gebruik zou

aandruischen), heeft die beteekenis allengs versterkt. Men begon er het denkbeeld van *ten hemel verheffen* in te zien; en heeft dan ook aan liet woord werkelijk die beteekenis gegeven, die er echter, als men gezien heeft, in den grond niet in ligt, maar louter toevallig is, omdat ook *hemel* oorspronkelijk van denzelfden wortel, schoon in andere toepassing, gesproken was.

Bl. 20 reg. 24. *Pennewaert* d. i. *de waarde van een penning*, als blijkt uit *Antw.* antwoord.

Denkt, as je dat noch iens doet, zoo is 't een duit.

Kwelijk heeft men dus het woord *penninck-weerd*, dat hetzelfde is met gewijzigde spelling, als een *oortje* willen verklaren; de samenstelling zelve laat aan de beteekenis geen twijfel over. Zie de werken van het genootschap *Dulces A. O. M. D.* II bl. 75.

Bl. 20 reg. 24. *Zagelar*. Gemakkelijke letterversetting voor *zaagsel*. En zoo was men oudtijds gewoon. Bij J. VAN ARP, *Klucht van Claes Klick* geeft deze aan zijne vrouw *TEUN SNOEPS* een bevel, aan dat van *WARENAR* bijna gelijkloidend (bl. 3):

Raecht de binnenheert en schuert de potte-banck,

Wit de muur, boent de kas, en stroyt de vloer mit *zagelis*.

Op dezelfde wijze verklaart zich het woord *stremmelis* bij J. BARENTSZ, *Klucht van Bucheltoen 't Kaboutermannetge* (1655) bl. 4:

De wijn dat 's een zo nobelen sap,

'T smaaktme als *stremmelis* uit een nap.

d. i. stremsel of gestremde melk. Deze omzetting van *-sel* in *-les* of *-les* heeft ook plaats in *hengeles*, dat voor *hengsel* staat bij J. VOS, *Klucht van Oene* bl. 254. Dat men wijders in vroegeren tijd den huisvloer met zaagsel plagt te bestrooijen, waarvoor thans wit zand in gebruik is, mag men als bekend veronderstellen.

Bl. 20 reg. 25. *Kerfstok*. Nog heden is op onderscheidene dorpen van ons vaderland de *kerfstok* bekend, zijnde een stok, waarop de achterstallige schulden door middel van kerfjes of insnijdingen aangeeteekend worden. Zulk een was vroeger algemeen in gebruik. De zaak behoeft

geen betoog, maar wij willen toch den lezer de volgende (niet verzen
van BREDERO niet onthouden. (*Spaanschen Brabander* bl. 43).

As me wijf en ick wat eten,
So meete wy malkaer de toogjes toe, en so telle wy de beten,
En so icker by gheval ien beetje iens ontbeet,

Dan snijse op een kers-stock, op datset toch niet vergeet.

Van dit gebruik had men onlangs de spreekwoorden *den kersstock afsien*
en *den kersstock afkerven*, voor hetgeen wij thans *de rekening vereffenen*
noemen. De eerste leest men bij BREDERO, *Moortje* bl. 72, bij HOOFT,
Nederl. Hist. bl. 1194 en elders; de laatste o. a. bij BREDERO, *Het daget*
uyt den Oosten bl. 19.

ick hebje langh ghesocht en nu soo benje klaer,
Kom tsa teghen my eerst, *de kersstock afgekurven!*

Zie voorts de Aant. op de nieuwe uitgave van HOOFTS *Nederl. Hist.* D. VI
bl. 63, alsmede onze Aant. over de spreekwijze: *'Als uit de kers'* bl.
29, reg. 1.

Bl. 20 reg. 27. *Wilje 'r deur wezen?* Namelijks: *den uw' goed Ver-*
gelijk doorbrengen.

Bl. 21 reg. 1. *Vermoyen.* Uit den Zusammenhang blijkt, dat dit werk-
woord zoo veel als *verkwisten*, *doorbrengen* beteekent. Bepaaldelijk op-
ter wordt er die verspilling mede bedoeld, welke het geld aan woerwer-
pen van weelde zoek maakt. Te regt toch wordt het woord in het *Uitl.*
Woordenb. op HOOFT van het Adj. *mooi* afgeleid, als zijnde eigenlijk "aan
mooi en sieraad verkwisten." Tot bevestiging diene de volgende plaats
uit s. COSTER, *Spel van Tiiskan van der Schilden* bl. 251.

Twaelf jaer uyt te wachten, daer teghen waer ick beroyt,
Want ick verluyt en verpoyt, en van mijn wijf wordt het versoept en *vermoyt*.
d. i. "mijne vrouw verspilt het geld door aan motijen opechik de deel toe
te geven." En zoo is ook hier de bepaalde meening van REYM: "dat
mooi maken van den vloer en anderszins zal n. nog al uw goed kosten."
De vorming van het woord *vermoyen* in dezen zin stroomt vloeien met
den aard onzer taal. Zoo zegt men op dezelfde wijze *zijn geld verspen-*
gerdrinken, verrooken, verratzen of wel (als men bijvoorbeeld leest) *ver-*

sabakken, verrosesolissen, vermallekoopmanschappen en dergelijken, die men in het dagelijksch leven tot in het oneindige kan vermeerderen.

Vermoyen komt ook nog in eene andere beteekenis voor bij denzelfden s. *COSTER*, *Tafelspel van een Quackzalver* bl. 4, waar de bapsworst, met zijn knecht in behendige kunstgrepen wedijverende, onder anderen zegt:

Neen, al ghenoech van dien: Hansken, ic moet u looch prijsen,
Maer ick heb noch een Ridderlijke const niet te *vermoyen*,
Als Ring-steken, met speeren Tornoyen.

Daar is de zin waarschijnlijk: „niet *mooijer* te *maken*, niet te verbeteren.” En ook deze woordvorming is aan ons Nederlandsch eigen, als uit talloze voorbeelden bekend is.

Bl. 21 reg. 4. *Alliens* d. i. *al eens*. De zin is: „dat doet er niet toe.” eigenlijk: „dat is hetzelfde,” het Lat. *parinde est*. Men zie ook *alleens* d. i. *al alleens*. Zie over het een en ander de breedvoerige opgaven van het *Uitl. Woordenb.* op noort. D. I. bl. 47 vlg. en van A. DE JAGER in het *Taalk. Mag.* III: 54.

Bl. 21 reg. 11. *Bylo*. Volgens THUNMAN (*Spreekw.* I 337) zou deze uitroep ontleend zijn van den heiligen *Eligius*, die in de volksmitspraak *St. Eloy* of *Loy* geheeten wordt. Maar de Heer WILLEMS (*Nederd. Letteroefeningen* bl. 228) heeft dit gevoelen wederlegd, door aan te toonen, dat *bylo* slechts eene zamentrekking is van den ouderen vorm *bi lode*, die bij onze vroegste schrijvers in gebruik was, en welks gemeenschappelijke oorsprong met *sakkerloot* en *slapperloot* als zeker mag aangenomen worden. Hij zelf wil de beide uitdrukkingen tot de Noordsche Godenleer gebragt hebben en geeft den lezer de keuze tusschen *Lodine*, bijnaam der gemalin van *Odin*, en *Loke* „(*Lodeke*?),” den god van het hemelsch vuur. Welligt zou men, indien deze gissingen te gewaagd mogten schijnen, aan den heiligen *Lodewijk* kunnen denken, bij wien ook de Franschen zweren. Althans de naam *Lodewijk* wordt nog heden bij verkorting als *Loo* uitgesproken.

Bl. 21 reg. 15. *Pas je op je stikken*. *Stuk* is, in deze spreekwijze algemeen genomen voor de zaken, die men te behandelen heeft, even als men zegt *op zijn stuk letten*, *voet bij stuk*, *van zijn stuk geraken* enz. In dezen zin komt het woord reeds voor bij *METZ. SPORZ* B. IV, vs. 98,

189, B. VI vs. 1325; ~~verru~~ bl. 36 enz., op welke plaatsen men het gevoelig door *zaken* zou kunnen wedergeven, echter altijd zoo, dat er bepaaldelijk de zaken, die men behandelt of waarover men spreekt, door *verstaan* worden. Bij *stoke* leest men ook aldus (B. III vs. 1487):

De sticken worden doe beweuen,

Als hier voren staet beschreven.

en B. V vs. 1278:

Al hadde ghedocht yement das,

Dat tander beter hadde ghewesen;

Men moeste hem volghen dus in desen,

De sticken waren ghemaect vaste.

d. i. »het was alzoo geschied, en nu niet meer te veranderen.” Uit deze beide plaatsen zou ik gissen, dat de spreekwijze van het weefgetouw oorspronkelijk is: »De stukken werden alzoo geweven,” zegt *stoke*, en »de stukken waren vastgemaakt” d. i. vast op het getouw gezet. *Pas op je stukken* is dan eigenlijk tot den wever gezegd, of wel tot den spinner, die het rad bestendig met den voet aanzetten en dus *voet bij stuk houden* moet.

B. 21 reg. 17. *Schappelijk* d. i. *betamelijk*, nog heden in gebruik. Het is in den grond juist hetzelfde als *fatsoentlijk*. Want *schap* (het Eng. *shape*), is *fatsoen*, *maaksel*, van het oude *scheppen*, dat de algemeene beteekenis van *maken* had, waarover zie *HYDEG.* op *stoke* D. II bl. 458 vlg. en 586 vlg. Dat *schap* en *fatsoen* hier beiden door het gebruik voor *goed fatsoen* gelden, spreekt van zelve.

B. 21 reg. 18. *Pas*. Als bijwoord wordt *pas* thans alleen in verledenen zin gebezigd. »Hij is *pas* gekomen” d. i. *zoo even*. Doeh hier staat het in toepassing op het toekomende, als *straks*, *weldra*. In beide gevallen is het eene verkorting van *op 't pas* d. i. *op dit tijdstip*.

B. 21 reg. 18. *Brulofstuk*. Zoo heette het geschenk, dat de dienstboden bij het huwelijk van hun meester of meesters ontvingen. Hoedanig een *REYM* zich voorstelde te zullen erlangen, kan men hiervoor (bl. 66) nalezen. Zie ook de *Aant.* aldaar.

B. 21 reg. 23. *Muyeren*. Bij *WEMAND* en in het *Uitl. Woordenb.* op noort wordt dit woord in de beteekenis van *verhelen*, *bedekken* opgege-

van, welke verklaring hier misschien een vrij goeden zin zou opleveren, maar volstrekt niet toepasselijk is op de volgende plaats uit I. I. STARTER, *Klucht van Jan Soetekauw* bl. 12:

Ick moet het noytjes overlegghen, en sien hoe ick et met mijn moertje *meuyer*.
en evenmin op die van BREDERO, *Boertigh Liedt-boeck* bl. 3 c. 1:

Mach 't met Brechje niet geschien,
Of en keunjet soo niet *meuy'ren*,
'K sou niet meer na heur om sien,
In ick sou na Stee gaen keuy'ren.

De beteekenis is, daar buiten twijfel *beschikken*, *beredderen*, of liever, om het geheel niet te drukken, *bedisselen*, als men heden zegt. En zoo is ook hier de meening van REYM: "nu zie ik er geen bedisselen meer aan" d. i. "nu weet ik niet meer, hoe de zaak onderling te schikken," namelijk, opdat KLAARTJE de schande ontkome. Thans zegt men nog in denzelfden zin *eene zaak modderen*, en dit is van *muyeren* niet verschillende.

Volgens BILDERDIJK (*Aantst.* op HOOFD bl. 153) is ons woord uit *moederen* verbasterd. "misschien wel" zegt hij "van *moeder* in den zin van opzichtheitszake over een geestelijk of weldadig gesticht." "Veellicht ook," voegt hij er bij, "van de *vroemoer*." Dan zou *muyeren* gelijk staan met *meesteren*, het een naar den meester of chirurgijn, het ander naar de *muier* of vroedvrouw genoemd. Vergelijk ook BILDERDIJKS *Geslachtlijst* op *muier*.

Zonder aan de waarschijnlijkheid dezer afleiding in het minst te kort te doen, geef ik echter nog eene andere in bedenking, die insgelijks niet van grond onthloot schijnt te wezen. *Muyeren* zou namelijk in zijne verschillende vormen eene verbastering kunnen zijn van het Lat. *moderari*, dat oertijds bij ons als *modereren* in volmaakt gelijken zin gebruikt plagt te worden. Een voorbeeld zij genoegzaam. H. DE BRUYN-BEECK, *Klucht van de Vyaensche Reys* bl. 6:

Dat is het dat ick soeck, mijn Oom sal 't wel *modereren*,

So jou Moeder wat wil verstaen, wy kryghen het so na ons begheren.

Hoe ligt kon de platte volksuitspraak, die zoo vele uitheemsche woorden jammerlijk verveest, hieruit ons *modderen* doen ontstaan, en vandaar de vormen *meuyeren*, *muyeren* te voorschijn brengen. Of is het woord wellicht van *maei* af te leiden, als ziende op de ijverige zorgen eener hulpvaardige tante?

Ter bevestiging der opgegevene beteekenis diene nog eene plaats uit J. OUDAEUS *Gedichten* bl. 50, door BILDERDIJK vermeld. Men leest daar aldus:

Des al verheft zich 't hart by Zweeden noch zo hoog,
Hy houdt zich mak en stil; voorzeeker heeft hy 't oog
Op Vrankryks *meuyerwerk* en handeling geslagen,
En twyffelt of de sprong in 't Noorden sta te wagen.

Te weten: op hetgeen Frankrijk beschikte en toebereidde.

TWEEDE BEDRIJF.

EERSTE TOONEEL.

Bl. 22 reg. 14. *Quikken*. Van *quik* in den zin van *levendig*, *vlug* (waarover zie boven bij bl. 13 reg. 30) is het werkwoord *quikken*, dat eigenlijk het *levendig maken*, *opwekken* der krachten aanduidt, en als zoodanig ons *verkwikken* heeft doen ontstaan. Maar in eene andere toepassing heeft het de beteekenis van *met levendigen ijver*, *met vlugheid tot stand brengen*. De vraag van TEEUWES is dus deze: "wat is er te bezorgen, te beschikken?" of eigenlijk: "waartoe wordt onze vaardige hulp vereischt?" In dien zin komt ook het zamengestelde *bequicken* voor, als bij HUYGENS, *Korenbloemen* D. II bl. 4:

Dat laet ick hem *bequicken*,
Die lust in onlust vindt.

Bl. 22 reg. 16. *De kruiken beschikken*. Zoo zeide men oudtijds in 't algemeen voor het gereedmaken van alles, wat tot een goed feestmaal behoort. BREDERO, *Schyn-heylich* bl. 38:

Ick meende van avond *de kruycke* heel fraytjes te *beschikken*,
En daer komt de boose sathan en breekt ons vreucht an sticken.

Bl. 22 reg. 20. *Ou — nomt d. i. u — noemt*. CASPER wordt als een Brabander voorgesteld, die dertig jaren als hofmeester te Antwerpen gediend had (bl. 27). Hij gebruikt dan ook den Brabandschen tongval, schoon niet dan in enkele opzigten. Vollediger kennis van dat dialekt, zooals het destijds gesproken werd, kan men uit BREDEROOS *Spaanschen Brabander* en vooral uit de *Tryntje Cornelis* van HUYGENS putten.

Bl. 22 reg. 22. *Hoe een mens 't hylik an komt.* Zinspeling op een plat spreekwoord, dat men, des verlangende, in zijn geheel lezen kan bij S. COSTER, *Teeunis de Boer* bl. 6, J. VAN PAPPENRODE, *Sr. Filibert* bl. 159 enz.

Bl. 23 reg. 3. *Éens loefs.* De loef, het tegenovergestelde van de lij, is de windzijde van een vaartuig, die verandert, waarmate de wind omdraait. De spreekwijze *éens loefs* duidt dus aan, dat de wind aanhoudend uit denzelfden hoek waait en het schip derhalve in ééne rigting voortgaat. Zij komt dan ten volle overeen met *regtstreeks*, dat insgelijks van de zeevaart ontleend is. In dezen eigenlijken zin leest men in NOORTS *Nederl. Hist.* bl. 448: "Sonoy.... quam alzo *eens loefs* tot de Vecht inzeilen." Maar overdragtelijk gebruikte men het ook op het land in den algemeenen zin van *regtstreeks*, *regt toe*, *regt aan*. BAEDERO, *Moortje* bl. 70:

Soo kielden ick weerom, en ick gingh doe mit ien
lens loefs voort in mijn thuyt.

— *Klucht van de Koe* bl. 15:

Ick gae *eens loefs* nae de lommert, of na de diesjes vaers.

Bl. 23 reg. 11. *Men zalder as kax t'aevont op het hylik zitte.* De zin is: "men zal dezen avond voor de lens bij elkander zijn, om over het huwelijk te spreken." Eigenlijk was de zaak reeds beklonken, zoodat die bijeenkomst wel niet meer was dan eene bloots formaliteit. Onze voorouders, namelijk waren gewoon voor het sluiten van een huwelijk een plegtigen familie-raad te beleggen, ten einde de zaak rijpelijk te overwegen. Doorgaans werd deze vergadering met een vrolijken maaltijd besloten, en dit een en ander was het dat men op het huwelijk zitten noemde. BAEDERO, *Schyn-huylich* bl. 7:

En nadien dat van daegh die tijt, die sy gehouwen

Te wachten was, is om, sal sy een ander trouwen:

Nu tavont sullen wy op 't houw'lijck sitten gaen.

en aldaar bl. 13 zien wij, dat men bij deze gewichtige gelegenheid "de beste vellen" plagt aan te doen.

Van de spreekwijze *als kax*, die zoo veel beteekent als *voor de lens*, *kwantuis*, heeft de Heer DE JAGER (*Taalk. Mag.* II 501) eenige voorbeelden bijgebracht, waarbij wij nog de volgende voegen. BAEDERO, *Klucht van de Koe* bl. 2:

En dese guytse wisselaers, die dus onder haer vieren loopen,
 Dees komen als ick, met een degelijck kleed onder 't volck:
 En een is, *as kackx*, een Franschman, ende 't ander is zyn Tolck.

S. COSTER, *Rycke-man* bl. 17:

Noch isser onder ons een slach van droncke vellen,
 Dis 't op de saynicbeyd, *as kacks*, aan willen stellen.

M. GRAMSBERGEN, *Kluchtighe Tragoedie: of den Hartoog van Pierlepon*
 (1657) bl. 4:

Wy zullen jou as een groot Hartoog kleeden,
 En ik zal *askax* je Hoofmiester wesen.

J. SWOL, *Constantinus* bl. 34:

Hoor Keesje, 'k heb hem veur te cappen na syn hooft,
 Wees jy *askax* verliefte, ick maeck dat hy 't geloofte.

H. TAKAMA, *Grilligers* (1658) bl. 45:

In d' Heemel leefse wis, men heeft *akzkakx* een ander
 Voor u begraven, en geensins Groot' Alexander.

In denzelfden zin zeide men ook korter *kax* en insgelijks *kacke-mick* (zie KIL. en voorbeelden bij DE JAGER t. a. pl.). Over den oorsprong des woords zijn verschillende gissingen geopperd. BILDERDIJK (*Verhand.* bl. 171) twijfelt of het het oud-Engelsche *askaunce* (*of het ware?*) zij, dan wel het Slavoonsche *kak* d. i. *gelijk* of *als*. Maar het Eng. *askaunce* of *askance*, dat *zijdelings* beteekent (en met ons *kant* samenhangt), komt, ook in den klank, met *alskaks* niet wél overeen, en de afleiding uit het Slavoonsch schijnt voor het minst zeer gewaagd. Onwaarschijnlijk is ook de gissing van TUINMAN (*Spreekw.* II 213), dat het uit *als quasi* verbasterd zou zijn, want hoe dit op *kacke-mick* toe te passen? Elders (*Fakkel* bl. 162) zegt hij: "*kak* schynt ook *geveinst* beduid te hebben, want *kackepaers* was een geveinsde vrede. Hiertoe behoort *als kaks*, in schyn, naar veinzing, *quasi*, en *kacke-mik*; de Zeeuwen zeggen *kekke mekke*, iets dat geen ernst is." Dit nu schijnt mij nader bij de waarheid te komen. *Kecke* komt bij KIL. voor als *fallacia*, *dolus* en buiten twijfel is daarvan *kackepaers*, dat hij als *pax simulata* verklaart. Bedrieg ik mij niet, dan is van dit *kecke* het bijwoord *keks* of *kaks* gemaakt, in den zin van *dolose*, *simulate* d. i. *onder een valschen schijn*, *kwaansuis*. En met voorvoeging

van *als*, is daarvan *alskaks* in gelijke beteekenis ontstaan. In *kack-mick* echter blijft de uitgang mij duister.

Bl. 23 reg. 15. *Gehaeten* d. i. *bevolen*, van *heeten*, dat in dien zin nog hier en daar gebruikelijk is. Zie HUYDEC. *Proeve* D. I bl. 306 vlgg. alsmede D. III bl. 20 en op STOKER D. I bl. 370.

Bl. 23 reg. 20. *Gebeén*. *Bidden* geldt hier in de beteekenis van *uisnoodigen*, die nog in ons *bidder* als *noodiger ter begrafenis* overig is.

Bl. 23 reg. 30. *Kurieus* d. i. *kieschkeurig*.

Bl. 24 reg. 4. *Ontbait*. Gebiedende wijs van *onsbeiden* d. i. *wachten*. Zie HUYDEC. op STOKER D. II bl. 487 vlg.

Bl. 24 reg. 6. *Dat je 't ventjen allien zijt* enz. Spreekwoordelijk gezegde, als blijkt uit *BAEDERO, Moorsje* bl. 47:

Al mienent de droghers dat zy allienigh 't *ventje* bennen,
Wy hebben hier oock noch volck die lustich drincken kennen.

De zin is derhalve: "gij behoeft niet te denken, dat gij de eenige zijt, die ons helpen kunt; er zijn nog wel andere koks te vinden." Op miszamer toon voegt hij er echter bij: "maar bedenk, dat hij die dezen avond bij den maaltijd als oppasser zal dienen, ook bij de bruiloft ontboden, en dus met een ruim geschenk vereerd worden zal."

Bl. 24 reg. 13. *Dreigen* d. i. *dragen*. *Verleigen* in den vorigen regel is *verlegen*.

Bl. 24. reg. 18. *Eleman!* Verfranschte uitspraak van *elementen!* zooals het elders luidt (hierboven bl. 37). Het was oudtijds een zeer gewone uitroep en werd, even als alle andere vloeken, dikwijls wonderlijk misvormd. Zoo lezen wij in onze oude kluchten *alderementen!* *selderelemente!* *elemementen!* *sakerelemente!* *akerelemementen!* enz. En even als thans *bliksems* en dergelijken in den mond des volks voor toeters intonsiva gelden, zoo zeide men ook vroeger in dien zin *elementen* en *elementich*.

In het *Uitl. Woordenb.* op *hoort* leest men: "*Eleman*. Samenge trokken uit *Edel-man*, ons *Edelman*," en daarbij wordt deze plaats uit den *Warenar* aangehaald.

Bl. 24 reg. 19. *Bakken d. i. bakking.* Bij *marvus* leest het: *pamex non aequo est aridus.*"

Bl. 24 reg. 20. *Drieght.* *Driegen* voor *driegen* was destijds zeer gebruikelijk. Een voorbeeld zij genoegzaam. *Semmel, Hartspeghel* B. VII vs. 367:

't Zy dat het ongeval u plagen wil met druck,
Of, dat u weelde *drieght* te vellen door gheluk.

Bl. 24 reg. 22. *Laet hy hem dunken d. i. verbeeldt hij zich.* Zie *KL.* op *duncken*. De spreekwijze *zich laten dunken* was vroeger in zwang, vooral in den zin van *zich inbeelden*, met ijdel en waan. s. *COSTER, Spel van Tischen van der Schilden* bl. 12:

L. Ick' denck ghy hebt twee voor een geschreven.

O. Wat *laet ghy u duncken?*

Thans is deze spreekwijze verouderd, maar wij hebben er nog ons *laetdunkend* van. Vgl. *HUYDEC. Proeve D. II* bl. 530 vlgg.

Bl. 24 reg. 24. *Eschoren.* *Scheren* is hier in de oude beteekenis van *spinnen* gebezigd, waarvan de *seherdag* in 't weefgotouw haren naam draegt. Zoo leest men bij s. *COSTER, Spel van Tischen van der Schilden* bl. 18:

Sie dat is gheslaghen en ghevelt, 't is soo recht voor de poort,
Oft met een lijn *geschoren* was.

BRADERO, Lucelle bl. 66:

Ick sel byget suypen en swelgen, datmen buyck as een trom *gheschoren* staet.

en vandaar het zamengestelde *bescheren*, dat volkomen aan ons *behangen* beantwoordt. *BRADERO, Griane* bl. 15:

Bescheert de zalen wijd met blinkend Goude-laken.

Bl. 24 reg. 29. *Of ze haer verzuimde.* *Zich verzuimen* is *zich verwaarlozen*. De *vrek* was namelijk beducht, dat de blaasbalg des nachts de lucht zou laten ontsappen.

Bl. 24 reg. 33. *Scharp d. i. scherp*, bij *KL. perpareus*.

Bl. 25 reg. 3. *Lestent d. i. laatst, onlange.* De volle uitdrukking is *laastentmale*. Zie *Taalk. Mag.* I 434. Het hier vermelde staaltje van WARENARS vrekkingheid is blijkbaar nagevolgd door J. KLAERBOUT, *Klucht van 't Kalf* (1662) bl. 2, waar men aldus leest:

Ick kan mijn honger en dorst wel dry dagen van te voren bewaren,
Dan eet ick voor dry dagen, soo en eet ick t'huys van de heele weeck niet.

Men ziet echter, dat de naïve verhaaltrant bij deze onhandige nabootsing geheel verloren is gegaan.

Bl. 25 reg. 11. *Haal in Klaes Lou!* Dat dit spreekwoord van een schraapzuchtigen yrek gezegd wordt, blijkt genoeg uit deze plaats. Ook bij TUINMAN (II. *Nalez.* bl. 27) wordt het vermeld, maar misschien heeft deze het wel niet HOORT ontleend. Hij gaat, en te regt, dat iemand die den naam van KLAAS LOUW droeg en om zijne gierigheid algemeen bekend was, tot het spreekwoord aanleiding hebbe gegeven. *Haal in* is hier de gebiedende wijs van het werkwoord *inhaleu* in den zin van *naar zich schrapen*, vanwaar ons *inhaliq.* Het komt aldus voor bij HOORT, *Nederf. Hist.* bl. 701: »Met gelyke maateloosheit van *inhaalen* en deurbrengen.»

Bl. 25 reg. 12. *Bequam hem... as de hont de worst?* Spreekwoord, dat door TUINMAN (I 114) niet onwaardig verklaard wordt. »Wanneer een hond.» zegt hij, »de worst opgesnoept heeft, pleegt stokvisch zonder boter, of kluppeltaart, zyn nabanket te wezen.» Het komt o. a. ook voor bij C. BIESKENS, *Klucht van Claas Kloet* III bl. 7 en J. F. VIJGH, *Klucht van Jaep Ront-voet* bl. 6.

Bl. 25 reg. 14. *Monopoly.* »Verbastering van *colica passio*, dat ook zoo in *koly-compas* verminkt wordt.» BINN. Eene betere verklaring onzer plaats vindt men in het *Uitl. Woordenb.* op HOORT, waar, op gezag van WILLAENS, wordt verzekerd, dat *monopolie* eertijds, behalve de gewone beteekenis, nog die van *coitio*, *conspiratio* had. Men heeft dit namelijk aldus te verstaan, dat het eigenlijk op het gewoel van melischen of den oploop ziet, die bij het verpachten van een monopolie gewoonlijk plaats greep. Vandaar dat men allengs elken oploop, elke opschudding met dezen naam hestempelde. En dat de zin hier werkelijk het laatste, en niet een eigenlijken ziekte-naam, vereischt, blijkt duidelijk uit het volgende:

Mit gorren, mit knorren, mit marmureren,
 Al haddender vijftigh luy over hoop elegen mit disputeren.

Zulk eene opschudding, zulk een oproer, als 't ware, ontstond er in zijne ingewanden.

Bl. 25 reg. 15. *Gorren*. Men vergelijke hiermede de volgende verzen uit BREDEROOS *Moortje* bl. 56:

Gants lijden! mijn buyck gort so, nu mijn aren niet vol binnen,
 Nu boerekicken mijn darmen ofse rasende dol sinnen.

Bij dezen *gorde* dus de ledige buik, even zoo wel als bij *WARENAR* de te rijkelijk „gestoefde.” *Gorren* namelijk, een klanknabootsend woord, stelt in het algemeen een dof, rommelend getuid voor, dat als uit eene besloten ruimte gehoord wordt, en het is de doffe *o* die er deze wijziging aan geeft. Met de helderder *i* daarentegen drukt hetzelfde woord het *luide snikken en auchten* uit (zie *KIL.* op *ghirren*). En met de zwaardere *a* wordt de beteekenis tot *schreeuwen* versterkt, als b. v. in den *Reinaert de Vos* (uitg. van *WILLEMS*) vs. 6668:

Wi hadden gevaen te samen een swijn,
 Dat beten wi doot, voor tlude garren.

Opdat het namelijk zijne keel niet opzetten zoude. Ons tegenwoordige *gieren* behoort insgelijks hiertoe, en daarin is de doordringende kracht der schelle te hoorbaar.

Bl. 25 reg. 16. *Al haddender*. *Al* staat hier voor *als* in den zin van *alsof*, gelijk men oudtijds gewoon was. Vgl. *HUYDEC. Proeve D. I* bl. 384.

Bl. 25 reg. 25. *Dood'stroom*. *Dood'stroom* is de korte stilstand der golven na den vloed, wanneer de ebbe staat in te vallen. Daarom voegt *moort* er bij: „*jou leven is an 't ebben*,” d. i. „uw leven is aan het ebben toe, het is op het punt van weg te vloeijen, het verkeert in groot gevaar.”

In een anderen zin geldt thans de spreekwijze *het is dood'stroom*, die men, voornamelijk op de beurs, bezigt, wanneer er weinig of niets omgaat. Zij is ontleend van den stilstand des waters, die dezen naam draagt.

Bl. 26 reg. 5. *Kat-ael*. Gemeene soort van kleine aaltjes, hoedanige

aan de katten tot voedsel verstrekken. Deze *spierdagh om te aasen* worden insgelijks kleine spieringen verstaan, die alleen dienstig waren om aan den hengel voer te bedienen.

Bl. 26 reg. 6. *Mit komt de ouwevaer, slok, en....* Men plagt op de Vischmarkt te Amsterdam, evenals in oeffige andere steden, een oeffjeaan te houden, om het afval te eten. *Slok* was, volgens ARDREUX, de naam, aan dezen vogel gegeven. Het kan zijn, ofschoon toch ook wellicht de uitdrukking *de ouwevaer komt, slok, an....* eenvoudig gezegd kan wezen voor *hij slokte*, even als men in denzelfden zin zeggen zou: *"Juist kwam daar een hond, hap, en nam het vleesch weg."* Zoodanige spreekwijzen zijn in het gemeene leven zeer gewoon.

Bl. 26 reg. 7. *Mit een staand'zeil d. i. met drift*, met den hooghartigen trots van iemand die zich bekeedigd waant. *Met een opgesproken zeil*, zegt men thans in dien zin.

Bl. 26 reg. 8. *De vogelsteegh*. Deze *Vogelsteeg*, die in WAGENAARS lijst der straten van Amsterdam niet voorkomt, moet, blijkens de opgegevene rigting, "tusschen het oude Stadhuis en het blok huizen, welk de Nieuwe Kerk van het Stadhuis scheidde" gelooopen hebben, maar is later bij de bouwning van het tegenwoordige paleis verdwenen. WAGENAAR zelf maakt elders (*Beschr. van Amst.* D. I bl. 98 vlg.) deze ligging, uit de woorden van HOOFT op. Men moest derhalve deze steeg door, en de (Nieuwe-)Kerksbrug overgaan, om van de Vischmarkt naar den Nieuwenijs-Voorburgwal te komen, waar de Schout (destijds WILLEM VAN DER DOES, zie WAGENAAR, a. w. D. XII bl. 55) gewoond zal hebben.

Bij BREDERO (*Spaansechen Brabander* bl. 37) wordt ook neg. van de *Vogeldwaarsstraat* melding gemaakt. Misschien was deze dezelfde als die, bij COMMELIN (bl. 202) *het Duivel-aan-ketting-steegje* genoemd wordt, dat van de Vogelsteeg naar de Nieuwe Kerk liep.

Bl. 26 reg. 9. *Tamen*. Zie boven bij bl. 8 reg. 24.

Bl. 26 reg. 25. *Genuigen d. i. genoegen*, als straks *nügen* voor *vegen*. *Kik* is voor *ik ik*, als men elders leest. En zoo *plets* voor *plaats*, *dryn* voor *drieën*. Alles Brabandsch dialect. *In 't mits* is in 't midden.

Bl. 26 reg. 19. *Dat's hant's niet d'is, dat hebt gij min.*

Bl. 27 reg. 2. *Lakker of lekker is een zeer gebruikelijk scheldwoord in onze oude kluchten. Eigenlijk beteekent het, volgens KILIAEN, "linctor, ligwitor, catillo, popino, nequam," en is dan af te leiden van lakken, dat ondujds voor likken in gebruik was. Zoo in het Leven van Jesus (uitg. door Prof. ARIMAN) bl. 134: "Mar die bonden quamen ende lakden sine wakle (zweren)." Naderhand is het woord bij uitbreiding voor drinken, brassen (men denke aan likkebroer) genomen, als in een Referein van ANNA RIJNS (Belg. Mus. D. IV bl. 87):*

Dronckaerts, die gheerne lacken en suypen.

En hieruit laat zich de opgave van KILIAEN geheel verklaren.

Bl. 27 reg. 4. *Leurery.* Zie boven bij bl. 10 reg. 14.

Bl. 27 reg. 4. *Niet een boon d. i. niet het minste, volstrekt niets.* Zoo bij NORMER VISSCHER, *'t Lof der Muis* bl. 4:

Al der wijsen wijsheyt is niet waert een boon.

en reeds bij MAERLANT komt deze uitdrukking voor (zie N. W. d. M. v. N. Lk. D. V st. 2 bl. 65). Boven zagen wij in denzelfden zin *niet een bees, niet een kruis*, en dergelijke spreekwijzen, ter aanduiding van de allerge-ringste hoeveelheid, waren vroeger veelvuldig in gebruik. Zoodanigen zijn: *niet een aas, -bal, -bast, -bit, -blad, -bottoen, -brijsel, -brui, -draad, -ei, -gras, -haar, -hoof, -kaf, -kruim, -mijt, -naald, -oort, -peer, -pennewaert, -riet, -sloe (pruim), -spaan, -stroo, -traan, -twint, -vijg, -zaad*, enz. Deze allen zijn uit de eigenlijk gezegde oude schrijvers, maar ook uit de kluchtspeken der 17de Eeuw zou men een groot aantal kunnen bijbrengen.

Bl. 27 reg. 11. *Dat 's gangh d. i. dat is goed.*

Bl. 27 reg. 18. *Dat tribelt alderbest.* Het werkwoord *tribelen* behoort tot de uitgebreide klasse van woorden, in welke de *n* als letter van beweging door de *v* of *r* voorgegaan wordt, en alzoo de beteekenis van drukkende beweging in allerlei toepassingen ontstaat. Men denke aan *draaijen, draven, drenelen, dringen, drijueh, trappien, truden, trekken* enz. *Tribelen* zelf, waarvan de algemeene kracht die van gaan, zich bewegen

is, heeft in verscheidene wijzigingen, van vorm verscheidene toepassingen van beteekenis gekregen; als: *M. stroke*, *B. X.* vs. 366:

Hi *drübbelde* ende spranc opwaert
Van bliscapen, ende sanc.

d. i. hij danste. *HUYGENS, Korenbloemen D. II bl. 186:*

Maey heeft een maen die nacht en dagh slaeft
En spitt en delft, en *drebbelt* en draeft.

Waar het zoo veel als heen en weder loopen is. En in dien zin heet het *drevelen* bij *HARDUYN, Uitgcl. Dichtst.* (uitg. door Prof. *SCHRAANT*) bl. 13:

Als zy door het bosch-wout gaet *drevelen* ter jacht.

Men voege er nog ons *trippelen* en het oude *drabbelen* bij. Dat al deze woorden slechts verschillende vormen van eene en dezelfde zaak zijn, loopt in het oog.

De spreekwijze *dat tribelt alderbest* is dus in den grond niet anders dan zoo gaat het het best. En even als wij overdragtelijk gaan voor *slagen*, *gelukken* bezigen, als wij b. v. zeggen: "het zal wel gaan," zoo gebruikt men nog in Friesland daarvoor *tribelen* en in omgekeerd geval *mistribelen*. Zie *WASSENBERGH, Idiot. Fris.* bl. 108.

Bl. 27 reg. 31. *Grauw* d. i. een hard, norsch woord, eene barsche berisping, vanwaar de uitdrukking iemand een graauw geven en het werkwoord *graauwen*, dat vooral in de spreekwijze *graauwen en snaauwen* gebruikelijk is. *TUINMAN (Spreekw. II Nalez. bl. 34 vlg.)* leidt het vrij kluchtig van *graauw* als *grijs* af, omdat oude lieden dikwijls gemelijk en knorrig plegen te vallen. Maar de beteekenis des woords ligt geheel in de letterkoppeling *ga*, welke kracht in *gram*, *grinnen*, *grinsken*, *grinnen*, *grijzen*, in het Lat. *grunnire*, het Fransche *grouder* enz. niet onduidelijk zichtbaar is.

Bl. 28 reg. 15. *Darren* d. i. *durven*.

Bl. 28 reg. 16. *Scharrebier*. Eigenlijk *scharpbier* of *scherpbier*, heet een *KRAMER* aldus verklaart: "*tenuis cerevisia, cremon hordencus*." *Scherp* is hier in den zin van *schraal*, bij *KIL. perparcus*. Het is dus een soort van dun, schraal bier, hoedsnig behoeftige lieden plagten te drin-

ken, waarom het dan ook, naar opgave van WAGENAAR (*Beschr. van Amst.* D. IX bl. 234), niet aan impost onderhevig was: BREDERO, *Angeniet* bl. 6:

Want die sijn kost wint in sijn sweet,
En *schar-bier* drinckt, en droogh-broot eet,
Die wensch niet meer als wel te rusten.

— Moortje bl. 66:

Sy lyen haer dan wel met *scharrebier* te drincken:
Sy knab'len an een korst van ouwt verschimmelt broot.

Vanhier had men oudtijds het spreekwoord *sich beteren als (zuur) scharbier op den tap d. i. van kwaad tot erger komen*, vermeld bij TUINMAN I 115 en o. a. voorkomende bij s. COSTER, *Teeuwis de Boer* bl. 27 en J. VAN PAFFENRODE, *Hopman Ulrich* bl. 54.

Bl. 28 reg. 20. *Om ceelen*. Namelijk om een briefje ten bewijze dat de impost betaald was en dus de wijn vervoerd mogt worden (zie ook BREDERO, *Sokyn-heylich* bl. 13). *Ceel* of *cedel*, in *huurceel* en anderen overig, is uit het Lat. *schedula* verbasterd.

De lezing *zeel*, die MLD. uit andere drukken vermeldt, heb ik nergens aangetroffen.

Bl. 28 reg. 21. *Beveelen*. Hier in den ouden zin van *aanbevelen*.

TWEED E TOONEEL.

Bl. 28 reg. 26. *Dusschen* d. i. *dus een*, zoo'n.

Bl. 28 reg. 26. *Klink-snoertjens*. BILDERDIJK zegt: „Wel dunne aaltjens in der daad! Door *klinksnoertjens* zou men verstaan kunnen, snoertjens aan de met een klink geslotene deuren, by welke de klink van buiten opgetrokken werd.” „Doch,” voegt hij er straks bij, „de *klinksnoertjens* hier gemeend, en ook snoertjens genaamd, waren lederen koordjens, waar men oudtijds de gouden muntstukjens aanreeg, die men *klinken*, *klinkaarts*, of *klinkjens* noemde.” Dat echter de eerste verklaring de ware is, blijkt uit het algemeen gebruik van het woord *klinksnoer* in dien zin. Het was namelijk een koordje, dat door eene kleine opening in de deur liep en waarmede de klink werd opgetrokken. PLANTJIN verklaart het: „la cordelette pour tirer le loquet, *funiculus pessuli*.” En BREDERO bevestigt dit, waar hij CARPONI dus laat spreken (*Lucelle* bl. 45):

Wat drommel soud ick doen? ick sweech, ick dorst niet spreken.
 Klopt soo niet meer, docht (ick), ick sel de *klinknsnoer* uytsteken:
 Maer hy ontsprong myn stracx, en vlooch voort met een wip
 Na zyn slaepkamer toe.

CARPONI namelijk had zijne dochter in te groote gemeenzaamheid met ASCAGNES betrappt, en wilde nu dezen met geslotene deur gevangen houden. Daarom dacht hij het klinksnoer los te snijden, opdat ASCAGNES de deur van binnen niet zoude kunnen openen. Zoo leest men ook bij J. VOS, *Klucht van Oene* bl. 235:

As jy alle ding soo kunstigh weet te kuipen,
 Kan jy dan wel deur et oog van ien naeld, of deur et gat van ien *klinksnoer* kruipen?

Te weten: door de naauwe opening in de deur, waardoor het koord heengaat. Dit *kruipen door het gat van een klinksnoer* was oudtijds een gewoon attriboot der tooverkollen of heksen. Zie b. v. de plaats uit S. SIXTINUS, aang. bij Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, *Nederl. Volks-overl.* bl. 189.

Bl. 29 reg. 1. *Queenvleis*. *Quene* wordt bij KIL. verklaard: "*Taura, vacca taura, vacca sterilis*." En in dien zin had het A.S. reeds *eweane* en is *kween* nog in Friesland en Groningen gebruikelijk. Bij SWAAGMAN (*Ann. Acad. Gron.* 1824—1825) bl. 64 luidt het: "*vacca juvenca, quae nondum peperit*," maar ten onregte, naar mij berigt is. Eene *kween* namelijk is eene tweeling-koe te eener dragt met een bul geworpen. Zulk eene is altijd onvruchtbaar, maar het vleesch is bijzonder lekker. WASSENBERGH (*Idiot. Fris.* bl. 76) bevestigt dit ten volle.

Overdragtelijk is het woord later tot een scheldwoord geworden, waarmede men een oud, leelijk wijf, vooral eene oude welkusteling bestempelde. Zoo zegt BREDERO (*Moortje* bl. 5): "die afgereden *queen*," men begrijpt in welken zin. En zoo bij J. DE DECKER, *Rijmoeffeningen* D. I bl. 90:

De vale, leelycke, doch welgegelde *queen*,

In 't oog haers Bruidegoms een lelyblanke Heleen.

Hangt dit alles nu te zamen met het oude *quene* (Gr. *γυνή*, Deensch *kone* enz.), dat in zeer eerbaren zin eene vrouw, en wel meest *getrouwde vrouw* beteekende? Het woord is in alle Noordsch-Germaansche talen te vinden, en nog heden noemen de Engelschen eene koningin, *our: queen*, *the*

queen (wel te onderscheiden van *quean*, dat aan *queen* in *aanstonds* Moortje volkomen beantwoordt). Het Deensch heeft *quinde* (spreek uit *kwinne*) in den algemeenen zin van *vrouw* als geslachtsnaam (*qynde* tegenover *yvy*). En dit is, meen ik, de band die de verschillende beteekenissen des woords aan elkander hecht. Slechts bij toepassing en uitbreiding is de naam op eene *onvruchtbare kos* overgegaan en vandaar tot een scheldwoord geworden. Dit nader te betoogen en de treffende verwantschap met het Gr. *qyropai*, *qyvám*, ons *bekennen*, *be-* en *ontginnen* en honderd andere woorden geregeld aan te wijzen, ligt buiten ons bestek.

Bl. 29 reg. 1. *Uit de kerf d. i. buiten de maat*. Over den *kerfstok* spraken wij boven (bij bl. 20 reg. 25). Elk schreefje daarop gaf eene afzonderlijke schuld te kennen, en bij het opmaken der geheele som moest dus de stok van den kooper evenveel kerven hebben als die van den verkoper. Had de laatste meerdere insnijdingen, dan was dit een teken, dat hij te veel vroeg. Zijne eischen gingen dan *uit de kerf d. i. de maat te boven*. En zoo gebruikte men oudtijds deze spreekwijze overdragtelijk. Hoort, *Vert. van Tacit. Jaarb.* bl. 91: "Maar indien de laster en schelmstukken *uit alle kerve* gaan," waar het Latijn heeft: "*sine modo sunt*." *BAEDER*, *Griane* bl. 35:

Ick sech noch, 't is *uyt de kerf*, 't is te mal om of te kallen.

Zie meerdere voorbeelden in het *Uitl. Woordenb.* op *hoort*. Nog heden zeggen wij 't is *verkorven*, wanneer eene zaak in de war gebracht, verbroddeld is.

Bl. 29 reg. 2. *Reaal*. Een *reaal*, als klein zilveren muntje, had de waarde van drie en een halven stuiver. Men had ook grootere stukken, *Spaansche Realen van achten* geheeten, die in het *Placcaet* van 1606 op f 2-7-0 geschat worden. Oorspronkelijk is het een en ander Spaansch en duidt de naam eene *koninklijke munt* aan. Een *braspennig* deed, als bekend is, tien duiten.

Bl. 29 reg. 2. *Kijnt*. "Kind!" Interfectio, even als *man!* *mensch!* *denk eens!* *wat denkt u?* enz. En dit, al spreekt men in zichzelf *alleen*." *BRO*

Bl. 29 reg. 5. *Droopen*. Dit werkwoord is met vokaalversterking

van *druijen* gevast en heeft daardoor een active kracht gekregen, zoodat het met *bedruijen* overeenkomt. De gewone beteekenis is *met vet of boter besprengen* (zie XL.) en zoo plagt men het in de oud-Hellandsche keuken te bezigen. CATS, *Gesprek tegen de koninginne Vasthi* bl. 40:

Wy sullen aen den heert de ketels moeten schuymen,
Den moes-pot overdoen, en pluysen het salaet,
En passen op het spit, en *droopen* het gebræet.

BREDERO, *Lucelle* bl. 65:

Men souw hier 't vleys wel gaer braen en niet *droopen*.

— bl. 12:

Daer werdt onthalt, onthooft, ghehangen en ghesoon,
Ghebraen, *gedroopt*, gedrenckt, door kock, door beuls, door boon.

Zoo spreekt LECKER-BEETJE, de knecht, als hij den lof der keuken verheerlijkt. Zie voorts ROORTS *Brieven* bl. 411 en *bedroopen* in denzelfden zin bij J. VOS, *Klucht van Oene* bl. 228 en 233.

De vokaalversterking, waardoor hier het onzijdige werkwoord actief geworden is, komt treffend met de oud-Indische *Guna* overeen, wier sporen in onze taal nog zoo veelvuldig en zuiver overig zijn. Zoo komen van *liggen*, *zitten*, *drinken* de activen *leggen*, *zessen*, *dranken*, van *zuigen* *zogen* enz. En ook behooren hiertoe *vallen* en *hangen* tegenover *vellen*, *hengen* (*henker*); *plat*, *nat*, *schande* tegenover *pletten*, *netten*, *schenden*. Eene zaak, die voor het Hoogduitsch reeds door GRIMM in het licht is gesteld, en met bepaalde toepassing op onze taal een opzettelijk onderzoek dringend vereischt.

Bl. 29 reg. 6. *Grout*. Gelijk wij zoo even in *droopen* de Indische *Guna*-versterking opmerkten, zoo hebben wij hier de *Wriddhi*, waardoor u tot ou of au wordt. *Grouwen* toch is niet anders dan *graven*, schoon met versterkte beteekenis. Zoo is ook *duwen* tot *druwen* geworden, *spuwen* tot *spduwen* enz. (vergelijk het Lat. *cludo* en *claudio*).

Voorbeelden van *grouwen* vindt men opgeteekend bij UPST en ACKERSTUCK, *Taalk. Aanm.* bl. 53.

Bl. 29 reg. 7. *Niemier d. i. niet meer*.

Bl. 29 reg. 11. *Spil-penningen*. De samenstelling is dezelfde als in *bemoei-al*, *beschik-al*, *doe-niet*, *kwist-goed*, *schreeuw-loelijk* enz. I. I. STARTEN, *Tafelspel van Melis Tyssen* (1627) bl. 3:

Ick ben *spil-penning* noch quist-goed, ick hou het al suynighes by malkaer.

BREDERO, *Klucht van de Koe* bl. 4, onder meerdere benamingen van dezelfde zaak:

Een vleys-dief, een quist-goed, een *spil-penning*, een doorslach, een snap-op, (een gild.

Zie ook zijne *Griane* bl. 31, *Moortje* bl. 53 en elders.

Het tegenovergestelde, als *oppotter*, heette *peukel-penning*. Zie b. v. J. VAN PAFFENRODE, *Hopman Ulrich* bl. 81.

Bl. 29 reg. 24. *Bak*. In engere beteekenis werd dit woord vroeger voor den *schotel* genomen, in welken men de spijs opdischte. Zoo bij BREDERO, *Moortje* bl. 40, *Stommen Ridder* bl. 8 enz.

Bl. 29 reg. 24. *Dat ken hem niet krenken*. (Thans zou men zeggen: „dat kan er geen kwaad aan doen.”) *Kruis* in dezen zegel is *kruidery*.

Bl. 29 reg. 30. *Smijten*. Hier in den ouden, echten zin van *slaan*, *kloppen*, vanwaar ook *smid*. Zie de aanmerkingen van Mr. J. H. HOEFFT, *Oud-Friesche spreekwoorden* bl. 212 vlg. en van Dr. JONCKHEIJT op *VELT-HEN* B, III bl. 88; alsmede de aldaar aangehaalde schrijvers.

DERDE BEDRIJF.

EERSTE TOONEEL.

Bl. 30 reg. 5. *By gort! d. i. bij God!* als wij boven zagen. Thans hoort men nog wel eens *Gru!* of *Gorte!* en in onze oude kluchten heet het dikwijls *O Gortelingen!* Het gemeen zocht in deze moedwillige veranderingen van den naam des Opperwezens niet alleen eene verzachting van den vloek, maar ook eene aardigheid, die men daa soms nog met andere toevoegsels uitbreidde. Een sterk voorbeeld daarvan vinden wij bij J. VAN ARP, *Singhende klucht van Drenke Goosen* (1639) bl. 4:

Ick sweer *by gort, by hoekemeel,*
By carremelck en huy:

By gruten, en oock by men keel
En voort by al den bruy.

Bl. 3o. reg. 11. *Buis* wordt doorgaans in zachtere beteekenis dan *dronken* genomen, dus als *beshonken, die een roes aan heeft*. BILDERDIJK (op HOORT bl. 160) brengt het tot, opzen d. i. *beyochtigen*, zoodat het eigenlijk *bedooft* zijn zal, waaruit hij later »by derisie" beweest en *buiten westen* ontspert en echt. Maar waarschijnlijker is het gevoelen in het *Uitl. Woordenb.* op HOORT geukt, dat het Adj. *buis* tot het Subst. *buys* behoort, hetwelk XIL. aldus verklaart: "*apoculum utringue ansatum, quod ob magnitudinem an- habus tollitur manibus*." Waarlijk, die zich met zulk een beker wat veel bezig houdt, heeft veel kans van *buis* te worden, en vandaar dan ook *buysen* als *langiter potare*, bij XIL. Nog heden is dit laatste in Groningen gebruikelijk, maar in de heersende toepassing van *jenever drinken*. Zie *Taalk. Mag.* IV 675. En van dit *buizen* is wijders het woord *per- buyst*, dat in den tijd van VAN HASSELT, ook *buis* in zwang was. Zie zijne Aant. op XII. op *buys*.

Tot bevestiging van de beteekenis des woords zijn in het *Taalk. Mag.* t. a. pl. eenige voorbeelden bijgebracht, waarbij wij nog de volgende voegen. BREDERO, *Angonies* bl. 61

Het Bachus-feest sy vieren gaaren,
Dies sy steeds *buys* en dorstigh zijn
Van sarpe en van goyle wijn.

— *Het daget uyt den Oosten* bl. 12:

De Goden *buys* raecten aen 't rasen,
Aen 't wröcken voort, aen twist, aen strijdt.

— *Spaanschen Brabander* bl. 37:

Wat sal ick in dese pot Lonsbier of Dele-wijn laten tappen?
Dat dient my niet voor al, want worden mijn Meester *buys*,
Hy sloech de pottbandck stukken, en al de glazen uyt in 't trays.

Zie ook J. VOS, *Klacht van Oene* bl. 260. en hierboven bl. 40.

TWEDE TOONEEL.

Bl. 30 reg. 17. *Rabaut*, oudtijds *ribaant*, bekend scheldwoord, dat reeds in onze oude ridder-romans meermalen voorkomt. TUINMAN (*Fakkel* bl. 296) leidt het van *Radboud*, den befaamden koning der Friezen, af. Doch geheel ten onregte. Oorspronkelijk waren de zoogenaamde *Ribauds* lichtgewapende krijgsknechten, hoedanige PHILIPS AUGUST, koning van Frankrijk, tot lijfwacht had. Maar van dezen eervollen rang zijn zij allengs door hun losbandig gedrag en woeste levenswijze zoo verre ontaard, dat hun naam tot een scheldwoord is afgedaald. Men kan daarover in het breede nazien de CANGE op *Ribaldi* en F. BURMAN, *Aanm.* enz. bl. 59—64 en *N. Aanm.* bl. 231—235. Vergelijk ook de Aant. van Dr. JONCKBLOET op *Vetruvius* B. III bl. 126. Bekend is het dat in het Fransche *brigand* dezelfde overgang van beteekenis heeft plaats gehad.

Bl. 30 reg. 17. *Houdt stal*. *Stal* werd vroeger niet alleen in den tegenwoordigen zin gebruikt, maar beantwoordde ook geheel aan ons *stand*, waarvan het in afleiding (*staan*, *stellen*) niet onderscheiden is. Vandaar *stal houden* voor *stil staan*. BREDERO, *Het daget uyt den Oosten* bl. 2:

Siet de stock-stille windt, van 't laeuw en luwe kuyen,
En houd niet langer *stal*, maer raest en blaest by buyen.

Zie ook de plaatsen uit HOOFD, in het *Uitl. Woordenb.* opgeteekend. Het Subst. *stal* in den vermelden zin komt o. a. voor bij HUYGENS, *Korenbloemen* D. II bl. 133:

De waarheid vindt noch *stall* noch haerd.

d. i. geene plaats om te verblijven. Het is het H.D. *stelle*. En vandaar *slaapstal* voor *slaapstede* bij VONDEL, *Leeuwendalers* bl. 9. Ook noemde men de plaats waar koopwaren ten toon gesteld worden *stal*, *stalletje*, vanwaar ons *uitstallen*, het Fr. *étaler*. Vgl. F. BURMAN, *N. Aanm.* bl. 140 vlg.

Bl. 31 reg. 2. *Geck-kap*. De naam is ontleend van de kappen of mutsen, die, met ringelende bellen voorzien, door de hofnarren plagten gedragen te worden. *Geckskuyf* zegt BREDERO, *Lucelle* bl. 50.

Bl. 34 reg. 4. *Opsteeker*. Bij *KIL. culter, ensie, sicc*, eigenlijk "een mes, dat men in een schep' of kooker *steekt*," zoo als het in *WINSCHOOTENS Seemap* luidt. Hier wordt er bepaaldelijk het lange koksmes mede bedoeld, dat *TEKUNUS* droeg. Het woord komt ook voor in *HOORTS Nederl. Hist.* bl. 244: "oft dreyghde hem daatlijk een' *opsteeker* in de ribben te jaaghen." Zoo ook bij s. *COSTER*, *Tekunis de Boer* bl. 24:

Die mijn so toe sprack, daer sou voorseker een *opsteecker* op passen,
Want die ma half soveel seyde, kreeg voorseker een jaepjen in sijn wang.

Bl. 34 reg. 8. *Vromen d. i. baten, te stade komen*. Zie over deze oudtijds gewone beteekenis des woords in 't breede bij *CLIGNETT*, Aant. op *MAERLANTS Sp. Hist.* D. II bl. 139 vlg. der Aant. en zijne *Bijdragen* enz. bl. 90 vlg., alsmede de Aant. van den Hoogl. *CLARISSE* op de *Heim. d. Heim.* bl. 125. De zin dezer verzen is: "indien mijne zonden mij even weinig kwelden als deze schuld (namelijk van waarnaar met het mes gedreigd te hebben), het zou mij waarlijk op mijn sterfslag baten."

Bl. 34 reg. 13. *Fijn man* is eigenlijk, naar de kracht der woorden, een *braaf, vroom man* (zie 34.). Maar steeds wordt deze benaming, even als *elebaes*, in onze oude kluchten ironisch en in ongunstige bedoeling gebezigd, zoodat zij niet veel van een scheldwoord verschilt. Later is de oude beteekenis van *fijn* als *vroom* in eene andere toepassing op dengene overgebracht, die zich met het uiterlijke masker der godsdienst bedekt en zoogenaamde vroomheid huichelt. Dat het woord echter vroeger in loffelijken zin gebruikt werd, moge b. v. uit *VELTHEM* blijken (B. I c. 53 bl. 72):

Daer hi lach, ende sterven soude,
Onboet hi drie Papen oude,
Enen Jode, ende enen Heidyn,
Ende enen Kersten Papr *fyn*.

Bl. 34 reg. 14. *Tuigh*. Hetzelfde als *getuige*. *BAERDO, Lucche* bl. 27:
Den Hemel sy myn *tuych*!

De meening van *TEKUNUS* is: gij hebt geene getuigen noodig, om dit te bewijzen," want, als *PLAUTUS* heeft: "res ipsa testis est."

Bl. 34 reg. 16. *Het regiment stellen*. Tot regt verstand van deze spreekwijze houde men in het opg, dat *regiment* (het Lat. *regimen*) eigen-

lijk bewind, *oppergezog* aanduidt, vanwaar *regiment* hebben, door KIL als *potiri rerum* verklaard. Daar nu zij, die het heft in handen hebben, dikwijls hunne magt misbruiken en aan hunne liartstogten te veel toegeven, zoo heeft de uitdrukking *het regiment* stellen of *-houden* allengs de beteekenis gekregen van *woelen, onrust of opschudding verwekken*, hetgeen men evenzoo ook wel *den baas spelen* noemt. Zoo leest men bij S. COSTER, *Spel van Tijsken van der Schilden* bl. 12;

Ick heb een briefken van 't spinhuys,
Dat en gheeftmen gheen luy, die *quaet regiment* houwen.

Vandaar dan het woord *redjement*, eerst als *opschudding, onrust* en verder in 't algemeen als *geraas, getier*. Hierboven bl. 53:

Wat *redjement* is daer veur de deur? wie leit 'er dus en krijt?
en het werkwoord *redjementen*, ook *riddementen* en bij zamentrekking *reménen* en *riménen* gespeeld. Ziehier van elk dener schrijfwijzen een voorbeeld. HUGENS, *Klucht van Tryntje Cornelis (Korenbloemen D. I)* bl. 382:

Still. — Was doór te *redjementen*?
Wie klopt doór?

M. GRAMSBERGEN, *Kluchtighe Tragoedje: of den Hartoog van Pierlepon* bl. 5, alwaar een herbergier zich over de studenten van 1657 aldus uitlaat:

Wat! we plegen niet een dag te wesen of wy hadden te minsten onse haart vol,
Dikwils *Comperiesjes* van groote kooplui en brooddrenke studenten,
Die ik veur al wel lyen mogt, hoe dat se ook *riddementen*;
'T was altijd, tibi Hospis, dat gelje ereis studentikoos,
En most ik een Meit te meer houwen, die had ik niet renteloos. (!)

BREDERO, *Spaanschen Brabander* bl. 42:

Of sy wat *remént* en baert (*raast*),
Daer gesf. ick niet om.

— *Klucht van den Molenaer* bl. 14:

So beseten as jou wijf *riménen*, tierden en riep.

Bl. 31 reg. 18. *Stukke diefs*. Het woord *stuk*, voor scheldnamen geplaatst, strekt om de verachting des te sterker uit te drukken. Zoo leest men in onze oude kluchten dikwijls: *stukke boefs, stakke drochs* (bedrieger), *stukke guys, stukke schelms* enz.

Bl. 34 reg. 23. *Murru* d. i. *murw*, *week*, *zacht*, het Duitsche *mürbe*, het Deensche *mør*.

Bl. 34 reg. 24. *Meuken*. De zin is: "ik zal u het hoofd wel *murw* slaan." *Meuken* is eigenlijk *zacht of week maken*, maar hier zou het dan bepaaldelijk door middel van slagen plaats hebben, even als in het *commitigare sandalio caput* van TERENTIUS. De beteekenis des woords blijkt uit BREDEBOOS *Lucelle* bl. 42:

Laet niet na

My te bestellen doch in een soo vette keucken,
Daer ick mijn gladder Kin mach in de Botter *meucken*.

— *Het daget vryt den Oosten* bl. 4:

Hoe komt doch dat de *techt* van dit hartvochtich hert,
Niet door den tijt en *meucht*, noch leemiger en wert?

Op de laatste plaats is het in onzijdigen zin als *week* worden genomen. Zie meerdere voorbeelden in het *Uitl. Woordenb.* op *HOOFD*. Naauw verwant is het Eng. *meek*, en ons *moker* is ook niet anders dan *meukhamer*.

Bl. 34 reg. 24. *Mogelijk is misselijk*, *Misselijk* in den ouden zin is *dat missen kan*, dus *onzeker*, *hagchelijk*, *wissewaallig*. Het is onnoodig hierbij stil te staan na de uitvoerige en belangrijke aanteekening van den Heer A. DE JAGER in zijn *Taalk. Mag.* IV. 350—355, waar tevens de andere beteekenis des woords, namelijk van *velerlei*, in een helder licht is gesteld. Wij voegen er alleen bij, dat de uitdrukking *mogelijk is misselijk* oudtijds als spreekwoord gebruikt werd. Althans ook in *HOOFD's Nederl. Hist.* bl. 1200 vindt men "*mooghelykheit, mislykheit*" in gelijken zin bij elkander geplaatst.

Bl. 34 reg. 30. *Wat roert jou? Thans wat raakt het jou?*

Bl. 34 reg. 33. *Gastebot* d. i. *gastmaal*. Zie *KIL.* Aldus bij *HOOFD*, *Vert. van Tacit. Jaarb.* bl. 280: "Teffens gaat hy een *gastebodt* houden met meerder overvloed dan naa' gewoonte." Eigenlijk beteekent het woord volgens de afleiding *wat men den gasten aanbiedt*, maar vandaar bij uitbreiding het gastmaal zelf. (Vgl. *WACHTER* op *bot*. In het Duitsch zegt men *gastgebot*, in het Deensch *giestebud*.)

Bl. 32 reg. 4. *Een gruis.* Thans wordt dit woord alleen met het bepalende lidwoord vereenigd en als collectivum genomen.

Bl. 32 reg. 16. *Dat je pūst d. i. dat gij oppast, zorg draagt.* Zie HUYDEC. aangehaald in de Aant. op bl. 33 reg. 13.

Bl. 32 reg. 21. *Ik docht gēlt an de hoenderen.* Namelijk te verdienen, dat uit het volgende hierbij verstaan moet worden. Het is een spreekwoordelijk gezegde.

Dat de barbiers eertijds ook de heekunst plagten te oefenen, is eene bekende zaak. Bij PLAUTUS luidt deze regel aldus:

Nummo sum conductus: plus iam medico mercede opus est.

DERDE TOONEEL.

Bl. 32 reg. 26. *Katshoofst.* Zie boven bij bl. 16 reg. 1.

Bl. 33 reg. 1. *Mē loerd' me zoo niet.* Uit de nog geldende beteekenis van *loeren* is de reeds verouderde van *foppen, bedriegen* afgeleid. De overgang was gemakkelijk; men denke slechts aan de kat, die met geen ander oogmerk op de muis zit te loeren, dan om ze te verschalken en in hare klauwen te krijgen. *Loeren* is dus eigenlijk listig en behendig iemand om den tuin leiden, om hem een voordeel af te winnen. Bij PLANTIN wordt het door *deridere* vertaald, en dit is slechts eene geringe wijziging van beteekenis. Tot bevestiging van deze diene de volgende regel uit s. COSTER, *Tafelspel van een Quacksalver* bl. 6:

Meester, siet toe dat ick jou hier mede niet en loer.

en zoo bij IS. DE GROOT, *De Bedroge Speck-dieven* (1653) bl. 16:

'K heb 50 jaer gaen rooven....

Maer 'k sweerje by myn eer, ick ben noyt soo geloert.

BAEDER, *Griane* bl. 30:

Dese besuckte Stee-katten schempen alijdt met de Boeren,
Maer wy Huys-luy keunen heur wel weer loeren.

Zie ook zijne *Lucelle* bl. 65 enz. De spreekwijze iemand een loer of lorren draaijen, thans in gebruik, is uit het oude loeren spottende gevormd.

Bl. 33 reg. 1. *Uyt de paerdevoeten.* Tegenwoordig zegt men, bij verkorting, *uit de voeten*. Maar dat de eerste spreekwijze de oorspronkelijke en ware is, lijdt geen twijfel, gelijk zij dan ook vroeger algemeen dus in gebruik was. Zoo bij J. VAN PAFFENRODE, *Hopman Ulrich* bl. 70:

Kom laet ons gaen leggen onse hoofden *uyt de paerdevoeten*.

en bij BREDERO, *Moortje* bl. 53 enz. Het is dus volmaakt hetzelfde als hetgeen wij in S. COSTER'S *Isabella* (1627) bl. 38 met veranderde woorden aldus uitgedrukt vinden:

Nou wel an, ick wil mijn hooft gaan legghen *daar geen waghens en lopen*.

Bl. 33 reg. 2. *Hor.* De zin is: "het ware weg, verloren." Bij STOKES B. IX vs. 462 leest men:

Dus hebben si haers storms begheven,
En sijn ghetrect bet *op hore*.

HUYDECOPER (D. III bl. 296 vlg.) teekent daarbij aan, dat *op hore* zoo veel zegt als *weg, voort*, en heldert vervolgens deze spreekwijze, naar gewoonte, voortreffelijk op. Hij voegt er bij, zich slaauwelijk te herinneren, dat men in zijne kindschheid zeide: *hy gaat hor* of *horrie*, en verklaart dit als een overblijfsel van het oude *op hore*. Men ziet, dat onze plaats uit deze aanmerking ten volle licht verkrijgt.

Met ons *hor* is nog het Engelsche *hurry* nauw verwant, en ook behoort hiertoe de oude oproepkreet *tae hurre poere!* d. i. *taa! weg! voert!* Zie HUYDEC. t. a. pl. alsmede D. III bl. 30 vlg.

Bl. 33 reg. 5. *Oorlof d. i. verlof.*

Bl. 33 reg. 10. *Zich laeten.* Hetzelfde als *zich gelaten* d. i. *zich houden, zich gedragen*. De zin is: "ik weet niet hoe mij te houden van de pijn."

Bl. 33 reg. 13. *Ik pas'er niet veel op d. i. ik geef er niet om.* De spreekwijze *ergens niet op passen* was namelijk vroeger in gebruik in den zin van *zich er niet aan storen*, als duidelijk blijkt uit eene plaats van HOORTS *Vert. van Tacit. Jaarb.* bl. 112, waar hij zegt: "Zonder op de moogenheit van Augusta te *passen*," ter vertaling van het Latijnsche "*spretā potentia Augustae*." In dien zin leest men ook bij CATS, *Self-stryt* bl. 90:

Wat komdy my den boort, met u vervaerlik dreygen?
'K en passer niet meer op. 'K en ben niet meer u eygen.

bij VONDEL, *Leeuwendalers* bl. 69:

Rechtschapen karel *past op* dootshoofd noch grimassen
Van grijs of schors des doots, die kinders hier vervaert.

Zonder ontkenning was *passen* zoo veel als *zorgen*, *zorg dragen*, waar-
over zie HUYDEC. *Proeve* D. III bl. 210 vlg. en MINLOPEN aldaar.

Bl. 33 reg. 15. *Miesterloon*. Te weten het loon aan den heel-
meester te betalen.

Bl. 33 reg. 15. *Geblust*. *Blutsen* is slaan of treffen, zoodat er eene
holligheid, eene deuk ontsta. Zoo gebruikt men het van boomvruchten,
die geheel rijp ter aarde vallen, van een schild, door houwen en slagen
geteisterd, of van het menschelijk ligchaam, als het zwaar gekneusd is.
En vandaar het Subst. *bluts*, de aktes geslagene holligheid uitdrukkende.
Ofschoon nu uit zulk eene *bluts* of *kneusing* in het ligchaam gewoonlijk
door zwelling eene *buil* oploopt, zoo is toch in den grond het laatste regt-
streeks het tegenovergestelde van het eerste, als o. a. ten volle blijkt uit
het oude spreekwoord (bij TUINMAN I 135): "Men moet de *bluts*
tegen de *buil* stellen," d. i. schade tegen winst, het slechte tegen het
goede. En ook VONDEL vereenigt de beide woorden, waar hij zegt (*Al-
taergeheimenissen* bl. 52):

De *bluts* en *buil* eischt daeghlixen artsene.

Het werkwoord *blutsen* komt bij vele schrijvers voor. CATS, *Huwelijk*
bl. 87 bezigt het van het ooft:

Het ooft dat vroeg is van den tak,
Is vry niet sonder ongemak,
Waer dat het eens wort omgehutst,
Daer isset over al *geblust*.

J. DE HARDUYN, *Uitgel. Dichtst.* (uitg. door Prof. SCHRANT) bl. 72, van
het menschelijk ligchaam:

Ach! siet mijn lichaem eens *gheblust*,
En over-goten heel met wonden.

Zie voorts de geleerde Aant. van HUYDEC. *Proeve* D. III bl. 179 vlg. en HINLOPEN aldaar. De oorsprong des woords is te regt door BILDERDIJK (*Geslachtlijst*) in *blotten* d. i. *slaan*, *kloppen* gezocht, dat met het oude *blouwen* en 't Fransche *blessen* zamenhangt, en nog in den naam *vellen-blotters* overig is, die men kwalijk *vellenbloeters* pleegt te noemen.

VIERDE TOONEEL.

Bl. 33 reg. 18. *Rechten*. Bij *XII. litigare*.

Bl. 33 reg. 29. *Blommerherten!* "Oude uitroep. *Blommerhelt* (ook *Blommerhart*) was een oud Nederlandsch held in de volksvertellingen, by onze Grootouders nog gedacht, nu gants verloren." Aldus BILDERDIJK. Het is echter te bejammeren, dat de geleerde oudheidkenner niet eenige nadere bijzonderheden aangaande dezen held heeft opgegeven. Gaarne toch beken ik dat het mij, ondanks alle nasporingen, niet heeft mogen gelukken eenig bericht daaromtrent in te winnen. Of men wellicht gerechtigd zou zijn, het voormalig bestaan van zijnen persoon als twijfelachtig te beschouwen, laat ik aan kundiger ter beslissing over.

Wat evenwel den uitroep *blommerherten!* betreft, eene andere verklaring daarvan zal zich misschien niet onwaarschijnlijk voordoen, indien wij op de verschillende vormen letten, waarin het woord bij deze en gene schrijvers voorkomt. De gezegde uitroep namelijk is een der meest gewone in onze oud-vaderlandsche kluchtspelen, en wordt op verscheidene wijzen geschreven, als: *bloemerherten!* *bloemer-elten!* *blommerherten!* *bloemerherten!* *bloemer-harten!* *Gans bloemerharten!* en eindelijk o *bloement harte!* De beide laatsten bevatten, indien ik mij niet bedrieg, de volle en minst verbasterde uitdrukking, den sleutel ter verklaring der overige vormen. Maar nog dient aangemerkt, dat bij VONDEL (*Leeuwendalers* Bl. 44) *Gansch bloemen!* en elders *Gans bloemen!* gelezen wordt, waarin de held geheel verdwenen is.

Dat *Gans* of *Gansch* uit den Goddelijken naam misvormd is, hebben wij hierboven (bij bl. 10 reg. 16) aangetoond. En zou *Gansch bloemen!* dan wel iets anders zijn dan eene verzachtende verminking van het gewone *Gans bloed!* d. i. *bij het heilige bloed des Heeren!?* Of zou *Gans bloement harte!* niet eene verbastering zijn van *Gods bloedend harte!* d. i. *bij het doorstoken hart van den Zaligmaker!?* Men voere de stoute verandering van *n* in *m* niet als tegenwerping aan. Want het is bekend, hoe deerlijk dergelijke zware uitroepen verdraaid, verwrongen en verminkt worden, om de schuld van heiligschennis in een glimp van loutere scherts

te verkeerren. Wij zagen er boven reeds een paar sterke voorbeelden van, en herinneren daarbij nog slechts aan het thans in zwang gaande *pot vol bloemen!* dat uit *G... verd... me!* verbasterd is, even als ik onlangs uit het daaraan verwante *G... dozie!* den krachtigen uitroep *gouden doozen!* hoorde smeden.

Volgens de opgegevene verklaring zal dan, en dit diene tevens tot bevestiging, ons *Gans bloemerharten!* volmaakt overeenstemmen met den oud-Franschen vloek *"par le poitrón" (poitrine) Dieu sanglant!"* (vermeld bij WILLEMS in de *Nederd. Letteroef.* bl. 223). Dat later *Gans* daarvan weggefallen is, is niet vreemd, want ook *bloed! dood! lijden! vijfmenten!* en anderen komen meermalen afzonderlijk voor.

Bl. 33 reg. 30. *Afspant.* Waar twee paarden van verschillende heeren, met onderling goedvinden der laatsten, in één gareel geslagen worden, daar *spannen* de beide eigenaars met elkander *aan*, in den eigenlijken zin. Maar overdragtelijk wordt men gezegd met iemand *aan te spannen*, als men zijne partij kiest, zich naauw aan hem aansluit, met hem zamenspant. Beide beteekenissen des woords zijn nog in Groningen gangbaar. Voor de laatste zie KIL. en twee voorbeelden uit hoort in het *Uitl. Woordenb.*

Bl. 33 reg. 30. *In de ly.* Wij zagen boven dat de *lij* van het schip tegen de *loef* d. i. de windzijde overstaat. Het door den wind overhangende zeil nu drukt de lij neder, zoodat zij op het zwaard komt te rusten, terwijl de loef zich daarentegen hooger boven het water verheft. Vandaar de spreekwijze *in de lij zijn* voor *lager, minder zijn, het onder-spit delven*. Men kent ook iemand *in de lij brengen* en anderen, waarover zie J. P. SPRENGER VAN ELK, *Spreekw. van de scheepvaart ontleend* bl. 100. Over den oorsprong en de aanverwanten des woords is BILLEN-DEIJS *Geslachtlijst* met vrucht na te zien.

Bl. 34 reg. 1. *Komenschap* d. i. *koopmanschap*. Oudtijds zeide men voor *koopman* bestendig *coman* of *comen*, vanwaar buiten twiifel ons *komenij*, als verkoopplaats van waren, schoon in engere toepassing, gesproken is. Eene andere verklaring, volgens welke *komenij* uit het Engelsche *common aid* verbasterd zou zijn, is wel vernuftig, doch niet gewigtiger dan de bekende uitlegging als *kom en eisch*, die uit achters verzonnen schijnt te zijn.

Bl. 34 reg. 3. *As kacx.* Zie boven bij bl. 23 reg. 11.

Bl. 34 reg. 5. *Ontmorssen.* Dat dit werkwoord de beteekenis had van *ontstelen*, *ontfutselen*, blijkt genoegzaam uit den samenhang en is gemakkelijk te verklaren. *Morsen* namelijk gold oudtijds als *bedekken*, *verbergen*, en in dien zin lezen wij *permorsen* bij ROEMER VISSCHER, *'T lof der Murse* bl. 21:

Hoe syn de vijers dan soo malle gecken,
Dat sy 't teycken van eere met de kous bedecken,
En houdent *vermorst* als gecapte heylicheyt?

Inzonderheit plagt men dit woord in het kaartspel te gebruiken, als een der spelers heimelijk eene kaart wegmoffelde en dus zijne partij bedroog. *BABOON*, *Spaanschen Brabander* bl. 51:

Ick had mijn leven niet elooft, dat Floris so fiensten en *morsten*.
Met de kaart, en hy bot as de Droes, dat 's immers gien reyns (*niet eerlijk*).

Neen zeker niet, want te regt wordt in de *Klucht van de Koe* bl. 2 aangemerkt:

En die met Steenen botten, of die de Kaart kreucken,
Of die met een greep fraeytjes *morst* en fienst,
Dat dunckt myn dat oock vry wat ande dievery grenst.

Ieder zal, geloof ik, hierin toestemmen, en ziedaar juist hoe *morsen* allengs aan de beteekenis van *stelen* gekomen is. Zoo bij VONDEL, *Leeuwendalers* bl. 30:

Ick wist dien buit soo stil hy avont niet te *morsen*,
Als Grijp, die 's nachts wel durf op 't velt ons gerven dorssen.

P. GODFREYCK, *Witte-broeds kinderen of Bedorve Jongelingen* bl. 55:

Die maer de konst en kan, der armen bloet te suypen,
En die 's Laits Midd'len kan met listen onderkruypen;
O! dat zijn brave Maets, die weten van de slagh,
Men heet haer staegh Monsieur, 't is Heerschop, goeden dagh.
O! die daer *lorst* en *morst*, en niét en wil betalen,

En die 't bedecktelick syn naesten kan ontfuycken,
Daer sal men nu ter tijt voor 'niggen, stuypen, duycken.

En vandaar dan het zamengestelde *ontlorsen*, tot welks verklaring het derhalve onnoodig is aan behendige en diefstachtige *merseniers* of *marskramers* te denken, zooals *ALDERDIJK* wil.

Bl. 34 reg. 6. *Lorssen*. Van *lor* of *leur*, dat eene *beuzeling*, een *prul* beteekent, komt het werkwoord *loren* of *leuren* in den zin van zich met prullen en lorren ophouden, meest van een *marskramer* gezegd, die in het klein geringe, onbeduidende waren uitvent. „*Venales ferre merces frivolas*,” heet het bij *KIL.* Vandaar in denzelfden zin het werkwoord *lorsen* of *lordsen*, en *lordster* als benaming van eene *uitdraagster*. Daar echter de *marskramerij*, als uit de oude *Kluchten* genoeg blijkt, onder het volk in een kwaden reuk stond om de slinksche streken, waarmee zij dikwijls gedreven werd, zoo is het woord *lorsen* bij uitbreiding op elke bedriegelijke handelwijze toegepast. In dien zin komt het meermalen bij *HOOFD* voor, alsmede het afgeleide *lorshandeling*, dat vrij wel met ons *intrigues* overeenkomt. Men kan er het *Uitl. Woordenb.* op nazien, en vergelijkte daarbij de Aant. op de nieuwe uitgave der *Nederl. Hist. D. III* bl. 424.

Deze beteekenis dan van *bedriegelijk handelen* geldt ook hier, en wel met bepaalde toepassing op het heimelijk en behendig ontfutselen van eens anders goed. Het laatste (waarvan wij zoo straks een voorbeeld uit *GODEWYCK* bijbragten) is nog duidelijker zichtbaar in het zamengestelde *ontlorsen* bij *BREDERO*, *Klucht van den Molenaer* bl. 6:

Wat betme onse Aecht wel goet ofhandich gemaect en *ontlorst*.

Eenigzins verschillend is de beteekenis, waarin *lorsen* meermalen bij *CATS* voorkomt, als b. v. *Huwelijk* bl. 103:

Een wijf dat noyt en *lorst* of borgt,
Maer, als het dient, het huys besorgt.

Daar wordt het met *borgen* vereenigd en is dus zoo veel als *geld opnemen*, *leenen*. Zoo leest men ook in *COORNBERTS* voortede voor de *Twe-spraeck van de Nederl. Letterk.* bl. 1: „Het zijn nu gheleden wel XX jaren, dat ick..... onlust daar inne nam, dat men zo ghauwelijck zonder alle nood ghewoon was te *lenen* en te *lorsen* van vreemde talen, 't geen wy zelve meer ende beter t'huys hadden.” De samenhang van deze beteekenis met de straks vermelde mag wel misschien deze zijn, dat het denkbeeld van leenen en borgen van den ruilhandel, der *lorssers* afgeleid zij. Men zie voorts *TEN KATE D. II* bl. 270.

Bl. 34 reg. 9. *Zwaager d. i. schoonzoon.* Zie later bij bl. 46 reg. 8.

Bl. 34 reg. 9. *Draigh d. i. slim, listig, eigenlijk valsch, bedriegelijk*, want het woord stamt af van *driegen* of *bedriegen*, dat bij SCHILTER *drugen* en *truganon* heet. Men heeft er ook *droch* van, dat oudtijds zoowel voor *bedrog* als voor *bedriegen* genomen werd, en nog in ons *draglicht* en *drogrede* overig is. Van den vermeldden frequentativen vorm *truganon* was het oude *droghenaer*, uit MAERLANT en anderen bekend. De vokaals-overgang van de oorspronkelijke *ie* over de korte *u* of *o* tot de verlengde *ui* (waarvan *draigh*) is dezelfde, die in *duiden* van *dieden*, *luiden* van *lieden* enz. heeft plaats gehad. Ook *ruig* in den volgende regel was vroeger *rieghe*. Zie b. v. STOKER B. IX vs. 603, waar de zin niet anders is dan „het ging en *ruig* toe.” En daar levert het Eng. *rough* (met de korte *ou*) het midden op.

Bl. 34 reg. 10. *Slecht d. i. eenvoudig, onnoozel.* De zin is: „maar *WARENAR* is zoo onnoozel niet, als zijn uiterlijk wel zou doen vermoeden.” *Ruig* werd eertijds juist als ons *ruw* gebruikt, en ziet hier op het have-lookse voorkomen van den *vrek*, die zich de noodige zorg om fatsoenlijk voor den dag te komen, naauwelijks veroorloofde.

Bl. 34 reg. 14. *Bedarven d. i. in het verderf gestort.*

Bl. 34 reg. 16. *De kep worde me kroes.* Bekende uitdrukking van drift of gramschap. *Kroes*, dat met *krul*, *krom*, *kronkel*, *krans* en dergelijken innig verwant is en dus *ronding* tot hoofdbeteekenis heeft, wordt eigenlijk van digt ineengekruld hoofdhaar gebezigd. Maar al vroeg heeft het volksgevoelen aan kroesharigen een ligtgeraakt, oplopend en driftig karakter toegeschreven en deze opmerking in het spreekwoord *kroes haar*, *kroeze zinnen* aan de nakomelingschap overgebragt. Het te berge rijzen der haren bij onstuimige drift of woedenden toorn, heeft misschien, door verwaring met het eigenlijk *kroeze*, hiertoe aanleiding gegeven, zoo het wellicht niet op het *kroeze haar* den prikkelbare bewoners van het Zuiden doekt. Vandaar dan ook de spreekwijze *de kep wordt mij kroes* en verder het gebruik van dit woord als *wrevelmoedig*, *stuursch*, *barsch*. Zoo althans werd het in de 17de Eeuw gebezigd, en meermalen staat het bij nooſt ter vertaling van het Lat. *trux*. Het physiognomisch verband tusschen de haren van den mensch en zijn karakter had bij onze voorou-

ders op gelijke wijze het spreekwoord *lang haar, lange zinnen* doen ontstaan (b. v. bij J. Z. BARON, *Klucht van Kees Louwen* bl. 6) en er zou over dit punt uit onderscheidene talen veel te zeggen vallen.

Bl. 34 reg. 15. *Lap*. Hetzelfde als *klap*. Zie hierboven bl. 66:

Men slaet twee vliegen mit ien *lap*,

In dien zin is nog het werkwoord *lappen* gebruikelijk, als man b. v. zegt: „hij *lapte* er op, dat het *klapte*,” het laatste dan in de afgeleide beteekenis van *klinken* genomen.

Bl. 34 reg. 17. *By gans eleweken!* d. i. *bij Gods heilige weke!* Zie boven bij bl. 10 reg. 16.

Bl. 34 reg. 18. *Ik loof niet of* d. i. *ik geloof niet anders dan dat, ik houd voor zeker dat.*

Bl. 34 reg. 19. *Op men peentjen*. Deze uitdrukking, in onze oude kluchten zeer gebruikelijk en ook nu nog niet onbekend, wordt gebezigd van iemand, die, in drift ontstoken, aan zijne gramschap lucht geeft. Zij is van de oude Ridders ontleend, die, als zij hun moedig strijdros hadden bestegen, door eene edele drift werlen bezielde en gereed stonden om elken aanval af te weren, elke belediging bloedig te wreken. Zie daarover HALBERTSMA, *Letterk. Naoogst* bl. 88. Tot opheldering der beteekenis diene een enkel voorbeeld uit J. VAN PAFENRODES *Hopman Ulrich* bl. 55:

Je weet niet baes, wat eenen quajen draek dat ik hen, je hebt men noit op
(*mijn peerd* gesien.

Bl. 34 reg. 23. *Zwaeger* d. i. *schoonzoon*. Zie later bij bl. 46 reg. 8.

VIJFDE TOONREK.

Bl. 35 reg. 1. *Dapper orber*. *Dapper* is in den grond niet anders dan *sterk, krachtig*. In den *Floris ende Blancefloer* (va. 1344) worden *dappere* jongelieden aangeboden, om eene zware grafzerk op te ligten, en zoo leest men elders van rivieren, die *dapper* stroomen enz. Bij uitbreiding gaf men dezen naam aan alles wat *fiksob* of *vlug* geschiedde, en het is in dezen zin dat VERBODT zijn harnas *dapperlike* aanschoet (va. 462). Later is de beteekenis nog verder uitgebreid en heeft zich, als in vele an-

dere woorden, in eene geheel algemeene opgelost. *Dapper* werd dus tot een bloot intensivum, als *zeer*, *grootelijks*.

Dat het tegenwoordige *dapper*, van oorlogshelden gebezigd, slechts eene toepassing is, getuistreeks uit de grondbeteekenis des woords afgeleid, loopt in het oog.

Over *orber* of *oorbaar* in den zin van *nuttig* zie men de *Taalk. Aanm.* van Prof. HERT. bl. 70 vlgg. na.

Bl. 35 reg. 17. *Wacrom zow ik niet?* Deze en de volgende woorden legt RIJKERT der rijke vrouwen in den mond.

Bl. 35 reg. 19. *'s Werkedaaghs*. In tegenoverstelling van den Zondag zegt men thans oneigenlijk *in de week*, als of de Zondag niet tot de week behoorde. Het oude en betene *werkedaags* is echter nog hier en daar, o. a. in Groningen gangbaar. *Warkeldags* heet het aldaar.

Bl. 35 reg. 19. *Armozij*. Nu *armozijn* geheeten, maar oorspronkelijk *ormozijn*. Het is eene soort van zijden stoffe en draagt zijnen naam van het eiland Ormuz, vanwaar het in Europa gekomen is. Zie daarover F. BURMAN, *Nieuwe Aanm.* bl. 445 vlgg. in de Aant. Bij onze voorouders was het *armozijn* eene dragt van hooge weelde en men had het van verschillende kleuren, voornamelijk wit en rood. Als voering van satijnen dekens, spreijen en doopluren was het in aanzienlijke huizen hoog geschat. Men zie b. v. den Inventaris van den *Luercof* van Vrouwe REEPMAKER (1679) in de *Geschiedk. Uitspanningen* van den Heer G. D. J. SCHOTEL bl. 111.

Bl. 35 reg. 24. *Vijf pont-groot*. Een *pond groot* of *pond Vlaamsch* deed twintig Hollandsche schellingen, dus zes gulden. J. KLARBOET, *Klucht van 't Kalf* bl. 5:

Ik sel u twee *pondt groot* langen, dat is *twaelf gulden net*.

Men noemde het bij verkorting veeltijds eenvoudig *een pond*. Zoo b. v. in P. GODEWYCK *Witte-broots kinderen of Bedorve Jongelingen* bl. 36, waar men *vijf pond* als de helft van zestig gulden vindt opgegeven.

De ebbenhouten stoelen worden dus hier door RIJKERT op dertig gulden het stuk geschat, en waarlijk, er was reden om dit niet zeer goedkoop te achten.

Bl. 35 reg. 26. *Gans lichters!* d. i. *bij Gods gewijde kandelaren!*
Zie boven bij bl. 10 reg. 16.

Bl. 35 reg. 29. *Een heelen dag* enz. Hier volgt eene levendige en geestige beschrijving van de weelde der rijke vrouwen, van de onkosten aan haren opschik besteed, van de drukte en het gewoel, dat steeds in hare huizen heerscht, van hare snapachtigheid en verdere huisplagen voor den goeden echtgenoot. Van dergelijke klagten zijn onze oude tooneelspelen vol, en men mag daaruit opmaken, dat misschien de vrouwen destijds van deze eigenschappen niet geheel vreemd waren, en wel een weinig die voorvaderlijke eenvoudigheid en soberheid misten, die men zoo gaarne aan onzen tijd als een spiegel wil voorhouden. Maar de billijkheid eischt te verklaren, dat het kwaad ook aan de andere sekse eigen geweest schijnt te zijn; althans over de spilzucht der mannen worden ook herhaaldelijk klaagliederen aangeheven, om nu nog van hunne levenswijze, die wel eens in wat losse banden liep, niet te gewagen. En wat al andere klagten nog heden aan de orde van den dag zijn, over het ongeregeld gedrag der jongelieden, over de verslaafdheid aan het spel, over het offeren aan BACCHUS en VENUS, of in een ander opzigt, over de ijdelheid der dienstmaagden, die in sierlijke en weidsche kleederdragt van de „Juffrouw” naauwelijks meer te onderkennen zijn; dit alles en nog veel meer van dien aard is ook al in de kluchten der zeventiende Eeuw schering en inslag. Alweder een bewijs voor de waarheid, dat er niets nieuws in het ondermaansche is. Het is hier de plaats niet tot bevestiging van het gezegde eene bloemlezing uit onze kluchtspelen te geven. Dit dus wellicht bij eene nadere gelegenheid. Nu zij het genoeg naar het werkje van VAN HASSELT te verwijzen, waar men het een en ander, hiertoe betrekkelijk, aangevend vindt.

Bl. 35 reg. 30. *Tranten* d. i. *met langzame schreden op en neder gaan*. Het behoort tot dezelfde klasse van woorden, waarover wij vroeger bij de opheldering van *tribelen* spraken (bij bl. 27 reg. 18), en komt meest in frequentativen vorm, als *transelen*, voort. Zoo in SPIEGHELS *Hertspiegel* B. VI vs. 7:

Ik trantel vol ghepeins, staegh-eenzaam, ook versuft.

Men leest ook *trentelen*, schoon in eenigzins gewijzigden zin. J. VAN PAF-FENRODE, *Sr. Filibert* bl. 187:

Maer hola, 't is meer als tijd, dat ik naer huys ga *trentelen*.

Zie ook zijn *Hopman Ulrich* bl. 118. BREDEROO gebruikt, behalve de beide genoemde *varmen*, ook nog *drenten* (*Moortje* bl. 22), welks frequentatief *drentelen* thans nog bekend is. Ook behoort hiertoe ons *trant*, dat eigenlijk *gang* is, en het voorzetsel *omtrent*. Zie *BILDERDIJKS N. Versch.* D. IV bl. 33 en A. DE JAGER, *Werkw. van herh. en during* bl. 88.

Bl. 36 reg. 2. *Zabelen voer*. Het sabelbont, om zijne bijzonder schoone donkerzwarte kleur bij de bontwerkers op hoogen prijs gesteld, was bij onze welbemiddelde voorouders een artikel van buitengewone weelde. Reeds in de dertiende Eeuw, toen het dragen van bont nog zoo veel algemeener was, behoorde het onder den kostbaarsten opschik van edelen en aanzienlijken, en hoe groot de roem van zijne kleur destijds geweest zij, mag men daaruit opmaken, dat het in de wapenkunde de gewone benaming voor zwart geworden is. Zulk sabelbont derhalve als voering der kleederen (want *voer* is niet anders dan *voering*) te dragen, was zeer opzigtelijk.

Bl. 36 reg. 5. *Gemorst. Morsen* is hier *schessen*, het patroon ontwerpen, even als men thans in *klad* maken zegt.

Bl. 36 reg. 6. *Bruits-borst*. Onder de talrijke kleedingstukken der Hollandsche schoonen in de zeventiende Eeuw bekleedde de zoogenaamde *borst*, ook wel *voorstuk* geheeten, eene zeer voorname plaats. Het was een zijden, satijnen of fluweelen lap, dien wij op den boezem droegen en met sierlijke koorden aan het keurslijf vastregen. Hoe veel kunst en onkosten er besteed werden, om dit pronkstuk keurig op te tooijen, laat zich ligtelijk denken. Meestal was het bevallig met bloemen gestikt, of met opgenaaide smalle en veelkleurige linten in allerlei figuren versierd. Bij aanzienlijken werd het dikwijls kostbaar met goud geborduurd of met edelgesteenten bezet, en de weelde hierin ging zoo ver, dat BRACHET verzekert er een gezien te hebben, welks waarde op tien duizend gulden geschat werd (*Nat. Hist. van Holland* D. III bl. 589).

Te Antwerpen, waar de prcht van levenswijze en opschik destijds de Hollandsche verre overtrof, schijnt inzonderheid aan de fraaije borststukken veel waarde te zijn gehecht. Men hoore JEROLIMOOS uitboezeming in BREDEROO'S *Spaanschen Brabander* bl. 22:

'T Hantwerpen gheen see slecht die op de vrydachs mart,
 Alsmen de Palmslach slaet, die haer Vrouwen niet koopen
Borsten van gouwt en rijd' gheesters met gewone knoopen,
 En Rocken van Sattijn, en Tabbaerts van flouwweel.

Wij voegen er nog de volgende plaats uit P. GOREWYCK *Witte-broets kinderen, of Bedorvs Jongelingen* (bl. 44 vlg.) bij, waaruit men eenige voorwerpen kan leeren kennen, die tot de garderobe van eene oud-Hollandsche dame behoorden:

'K was dubbelt wel versien van linden en van wollen,
 Ick had een paerssen rock, ick had een roye ziel,
 Een vlieger opsen Frans, *een borst van bloem-fluwiel;*
 Daer toe een bonte Jack, met twee boratte mouwen:
 'K droegh, doen ick vrijster was, schier alle daegh een bouwen,
 Daer toe een sleutel-riem van silver net gewrocht,
 Die Besje van den Bergh my tot een bruyt-stuck kocht.
 Ick had staegh in de wasch wel ses dozijn servetten,
 Oock hembden niet-te-min, en menichte povretten;
 Flawtjaen op een rij, veel lakens boten dijn,
 Mijn linde-kast die was van alles wel versien.

Het spreekt van zelf dat bij den smakkvelen opschik eener bruid ook het borststuk schooner en kostbaarder dan gewoonlijk voor den dag moest komen, en zulk een was het dan, dat de borduurwerker hier bedoelde. Hoedanig het versierd zou worden, getuigt hij zelf:

'T bloemtjen zal binnen gout wezen, en men zal 't om de rant groenen.

Bl. 36 reg. 9. *Gesamt.* Zie boven bij bl. 8 reg. 21.

Bl. 36 reg. 11. *Op voordeel.* Te weten vooruit, om door het opdischen van aardbeien zeer vroeg in den tijd, boven anderen uit te munten. De oorspronkelijke beteekenis van *voordeel* namelijk is: *iets dat men boven anderen vooruit heeft.*

Bl. 36 reg. 17. *Proeffens van wijn, of uisheamsch bier.* Bij de vroegste bewoners van ons vaderland waren, als bekend is, de gesterken de meest gewone. Nog zeer lang heeft het veelvuldig gebruik daarvan bij onze voorouders stand gehouden, maar de biersoorten waren

krachtiger en bedrukkender dan tegenwoordig. In de zeventiende Eeuw viel voornamelijk het beroemde Engelsche of Londensche bier (doorgaans *Lonsbier* geheten) in den smaak, en de spreekwijze *te bier gaan* geeft genoeg te kennen, hoe algemeen deze drank eertijds was. Maar echter hegen reeds toen de wijnsmaak meer bekend te worden en allengs het bier te verdringen. De wijnsporten waren, even als nu, zeer talrijk; men vindt er b. v. een dertigtal opgeteekend in N. OGDENWYCK *Witte-broods kinderen of Bedorve Jongelingen* bl. 30 vlg. Inzonderheid waren de Rijnsche wijnen geliefd, en men plagt die, tot prikkeling van den smaak, op geurige kruiden getrokken te drinken. *Malvasie* en *Dele-wijn* schijnen wel de meest gezochte soorten geweest te zijn. Van den laatste zegt OGDENWYCK t. a. pl.: »daer is geen aengenameer."

Bl. 36 reg. 23. *Waldige d. i. geweldig groota.*

Bl. 36 reg. 24. *Laryster*. Het naamwoord *larie*, bij KIL. *mudier vana, vaniloqua*, is in onze oude kluchten zeer gebruikelijk voor eene snapachtige vrouw, voor eene ware klappei. Vandaar *lariën* als werkwoord voor *snappen, kakelen*. BARNARD, *Het daget uyt den Oosten* bl. 46:

Die by de huysen gaet en *larijt* by de burea.

s. COSTER, *Teeuwis de Boer* bl. 30:

Wel, Bely, loopje hier *larryen* by de buurt,
En vergeetje jou bootschap?

Laryster, vandaar afgeleid, heeft volkomen dezelfde beteekenis als het kortere *larie*. BARNARD, *Roddrick ende Alphonse* bl. 12:

Hoe duysent Suycker-erotten wech ghy 't dan?.....

Kanje Kolryen? Of laetst jou van Waansoghsters segghen?

Iek gis jy hebt een diel *Larysters* staagh op jou vloet,

Dieje mit honderden meught hebben an jou snoet.

Zie ook zijn *Spaanschen Brabander* bl. 10 enz. In zijn *Moortje* lezen wij aldus (bl 3):

Maer soo ghy yets versiert van leughens dit of dat,

See bringh iek het terstont over de heele Stada.

O, iek kan soo *larye*, trots yemant van de beste

Larysters van 't heekel-velt, van 't katte-gat, van 't hol en van de resten.

Ziedaar tevens de plaatsen opgenoemd, waar de appel- en groenwijken en dergelijken zulke soort van bijeenkomsten plagten te houden, als PAF-FENRODE (*Hopman Ulrich* bl. 126) »het collegie van de comméren of de vergadering van alle heybeyen» noemt. Deze vereenigingen om het nieuws van den dag onderling te bepraten, stonden in verband met het meer openbare leven onzer voorouders, onder de luifels, of op straten en pleinen, waarvan wij boven (bl. 83) iets aanmerkten.

Bl. 36 reg. 24. *An haer snoer*. Namelijk die als het ware allen aan een snoer achter of bij haar gaan. Zoo plagt men oudtijds deze spreekwijze te gebruiken. s. COSTER, *Spel van Tijsken van der Schilden* bl. 27:

’T huys is tot onzent een heelen tijt in rep en in roer:
Wat heeft Vrou oock een hoop volcx aen haer snoer!

Zie ook de zoo straks aangehaalde plaats uit BREDEROOS *Roddrick ende Alphonsus*.

Bl. 36 reg. 25. *Opsteeken*. De zin is: »ik weet niet vanwaar zij ze al uit de straat bijeen krijgen.» *Opsteeken* komt in beteekenis ten volle overeen met ons *opschommelen*, en wordt meestal *opstikken* geschreven, zooals ook hier de lezing van D en E is. J. VAN PAFFENRODE, *Hopman Ulrich* bl. 102:

Maer laet ik gaen henen en sien dat ik ons wat vrome krijgers *opstik*.
en aldaar bl. 115:

Waer hebje dese gesellen achterloopen? je weetse waerachtig *op te stikken*.

Bl. 36 reg. 25. *De gaet d. i. de straat*, even als op bl. 71. Ik twijfel echter of de vorm wel geheel zuiver en zonder invloed van het rijm gebleven zij. Althans bij KIL. luidt het *gasse* en bij HOORT meer-malen *gas* of *gasse*. En zoo ook nog in het Hoogd. *gasse*, terwijl in Gelderland *gast* of *gestken* voor *steeg* in gebruik is. Zie *Taalk. Mag.* I 313.

Bl. 36 reg. 27. *Vol loven d. i. ten volle gelooven*.

Bl. 36 reg. 28. *Labbekacx*, of liever *Labbekaeks*, was oudtijds en is, meen ik, nog eene zeer gebruikelijke benaming voor dezelfde vrouws-personen, die wij zoo straks *lariën* en *laristers* geheeten vonden. Het

woord is zamengesteld uit *kaak*, den wortel van *kaken*, *kakelen*, en *labben*, dat vroeger, even als *kaken*, in den zin van *sappen*, *babbelen* gebezigd werd. Zoo bij ROEMER VISSCHER, *Brabbeling* III 81:

Mijn lieffken, laet ons met soenen en sabben
 Ons leven verslijten, terwijl het ons lust,
 En niet daer op achten wat dat sy labben,
 Die haeren brant nu al hebben gheblust.

BREDERO, *Roddrick ende Alphonsus* bl. 14:

Stilt dit ydel *ghelab*!

J. SWOL, *Margrietje* bl. 3:

Wat is hier weer te labben?
 Ist weer crackeel om 't jock?

Men zie ook G. C. VAN SANTENS *Lichte Wigger* bl. 33, waar het woord viermalen voorkomt en o. a. *labben en kaken* bijeen gevoegd worden.

Bl. 36 reg. 28. *Snaer*. Nog beden wordt dit woord in Noord-Holland en Groningen voor *schoondochter* gebezigd, en in dien zin was het vroeger algemeen in zwang. De beteekenis blijkt duidelijk uit de woorden van REYM, als zij over de dochter van den vrek in dezer voege tot GRETRUID spreekt (bl. 68):

Heer! 't is zukken dochter, en 't zel jou zukken *snaer* wezen.

KLAARTJE zou namelijk met RITSEAT, GRETRUIDS zoon, in den echt treden. En alzoo komt het woord o. a. ook voor bij J. VOS, *Klucht van Oene* bl. 220:

Kom Ritsaart, schuilje in de wieg, want men kint is by men *snaar*.

Zie ook BREDERO, *Moortje* bl. 69 en elders.

In het Hoogduitsch luidt het *schnur* in gelijke beteekenis, in het A.S. *snoru*, en het een en ander is van 't Lat. *nurus* alleen door den voorgetzten sibilant verschillende. Vgl. HUYDEC. *Proeve* D. II bl. 141.

Bl. 37 reg. 1. *Gans zakker lijzens!* d. i. *bij Gods sacre calice!* Zie hoven bij bl. 10 reg. 16.

Bl. 37 reg. 1. *Daer gaen zukke tollen om.* Het dwarrelend zwieren en luide gonzen van draaitollen is in dit spreekwoord als een zinnebeeld

van gewoel en drukte genomen. Duidelijk blijkt dit uit *Joannis Zinnepoppen*, Schoek I n°. 20, waar der menschen sluven en woelen om rijkdom en eer, in tegenoverstelling van de kalme des doods, als eenmaal die driftige loop gestuit is, bij twee draaitollen wordt vergeleken, waarvan de een in rustelooze beweging omdraait, de ander stil ter neder ligt.

Bl. 37 reg. 2. *Tweemaal ter week leest me 'r van blat tot blat*
De courante nouvelles uit de vier hoeken van de stat.

Courante nouvelles, het loopende nieuws, is de oorspronkelijke vorm, waarvan men sedert korthedshalve het laatste en zakelijke deel heeft weggelaten. Deze vermelding van couranten hier te lande ten jare 1617 is zeer opmerkelijk. WAGENAAR (*Beschr. van Amst.* D. VIII bl. 718) zegt dat de oudste hem bekende Amsterdamsche couranten van 1628 en 1632 zijn. Maar uit de woorden van BOORT blijkt ten duidelijkste, dat reeds elf jaren vroeger te Amsterdam een geregeld nieuwsblad, en wel tweemaal 's weeks, uitkwam. Van dezen hoogen ouderdom der Nederlandsche couranten zijn mij ook elders eenige sporen voorgekomen. Niet alleen dat in *BARBAROOS Spaanschen Brabander* (1618) en andere gelijktijdige kluchtspelen van *nieuwe tijdingen* wordt melding gemaakt, maar ook vindt men dat reeds in 1594, 1599 en andere jaren in Engeland couranten, *uit het Hollandsch vertaald*, in het licht kwamen; hetgeen tevens bewijst, dat onze toenmalige nieuwsbladen met niet minder graagte gelezen werden dan later de *Haarlemsche Courant*, van welke insgelijks op het einde der 17de eeuw te Londen een Engelse vertaling werd uitgegeven. Men zie het een en ander vermeld bij COLESTON, *Englishman's life of literary and typographical anecdote* (London, 1842) bl. 399 vlg. en 562.

Zoo deed dan ons vaderland in dat opzigt voor andere volken niet onder, en overtrof zelfs verre het beschafte Frankrijk, want eerst ten jare 1632 de geneetshoer THEODORASTE REINAUDOT het eerste nieuwsblad bezorgde, om door vrolijke en luimige vertellingen zijne patiënten in een opgeruimde stemming te houden, eene onderneming, waaraan de man een aanmerkelijk fortuin te danken heeft gehad. In Engeland is reeds in 1588, op last van koningin ELIZABETH, eene courant uitgegeven, de *English Mercurie* geheeten, die, volgens het opschrift, bepaaldelijk bestemd was om valsche geruchten voor te komen en tegen te spreken. Nog veel ouder evenwel zijn de nieuwspapieren in Duitschland, waarvan

naar men zegt, reeds vóór 1515 makting gevonden word. Het waren echter geene eigenlijke couranten, die op bepaalde tijden gezegd het licht zagen, maar losse stukken, alleen bij gewichtige gebeurtenissen uitgegeven, en waarschijnlijk hadden zij hun voorbeeld ontleend aan de blaadjes, die reeds vroeger te Venetië bekend waren en die, voor een klein muustukje, *gazetta* geheeten, rondgeveest wordende, tot den naam *gazette*, geleiding hebben gegeven. Vgl. het *Geschiedk. Woordenb. der Uitvindingen* ('s Bosch, 1826) bl. 283 vlgg.

Bl. 37 reg. 5. *Broets d. i. zwanger*. Eigenlijk van de vogels gezegd, maar in platte toepassing op de vrouw overgebracht.

Bl. 37 reg. 5. *Wie 'er in de kap zal*. De kap of huik, die, zooals wij vreeger (bij bl. 8 reg. 13) aanstipten, aan de vrouwen tot opperkleed en regementel diende, werd voornamelijk dan gebezigd, als men den besten opschik had aangelegen en dus het gevaar van regen meet den gewoonlijk duchte. Vandaar dat zij de plegtige dragt der bruid was, wanneer zij zich tot het sluiten des huwelijks met haren aanspaande op weg begaf. *In de kap gaan* was dus spreekwoordelijk zoo veel als *moeten*. Het kan echter hier wellicht bepaakdelijk op de gewoonte doelen, waaraan de uitdrukking *onder de huik vrouwen* ontleend is. Wanneer namelijk de bruid vóór den tijd moeder was geworden, moest het kind, om gewettigd te worden, bij de huwelijksplegtigheid tegenwoordig zijn, en de moeder plagt het dan onder de wijde huik te verbergen, niet, zooals men gemeend heeft, uit schaamte, maar om (als *factio iuris*) den schijn te geven, alsof het kind, uit de ontplooiden huik te voorschijn komende, na het sluiten des huwelijks geboren ware. Vandaar de gemelde spreekwijze, oudtijds op eene bruid-moeder toegepast. De zinspeeling hierop zou in den mond der kwaadspreksters, door auctor gegispt, niet ongepast zijn.

Over de gedaante en het gebruik der huiken, alsmede over de daarvan afgeleide spreekwoorden zie men voorts *Beekheys Nat. Hist. van Holland* D. III bl. 590 vlgg. en de afbeelding aldaar op Pl. IV Fig. 3 (tegenover bl. 577).

Bl. 37 reg. 6. *Bot gevangen*. Dat *bot* oudtijds een *bots*, stoot of slag beteekende, is in het *Taalk. Mag.* III 5e vlg. voldoende aange-toond, en te regt brengt men daarmede de uitdrukking *bot vangen* in ver-

band. Deze heeft namelijk in den grond met den visch, dien wij *bot* heeten, niets gemeen, maar staat volmaakt met het Latijnsche *repulsam ferre* gelijk, zijnde het eigenlijk een *stoot krijgen*, eene *blaauwe scheen belooopen*. In zinspelng op den visch heeft men hier echter het woord *vangen* in de plaats van *krijgen* gebezigd, even als men later nog, uit misverstand van den oorsprong der spreekwijze, in deze speling bleef volharden. Zoo leest men b. v. in de klucht van *Claas Kleet* door C. BIESKENS III bl. 12:

Vang jy nou bot, jy meende dat ick snoeck ving.

Maar dit is eene bloote aardigheid, aan welke men zich wel wachte eenig gewigt voor de etymologie toe te kennen.

Bl. 37 reg. 7. *Das Jan onder de pels moet*. Als de geliefde echtgenoot aan zijne wederhelft het opperste gezag in de huishouding had moeten afstaan, en dus, naar men zegt, de vrouw de broek aan had, plagten onze voorouders van den armen HERCULES, die zijne leeuwenhuid met den opschik van OMPHALE had verwisseld, te zeggen: *hij zit onder de pels*. In onze oude kluchtspelen komt deze spreekwijze, als zich denken laat, meermalen voor, en zij is de sleutel ter verklaring van het volgende punt-dicht van ROEMER VISSCHER, *Brabbeling* II 13:

Laet aff, Michiel, van u hoochmoedich spreecken,
Dat u jonghe wijff maeckt een fluweelen deecken,
Om sacht toe te decken u oude coude vel;
Dat sal gheen deecken sijn, Michiel, dan een *pel*.

Bl. 37 reg. 7. *Snijfs d. i. slaat*. Zie boven bij bl. 29 reg. 30.

Bl. 37 reg. 8. *Stortingh*. Oudtijds gebruikelijke bepaming van eene *miskraam*. BREDERO, *Schyn-heylich* bl. 56:

Mocht het ghebeuren, al sech ick het selfs,
Dat haer wijf die swangher is, of haer
Man die met kint gaet, of haer die groot gaet.... een
Stortingh of misdrecht creghen.

SPIEGHEL, *Hertspieghel* B. I vs. 61:

'T maat-voeghlik vaers-gedicht, na taal-geleerdheids wenschen
Van ons verworden eeuws misdragen *storting-menschen*.

Overdragtelijk werd het woord ook gebezigd, om den ongelukkigen uitslag eener zaak uit te drukken. Zoo leest men in *noords Nederl. Hist.* bl. 567: „Dit verworpen by de Staaten, deed de handeling des Barons op een' storting nithooven." Zie ook aldaar bl. 352.

Bl. 37 reg. 9. *Wurp d. i. worp of wulp*, het kind dat zij baren zal.

Bl. 37 reg. 12. *Schepen, zwaer gelane*. Gedrongene constructie voor *zwaargeladene schepen*. De Genitivus *ramps* behoort bij *vat*.

Bl. 37 reg. 13. *Pollen*. Een *pol* is een minnaar onder getrouwde vrouw, een *overapeler*, een *boel*. In dien zin is het woord in de platte taal onzer oude kluchten zeer gemeenzaam. Wij volstaan met een voorbeeld uit *x. vos*, *Klucht van Oene* bl. 245:

Ien onkuysche vrouw zel altijd mier nae heur *pol* as nae heur eige man verlangen. Maar ook komt het bij nocht in den deftigen stijl van het treurspel voor, als b. v. *Baeto* bl. 84. Opmerkelijk is het, dat hetzelfde woord in nog vroegeren tijd gebruikt werd als benaming voor den echtgenoot zelven, wiens vrouw het met een ander hield. Althans zoo leest men in de „*Sotternie*," *Lippijn* geheten (*Hor. Belg.* VI) bl. 42 vs. 53:

Ende gheeft mi te verstante

Dat si te messen plecht te gane,

Ende leet ende druift met enen anderen man

Ende maect van mi enen *pol*, her Jan.

Wijders hangt het woord met ons *boel*, en waarschijnlijk met het Gr. *πάλλας*, Lat. *peller* naauw te zamen.

Bl. 37 reg. 15. *Kyeren*, ook wel *kyers* geschreven, is eene platte volksuitspraak voor *kinderen*, nog heden in zwang. Zoo wordt hierboven bl. 66. de *kraamheer*, als wij nu zeggen, *kyerman* genoemd.

Bl. 37 reg. 18. *Haur broek by leggen*. De spreekwijze *de vrouw heeft de broek aan* is nog algemeen bekend en was vroeger zeer in den smaak, blijkens de menigvuldige zinspelingen daarop bij *HUTGENS*, *CATS* en anderen. De man nu, op wiens huishouding dit spreekwoord toepasselijk was, had, om zoo te zeggen, de broek ten behoeve zijner vrouw afge-

legt, en daarmede tevens zijne minderheid toebemacht gegeven. Vandaar de spreekwijze *de broek en bij leggen* in den zin van zich overwinnen verklaren, de meerderheid van een ander erkennen. Men hoore de woorden van JEROLIMO in BREIDERS *Spaanschen Brabander* bl. 6.

Bay hoor rondelen en balladen (met licentie magh icket vrij zeggen)
Daer mogen de Hollantsche boerelieke-dichters *hoor broec by leggen*.

Wij kiezen uit velen deze plaats uit, omdat ook daar de hoogere voor-
treffelijkheid der Brabandsche Rederijkers boven de Hollandsche geprezen
wordt. De laatste waren namelijk destijds in een heerlijk verval, en
het is bekend hoe BAREND in verschillende liederen zijne klagen daarover
geuit heeft. Dit verval had dan ook een oorsien de eerste aanleiding tot
het oprigten zijner Academie gegeven, en als men dan in het oog houdt,
dat de *Warenar* daags na de inwijding van dezen schouwburg het eerst
ten tooneele is opgevoerd, dan zal men ligtelijk inzien, dat deze scherpe
aanmerking van hoort tegen de Hollandsche Retrozijsen niets minder
dan doelloos is. *Bl. 37 reg. 19.* Op een prik. In den grond hetzelfde als *stiptelijk*,
tot het minste puntje toe, *Et punctuellement*; want *prik* is eene *stip* of
punt. En zoo zegt het Hoogduitsch in gelijken zin *auf den Prich*, het
Deensch *til Prikke* of *til Punkt* og *prikke*.

Bl. 37 reg. 24. De droeve questien enz. Dit ziet op de bekende
kerkelijke geschillen der Remonstranten en Contra-Remonstranten, die juist
destijds met hevigheid gevoerd werden en twee jaren later op de Dord-
sche Synode aanleiding gaven.

Bl. 37 reg. 24. Klokspijs. In deze samenstelling is *klokken* hetzelfde
als *slakken* en *klokspijs* is dus eigenlijk dat voedsel, dat men niet behoeft
te kaauwen, maar slechts in te slikken heeft. Zoo gemakkelijk nu als
zulke spijs zich laat gebruiken, zegt RIJKERT, met even weinig moeite
weten ook deze vrouwen over alle vraagstukken, hoe ingewikkeld ook,
te beslissen.

Bl. 37 reg. 25. Bertay. Volkenspraak voor *pasta*. *Beyen* in dezen
regel is *beiden*, *wachsen*.

Bl. 37 reg. 29. *Elementen! soukennende waeger, hoe kennej oek!*
 Namelijk *praten*, waarmede, even als straks (bl. 38 reg. 3), de zin moet
 aangevuld worden. Over den uitroep *elementen!* zie boven bij bl. 24
 reg. 18, over *waeger* als schoonzoon later bij bl. 46 reg. 8.

Bl. 38 reg. 3. *Ondieft*. Dit woord, dat nu geheel verouderd is, was
 bij de schrijvers der 17de Eeuw zeer gemeenzaam. Men gebruikte het,
 wanneer men zijne tevredenheid of ingenomenheid met iets te kennen wilde
 geven, en het komt dus in beteekenis vrij wel overeen met *zeer goed*,
schoon, *lief*, *waardig*, aan welk denkbeeld echter, als van zelf spreekt, op
 verschillende plaatsen kleine wijzigingen gegeven zijn, die zich gemakkelijk
 uit den oorspronkelijken zin des woords laten verklaren. Ofschoon nu
 deze beteekenis door de talrijke voorbeelden in het *Uitl. Woordenb.* op
 noort bijgebracht, ten volle gestaafd is, willen wij hier echter tot gemak
 van den lezer nog een paar plaatsen aanhalen. J. A. KOLM, *Malle Jan*
Tets boertige vryery bl. 1:

Een passament op de broeck, kijnt, staet bruyen en *ondieft*.

— bl. 11:

Hy weet et soo verweent en soo *ondieft* te klaren.

s. COSTER, *Tesnus de Boer* bl. 27:

Wel! wel! dat is *ongdieft*, Godt zy geloof!

en aldaar bl. 29. Inzonderheid was de spreekwijze *dubbelt ondieft* in zwang.

s. COSTER, *Spel van Tijsken van der Schilden* bl. 1:

Och dus doet ghy soo *dubbelt ondieft*.

Dat ghy een oudt man deur laet.

— bl. 31:

't Moet al *dubbelt ondieft* wesen, ist soo nae jou wins.

Zie voorts J. VOS, *Klacht van Gene* bl. 146, BREBERG, *Moerjs* bl. 62 enz.

Wat den oorsprong des woords betreft, SILBERDIJK zoekt dien in *dioven*
 of *dijven* d. i. *dasten*, vanwaar *diefte* als *neerslagtigheid*, en hij verklaart
ondieft alsdan door *vreugd*. Elders zegt hij dat het *openbaar* beteekent;
 of acht het voor *ontdieft* als *ontloken* gezegd (zie *Geslachtlijst* en *Aantl.*
 op noort bl. 166, 195). In het *Uitl. Woordenb.* op noort wordt het

voorvoegsel *on* of *in* (want men vindt ook *indieft*) als de beteekenis versterkende aangemerkt en het woord alzoo van *dief* afgeleid, dat "nog gebezigd wordt van hem, die door schalkheid en aardigheid iemands hart kan steelen." De laatste verklaring zou voorzeker zeer aannemelijk schijnen, indien er niet eene derde bestond, die, vreemd genoeg, aan beide schrijvers onbekend gebleven is. Onze grootste taalkenner namelijk, L. TEN KATE (D. II bl. 611), brengt het woord tot den wortel *daef*, vanwaar het A.S. *dafan*, Imp. *deof* (*dief*), *passen*, *behooren* beteekenende. Vandaar *daeflice* naar behooren, *daeflice* juist van pas, en verder *doefe* volmaakt, en *ondefene* passende. Het laatste is met het versterkende voorzetsel *on* zamengesteld, want het ontkenkende luidt in het A.S. *un*. Hiermede dan is ons *ondieft*, zoowel in vorm als in beteekenis, volkomen gelijkkluidend, want de oorspronkelijke kracht daarvan was *naar behooren*, *naar eisch*, *zeer goed*. Uit deze verklaring, die, meen ik, de ware is, volgt dan ook tevens dat de beide vormen *ondieft* en *indieft* in den grond even goed zijn, dienende zoowel *on* als *in* tot stijving der beteekenis.

Of het oude *te ondeucht* en *ondetugtelijk*, die evenzoo als intensiva bij de Adjectiven werden gebezigd, hiertoe behooren en wezenlijk als *indeugdelijk* of *innig goed* te verklaren zijn (als 't *Uitl. Woordenb.* wil), durf ik niet beslissen. Misschien zijn zij uit een louter misbruik ontsproten, even als *euvelijk schoon*, *te euvelijke aardig* en dergelijken in onze oude kluchtspelen zeer gewone spreekwijzen zijn.

BL 38 reg. 5. *Verbriefst d. i. vermeld, opgesomd*. Over *ranken* zie boven bij bl. 7 reg. 14.

BL 38 reg. 7. *Brallen d. i. pralen, pronken*. Over dit woord is in de vorige eeuw een merkwaardige strijd gevoerd. HUYDECOOPER (*Proeve* bl. 120 vlg. of D. I bl. 271 vlg. der latere uitgave) gaf het sein, door het woord zonder genade te verwerpen en het voor eene willekeurige misvorming van *pralen* te verklaren, uitgevonden door "iemand, die om een rijmwoord verlegen was." Deze uitspraak van den grooten taalkenner wekte algemeen opzien. F. BURMAN (*Taalk. Aanm.* bl. 30 vlg.) trad op en bewees met zes plaatsen uit HOOFT, dat het woord ook in proza gebezigd werd, terwijl hij tevens de gissing uitte, dat *brallen* niet anders was dan het Fr. *briller*. Straks daarop werd het woord volkomen goedgekeurd door de schrijvers der *Maandel. Bijdragen* D. I bl. 3 vlg. en als

eene zamentrekking uit *braggelen* verklaard, welke meening weldra (t. a. pl. bl. 129 vlgg.) breedvoeriger door hen uiteengezet is. Maar BURMAN kwam tegen deze stelling op en bestreed die vrij heftig in zijne *N. Aanm.* bl. 199 vlgg. Later evenwel is dit gevoelen, dat *brallen* uit *braggelen* ontstaan zou zijn, algemeen aangenomen en o. a. in het *Uitl. Woordenb.* op *HOORT* en in de Aant. op diens *Nederl. Hist. D. I* bl. 51 verdedigd, terwijl ook BILDERDIJK (*Aanm. op HUYDEC. Proeve* bl. 29) aan het gebruik des woords zijn zegel gehecht heeft.

Dit voor dengene, die het geschil historisch zou willen onderzoeken. Het is hier de plaats niet, het een en ander uit te pluizen, maar wij uiten alleen den wensch, dat men toch dat vroeger bestaan van het werkwoord *braggelen*, dat altijd stilzwijgend aangenomen is, eens met voorbeelden bewijze. Men kan wel het Fr. *braguer*, het Eng. *bright*, den naam *Abrechts*, het *aanbreken des dags* (of wel het Sanskr. *bhrdg'* d. i. *schitteren*) en dergelijken aanvoeren, maar hiermede is het pleit nog niet voldongen. Is *brallen* werkelijk uit *braggelen* samengetrokken, dan moet noodwendig *braggelen* zelf eenmaal in gebruik geweest zijn en wel vóór het begin der 17de Eeuw, het tijdperk, waarin *brallen* het eerst is opgekomen. Hiervan brenge men dus bewijplaatsen bij.

Bl. 38 reg. 16. *Kasjak*, bij *KIL. kaiacke* en *kasacke* is een wijde overrok of opperkleed, dat aan reizigers en ruiters tot dekking plagt te verstrekken, maar alleen bij minder gegoeden ook in dagelijksch gebruik was. BREDERO, *Moortje* bl. 51:

En pluysterden haer van ghelt, van kleeren, van *kasjacken* en ruytersrocken.

— *Schyn-heylich* bl. 5:

S. Ick kan hem niet myn Heer. R. Hy draaght een kael *kasiack*.

In *HOORTS Nederl. Hist.* bl. 807 leest men: »De Engelsche koopluysden alle gedekt met *kazakken* van zwart fluweel en eenerley maxel.” Bij deze was derhalve dit kleedingstuk kostbaarder dan gewoonlijk bij ons, maar het waren ook aanzienlijke ruiters in statelijken optogt.

Het lijdt voorts geen twijfel of het woord is uit het Fransche *casaque* ontleend, ofschoon dit zelf hooger op wel van Germaanschen oorsprong mag zijn. Zie daarover het bekende woordenboek van den Heer *NOUVEAU* bl. 87.

Bl. 38 reg. 17. *Aftouwen*. De meening van WARREN is: "daar sal ik het wel mede afmaken, daar kan ik het wel mede doen." *Touwen* staat hier dan in den oorspronkelijken zin van *maken*, *vervaardigen*, *tot stand brengen*, dien men bij KIL. vindt opgetoekend. Zoo leest men bij D. VAN ASSENEDE, *Floris ende Blancafloer* vs. 878:

Here, seit si, ghi selt doen *touwen*
Een graf ende dat van marbre houwen.

Misschien behoort ook hiertoe de volgende plaats uit den *Fergant* vs. 938:

Nieman en mach riddere *touwen*,
Hine si ridder, dat seegic u.

d. i. "niemand mag een ander tot ridder *maken*, indien hij zelf geen ridder zij." Ofschoon toch ook daar eene andere beteekenis des woords gelden kan, namelijk die van *slaan*, zoodat er het *ridder slaan* mede bedoeld worde. In dezen zin toch was *touwen* vroeger zeer gebruikelijk en *af-touwen* voor *aflossen* is nog heden algemeen bekend. Dat het woord reeds in zeerouden tijd deze beteekenis had, blijkt uit *Lippijn* (*Hor. Belg.* VI) bl. 42 vs. 601:

Can ic an enen stoc gheraken,
Ic sal haer *touwen* so haer vel,
Dat haer rouwen sal dit spel.

Dat deze beteekenis van het leerlooijersambacht is af te leiden, wier bereiding van het leder insgelijks *touwen* geheeten wordt, vindt juist in deze plaats een sterken steun, want niet toevallig worden daarin de denkbeelden van *touwen* en *vel* of *huid* vereenigd. Daar echter ook dit *touwen* der leerlooijers van de oorspronkelijke kracht des woords, die van *maken*, *bereiden*, herkomstig is, zoo blijkt hieruit dat de samenhang der verschillende beteekenissen gemakkelijk is op te maken. Men vergelijke voorts HUYDEC. *Proeve* D. I. bl. 282 vlgg. D. II bl. 424 en BELDERMOES *Aanp.* daarop bl. 30.

Bl. 38 reg. 19. *Rozenobel*. Gouden munt, oorspronkelijk van Engelsche afkomst, zijnde het eerst door koning EDUARD III, ten jare 1344, geslagen. Zij draagt hare naam van de roos, welke de koninklijke stamhuizen YORK en LANCASTER in hunne wapens voerden, terwijl het bijzonder sijne goud, waarvan zij gemunt werd, het laatste gedeelte der benaming

heeft doen ontstaan. Ook hier te lande was later deze munt gangbaar en de waarde van "de nieuwe Rosennobelen, gheslaghen ende gemunt inde respective Nederlanden" wordt in het *Placcæt* van 1606 op f 8-7-0 geschat. Deze waarde schijnt echter aan wisselenden koers onderhevig geweest te zijn; althans dat de Rosenobel tijdens het schrijven van den *Warenar-f* 8-18-0 gold, mag men uit een gelijktijdig kluchtspel van G. C. VAN SANTEN, *Lichte Wliger* getiteld, opmaken, waar wij aldus lezen (bl. 49):

L. Nou moet ick jou geven neghen gulden, ist niet soo? W. Jae 't.

L. Daar's een Rosenobel met twee schellingen. W. Nou moet ick jou weer

L. Asje doet, thien stavere. W. Daar isser drye, en daer seven. (geren-

Men vindt hier (dit in 't voorbijgaan) tevens van losse stukken van drie en van zeven stuivers gewag gemaakt, zijnde een halve schelling en het vierde deel van een goudgulden, doch die in het gedomde *Placcæt* niet vermeld worden.

Afbeeldingen der verschillende Engelsche en Nederlandsche Rosenobels vindt men in den *Beeldenaen ofte Figuurbaeck* enz. (s Grav. 1606) bl. 33 vegg.

Bl. 38 reg. 26. *Byget*. Verachte uitroep voor *by God!* Men zeide ook wel enkel *Get!* even als men nu nog dikwijls *Gut!* hoort gebruiken. Ook vindt men meermalen *y Gut!* (gevormd uit *ai Gut!*) en dit weder in *y Gure!* verhaeld (als bij SURONA, *Korenbloemen* D. I. bl. 577, 602).

Bl. 38. reg. 34. *Die verbrangste pekelhoer!* *Kerbrangst* is een woord, dat in onze oude kluchten veelvuldig voorkomt en in beteekenis met *verulocht*, *verbruid* en dergelijke geheel overeenstemt. En even als deze laatste ook in het dagelijksch spraakgebruik gebruikt worden, om den Superlativus uit te drukken, als men b. v. zegt *verulocht koud*, *verbruid kwaad* enz.; zoo had dit ook eenrijde met *verbrangst* plaats. Ziehier van 't een en ander een paar voorbeelden. VAN ANKEREN VAN COILLA, *Klucht van Pieter Soet-vleys* bl. 6:

Hoe icket maecken sel met dat *verbrangste* kint.

I. I. STARTER, *Klucht van Jan Soetekauw* bl. 5:

De *verbrangste* meyses willen altijd so besudt ghebeen zijn.

en straks daarop: *verbrangst hoven.* Aldaar bl. 6:

Ick hebje soo *verbrangst* lief.

Op deze plaats is het zeker niet zeer gepast gekozen, want men kan het juist geen lieflijk woord noemen. Maar het hangt bij zulke uitdrukkingen geheel van den toon af, waarop zij uitgesproken worden. Ook BREDERO (*Roddrick ende Alphonsus* bl. 39) zegt in dergelyken zin:

Die eer ick soo *verbrancst*.

Zie voorts aldaar bl. 45, J. VOS, *Klucht van Oene* bl. 225, J. Z. BARON, *Klucht van Kees Louwen* bl. 6 enz. Men vindt het ook *verbrant* gespeld, als bij S. COSTER, *Teeuwis de Boer* bl. 2, 40, en J. S. KOLM, *Malle Jan Tots boertige vryery* bl. 13; en eindelijk ook als *verbransets* bij BREDERO, *Spaanschen Brabander* bl. 4, 45 enz. Den oorsprong des woords zou men in het ww. *branden* kunnen zoeken, zoodat *verbrant* zoo veel als *vurig* of *gloeijend* zou zijn, welk laatste nog heden in platte taal in gelijken zin gebruikt wordt (b. v. *gloeijend mooi* enz.). Maar misschien hangt het wel zamen met de spreekwijzen *al de bras* en *ergens den bras van hebben*, als wanneer het eene treffende overeenkomst met *verbruid* zou opleveren, dat evenzoo met *al de brui*, en *ergens de brui van hebben* ten naauwste verwant is. Voor het overige komen in de oude kluchten in dezelfde beteekenis ook *verbrorst*, *verbrutst* en *verbrubdeld* voor, die allen eenige onderlinge verwantschap schijnen te verraaden.

De scheldnaam *pekelhoer*, door WARENAR hier aan RYEM gegeven, drukt eigenlijk eene oude, afgeleefde ligtekooi aan, en is ontleend van de *pekel*, waarin men het vleesch legt om het voor bederf te bewaren. Gelijk toch de naam *pekelharing* reeds van zelve te kennen geeft, dat de visch niet meer versch, maar reeds oud is, zoo is dit ook hier op de vrouwenpersonen toegepast, die in haar liederlijk leven waren vergrijsd. Later is het in 't algemeen een vrouwelijke scheldnaam geworden, en men begrijpt, dat die in onze oude tooneelspelen niet zeldzaam is. In de klucht van *Claas Mees* door C. WISKENS (II bl. 13) leest men het volgende half-Latijnsche gebrabbel:

Per pasquillas appellando illam unum vetus *pekel-hoer*. (hekel voer.
Sed, eer ickse yemandt over-deed, ick had liever quod ille *cum clunibus* op ien

Ziedaar tevens dezelfde verwantschap, die nocht hier den vrek in den

mond legt, en die overigens ook bij het minst beschaafde deel onzer voorouders zeer in den smaak schijnt geweest te zijn.

Bl. 38 reg. 3a. *Preutelen*. Zie boven bij bl. 8 reg. 5.

Bl. 39 reg. 8. *Een hiele galgh*. Eigenlijk beteekent deze spreekwijze, als nog heden in gebruik is, een *zevental*, omdat de galgen gewoonlijk met zeven haken waren voorzien; maar bij uitbreiding is zij in het algemeen voor een *troep* of *menigte* genomen, doorgaans echter in smadelijken zin. HUYGENS, *Korenbloemen* D. I bl. 597:

Dan kreegh ick wel en *galgh met jongens* ammen staert.

Zeer enkele malen komt ook deze uitdrukking zonder eenig denkbeeld van *verschachting* voor, hetgeen echter aan misbruik te wijten schijnt. Zoo althans bij HUYGENS t. a. p. bl. 565:

Sy sagh 't oock aen 't Stadthuys; sy sagh 't oock aen 't gerots
Van Joffers, *galge vol*, de straet langhs in de Crots.

Bl. 39 reg. 8. *Krauwel*. Zoo noemde men oudtijds den haak, waarmede men het vleesch uit den ketel nam, den *vleeschhaak*, als duidelijk blijkt uit de Staten-overzetting des Bijbels, I Sam. II vs. 14: »Al wat de *krauwel* optrok, dat nam de Priester voor hem.» Zie Prof. IJFFY, *Taalk. Aanm.* bl. 46 vlg. en A. DE JAGER, *Taalk. Handleiding* enz. bl. 59 vlg.

Bl. 39 reg. 9. *Overgeven*. Door insmelting der syllabe *ge* in de volgende *o* is dit woord uit *overgegeven* ontstaan. Men kent nog de uitdrukking *een overgeven booswicht*, maar vroeger werd het woord zoowel ten goede als ten kwade genomen, al naar mate men het toepaste. Hier echter is het klaarblijkelijk ten slechte. Vgl. HUYDEC. *Proeve* D. I bl. 119 vlg. en 't *Uitl. Woordenb.* op *HOORT*.

Bl. 39 reg. 10. *Naer mijn beste onthout* d. i. *voor zoo veel ik onthouden heb*.

Bl. 39 reg. 17. *Van iender kaer*. In 't algemeen worden hierdoor paarden van dezelfde soort bedoeld, als die beter bij elkander passen en dus gelijkelijker en krachtiger trekken. »Ongelijke paarden trekken kwalijk,» zegt CATS.

Bl. 39 reg. 19. *Hoe geesje 'r wat after!* De zin is: »hoe vaart gij tegen hen uit!» *Nageven* zegt men thans.

Bl. 40 reg. 2. *Buis.* Zie boven bij bl. 30 reg. 11.

Bl. 40 reg. 7. *Puis waer 't oogk uit.* De zin is: »het ware er mede gedaan" d. i. »indien gij niet met mij drinken wildet, zou het buydelijk geene plaats kunnen hebben." Men leest deze uitdrukking ook bij J. MARRENTSZ, *Klucht van Buchelioen 's Kaboutermannetge* bl. 2:

Ick ben daar op een plaats genoodt, en ik hebt de Luy beloofd
Mit mijn Dochter te komen, en nou hetse juist pijn in 't hooft;
Blijf ik nou t'huis, en zy mee, soo raact *Puisje 't oog uit.*

Te weten: »ik zou dan het gastmaal, waar ik beloofd heb te zullen verschijnen, niet bij kunnen wonen." Hoogstwaarschijnlijk is dit spreekwoordelijk gezegde ontleend van het spel, dat ten onzent onder den naam van *katje kneppelen* bekend is. *Puis* namelijk is slechts een verschil van uitspraak voor het gewone *poes*, als blijkt uit HUYGENS, *Korenbloemen* D. I bl. 607:

Jae, seyd hy, lieve *puy*s, je bent 'et, geefm' en soen.

Zie **BILDERDIJK** aldaar (D. VI bl. 161). Zoolang nu de ton, waarin de kat was opgesloten, ondanks het gestadig beuken der knuppels, nog in haar geheel bleef, heette het *puijsje leeft nog*, en dit is tot een spreekwoord geworden, welks meening is: »het is nog niet afgelopen, er blijft nog hoop over." Maar als een der boeren de ton met een gelukkigen worp had verbrijzeld en de kat, uit haren kerker ontslagen, in woedende drift uit de oogen der toeschouwers verdween, dan riep men *puijsje is 't oog uit!* en het spel was dan uit, de zaak afgelopen. *Aeta res est!* zegt het Latijn, en ziedaar de ware betekenis onzer spreekwijze.

BILDERDIJK heeft in zijne *Geslachtlijst* van *puijsje leeft nog* eene dergelijke verklaring als de hier voorgedragene gegeven, die echter van dien aard is, dat zij zich op *puijsje is 't oog uit* bezwaarlijk laat toepassen. Om derhalve de beide uitdrukkingen, die buiten twijfel bij elkander behooren, te vereenigen, meen ik mij de zaak, als gezegd is, te moeten voorstellen.

Bl. 40 reg. 11. *Mit ien abelheit.* Bekend is het Adj. *abel*, dat bij

onderscheidene oude dichters in den zin van *lief* en *aardig*, of ook wel van *slug* en *handig* voorkomt. Het is het Lat. *habilis*, reeds vroeg door middel van het Fransch tot ons overgebracht. Duidelijk blijkt de betekenis b. v. uit de volgende versen van J. S. KOLM, *Malle Jan Tots boertige vryery* bl. 4 vlg:

Seer aerdigh beslepen, begaest en cortoyt,
Abel, aenvalligh, levendigh en wat moys.

Vandaar dan het naamwoord *abelheid*, reeds bij onze oudste schrijvers in gebruik. In de 17de Eeuw, en misschien nog later, had men hiervan eene eigenaardige spreekwijze, welker gemis men thans reden heeft te betreuren. Men zeide namelijk *iets met eene abelheid doen* en drukte daarvoor een aardigen, behendigen kunstgreep, een listigen vond, een slimmen trek uit. Zoo bij S. COSTER, *Teeuwts de Boer* bl. 17:

Als ick wech ga, sel ickje komen geven de hangt,
 Duteter dan *met ien abelheyt* in, je hebt toch me tas te pangt.

BREDER, *Klucht van de Koe* bl. 7:

Ick heb de Koe *met een abelheyt* gekregen.

Elders zijn mij ook in denzelfden zin *met eene aardigheid*, *met eene behendigheid*, *met eene listigheid* voorgekomen, en dergelijke naïve uitdrukkingen waren wezenlijke sieraden onzer moedertaal.

Bl. 40 reg. 13. *Loeren*. Zie boven bij bl. 33 reg. 1.

Bl. 40 reg. 14. *Zoo ik aers War' nar hiet*. Thans zou men zeggen: "zoo, waar als ik W. heet." Maar vroeger plagt men *aers* d. i. *anders* in dergelijken zin te gebruiken, waarin het dan met *immers*, of *ten minste* vrij wel overeenkwam.

Bl. 40 reg. 18. *Duits*. Onze voorouders waren van een stevigen dronk niet afkeerig, maar lieten bij voorkomende gelegenheid den schuimenden beker lustig rondgaan. Sommigen mogten zich uit ouder gewoonte bij hun pintje bier bepalen, de meerderheid echter rekende het een groot genoegen, na volbrachten arbeid in de herberg een "vääntje te vegen." En hoe goed hun de wijn op vriendschappelijke bijeenkomsten en feestmalen smaakte, mag men uit de talrijke soorten van glazen, roemers en kannen

van dien tijd, alsmede uit de groote menigte van plegtige dronken en toasten, die men zoo veelvuldig vermeld vindt, niet onduidelijk opmaken. Het drinken werd bij de vrolijke gezellen als een eervolle wedstrijd beschouwd, waarin men roem behaalde, door voor niemand te zwichten. Men hoore FREDERYCKS ontboezeming in BREDEROOS *Moortje* bl. 46:

Wat dunckje, ghemannen, dattet gheen rustighe baesen zijn
Die onder hun drien, op één sitten, droncken twintich kunnen wijn?...
Dat is by get gheen kinder-werck, het is een mannelijcke daet:
Wat, ick houw noch veul van een man die hem op den dronck verstaet,
En stadich daer by blijft, en hem niet en laet verguysen noch verbluffen:
Al benick maer een slecht Burgher, ick souw noch voor gheen Haerlemer sussen:
Om d'eer van Amsterdam, daer souw ick al vry wat om doen.

Gaarne zouden wij de geheele plaats uitschrijven, maar ons bestek laat dit niet toe. Doch reeds genoeg om te doen gevoelen, welke beteekenis men hier aan het woord *Duitsch* te hechten heeft, dat even als uit een *Duitsch hart* in de lustige drinkgelagen een eeretitel plagt te wezen. Zie hier eenige voorbeelden. BREDERO, *Spaanschen Brabander* bl. 51:

Ick drinck wel een kan,
Alst ghelegghen komt, gister was ick noch rechschapen *duytsch* by de borsten.

M. GRAMSBERGEN, *Klucht van de Levendighe Doodt of Bedroogen kassier* (1649) bl. 14:

Nou *uyt ien duyts hart*, Mannen, nou ick jou altemael op ien smeeringh.

Smeering is eene vrolijke *slemppartij*, als wij boven (bij bl. 4 reg. 5) gezien hebben. I. I. STARTER, *Tafelspel van Melis Tyssen* bl. 3:

So mach ick dit glas wijns gaen lappen *uyt een duyts hart* in mijn pens.

J. S. KOLM, *Malle Jan Tots boertige vryery* bl. 9:

Ick nooje morghen te gast

Op onse moers warme ketel, en wy sellender wat by in de pan steken
Uyt een duyts hart.

En zoo verhaalt HOOFD (*Nederl. Hist.* bl. 907) van WILLEM I, dat hij, "om geen en afkeer van 't gebruyk dies landtaards te toonen, somtyds wel eenen *Duytschen dronk deed*," uit welke woorden tevens overtuigend blijkt, dat hier door *Duitsch* bepaaldelijk *Nederduitsch* moet worden verstaan.

Bl. 40 reg. 20. *Alle wezen moet wezen, zeld' de man, en ik moet nae den Haegh.* »Spreekwoord, genomen van een misdadige wegens hoog verraad, die voor 't Hof gerecht moest worden." BLD.

Bl. 40 reg. 21. *Ompoyen. Poyen of pooijen* in den zin van *drinken* is nog heden bekend en was in onze oude kluchten zeer gemeenzaam. *Ompoyen* is dus *in het rond drinken, den vollen kroes van hand tot hand laten gaan.* In het verhaal van RITSEAT aan zijne moeder leest men (hierboven bl. 48):

Dus gestelt, met het zelschap, ik nae de bruiloft gingh.

Daer binnen was 't mit *poyen* te doen, of 'er Hollant aen hingh.

Dat mogt dus met rogt uit: een *Duitsch hart* heeten.

Bl. 40 reg. 29. *Waer schuil ik de Pot nou best? Schuilen* wordt thans alleen als onzijdig werkwoord gebezigd, maar vroeger gold het ook in activen zin zoo veel als *verschuilen, verbergen.* Zoo volgen hier straks de woorden: »Neen, *school* ik je daer, Pot...." en op bl. 45 leest men: »Waer hebje 't *escholen?*" Zoo ook bij J. VOS, *Klucht van Oene* bl. 266:

Nou moet et vaatje mit wijn, dat ik flus vergeeten heb in de kist te *schuilen*,
(an ien zy edaen.

Andere werkwoorden, waarmede hetzelfde heeft plaats gehad, vindt men opgeteekend bij A. DE JAGER, *Werkw. van herh. en during* bl. 239 vlgg.

Bl. 40 reg. 29. *Knielsvat.* Zamengetrokken uit *knekelvat*, waarvoor wij nu *knekelhuisje* zeggen. Desgelijks leest men in HOORTS *Brieven* bl. 142: »Gelyk de beenen uit de *knielsvaten* geraapt."

Maar het hier bedoelde knekelhuisje verdient boven de anderen zijner soort eene bijzondere onderscheiding. Het was namelijk ten jare 1560 zeer sierlijk tempelsgewijze van hardsteen gebouwd, en op welken prijs dit kunststuk van den beginne af aan geschat werd, mag men daaruit opmaken, dat, volgens een loopend verhaal, aan den bouwmeester, die destijds van ketterij beschuldigd en voortvlugtig was, vrijgeleide is gegeven om het aangevangen werk te voltooijen. Ongeveer eene eeuw daarna echter, in het jaar 1656, is het *knielsvat* ingestort en sedert niet vernieuwd. Zie WAGENAAR, *Beschr. van Amst.* D. VII bl. 363 en COMMELIN bl. 459.

Bl. 40 reg. 30. *Bay, zaft d. i. bei! nacht wat! Bei is de gebiedende wijs van beiden d. i. wachten. Wandelen in den volgende regel is wandelen.*

Bl. 40 reg. 32. *'T kerkhoffen om, tot dat an 't Groot-school schier (brochten.*

In vroegeren tijd waren buiten de Nieuwe Kerk twee kerkhoven gelegen, die beide bij de stichting van het tegenwoordige paleis verdwenen zijn. Het hier bedoelde lag aan de Westzijde der kerk en „strekte,” zegt WAGENAAR t. a. pl., „tot eene begraafplaats voor geringe, doch onbesprokene luiden.” Niet ver van daar, namelijk ten Noorden der kerk, stond de zoogenaamde Groote- of Hoofdschool, welke reeds in ouden tijd gesticht, maar ten jare 1597 geheel herbouwd was. Daarnevens waren twee woonhuizen voor den Rector en Conrector, waarvan het eerste, als zinnebeeld der waardigheid van den Scholarch, eene plak en roede in den gevel vertoonde. Het onderwijs in de gemelde school behelsde voornamelijk de oude talen, ofschoon er toch ook Fransch en Duitsch werd geleerd. Later, ten jare 1666, toen de Latijnsche school in het oude Aalmoezniers-huis op den Singel werd gevestigd, is het gebouw der Groot-school van stadswege verhuurd aan den beroemden JOHAN BLAAUW, die zijne boekdrukkerij derwaarts verplaatste, en aldaar met het beste gevolg dreef, totdat op den 22sten Februaarj des jaars 1672 het geheele gebouw met den prachtigen Atlas, die juist in gereedheid, maar nog slechts voor een klein gedeelte verzonden was, eene prooi der vlammen werd, tot onherstelbare schade voor den uitgever en het kunstmuseum publiek.

Opmerking verdient nog de naauwkeurigheid, waarmee moort hier de plaatselijke ligging in den omtrek der Nieuwe Kerk heeft uitgedrukt. Hij laat namelijk den hardsten het kerkhof, dat ten Westen lag, omgaan tot aan de Groot-School ten Noorden, om aldaar uit het hardsteenen knokelhuisje een doodshoofd te zoeken. Nu werkelijk was dit laatste ook ten Noord-Oosten der kerk gelegen.

Wij zijn deze berigten verschuldigd aan WAGENAAR, a. w. D. VII. bl. 659 vlgg.

Bl. 40 reg. 34. *Karennie par d. i. kerri en oersche, gelijk men oedtijds schreef voor het getu. wij in een woord van verzen. noemen. Wij welstaan met één voorbeeld. BREDERO, Moortje bl. 34:*

Daer zijn nu Oesters *kars* en *vars*,
En nuwe *Rijnse-wijn*.

Men verklaart *kersversch* gewoonlijk door *versch als kers*, omdat de zoogenaamde *tuin-* en *waterkers* niet dan kort na het plukken worden opgedischt. Maar de oudere schrijfwijze *kars* en *versch* schijnt dit tegen te spreken en aan te duiden dat *kars* oorspronkelijk een adjectivum is, ongeveer van dezelfde beteekenis als *versch*, zoodat nu, na het wegvallen van het koppelwoord, de zamenstelling met die van *bitterzoet*, *doofstom*, *platrond* en dergelijken overeenkomt. Wel kan ik thans, bij gebrek aan voorbeelden, het vroeger afzonderlijk bestaan van *kars* in dien zin niet bewijzen, maar uit hier alleen de gissing of misschien, even als *versch* van *frisch* (Eng. *fresh*) niet onderscheiden is, zoo ook *kars* hetzelfde zou kunnen zijn als het gebruikelijke *kras*, als men b. v. zegt: "hij is nog *kras* voor zijne jaren." Althans in gelijken zin wordt ook *frisch* gebezigd. (*Viridis senectus*.)

Bl. 40 reg. 35. *Nuvelijk*. Eigenlijk *nieuw*, maar omdat het *nieuwe* doorgaans *vreemd* schijnt, ook *vreemd*, *zonderling*, *wonderlijk* beteekenende. In dien zin komt het o. a. ook voor bij L. L. STARTER, *Klucht van Jan Sogstekaun* bl. 7:

Ick seggh jou dat, Trijntje, ick word altemets soo *nuwellijk*
Voor mijn veur-hoofd, 't is seper al te gruwelijk,
As my die buyen aenikomet.

Het *nuvelijk* worden in tegenwoordigheid der schoone sekse is in onze oude klachtspeelen eene zeer gebruikelijke uitdrukking.

Bl. 41 reg. 2. *Mil-schot* d. i. *middelschot*. "T was een *tochtschut* voor die in den barbiers winkel geschoren werd, tot afweering van den wind by de opengaanse deur. En daar hing de barbier een koperen bekken tegen, even als voor het venster." BILD.

Bl. 41 reg. 5. *Mortel* d. i. *gruis*, *puin*, eigenlijk de kleine stukjes, waarin een hard voorwerp, met geweld verbrijzeld, gescheiden wordt. Het is het Fr. *morceau* en bij ons nog in *te mortel slaan* en *vermorzelen* overig, voor welk laatste men oudtijds *mortelen* zeide. *Mortel* in den genoemden zin komt voor bij BRADERO, *Lucelle* bl. 41:

'K sal hem dat kinnebacken
Tot *mortlen* of tot gruyt met desen *hietwre* haaken.

HOOFT, *Granida* bl. 22:

Een lekker trotst mijn kracht (wat zal my noch ontmoeten?)
En hy leidt niet vertreen aan *mortel* van mijn voeten?

De meening van den barbier is dus: "wacht een oogenblik, dat ik een doodshoofd zonder puin zoek," te weten: dat er goed en rein uitzie. Zoo althans volgens onze lezing, die de eenvoudigste is en mij daarom de ware schijnt te zijn. Andere uitgaven hebben *wortel*, hetgeen *BLERDIJK* door *nekwervel* verklaart en met eene vertelling van zijn Overoudoom opheldert. Dat echter het woord in dien zin gebruikelijk geweest zij, zou ik niet durven beweren.

Bl. 41 reg. 8. *Zoo langh was 't te deegh d. i. zoo lang ging het goed.*

Bl. 41 reg. 11. *Bochten.* Zoo noemde men een vrolijk en luidruchtig spel, waarmede zich de jongens op de straat, inzonderheid wanneer die ruim en breed was, veeltijds plagten te vermaken. In eene lange rij namelijk hand aan hand geschaard liepen zij in een cirkelboog rond, zoodat hij, die in het middenpunt pal stond, alle krachten moest inspannen om door den zwaai niet van zijne plaats gerukt te worden, terwijl diegene daarentegen, die aan het andere uiterste gesteld was, zich in de sneller en sneller zwenkende beweging met moeite op de been hield. Was er dan een voorbijganger, wien men eene pots wilde spelen, dan slingerde zich de bogt gezwind om hem henen, men besloot hem zijns ondanks in den kring, dat is, men nam hem *in de maling*, hetgeen tot een spreekwoord geworden is.

Overdragtelijk werd het ww. *bochten* ook door dichters gebezigd, om eene draaijende, onstuimige beweging uit te drukken, zelfs met toepassing op den menschelijken geest. Zoo leest men bij *BAEDERO, Griane* bl. 37:

Ay! hoe *bochten* mijn ghedachten wilt
Om 't ontrouw die ick doe?

d. i. "hoe loopt mij het hoofd om, hoe draakt en dwaelt mijn geest in den maalstroom der gedachten!"

Naauw verwant met *bochten* is ook de spreekwijze in de *bogt springen*, waarmede bepaaldelijk de rondendans bedoeld wordt, die zoo geliefkooede uitspanning onzer voorouders, wanneer zij zich op bruiloften en andere feesten onbedwongen aan de gulle vrolijkheid overgaven.

Bl. 41 reg. 12. *Tovenaester*. Doodsbeenderen werden namelijk gerekend tot de tooverkunst te behooren en het uitgraven daarvan derhalve als eene ergelijke ketterij beschouwd. Het is ook om die reden, dat **LEKKER** bij het overklommen op het kerkhof bij zich zelfen zegt (bl. 43):

Zoo de luy my hier zien,
Zy meugen deinken dat ik ergens *by ien tovenaer* dien.

Bl. 41 reg. 13. *Van roepen en mit goyen in 't til*. *Mit*, waarop hier de nadruk valt, is *meteen*, *straks*. De zin is: "daar riepen de jongens: toovenaarster! toovenaarster! en meteen maakten zij zich gereed om haar (met steenen) te werpen." In 't *til* wordt datgene gezegd te zijn, dat men in den zin heeft, dat op handen is. Het komt van *tillen*, als zijnde eigenlijk wat in het *optillen* is, wat *opgenomen*, *beraamd* wordt.

Bl. 41 reg. 17. *Trapanneerde d. i. trepaneerden*. Men denke hier weder aan het oefenen der haelkunst, eertijds bij de barbiers in zwang. *Moeten* (reg. 15) is *ontmoeten*.

Bl. 41 reg. 18. *Daer is toch al veur ebeén*. De zin is: "daar is het toch al mede gedaan." De spreekwijze ziet op de ter dood veroordeelden, voor welke men in de kerken plegtige gebeden plagt te doen.

Bl. 41 reg. 20. *Ellendige kerkhof*. Van het kerkhof, aan de Westzijde der Nieuwe Kerk gelegen, hebben wij boven (bij bl. 40 reg. 32) gesproken. Het andere, dat het *Ellendige* genoemd werd, was kleiner dan het eerste en lag ten Zuiden en Zuid-Oosten der kerk. Daar werden alleen ter dood gebragte misdadigers, zelfmoordenaars en gewaande ketteren begraven, allen welke de geestelijkheid der gewijde aarde niet waardig keurde. Vandaar droeg het dan ook zijnen treurigen naam, die nu, met het kerkhof zelf, geheel vergeten is, maar nog in de *Ellendige Steeg* eene flauwe gedachtenis heeft nagelaten. Zie **COMMELIN**, *Beschr. van Amst.* bl. 459.

Het vignet, op den titel van ons werkje geplaatst, vertoont het gezigt op dit *Ellendige Kerkhof* en zal, hoop ik, den lezer tot duidelijk begrip der twee eerste tooneelen van het volgende bedrijf niet ondienstig zijn.

Bl. 41 reg. 22. *Tusschen dit en morgen. Dit staat hier voor dezen dag, heden.*

VIERDE BEDRIJF.

EERSTE TOONEEL.

Bl. 42 reg. 6. *Byget!* Zie boven bij bl. 38 reg. 26.

Bl. 42 reg. 6. *Ritten d. i. heen en weder loopen en draven.* Vandaar had men het naamwoord *gerit*, waarmede men een *oploop*, een *stroom van volk* aanduidde. Zoo in HOOFDS *Nederl. Hist.* bl. 236: "Zich vindende, in een ommezien, met een *gerit* graauws om de ooren." BREDERO, *Spaanschen Brabander* bl. 30:

Wat komter Vrydaechs een *gerit* ter poort indringen!

Zie ook *Moortje* bl. 17 enz. De verwantschap met *rijden*, *ridder*, *ruiter* en anderen loopt in het oog.

Bl. 42 reg. 8. *Om heind' en om by.* Te regt merkt BILDERDIJK aan, dat *heinde en by* synonyma, *heinde en verre* contraria zijn. Het laatste ware hier dus beter geweest. Maar het gebruik is in dergelijke spreekwijzen wel meer een misbruik geworden.

Bl. 42 reg. 9. *Libry.* Onder dezen naam verstond men welker de openbare Stads-boekerij, die waarschijnlijk in de 15de Eeuw door de nakomelingen van WILLEM EGGEAT, Heer van Purmerende, was gesticht en zich in een der vertrekken, tot de Nieuwe Kerk behorende, bevond. Deze bibliotheek is in het jaar 1632, bij de oprigting van het Athenaeum Illustre, naar het gebouw dezer Schole overgebracht. (Zie WAGENAAR a. w. D. VII bl. 379 en LE LONG, *Beschr. van de Reform. van Amst.* bl. 524). Ten tijde van den *Warenar* was zij dus nog in de Nieuwe Kerk geplaatst, en wel in eene kamer, die aan de Oostzijde van den Zuider-ingang

der kerk was gelegen en derhalve op het Ellendige Kerkhof uitzag. Waaruit het zich dan ook laat begrijpen, dat LEXKEA, uit de Librij komende, zich aanstonds bij dit kerkhof bevinden en WARENAR aldaar betrappen moest. Men ziet, dat moorr in zijn blijspel het plaatselijke der stad volkomen juist heeft bewaard, en ongetwijfeld zal het stuk daardoor ruime toejuiching bij zijne tijdgenooten hebben verworven.

Bl. 42 reg. 12. *Tot Peteweinen, tot Heermans, tot de waert in de Luit,
Op de danskaemer, op 't scherm-school, kaetsbaen in,
(kaetsbaen uit.*

Uit deze opgave van LEXKEA mag men besluiten, op welke plaatsen de jongelieden van dien tijd het gereedelijkst te zoeken waren. In de herbergen, de dans- en schermscholen en kaatsbanen. Alle dezen waren plaatsen van uitspanning en de middelsten wel niet het minste. De dansscholen althans, waarvan er destijds onderscheidene bestonden, en waar heeren en dames bijeenkwamen, om zich in vlugge en sierlijke lichaamsbewegingen te oefenen, schijnen wel eens tot eene al te groote vrolijkheid aanleiding te hebben gegeven, zoodat naauwgezette ouders hunne dochters liefst niet derwaarts lieten gaan. Het laatste is niet onduidelijk af te leiden uit een oud versje van *den drucker tot den leser*, achter de meeste uitgaven van den *Warenar*, en reeds achter die van 1626, geplaatst. Daar heet het:

En hoe 't de Vader dick berout
Dat hy te naeuw zijn Dochter houd.
Niet dat daerom is mijn besluyt,
Zy Dans-school in, en Dans-school uyt,
Of over al sou zijn gebrocht,
Neen, dat en had ick niet gedocht.

Dit, dacht hij, zou wat al te erg zijn. En ook de Amsterdamsche Regering schijnt dit zoo begrepen te hebben, toen zij, om de "groote ongeregelgheden, die daar dikwils gepleegd werden," bij keure van 28 April 1629 kort en goed de dansscholen verbood. Zie WAGENAAR a. w. D. X bl. 169.

De Scherm-school, die reeds van ouds van wege het Stadsbestuur was opgericht, is herhaalde malen verplaatst en is o. a. boven de Waag op den Dam, in den Voetboogsdoelen op den Singel, op de Prinsengracht, en sedert het jaar 1686 boven de Beurs gehouden. Zie daarvan WAGENAAR

a. w. D. VIII bl. 778 en COMMELIN bl. 667. Moeijelijk is het met juistheid te bepalen, waar zulks ten tijde van den *Warenar* plaats had, maar het is niet onwaarschijnlijk, dat het in eene bovenzaal van het S. Margarethen-Kerkje in de Nes was. Daar althans werd zij zes jaren vroeger gehouden, volgens berigt van PONTANUS (*Rerum et Urbis Amat. Hist.* bl. 118), wiens werk in 1611 is uitgegeven.

Op deze Schermschool dan plagten de jongelieden veelvuldig bijeen te komen, om zich in den wapenhandel te oefenen, terwijl tevens het aantal der aanwezige vrienden hun een vrolijk gezelschap verschaft, met hetwelk zij voor het naar huis keeren nog een bezoek in de Kaatsbaan konden afleggen. Het kaatsen was, naar men weet, eene der meest geliefkoosde uitspanningen hier te lande, en ook de hoofdstad was van meer dan eene baan voorzien. Van het spel zelf vindt men eene naauwkeurige beschrijving bij BERKHEY, *Nat. Hist. van Holland* D. III bl. 1399 vlgg.

Bl. 42 reg. 14. *Nechtigh*. Zie boven bij bl. 16 reg. 10.

Bl. 42 reg. 17. *Hy hat zijn mongt al emackt op het goet* d. i. »hij had er vast op gerekend zich daaraan te zullen vergasten.” De spreekwijze is oorspronkelijk van lekkere spijsen gezegd, die den eetlust opwekken, maar overdragtelijk ook van andere begeerlijke zaken.

Bl. 42 reg. 20. *Noom*. Oudtijds zeer gebruikelijke vorm voor *oom*. Men zie over deze *n* paragogicum de Aant. van Prof. CLARISSE op MAERLANTS *Heim. d. Heim.* bl. 377 vlgg. en vergelijkte het hierboven (bij bl. 8 reg. 9) gezegde.

TWEEDDE TOONEEL.

Bl. 43 reg. 7. *Haeven* of *have* d. i. *goed*, *bezitting*, van *haven*, *haben*, *hebben*.

Bl. 43 reg. 16. *Houdt hy 't al* d. i. indien hij de rest niet onder zijne vrienden uitvent, maar alles behoudt. *Erven* is *grond*.

Bl. 43 reg. 20. *'T en waer iemant* enz. »Hatelijke scherts. Of er uit zijn Voorouders iemand h. v. gehangen of gewurgd mocht zijn.” Aldus BILD.

Bl. 43 reg. 23. *Blinde Gerrits grepen*. Waarschijnlijk ziet dit op een toenmaals te Amsterdam bekenden blinde, die GERRIT heette. Zoo het niet misschien van 't blindemans-spelletje ontleend is, dat oudtijds dien naam kan gedragen hebben, en waarin dan *blinde Gerrit* eene dergelijke spreekwijze zou geweest zijn als *houten Klaas, stijve Dirk, Jan hen, Piet lut* enz.

Bl. 43 reg. 26. *Deur is hy d. i. hij is weg, voluit hij is doorgegaan*. Bij *tovenaer* in den volgende regel vergelijkte men het gezegde op bl. 41 reg. 12.

Bl. 44 reg. 14. *By gans honden!* Zie boven bij bl. 40 reg. 16, en over *leuren* (reg. 11) bij bl. 40 reg. 14.

Bl. 44 reg. 29. *Ontdraegen*. Uit de zamenstelling zelf blijkt de beteekenis genoegzaam. Het is namelijk *ontnemen, ontstelen*, en zoo werd het reeds door onze oudste schrijvers gebruikt. *Ferguut* vs. 2543:

U recht en willic u niet *ontdragen*.

Vgl. het *Uitl. Woordenb.* op *HOORT*.

Bl. 44 reg. 33. *Fantastijk* d. i. *in de hersenen gekrenkt*, eigenlijk die zotte of phantastische inbeeldingen heeft. Zie *KIL*.

Bl. 45 reg. 1. *Op ter tril*. Het werkwoord *trillen* of *drillen* wordt door *KIL* verklaard als "*motitare, ultro citroque cursitare, vagari*," en is in dien zin uit het *drillen achter straet* bij *CATS* ten overvloede bekend. Vandaar dan het naamwoord *tril* of *dril*, en de spreekwijze *op den tril zijn*, welker eigenlijke beteekenis is *heen en weder loopen*, meestal in de bepaalde toepassing van *uitgaan, om zich te vermaken*. *BREBERO, Boertigh Liedt-boeck* bl. 6 c. 2:

J. Fytje Floris mijn *speulmeysje*,
     Wilje mee na buyten gaen?...
 F. Sus Jaep Jans, ay! swijght stil,
     Hoe gaeren sinje *op ter tril*.

De meening van *LEKKER* is dus, als wij nog zeggen: "*uwe zinnen loopen spelen*."

In eene andere toepassing komt deze spreekwijze voor bij J. Z. BARON, *Klucht van Kees Louwen* bl. 8:

Komt er byget uyt, dat 's voor jou, ziet, niet een en komt 'er op den tril,
Heruyt jou hongden, heruyt.

d. i. »er komt niemand aangelooopen, er komt er niet één voor den dag.”

Bl. 45 reg. 2. *De key leutert je.* Gewone uitdrukking om *krankzinnigheid, zotheid* aan te duiden. Men gebruikte deze spreekwijze in twee vormen, wordende namelijk zoowel het werkwoord *leuteren* als *reutelen* daarin gebezigd. Het eerste heeft plaats bij J. VAN PAFFENRODE, *Sr. Filibert* bl. 466:

Den eenen is vry met de kop gequelt, en den anderen *leutert de key.*

BREDERO, *Spaanschen Brabander* bl. 42:

R. Hoe *leutert* jou de key? J. Wa raesde?

Het laatste bij G. SEVERIN VAN CUILLA, *Klucht van Pieter Soet-veys* bl. 2:

Wel *reutelt* jou de key? of zijn de gecken mal?

I. I. STARTER, *Klucht van Jan Soetekauw* bl. 5:

Reutelt jou de key (deynck ick), hoe staet deuse geck
Dus te ratelen voor de deur?

Ter verklaring dezer spreekwijze zij aangemerkt, dat *kei* of *keye* oudtijds een *dwaas*, een zot beteekende. Zie KIL. en VAN HASSELT *aldaar*. Zoo, om met één voorbeeld te volstaan, leest men in J. VAN PAFFENRODES *Hopman Ulrick* bl. 68 onder meerdere benamingen van dazelfde kwaal:

Wat is narren een drollig tuyg! wie heef syn leven sulken tiribus gesien?
Key is geen kleintje t' jouwent keuning, fijn man, je selt niet gek worden in je
(ouwe dagen:

Het schortje wakker in den grooten tee, broer, daer de boeren den hoed op
(dragen.

Volgens TUINMAN (*Fakkelt* bl. 465 vlg.) zou de naam van den Romeinschen Keizer CAIUS ontleend zijn, wiens dwaze grillen hem op den titel van *aller keijen kei* aanspraak hebben gegeven. Maar het is onmoedig den aartskei in zoo verre landen te zoeken, hij bestond in de letterkundige

herinneringen onzer eigene natie. De middeleeuwsche ridderromans namelijk hadden de heldendaden der Ronde Tafel hier te lande algemeen bekend gemaakt, en ook de naam van Ridder KEYE was daarbij niet vergeten. Zijn persoon schijnt aan het hof van koning ARTHUR altijd het doelwit van scherts en spot te zijn geweest, en diwijls komt hij in een daglicht voor, waarin hij van een gewonen hofnar naauwelijks verschilt. Ieder die den *Ferguut* gelezen heeft, weet, op hoe vele plaatsen daarin de lichtzinnige dwaasheid van den »meester metten gevlochten hare (vs. 675)»¹ ten toon gesteld wordt, en hoe elke gelegenheid wordt aangegrepen, om den lezer ten zijnen koste te vermaken. Men vergelijkte daarmede het verhaal van VELTHEM (B. II c. 16 bl. 100), waar het o. a. aldus heet:

Key ward daer een luttel gewont,
Ende dat ward daer al willens gedaen;
Want wel si XX sonder waen
Jonger liede hadden bem beraden,
Dat si Keyen souden scaden
Ende scande doen ende al te spele,
Om datmer secgen soude vele
Van outs ende borde maken:
Hier scinen noch wel Keys saken!

en straks daarop:

Mi donct, hier werd wel becant
Van sinen daden die hi pleget!
Dit werd ginder dicke geseget.
Daer was om gedreven feeste;
Daer lagen² omme al die meeste.

Doch reeds genoeg om aan te toonen, hoe ligtelijk aan den naam van Ridder KEYE eene treurige onsterfelijkheid heeft kunnen ten deele vallen. Ook BILDERDIJK bevestigt het, wanneer hij »Keye den naam van den Zof by de oude Tafelridders» noemt. Zie zijne *Geslachtslijst* op *kei* en *vgl.* HALBERTSMA, *Letterk. Naoogst* bl. 64.

¹) De Heer HALBERTSMA (*Letterk. Naoogst* bl. 81) laat deze woorden op ARTHUR slaan, maar het komt mij voor, dat het met den eigenaardigen trant onzer oude dichters beter strookt, ze van den voorgaanden regel af te scheiden en als *vocative* aan KEYE gerigt op te vatten.

²) Zoo heeft ook het HS. Maar buiten twijfel moet er *loegen* gelezen worden.

Toen nu in lateren tijd de geheele riddereeuw in vergetelheid geraakt, maar onder andere overblijfsels ook de naam van **KEYE** bewaard gebleven, en in 't algemeen op elken zot toegepast was, heeft zich al spoedig ook het naamwoord *keye* als *dwaasheid* gevormd (zie **KIL.**). Geen wonder, dat het volk daarin eene aardigheid zocht. Uit misverstand van den oorsprong der spreekwijze begon men aan een *keisteen* te denken, en nu ging men aan het smeden van allerlei uitdrukkingen, hiertoe betrekkelijk, als daar zijn: *hij heeft een kei in het hoofd*, *iemand van den kei snijden* (met zinspeling op den steen in de blaas), *de kei leutert hem*, en honderd dergelijken, van welke men eene bij uitstek rijke verzameling vindt in de *Keyklucht van Jock en Ernst* (1664) van J. EVERAARD MEYSTER, den patroon van den beruchten Amersfoordschen kei. Dat ook ons *bekaaid* hiertoe behoort en eigenlijk *bekeid* is, is te regt door **TUINMAN** (t. a. pl.) aangemerkt.

Wat nu het schrijven van *reutelt* of *leutert* betreft, het een is zoo goed als het ander. *Reutelen*, thans alleen voor het roeghelend geluid van een stervende in zwang, kwam vroeger met ons *ratelen* ten volle overeen. Zie **KIL.** en **VAN HASSELT**. *De kei reutels hem in het hoofd* is dus: »de kei ratelt hem in den kop,» alsof het tegen elkander stooten van keisteenen onder zijne hersenpan een rammelend geluid te weeg bragt.

De andere uitdrukking, *de kei leutert hem*, beteekent zoo veel als: »de kei zit hem los in het hoofd, schudt hem in den kop.» In dien zin wordt *leuteren* door **KIL.** verklaard en door vele schrijvers gebezigd. **HOORT**, *Nederl. Hist.* bl. 884: »Den staate.... *leuterden* de leeden aan 't lijf' d. i. zij zaten los en dreigden zich te ontbinden. En bl. 334: »Nu *leuterde* 't Spaansche juk.» Zie 't *Uitl. Woordenb.* Onze spreekwijze is dus volmaakt hetzelfde als hetgeen **P. ELSEVIER**, *Klucht van Scheele Griet* bl. 3 aldus uitdrukt:

Wat geloofje die key-uil? 't is de steen die hem in 't hooft *leit en maalt*.

Opmerkelijk is het, dat bij **PLAUTUS** eene dergelijke spreekwijze voorkomt. Hij zegt namelijk (*Poenulus* Act. I Sc. 2 vs. 78) »*lapide silice stultior.*» Maar deze overeenkomst is toevallig en niet van dat gewigt, dat men het Hollandsche spreekwoord van het Latijnsche gezegde ontleend zou mogen achten. Steenen zijn altijd zinnebeelden van botheid en stomphheid geweest, en de overgang vandaar tot dwaasheid is zeer gemakkelijk.

Bl. 45 reg. 2. *Je hebt jou hooft verhuert tot een rosmeulen.* Alweder eene aanduiding van ontstelde hersenen. »Uwe zinnen,» zegt **LEKKER**, »zijn aan het

draaijen, alsof uw hoofd een rosmolen ware." Draaijende beweging namelijk bevangt ons, als bekend is, met duizeling (*vertigo*) en dit heeft men overdragtelijk van de zintuigen op het verstand overgebracht. Zoo zeggen wij ook: *hij loopt in den rosmolen, hij loopt met molentjes, hij is aan het malen* enz.

Bl. 45 reg. 3. *Wat laetje jou dunken? d. i. wat verbeeldt gij u wel?*
Zie boven bij bl. 24 reg. 22.

Bl. 45 reg. 6. *De gerde.* WARENAR bedoelt hier de roede, waarmede dieven door den beul gegeeseld werden. Eigenlijk beteekent *gerde* een *takje*, een *rijsje*. Zoo in den *Reinaert de Vos* (uitg. van WILLEMS) vs. 1679 (*Var.*):

Hi brac een rijs van eere hage
Ende sprac: oom, nu slaet drie slage
Op u huut met deser *gheerde*.

Lantsloot (*Hor. Belg. V*) bl. 27 vs. 775:

Daer quam een valc van hogher aert
Ende vlooch neder op ene *gaerde*.

Reeds zeer vroeg echter is het woord op eene roede en wel bepaaldelijk op eene geeselroede toegepast. Zoo althans reeds in den *Leeckenspieghel* (aangehaald door BILDERDIJK, *Geslachtlijst* op *gard*):

Ver dood, waer es dijn *gaert*?

»Waar is uw *geesel*?» En nog heden is de *gard* aan de kinderen wel bekend.

Bl. 45 reg. 29. *Goutwicht*, ook *goudgewigt* geheeten, is een schaalkje om goud naauwkeurig te wegen. Zie KIL. CATS, zich beklagende dat de meisjes meer uit geldzucht dan uit liefde worden aangezocht, zegt o. a. (*Spiegel van den ouden en nieuwen tydt* bl. 87):

Het wijd-vermaerde Venus-kind,
Is nu niet, als het plach, gezint,
Het let op geld, en niet op eer,
Ten draegt voorten geen booge meer,
Ten draegt geen toorts of gulde schicht,
Maer slechts alleen een *goudgewicht*.

De reden nu, waarom LEKKER zulk een goudschaaltje bij zich droeg, was deze dat hij in dienst van zijn heer den post van kassier waarnaam en derhalve dikwijls geld had in te vorderen, dat hij niet dan na behoorlijke toetsing en weging mogt aannemen.

Bl. 45 reg. 31. *Hokkeltjen*. Verkleinwoord van *hokkel*, dat van *hoek* is afgeleid, en een *hokje* beteekent d. i. eene kleine ruimte, waarin men iets verbergen kan. De meening van *WARENAR* is namelijk, dat LEKKER den zak geheel moet uitschudden, opdat hij zich overtuige dat er niet iets in een hoekje daarvan schuilt. *HOOFD, Gedichten* bl. 188:

Naademaal gevonden wart
Niet een *hokkeltjen* in 't hart,
Oft het is bezet.

BREDERO, Roddrick ende Alphonsus bl. 16:

Al schoorvoetend' de Jonst in cruypt,
En yewers soeckt een *hokkeltje*.

Het onverkleinde *hokkel* komt o. a. voor bij *BREDERO, Schyn-heylich* bl. 22:

Daer zijn in huys geen *hokkels* noch hoecken,
Of sy selse een bielen dagh door-snoffelen en door-soecken.

Zie ook *Moortje* bl. 12 enz.

Bl. 45 reg. 33. *Den Baesen zak* d. i. *den baas zijn zak, de zak van den baas*.

Bl. 46 reg. 2. *In de diessakken*. Een *diessak* is niet, als ligt schijnen zou, het tegenwoordige *dijzak*, maar eene verschillende schrijfwijze van het meer gebruikelijke *dief-zak*. Zoo noemde men een zak, die binnen in een kleed genaaid en dus voor het oog van anderen verborgen was (zie *KIL. en PLANTIJN*). Zulk een was bijzonder geschikt om datgene in te versteken, wat men, hetzij omdat het gestolen was of om elke andere reden, bedekt wilde houden. J. Z. *BARON, Klucht van Kaas Louwen* bl. 1:

Daer heb ick al vry wat meer of gemaect, als mijn Moertje wel mient,
Want een moye drinck-penning heb icker of aen een zy in mijn *dief-sack*
(gesteecken.

Waardoor hij dus zijne moeder dacht te bedriegen. Zoo ook bij 1. s. KOLM, *Malle Jan Tots boertige vryery* bl. 2:

'K wil oock moye vol-slaghen ruyme en *dief-sacken* in de mouwen,
Daer ben ick je te leep op, om de munt in te houwen,
Daer weten de potje-lillaes niet achter te raken, dat is goet.

Ligtelijk kon nu in dit woord de *r* door den invloed van den volgende sibilant versmelten, en zoo is het tot *diessak* geworden, dat o. a. ook bij BREDERO voorkomt (*Lucelle* bl. 30):

Gy hebt altoos snoespery in jou *diessack*, seg ist niet soo?

Ook daar is het denkbeeld van *verbergen* zichtbaar.

BL. 46 reg. 8. *Zwaeger*. Zoo noemt men thans bij uitsluiting een *zusters man*, maar vroeger werd het algemeen voor *schoonzoon* gebezigd. In dien zin hebben wij het hier reeds eenige malen aangetroffen, als bl. 34, 35, 37. En zoo komt het reeds vóór bij M. STOKK, waar hij verhaalt, hoe FLORIS V door zijn schoonvader gevangen werd genomen. Hij zegt daar (B. IV vs. 707):

Alse heer Ghye dat vernam,
Dat sijn *zwagher* daer quam,
Dede hine, sonder merren iet,
Vanghen,

FLORIS was namelijk met de dochter van Graaf GUI gehuwd. — De schoonvader heette oudtijds *sweer*, de schoonmoeder *swegher*, en dit laatste werd altijd stiptelijk van *swagher* onderscheiden. Zie UPEY, *Taalk. Aanm.* bl. 113 vlgg. en VAN WIJN, *Aantt. op s. VAN HEERLU* bl. 67 vlgg.

Dat nu de geslachtsnaam *zwager* in verschillende talen en tijden op verschillende betrekkingen is toegepast, is niet vreemd, maar uit vele dergelijke voorbeelden ligt te begrijpen. Men denke slechts aan het Gr. *γαμβρός*. *Verwantschap* zal wel de algemeene grondbeteekenis zijn. Daarom leidt men het gewoonlijk van het oude *wogan* d. i. *huwen* af, schoon ten onregte, want het woord was reeds in het Sanskrit bekend. Daar heet de schoonvader *svāśura* (ook wel *śvaśura*), de schoonmoeder *svāśrū*, en daar de Indische *ś* in de verwante talen doorgaans in eene keelletter overgaat, is dit het Gr. *ἐξυρός*, het Lat. *socer*, *socrus* en ons *zwager*, dat ook in sommige Germaansche talen als *schoonvader* voorkomt.

Men vergelijkte het Hoogduitsche *schwäher* tegenover *schwager*. De oorsprong van het Indische woord ligt echter nog in het duister.

Voor het overige is *zwager* in den zin van *schoonzoon* nog heden in Groningen gebruikelijk. Zie LAURMAN, *Proeve* enz. bl. 83.

Bl. 46 reg. 27. *Knoppeldoek* d. i. een *ioegeknootte* doek. Zoo bij BREDERO, *Griane* bl. 30:

Huye nochtent, als ick stong en kalfaterde de henningh,
Soo vongh ick tuysent, een stickeweeghs van uys huys,
Een *knoppel-doeck*, met een snap-haen, met een vyer-yser en met olykruis,
Met acht geusen duyten en twintigh biecht-oortjes.

Bl. 46 reg. 28. *Snoór* d. i. *snooder*, hier in zin van *armer*, *slechter*, over welke verouderde beteekenis van *snood* zie HUYDEC. *Proeve* D. III bl. 201 vlgg. en LUYEY, *Taalk. Aanm.* bl. 104 vlgg.

Bl. 46 reg. 29. *Get zakker willigen!* Zie boven bij bl. 40 reg. 16. Een *smoorpot*, om het smoren der kolen aldus genoemd, is hetgeen wij thans een *doofpot* noemen. Doch de vorm was van den thans gebruikelijken verschillende. Zie boven bij bl. 46 reg. 1.

Bl. 46 reg. 32. *Boeten*. Hier in den oorspronkelijken zin van *te goede maken, herstellen*, thans nog alleen in *ketelboeter, netten boeten* en *het vuur boeten* overig. Hooft, *Nederl. Hist.* bl. 298: »Maar in der nacht schikten zy de breuken met wolzakken, steen, hout, aarde en allerley stoffe te *boeten*." Zie XII. en vgl. het *Uitl. Woordenb.* alsmede de Aantt. op de nieuwe uitgave der *N. H.* hier en daar.

In denzelfden zin werd oudtijds ook het zamengestelde *uitboeten* gebezigd. *Reinaert de Vos* vs. 5392:

So wat misquame den ogen deert,
Of aen den lichame enich geswel,
Dat conde dat *uitboeten* wel,
Als ment bestreec daer mede.

d. i. *herstellen, genezen*. *Boeten* nu is afkomstig van het naamwoord *boete*, en dit is van *boet*, verouderd Imperfectum van *baten*, weshalve het met *bat, bet, beter* enz. ten naauwste verwant is. In beteekenis kwam dit *boete* met het daarvan afgeleide werkwoord geheel overeen, daar het in

den grond niet anders dan *herstel* aanduidde. Zoo in den *Reinaert de Vos* vs. 5473:

Daer toe ruuct hi also soet,
Dat sijn lucht can geven *boet*
Van eniger groter quale.

Hoe gemakkelijk nu uit deze grondbeteekenis de tegenwoordige heeft kunnen ontstaan, is ligtelijk in te zien, wanneer men bedenkt, dat eene boete eigenlijk niets anders is dan eene vergoeding van veroorzaakte schade, een herstel van hetgeen men misdreven heeft. Ook blijkt de naauwe samenhang der beide beteekenissen ten klaarste uit eene plaats in den *Ferguut*, waar het woord zoowel de eene als de andere verklaring toelaat. Zij luidt aldus (vs. 4864):

Dat ic u hebbe gedaen te scaden,
Dies willic u in *boeten* staen.

Vgl. voorts de Aant. van Prof. SIEGENBEEK in den *Alg. Konst- en Letterbode* van 26 Julij 1839 n°. 32.

Bl. 47 reg. 5. *In grasduinen gaen*. Bekende spreekwijze, die men echter thans kwalijk in het enkele *grasduinen*, als werkwoord, verminkt heeft. Volgens TUINMAN (*Spreekw.* I 100) zou *duin* in ruimeren zin zoo veel als *heuvel* zijn, en vandaar *in grasduinen gaan* van het vee gezegd worden, wanneer het zich op grazige heuvels volop te goed mag doen. Dit gevoelen was ook reeds door KIL. niet onduidelijk voorgedragen, wanneer hij *gras-duynen* door "*colles sive aggeres graminosi*" vertaalde. En werkelijk schijnt het woord *duin* oudtijds in den algemeenen zin van *heuvel*, zonder het bepaalde denkbeeld, dat wij er thans aan hechten, gegolden te hebben. Althans VONDEL heeft het als zoodanig in zijn *Joannes de Boetgezant* (bl. 21) gebezigd.

Maar BILDERDIJK (*Geslachtlijst op dain*) geeft van onze spreekwijze eene andere uitlegging. "Het is," zegt hij, "*in 't gras deinen gaan*, gelijk de beesten in 't gras wentelen," en daarbij verklaart hij *dsinen* door *op en neer gaan, hobbelen, wentelen*. Dit *deinen* zal dan hetzelfde zijn als het in Friesland gebruikelijke *duynjen*, hetwelk men "van de runderen zegt, als zij tochtig door het land loopen en rennen." Zie EPKEMA, *Woordenb.* op GYSBERT JAPICK bl. 96 en vgl. WACHTER op *dunen*. In gelijken zin heeft KIL. *duynen*, en men ziet, dat dit de verklaring van BIL-

DERDIJK niet weinig bevestigt, voor welke ook, dankt mij, de gewone uitspraak beslissend pleit. Men zegt namelijk *grasduinen*, met den klemtoon op de tweede lettergreep, terwijl het gevoelen van TUINMAN noodzakelijk *grásduinen*, met verheffing der eerste syllabe, vereischen zou.

Het Vlaamsche *randuinen*, dat men met *grasduinen* heeft willen vergelijken, heeft niets daarmede gemeen, maar is buiten twijfel uit het Fransche *randonner* verbasterd, dat in den grond weder van ons *rennen* is.

Bl. 47 reg. 5. *Rämmelen*. Bij KIL. *lascivire, efferari libidino*.

DERDE TOONEEL.

Bl. 47 reg. 12. *Reukeloos* d. i. *ruekeloos* of *roekeloos*, zooals men thans schrijft (eig. zonder *roeke* d. i. *zorg*, Eng. *reckless*). Men zie over deze oude spelling des woords de Aant. van den Heer DE JAGER op zijne *Proeve over de werkw. van berh. en during* bl. 256 vlg. waar een hatelijke uitval van WITSEN GEYSBEEK tegen VONDEL naar verdienste bestraft wordt.

Bl. 47 reg. 20. *Avontueren* d. i. *wagen*. *Over ranken* (reg. 25) zie boven bij bl. 7 reg. 14.

Bl. 47 reg. 28. *Schuts*. *Schut* is eigenlijk een werktuig, waarmede men schiet (*geschut*), maar werd ook voor het afgeschotene zelf, als *pijl* of *schicht*, gebezigd. Zoo reeds bij M. STOKER B. IV vs. 204:

Men dede dikers wachten doe,
Beide met *scutten* ende met speren.

Bl. 47 reg. 31. *Al hadd' ik de grijs aan mijn riem em*. De zin is: „al had ik het masker aan den gordel gebangen en dus het aangezicht ontbloot, men zou mij toch niet herkend hebben.” Hij was dus voortreffelijk uitgerust om, zooals hij het uitdrukt, „voor mom te gaen.” Het was namelijk destijds bij het vieren van bruiloften niet ongewoon, dat te midde van het feest eenige personen, tot de kennissen van den gastheer behoorende, gemaskerd binnentraden, om de gasten door hunnen vreemden en sieelijken dus te vermaken. Zoo zegt HOOFT in een zijner *Brieven* (bl. 309): „Moogelijk zit hy in 't midden van de vroedlike gezelschappen, die van zijnen daf gewaagen, ende hoort en ziet

alles, zonder geboort oft gezien te werden; *gelijk eertijds de meimnen op onze bruiloften plagten te doen.*" Uit welke laatste woorden men tevens mag opmaken, dat deze gewoonte reeds ten jare 1633, als wanneer de vermelde brief geschreven is, in onbruik was geraakt.

Bl. 48 reg. 2. *Snoeshaan.* Over den oorsprong van dit woord, dat in de beteekenis van *snoever*, *pogcher* bekend is, zijn verscheidene gissingen geuit. BILDERDIJK (t. d. pl.) verklaart het als *snotshaan* d. i. een *ondeugende haan*, zijnde de *snot* eene ziekte der hoenders. WEILAND vat het laatste gedeelte des woords als *hans* op, een gewonen naam voor een *pogcher*, wien men ook een *pochhans* noemt. Eindelijk heeft men er (Taalk. Mag. II 448) den Javaanschen *Soesoehoenang*, keizer van Solo, in gezocht. En toch was reeds voor meer dan eene eeuw door TUINMAN gezegd, dat *snoeshaan* niet anders is dan *snoefshaan* of *snoefsche haan* (*Spreekw.* I bl. 243 en *Fakkel* bl. 343). De *haan* komt als een hoogmoedig dier ook in andere spreekwoorden voor, als b. v. *'t is een haan, hij is alstijd haantje de voorste* enz. En tot versterking heeft men dit nog met *snoeven* zamengesteld, waarvan de *v* of *f* voor de volgende *s* is weggevallen, even als in *diessak* voor *diefsak* heeft plaats gehad (zie boven bij bl. 46 reg. 2).

Bl. 48 reg. 4. *Poyen.* Zie boven bij bl. 40 reg. 21. Het *nering bespieden*, dat straks volgt, schijnt de kunstterm der jongelieden bij hante avondwandelingen geweest te zijn.

Bl. 48 reg. 11. *Moerlijk allien.* Oudtijds gebruikelijke spreekwijze, waarvan HUYGENS (*Proeve* D. I bl. 455) voorbeelden heeft bijgebracht. Thans zegt men *moederziel alleen*, maar dit *ziel* is een spottend bijvoegsel van lateren tijd, dat tot de beteekenis niets afdoet. De oudste en echte vorm was *moeder-een*. Zoo in den *Fergaut* vs. 2956:

Tachterst quam gevaren
Een ridder al *moeder ene*.

Zie ook aldaar vs. 2791. BILDERDIJK (op HUYGENS D. VI bl. 143) zegt: »T ziet op het antwoord van de vrouw, die, gevraagd wiens kind het was dat zy droeg, tot beschoid gaf: A en B en C en D zijn de vaer, maar ik ben de moer alleen» en elders (*Aann. op HUYGENS Proeve* bl. 47): »Gelijk de moeder alleen moeder is." Doch het komt mij voor, dat in deze

verklaring eene verwisseling plaats grijpt van *alleen* en *eenzaam*, die wel op zich zelve niet ongewoon is, maar toch moeilijk te veronderstellen in eene spreekwijze, die van den oudsten tijd af onveranderlijk op de eenzaamheid gedoeld heeft. Misschien kan het wel zijn "*solus veluti foetus in utero matris*," moeder dan als baarmoeder genomen. Dat zich daar ook tweelingen bevinden, is geene gegronde tegenwerping, omdat dergelijke volkssprekewijzen, op den doorgaanden regel geschoeid, zich niet altijd ten strengste en in alle gevallen met haren oorsprong laten overeenbrengen. Men zou ook het geheele zeggen voor een misbruik kunnen houden, uit louter schertsende, doch onverstandige nabootsing van het bekende en begrijpelijke *moedernaakt* ontsproten. En dit laatste komt mij wel het waarschuwendste voor.

Bl. 48 reg. 24. *Kabouterman*. Oorspronkelijk in het bijgeloof onzer vroegste voorouders eene soort van huisgoden, die geloofd werden voor den bewoner zorg te dragen en hem dikwijls in moeilijke zaken behulpzaam te zijn. Doch later, nadat het licht der Christelijke godsdienst hier te lande was opgegaan, zijn de kaboutermannetjes, even als alle andere goede geesten, in de algemeene achting diep gezonken. Wel bleef de gedachtenis aan hen levendig, maar men maakte er voortaan belagchelijke dwergjes van, die, ofschoon in den grond onschadelijk, den menschen in spookverschijningen schrik poogden aan te jagen. En als zoodanig waren zij in de volksmeening der 17de Eeuw heerschende. Over den oorsprong der benaming kan men bij onze taalkundige schrijvers genoegzame inlichting bekomen.

Bl. 49 reg. 2. *Dat 's doch verloren*. Dat is toch verloren, vergeefsch moeite.

Bl. 49 reg. 11. *Nou hebje jou te lelijken hoet op het hooft ezet*. Spreekwoord, in zijn geheel vermeld bij TUINMAN (I 345), en gebezigd door CATS, van wien BILDERDIJK de volgende verzen aanhaalt (*Spiegel van den ouden en nieuwen tydt* bl. 106):

Als iemand kakt in synen hoet,
'T gaet vast dat hy een dwaasheid doet,
Maer set hy dien nog op sijn hooft,
Zoo acht hem gants van zin berooft.

De meening is derhalve: »bij eene groote dwaasheid voegt gij nu nog eene grootere» d. i.: »gij hebt dwaas gehandeld, door de dochter van WARENAR te onteeren, maar nu maakt gij het nog erger, door een zoo behoeftig meisje tot vrouw te willen nemen.»

Bl. 49 reg. 14. *Daer klaegen gien deught in en doet d. i. geen goed aan doet, niet helpt.*

Bl. 49 reg. 22. *Quijlbab.* Vrouwelijke scheldnaam, waarmede men eene babbelaarster aanduidt, bij welke, door het onophoudelijk snateren, de kwijl ten monde uitloopt. BREDERO, *Boertigh Liedt-Boeck* bl. 12 c. 2:

Wech *Quijlbab* met u kevel-kin,
Wech met u malle praet.

Het laatste gedeelte des woords behoort waarschijnlijk tot het ww. *babben*, vanwaar het Freq. *babbelen*, en met hetwelk het Fransche *bave* ten naauwste verwant is. Bij BREDERO (*Schyn-heylich* bl. 15) heet het in denzelfden zin *quijlbeck*.

Bl. 49 reg. 26. *Stamerbout* d. i. *stamelaar*. Oudtijds zeide men *stamberbold*. Zoo bij Prof. MEIJER, *Oude Nederl. Spreuken* enz. bl. 40: »Die eene *staemberboldt* verstaet den anderen alderbest.» KIL. geeft nog *stamel-bold* op. Het woord *bold* of *bout* nu schijnt hier in het algemeen voor *mensch* te staan, even als men nog liefkozende zegt: *mijn boutje*, en misschien laat zich dit hieruit verklaren, dat 's menschen armen in het dagelijksch spraakgebruik met dien naam bestempeld worden. Zoo zegt men: »iemand in de *bouten* vatten.»

Bl. 49 reg. 29. *Zit noch op stoel d. i. leeft nog.* Maar RITSERT, die er niet van hooren wil, geeft er een anderen zin aan, door te antwoorden:

Zit ze noch op stoel, ze magh mit vreên uit,.....

Bl. 49 reg. 34. *Quakken.* GEERTRUID, over den spottenden toon van RITSERT eenigzins verstoord, bestraft hem daarover door te zeggen: »met zulken zottepraat is geen voordeel te behalen. En waarlijk, indien ik u bij dit meisje bezorgd had, ik ware dan zeer goed van u ontslagen ge-

weest." Een *quak* is eigenlijk eene *beuzeling*. Zie KIL. en VAN HASSELT aldaar. Doorgaans echter wordt het gebezigd voor *beuzelpraat*, *zottepraat*. BARDENO, *Moortje* bl. 16:

Doe verlienden ickse daer een *quack* van ouwe kousjes jaergetijen,
Van 't evangely van 't spinrocken, van Waren en Spoockerijen,
Die in hiel ouwe tijen hier dickwils plegen te gheschien.

— bl. 35:

Ick won liever een Roosenobel verrosesolissen en vertabacken,
Eer ick by dat gescheurde goedt sou praeten alderleye *quacken*.

G. C. VAN SANTEN, *Lichte Wigger* bl. 8:

Die de lui een ongehoorde *quack* voor waerheid verkoopen.

Zoo ook bij s. COETEN, *Tafelspel van een Quacksalver* enz. bl. 1:

Hey, Meester Canjaert, maeckt dat de gansen vroet,
Wilje *quacken* vercoopen, loopt al u best op de kolk.

En straks heet het aldaar: »Vreemde *quacken* in 't hooft hebben." Vgl. het *Uitl. Woordenb.* op *hoorr*. Uit de aangehaalde plaats van COETEN mag men tevens opmaken, dat ons woord *kwakzalver* hiervan is af te leiden, en eigenlijk op den hansworst ziet, die zijne potjes, zelfjes en andere snuisterijen met allerlei zottepraat en boertige kwinkslagen aan den man zoekt te helpen. Tot bevestiging dezer afleiding strekke, dat men deze lieden eertijds ook *kwakverkoopers* plagt te noemen, even als wij in twee der aangehaalde plaatsen ook *quacken verkoopen* lezen. BARDENO, *Lucelle* bl. 13:

Al de lapsalvery van salf, van smeer en smout,
Van al de *quackvercoopers* en timmerluy van menschen.

Overigens schijnt *kwak* zijne beteekenis voornamelijk aan den klank verschuldigd te zijn, die ook in *kwaken* blijktbaar is. Het zal dan eigenlijk ijdele klanken of geluiden zonder wigt van zaken d. i. *beuzelend gesnap* aanduiden.

Bl. 50 reg. 4. *Of ze 'r tangt vol mongden hat.* Van een stikwijgend mensch pleegt men te zeggen: »hij staat alsof hij zijn mond vol

standen had." Opzettelijk keert *artsaat* de spreekwijze om, want het meisje schoen hem juist wat veel in het andere uiterste, namelijk van te groote snapachtigheid, te vallen.

Bl. 50 reg. 7. *Nichten haer d. i. noemen haar Nicht.* Het werkwoord strookt volkomen met den aard onzer taal. Zoo leest men elders *neven, oomen, mijnheeren* en dergelijken.

Bl. 50 reg. 9. *Puriteins enz.* Men had vroeger eene gemeenzame uitdrukking, namelijk *puursteken mal* of *-gek*, voor hetgeen wij nu *stapelzot* noemen. Zoo bij J. VAN PAFVENHODE, *Hopman Ulrich* bl. 89:

Naer dat ik 't sie aenkomen, soo word hy in 't lest noch *puersteken mal*.

H. TAKAMA, *Wat klugtigs van Abram kom gaanewe* bl. 1:

Of de gekken zijn uytgesturven, of jy bent altoos *puersteken mal*.

S. COSTER, *Rycke-man* bl. 19:

Wat dunct u, warenseniet wel *puursteken gekk*,
Datse gaan soudén, en een ander plaats inruymen?

Maar *ITSERT* zoekt in het veranderen van dit woord eene aardigheid en zegt: »Die is zoo *puriteins*...." *GRETRUID* verstaat dit niet, en vraagt wat hij bedoelt, waarop hij duidelijker antwoordt:

Puersteken,

Ay lieve, ik bidd' dat je me van gien malle luy en praet.

Bl. 51 reg. 7. *Gans duizent popelency!* Zie boven bij bl. 10 reg. 16.

Bl. 51 reg. 10. *Granjen.* *BILDERDIJK* zegt: »*Granjen* voor *gronje*, *Fr. grogne*. Ziekte van hartzeer," welke verklaring hier een tamelijken zin zou opleveren, maar volstrekt onbestaanbaar is met de volgende plaats uit *BREDEROOS Moortje* bl. 16:

Doe *Lijsbet Fokels* my vernam, seyse: *Koopman*, ick gheefje schier de *granje*,
Komt koopt nu *Krenten*, *Mangellen*, *Garsynen* en *Aplen* van *Jeranje*.

Daar wordt de *granje* buiten twijfel als een voordeel aangeboden, en er kan dus van *ziekte van hartzeer* geene spraak zijn. Het is mij echter niet mogelijk, eene betere uitlegging te geven, en gaarne beken ik, niet eens

eene beteekenis te hebben kunnen uitdenken, die op de beide plaatsen gelden kan. Dat het woord uit eene vreemde taal ontleend is, is hoogstwaarschijnlijk, ofschoon mij noch het Fransch, noch het Italiaansch of Spaansch eenig licht heeft doen ontdekken. Eene vroegere gissing, of er wellicht de Spaansche titel van *Grande* in schuilen kon, heb ik, als zoo vele andere, om hare nietigheid verworpen.

Mogt iemand door eene gezonde verklaring het raadsel kunnen oplossen, of wel meerdere voorbeelden van het woord kunnen bijbrengen, hij onthoude mij de welwillende mededeeling niet.

Bl. 51 reg. 41. *Puf*. Woord van *verachting* of liever van *minachtende uittarting*. Zoo bij BREDERO, *Lucelle* bl. 20:

Maar hy kon 't soo afrechten,
Puf Pyckeurs en stalknechten.

d. i. »*trots alle pikeurs*." Zie ook HOOFDS *Nederl. Hist.* bl. 962. Hiertoe behoort het werkwoord *puffen*, eertijds in den zin van *minachtend trotseren, tarten, braveren* gemeenzaam. Hoort, *Granida* bl. 20:

Ik trotse zijn geweldt, en *puf* zijn' dreigementen.

BREDERO, *Lucelle* bl. 54:

Ick trots u guychel-spel, ick *puff* u grootste kracht,
Ick tart u allen uyt.

— bl. 8:

Al kruysten ick de Zee, al drieschten ick de wint,
Al *pusten* ick de stroom, al liep ick dol en blind
Door laghen roovers heen.

— *Moortje* bl. 50:

Ick *puf* het helsche spooek: ick dries de dolle donder.

Zie ook aldaar bl. 79, *Stommen Ridder* bl. 6 enz. Men gevoelt dat deze beteekenis eigenlijk van de oorspronkelijke kracht des woords is afgeleid, die te regt door KIL. wordt opgegeven als: »*flare, buccas inflare, efflare inanes glorias, grande loqui*."

Bl. 51 reg. 14. *Spiet*. Van *spien* of *spijan* d. i. *spuwen*.

Bl. 54 reg. 17. *Dreumelen*. In gelijken zin komt dit woord voor bij BREDERO, *Klucht van den Molenaar* bl. 5:

Se *dreumeld* het goetie soo wech datset self niet meer weet te soecken.

— *Spaanschen Brabander* bl. 43:

Ick heb hier een sack, daer kan ick mijn out-yser in *dreumelen*.

Uit deze plaatsen blijkt, dat de beteekenis is *wegbergen*, *wegstoppen*. En dit laat zich ook geleidelijk verklaren. Het grondwoord *dreumen* namelijk, dat met *draaijen*, *dringen* en dergelijken innig verwant is, drukte oorspronkelijk eene draaijende beweging uit. Als zoodanig komt het nog voor in BREDEROOS *Moortje* bl. 53:

Siet daerom heb ick dese *dreumde* dweyl me ghenomen,
Omdat ick meen, dat sy in dese Krijgh wel te pas sal komen.

Eene *toegewrongene* dweil, zou men thans zeggen. Het frequentatief *dreumelen* werd ook in denzelfden zin gebezigd, en wel met bepaalde toepassing op het *in de rondte springen of dansen*. Zoo bij BREDERO, *Boertigh Liedt-boeck* bl. 1 c. 2:

Sy gingen in 't selschip: daar worden soo eschrangst,
Gedroncken, gesongen, *gedruemelt* en gedangst.

En ook behoort hiertoe het woord *drummel*, dat in Noord-Holland gebezigd wordt voor een touwtje, waarmede men een zak toebindt. Het omdraaijen van het touw om de opening van den zak heeft waarschijnlijk de benaming doen ontstaan.

Dat nu van deze oorspronkelijke beteekenis van *draaijend bewegen* de latere van *wegstoppen* is afgeleid, is zoo te verklaren dat het eigenlijk zijn zal: *iets door draaijen en wringen in eene enge ruimte zamenpakken*, hetgeen inzonderheid op het oud ijzer past, dat, groot of klein, in den zak moest ingedraaid worden, en niet minder op den pot met goud, dien WARENAR met moeite onder den steiger drong, om hem te verbergen.

Bij PAFFENRODE treft men ook den scheldnaam *dreumelaar* aan, van een oud man gebezigd. *Sr. Filibert* bl. 161:

Wat gaet den *dreumelaar* over, dat hy hem derf verkloeken,
Om een jonge meyt, als ik ben, voor hem ten huwelijk te versoecken?

d. i. *den ouden sukkel*. Waarschijnlijk behoort dit tot *dremmelen*, van-

waar ons *bedreemold*, en waarvoor men oudtijds ook *dreemelen* zeide. Maar dit zelf is weder met *dreumelen* ten naauwste verwant.

Bl. 51 reg. 19. *Dubbeloenen*. Het Fransche *doublon*. Het is eene gouden munt, die in Spanje te huis behoort en aldaar *doblon* geheeten wordt, omdat zij het dubbel van eene gewone Spaansche pistool uitmaakt. De waarde wordt in het *Placcaet* van 1606 op *f* 6—17—0 geschat. Men zie de afbeelding in den bovengenoemden *Beeldenaar* bl. 8.

Bl. 51 reg. 20. *Gans zakkerlijsjens*. Zie boven bij bl. 10 reg. 16.

VIERDE TOONEEL.

Bl. 51 reg. 27. *Bedurven d. i. in het verderf gestort, verloren*.

Bl. 52 reg. 2. *Ontstelt zijn de pijpen*. Spreekwoord, aan de muziek ontleend, welks meening is: »ik ben verward en ontsteld als een blaas-instrument, dat niet in orde is.»

Bl. 52 reg. 12. *Maekt 'et mijn bloot d. i. ontdek het mij*. Over *zwaeger* (reg. 13) als *schoonzoon* zie boven bij bl. 46 reg. 8.

Bl. 52 reg. 15. *Wat grinnkje?* Bij PLAUTUS: »*Quid ridetis?*» *Grinniken* is eigenlijk *baspostend glinlagahan*. WARENAR zegt dit alles tot de toeschouwers.

Bl. 52 reg. 15. *Verschiet van dieven*. Aldus vertaakt MOORT de woorden van PLAUTUS: »*Scio fures esse hic compluris.*» *Verschiet* namelijk is zoo veel als *menigte, groote hoeveelheid, met verscheidenheid gepaard*, hetgeen wij nu in den gemeensamen omgang *verschot* noemen. Zoo bij M. FOKKENS, *Klucht van Dronken Hansje* (1657) bl. 7:

Daar is *verschiet* van dat goet, men kanse hy honderden vinden.

D. A. OPMEER, *Klucht van Tryn Ratels* (1660) bl. 11:

Om haerent wil ick biel *verschiet* van waterhonden.

Bl. 52 reg. 20. *Op het wils.* Zie boven bij bl. 15 reg. 30.

Bl. 52 reg. 25. *Eek d. i. edik, azijn.*

Bl. 52 reg. 26. *Quax.* Bij KIL. wordt *queetsen* aldus verklaard: "*gemere, languere, aegrescere.*" *Quax*, dat hiertoe behoort, drukt dus eigenlijk den toestand uit van iemand die zich *ongesteld en kwijnend*, of liever *flauw en misselijk* gevoelt. Zoo bij BREDERO, *Lucalle* bl. 52:

Opdat haer laffe hart, *quacx* van 't anborstich hygen,
Weer wat verquickings en wat vryer lucht mach krygen.

Oorspronkelijk schijnt het woord klanknabootsend te zijn en eene neiging tot braken aan te duiden. Het zal dan niet veel verschillen van *quaps*, dat in dezelfde beteekenis gebruikelijk was. HUYGENS, *Korenbloemen* D. I bl. 608:

'K magh niet ete,
Me maegh staet me soo *quaps*.

Over dit laatste woord is het *Uitl. Woordenb.* op HOORT (D. III bl. 199) lezenswaardig.

Bl. 52 reg. 28. *Ik schey 'er stracx van.* Namelijk: van het leven. Verzachtende uitdrukking voor het gewone *ik sterf*.

Bl. 52 reg. 29. *Ik scheur schier mijn reuszel an flarden.* Thans gebruikt men deze spreekwijze nog wel om een schaterend lagchen aan te duiden, maar oudtijds gold zij als eene uitdrukking van felle gramschap, en is als zoodanig in onze oude kluchten zeer gemeenzaam. Met een spottend bijvoegsel verkeerde men echter den toon der woeda wel eens in scherts, door te zeggen: "*Ik scheur mijn reuszel aan flarden en..... maak er een huik van.*"

Bl. 53 reg. 4. *Speulen de gild.* Een *gild* is een *verkwister*, een *geldverspiller*, en vooral in de spreekwijze *de gilde spelen* gebruikelijk. Zie KIL. en VAN HASSELT aldaar. BREDERO, *Klucht van de Koe* bl. 4:

Een vleys-dief, een quist-goed, een spil-penning, een doorslach, een snap-op,
(een *gild*.)

RORMER VISSCHER, 'T lof der Mutse bl. 12:

Een vrecke doet ghy spelen de ghilde.

— Zinnepoppen, Schock I n°. 41: »De Broeders van de Bende die garen de *gilde spelen*, zijn wel fraey ghemoet, zoo langh als de beurs noch wel ghespeekt is.” Te regt is het woord door TEN KATE (D. II bl. 189) tot den wortel *gelden* gebracht. Over *vilt* in den volgenden regel zie boven bij bl. 3 reg. 7.

Bl. 53 reg. 11. *Redjement*. Zie boven bij bl. 31 reg. 16.

Bl. 53 reg. 12. *Hier moet een otter in 't bolwerk, of een baers te gallen wezen*. Omtrent deze plaats leest men in het *Taalk. Mag.* (III 493) het volgende: »BILDERDIJK zegt, dat is wat *vreemds*, doch het komt mij voor, dat de zin ook zijn kan *er is onraad, gevaar*, wegens de schade, die de otter, door ondergraving, in een bolwerk zou kunnen aanrigten. Bekend is het schimpdichtje van VONDEL, *Poëzy* II 430, dat dit spreekwoord ten opschrift draagt, met toespeling op den naam van den Predikant OTTO BADIUS. Aangaande de andere spreekwijs: *een baars te gallen*, zegt B. »iets daar veel kunst toe behoort, want daar hield men dit voor, om den visch niet door het kwetsen der galblaas te bederven, als zeer dikwijls voorviel.” Hetzelfde gold ook van andere visschen, met name van de *bot*, vanwaar dan ook de uitdrukking *de bot gallen* op gelijke wijze voor iets zeer kunstigs, iets bijzonders gebezigd werd. Zoo bij J. Z. BARON, *Tafelspel van den gemakelijcken Leytze Klapperman* (1679) bl. 2:

Want een Moer al-beschicks die weet den *bot te gallen*.

Men had ook hiervan het spreekwoord *de baars is vergald voor de zaak is verbroddeld, in de war*, in welken zin *de bot is vergald* nog heden in gebruik is. J. VAN PAFFENRODE, *Sr. Filibert* bl. 177:

Och baes, den *baers die is vergalt*, daer komen de bullebacken al weer.

De meening van RITSERT is dus deze: »daar moet buiten onraad zijn, of althans iets bijzonders voorvallen.” Hetzelfde wordt door J. VAN PAFFENRODE met een ander spreekwoord aldus uitgedrukt (*Hopman Ulrich* bl. 69):

Ik meenden datter *de duyvel te villen* was, is 't anders niet?

Bl. 54 reg. 2. *Ik ken 't.* Kennen is hier *bekennen*, als meermalen.

Bl. 54 reg. 29. *Is 't dat de Schout gewaar wordt de vonken knap d. i: »indien de Schout het stuk ontdekt.»* Het spreekwoord is van den oorlog ontleend. Wanneer namelijk de vijand in den nacht een geheimen aanslag op eene vesting beraamd had, gebeurde het menigmaal, dat de vonken, van de aangestokene lont afspringende, den verdedigers het gevaar deden bemerken. Vandaar zegt men ook in dien zin *lont ruiken*, en dergelijke spreekwijzen zijn ook: *de snof in den neus krijgen, eene galg in 't oog hebben* enz. — *Knap* in dezen regel is *spoedig*.

Bl. 55 reg. 1. *'K heb 'er gien zin in (zeit Ouchert) 't is een schandelijk feit.* Wat de beteekenis betreft, behoeft dit spreekwoord geene verklaring. Maar onzeker is het, wie hier met den naam *Ouchert* bedoeld wordt. Kon men dien als een voornaam beschouwen (hetgeen ik echter niet geloof), dan ware het buiten twijfel in 't algemeen gezegd, even als *zeit Jan, zeit Klaas* en anderen, de gewone bestanddeelen onzer oude spreekwoorden. Is het daarentegen een toenaam, dan moet er een bepaald persoon door verstaan worden. Volgens BILDERDIJK ziet het op den Regtsgeleerde PETAUS OUDEGERST. Deze, als geschiedschrijver meer dan als jurist bekend, gaf ten jare 1571 Vlaamsche jaarboeken in het licht, in het Fransch geschreven, en tot den dood van KAREL DEN STOUTE loopende. Men zie over hem FOPPENS, *Bibl. Belg. D. II* bl. 997 en DE CROIX in de *Biographie Universelle D. XXXII* bl. 255. Dat zijn naam evenwel tot ons spreekwoord aanleiding zou hebben gegeven, is even zoo moeilijk te veronderstellen, als de verandering van *Oudegerst* in *Ouchert* zich denken laat.

Bl. 55 reg. 2. *Beklijven.* Hier in den zin van *bestendigen voorspoed genieten*.

Bl. 55 reg. 8. *Kraegh.* Thans alleen in gebruik voor het kleedingstuk, dat den hals bedekt. Doch deze beteekenis is uit de afkapping van het woord *kleed, bedeksel* of anderzins ontstaan, want oudtijds, gelijk ook op deze plaats, verstond men door *kraag* den hals zelven. Zie KIL. en VAN HASSELT aldaar. Zoo lezen wij reeds in den *Ferguut* vs. 2657:

Het sal u kosten uwen *crage*.

Het tegenwoordige *halskraag* is dus in den grond een vrij kluchtig woord, doch de eenmaal veranderde beteekenis van *kraag* regtvaardigt het gebruik daarvan ten volle. Voor het overige is de verwisseling van beteekenis, die in *kraag* heeft plaats gehad, niet vreemd. Men denke slechts aan het Fransche *col*.

Bl. 55 reg. 26. *Je meught de moort.* Over de verwensching *de moord* *seek* *yet de moord haal je!* zagen wij boven (bij bl. 49 reg. 8). De beteekenis daarvan is van die der hier gebetigde met verschillende. Alleen is de laatste aan het slot afgebroken, moettende de zin met *lijden*, *ondergaan* of iets dergelijks aangevuld worden. Hetzelfde leest men ook in *moorts Gedichten* bl. 233:

Ik ben een Godt. *Ghy moght de moordt.* De beste rijkdoom
Te wenschen voor een man, ach! dat 's de diere vrijheid.

Men gevoelt, dat deze spreekwijze in het algemeen voor eene sterke, driftige welgering wordt genomen, even als men in dien zin wel eens hoort: *je meugt den kuskock, je meugt den Duivel enz.*

Bl. 55 reg. 28. *Tegen uwen dank d. i. uws ondanks.* In deze spreekwijze heeft *dank* de beteekenis van *wil*, die ook aan het Oud-Hoogduitsch eigen was. *An sinen danc* of *sonder sinen danc* zeide men oudtijds, als uit *murderous* Aantt. op *stork* bekend is.

Bl. 56 reg. 14. *De play.* Zamengetrokken uit *palei*, *polei* of *poleys*, dat eigenlijk een *katrol* beteekent, maar gewoonlijk van het folterwerktuig gebezigd wordt, dat in de barbaarsche tijden der pijnbank tot uiteenrekking van het ligchaam der beschuldigten diende. Door middel van een koord namelijk, dat over een windas liep en aan de handen van den lijder bevestigd was, werd deze met kracht opgeheschen, terwijl zware gewigten aan de voeten in tegengestelde rigting werkten. Zie *KIL.* en *VAN HASSELT* aldaar. Zoo leest men bij P. GODENWYCK, *Witte-broots kinderen* of *Bedorve Jongelingen* bl. 58:

Of als men u seer hart aen de *poley* sal prangen,
Doen aen u kleynste tee twee hondert ponden hangen.

Deze vorm *polei* of *palei* was echter voornamelijk in destigen stijl gebruikelijk en komt o. a. in *moorts* geschiedboeken eenige malen voor. Zie

het *Uul. Woordenb.* Maar in den gemeensamen schrijftant der oude kluchtspelen heette het doorgaans bij verkorting *plei*. *BAEDER, Moortje* bl. 45:

Ick sie watter of is, sy moet eens aende *pley*,
Daer Meester Farel (*de beul*) heur alsoo langhe sal reken,
Tot hy de waarheyt haer wel uyt de mont sal trecken.

— *Schyn-heyligh* bl. 1:

Ick wilde sommige geesten aende *pley* hebben gheset,
Die schrijven datmen 't niet verstaen kan noch versinnen,
Om uyt te pijnigen 't geen dat sy voeren van binnen.

Het Fransch heeft in denzelfden zin *poulie*, het Eng. *pulley*, en het een en ander is, volgens *MILDEBUK (Gesch. des Nederl. D. III bl. 232)* uit den naam van het bekende werktuig *blijde* ontsproten, dat op zich zelf weder van het Latijnsche *balista* is. Maar in zijne *Geslathelijst* (op *blijde*) zegt hij, dat *poulie* eigenlijk *»bollje*, dat is, *rollje*, rol of reltuig" is, en dit laatste komt mij wel het verkieselijkste voor.

Bl. 56 reg. 23. *Vaerje 'r nou weêr uit?* De zin is: »treedt gij nu weder terug?" d. i. »ontkent gij nu weder, wat gij zoo straks beleden hebt?"

Bl. 56 reg. 24. *Een kerf.* *Kerven* wordt thans bepaaldelijk voor het maken van *inwijdingen* gebezigd, maar stond oudtijds, in ruimeren zin, met *snijden* of *houwen* gelijk. Zie h. v. M. STOKER B. IX vs. 1278. De meening van *WARENAR* is derhalve: »al hieuw de beul u het hoofd af."

Bl. 56 reg. 29. *Slegh* d. i. *slecht*, onnoozel.

Bl. 57 reg. 1. *Smalijk* d. i. *smadelijk*, even als *smalen* voor *smadelen*.

Bl. 57 reg. 26. *Berrighgelt* d. i. *berg-geld*. Zoo noemde men het loon voor het bergen en bewaren van eens anders eigendom. »Indien gij den dief ontdekt," zegt *WARENAR*, »en den pot van hem terugkrijgt, zal gij mij dien dan wedergeven, zonder er voor het bewaren iets af te houden?"

Bl. 57 reg. 28. *Op genot en wil ik niet dringen d. i. op voordeel wil ik niet aandringen.*

Bl. 58 reg. 13. *Van de oude wet.* Thans zegt men in één woord *ouderwetsch*, en daarin is *wet*, als meermalen, *gebruik*, *gewoonte*. *Oudfreux* zeide men eertijds ook in dien zin.

Bl. 58 reg. 16. *Kammelotte aepsrokken.* Een *aapsrok* of *apenrok* is een rok met korte panden, zooals de aangekleede aapjes op de kermissen aanhebben. Bij de kinderen was vroeger het dragen van een rok meer in gebruik dan thans, en zij hadden dien, als van zelf spreekt, met korte panden, uit welke kleeding naderhand de buisjes ontstaan zijn.

Kamelot is, naar men weet, eene stoffe uit kameels- of geitenhaar, met wol dooreengeweven, vervaardigd. In het begin der 17de Eeuw begon het gebruik daarvan hier te lande algemeener te worden, ofschoon het toen nog voor vrij opzigtelijk doorging. Zoo lezen wij in *BREDEROOS Klucht van Symen sonder Soeticheys* bl. 7:

Je moest oock al anders gaen, wilje van een yeder zijn bemint,
In jou geel, in jou wit, in jou root, in jou purper satyne,
In jou fluweel, in jou *kamelot*, in jou karmosyne,
Dat 's nou de nieuwe snof.

Bl. 58 reg. 22. *Boekedekoeken.* Zamengetrokken uit *boekweiten koecken*, even als men nog *boekende gort* zegt. En zoo leest men in de oude kluchten meermalen *bokkende brij*, *boekede flensjes* enz.

Bl. 58 reg. 25. *Kluwes* d. i. *kluwens*. Het spreekwoord is van het spinnen genomen.

Bl. 58 reg. 30. *Waer wilje wezen? d. i. waar wilt gij toch heen? wat bedoelt gij toch?*

Bl. 59 reg. 8. *Dat hem.. Sint Felten schen!* Gewone verwensching. Nog heden zegt men *loop voor Sint Felten!* maar de eerste vorm was oudtijds algemeener, en de naam werd daarin ook wel *Sint Velten* geschreven. Wat den oorsprong der spreekwijze betreft, *BLDERDIJK* heeft dien, dunkt mij, zoo voortreffelijk aangetoond, dat wij niet beter kunnen

doen, dan zijne woorden hier aan te halen. „*Sint Felten*,” zegt hij (*N. Versch.* D. IV bl. 204) „is *Sint Valentijn*, en was van oudsher hier en elders, gelijk nog in Engeland, het eerste zoogenoemde Vroeg-feest, als waarop men het nieuwe voorjaarsgroen zag, en dat dus met algemeene wandelingen (vooral van de jeugd), naar buiten, gevierd werd.... Ieder jong meisje moest derhalve op dat feest, als de Franschen het noemen, een *chapeau* hebben, en die er geen had, moest met een bloot vriend of bekende gaan. *Met een meisje loopen* was eene aanduiding van vrijery, even als naderhand *met haar verkeeren*.... Doch als het slechts een hoffelijkheid van 't Sint Veltenfeest was, noemde men 't *slechts voor Sint Felten loopen*. Het drukt dus geen verwensching uit, maar een bloote onverschilligheid. — Intusschen, sedert men de *Vallende ziekte* (Epilepsie) uit onbetaamlijke spotzucht, by wege van alliteratie *Sint Felten* plaag heeft genoemd, is het wel degelijk een vloekwoord geworden, even als in Duitschland *der Schwernoth*.”

Dit gevoelen nu, waarvan het eerste ruwe denkbeeld reeds door TUINMAN (*Spreekw.* D. I bl. 24 en *Kakkel* bl. 398) aangegeven was, wordt door de andere spreekwijze *dat u Sint Felten schenne!* niet weinig bevestigd, ziende deze regstreeks op de *vallende ziekte*, waarbij het werkwoord *schenden* zeer gepast is. Ook de Heer NIERMEYER in zijne boven aangehaalde *Verhandeling* bl. 34 vlgg. neemt deze verklaring aan, echter zoo, dat hij *Sint Felten* voor een naam des Duivels houdt. Daar namelijk in oude Duitsche stukken het Booze Wezen *Valant* genoemd wordt en voormaals in Duitschland de verwensching *dass die Felden dich!* (namelijk *hole*) in zwang was, zoo beweert hij, dat de naam *Sint Felten*, oorspronkelijk volgens de opgave van BILDERDIJK ontstaan, later met zinspeling op deze Duitsche namen voor den Duivel in gebruik is gekomen. Maar welligt heeft de Heer NIERMEYER, (hij veroorlove mij deze aanmerking op zijn werkje, dat ik anders op hoogen prijs schat), welligt, zeg ik, heeft hij, opzettelijk over het Booze Wezen handelende, meer dan noodig was tot dat onderwerp betrokken. Immers behoeft men niet, in alle namen, die in verwenschingsformulieren voorkomen, den Duivel te zoeken. Althans ik betwijfel zeer, of in het zeggen *dat u Sint Felten schenne!* wel eenig denkbeeld van den Booze ligt opgesloten, en geloof veeleer dat het niet anders beteekent dan: *dat u de vallende ziekte schende!* Het gevoelen van BILDERDIJK komt mij derhalve, en wel in zijn geheel, aannemelijk voor.

Bl. 59 reg. 30. *Rechtevoort*. Zie boven bij bl. 49 reg. 35.

Bl. 60 reg. 22. *Op 't ongezienste* "In de crisis," zou men thans zeggen. Over de woorden *siens* en *onsiens*, oudtijds gebruikelijk voor "schaam of leelijk: 't geet men gaarne of noode ziet: aangenaam of on-aangenaam," is HUYDECOOPER Aant. op STORP D. I bl. 104 vlgg. met vrucht na te zien. Later zeide men daarvoor *gasten* en *ongasten* (zie 's *Uitk. Waardenk.* op HOEFF) en wel voornamelijk in de spreekwijzen *op 't gezienste* d. i. *op het schoonste, op het beste*, en *op 't ongezienste* in omgekeerden zin. Het eerste h. v. in BENDEROS *Moortje* bl. 32:

Sy schickt haer an 't buffet, verciert *op zijn ghesienst*.

Het laatste o. a. in zijn *Roddrick ende Alphonsus* bl. 54:

Helaas, mijn quaat gheluck armt my *op 't onghesienste*.

d. i. *zoo erg, zoo slecht mogelijk*. En zoo is dan ook hier de meening van RITSERT: "de zaak staat, dunkt mij, nu zoo slecht als maar mogelijk is, de bagchelijke kans is nu ten top gestegen, en ik mag mij dus vleijen, dat het spoedig ten goede zal keeren." " 'T zal 'er voortaan *op beteren*," voegt hij er bij.

Overigens had de spreekwijze *op 't ongezienste* nog eene andere beteekenis, namelijk van *op 's onvoorziens, op 's onverwachts*. Zoo onder velen ook WONDRA, *Leeuwendalers* bl. 38:

Wat tijding brengtge my, zoo snel *op 't ongezienst*!

VIJFDE BEDRIJF.

EERSTE TOONEEL.

Bl. 61 reg. 8. *Stek* d. i. *steek, versteek, verberg*. De zin van den volgende regel is: "men moest liever den vrek zelven onder de aarde stoppen." Over de *Libry* (reg. 12) zie boven bij bl. 49 reg. 9.

Bl. 61 reg. 15. *Deurstrijken*. Thans in den zin van *berispen*, maar vroeger ook in den sterkeren van *straffen* gebruikelijk. LEXICA gaat hier voort met hetgeen hij zoo even gezegd had; want hij had RITSERT nog niet gezien.

Bl. 61 reg. 15. *Die ewe molijk*. Verhastening van *Moloch*, den naam van het bekende afgodsbeeld. Het woord werd bij vroegere schrijvers voer een *schrikbeeld* gebezigd, welke beteekenis zich echter meermaalen tot de algemeene van *beeld* of *pop* heeft uitgebreid. Zee althans in noot 2. *Henrik den Grooten* bl. 20: »Dies... het vonnis des doóds, met een averechts rechtsplegen,.... te werke geleid is aan eenen *molijk* van stró." Zie het *Uits. Woordenb.* Vandaar zegt BREDERO overdragtelijk (*Moertje* bl. 11):

Haer minne is bedroch, en niet dan valsche kunsten,
En mommery gheveynst, met *moolicken* van gunsten,
Of schimmen sonder syn.

Doorgaans echter werd het gebezigd van de zoogenaamde *vogelverschrikkers* of *schrikbeelden* in de tuinen, als blijkt uit VONDEL, *Leeuwendaers* bl. 43:

Een *molock* houd de kars voor musschen onbedorven.

Welke spelling tevens de gegrondheid der opgegevene afleiding bewijst, gelijk men dan ook *moloc* aantreft in den Bijbel van 1477, naar opgave van den Heer DE MOER, *Taalk. Handleiding* enz. bl. 94. Dezelfde beteekenis des woords is voorts niet minder blijkbaar uit J. BARENTSZ, *Klucht van Buchelioen 't Kaboutermannetje* bl. 3:

'K sel de Aaxsters wel uit de karsse-boom houwen sonder *Molik*.

en uit J. VAN PAFFENRODE, *Sr. Filibert* bl. 167:

Se souwen bequaem wesen om met haer beyen
Voor *moolicken* in de boomen geset te worden, voor exters en voor kreyen.

De laatste plaats doet tevens zien, waarom men deze benaming ook als scheldwoord op een *stuursch*, *schrikverwekkend*, *onaangenaam mensch* heeft toegepast. Deze beteekenis toch, die ook hier in de woorden van LEKKER geldt, was oudtijds zeer gemeenzaam. Zee bij KOEMER VISSCHER, 'T lof der Mutse bl. 12:

Een aerdigh gheest maeckt ghy haest van een *molick*.

Zie ook S. COSTER, *Teeuwis de Boer* bl. 34, HUYGENS, *Korenbloemen* D. I bl. 612 enz.

Bl. 62 reg. 11. *Neutels*. De zin is: "om deze zetting (waarschijnlijk eene nieuwe belasting) is men traag en talmend in het betalen van het geld." *Neutelen* is eigenlijk zich met bezuizingen ophouden, veel werk aan nietigheden besteden, en vandaar *neuteler*, een treuzelaar, een sakkel, en een oud *neutken* of oude *naut*, een voor alle kleinigheden zorgend en zich afkobbend oud vrouwtje. Zie XIL. Maar gewoonlijk wordt *neutelen* in den afgeleiden zin van *talmen*, *dralen* genomen, in welken ook het samengetrokkene *neulen* bekend is. Het is het Hoogduitsche *nöhlen* en *nusseln*, het Deensche *nøle* enz. Wij hebben ook het woord *nusselen* in den zin van *talmwerk* doen en daartoe behoort het meer gebruikelijke *knutselen*, *knutselwerk*.

Neulen wordt (volgens SWAAGMAN a. w. bl. 68 vlg.) in Groningen gezegd voor in een slecht humeur, kwaad gemutst, verdrietig zijn, en van hem, op wien dit werkwoord toepasselijk is, zegt men ook: *hij is neutelig*. Deze beteekenis is een gevolg van de grondkracht des woords, omdat de kleingeestigen, die zich met allerlei wisjewasjes afslooven, en zich altijd zelfs het onbeduidendste aantrekken, doorgaans korzelig, wrevelig, verdrietig van aard zijn, even als zij ook zimmer fisch in eene zaak doortasten, maar altijd schoorvoetend, bedeesd en treuzelend te werk gaan. Vanwaar zich dan ook *neutelen*, *neulen* als *talmen* verklaart.

Bl. 62 reg. 18. *Te luy d. i. te luide*.

Bl. 62 reg. 19. *Ontlegh*. Van dit woord is geene betere verklaring te geven, dan die in het *Uitl. Woordenb.* op hoort gelezen wordt: "Eigenlijk, wat een ander grijpen wil, verleggen, en alzoo hem mis doen grijpen; van daar, door eene uitvlugt, eene slimheid in woorden of daden, ontwijken, onthouden." Het komt dus zeer na met het Latijnsche *eludere* overeen, dat dan ook eenige malen bij hoort door *ontleggen* is overgezet. Bij de voorbeelden van het gebruik des woords, in het *U. W.* opgegeven, voegen wij nog een paar uit andere schrijvers. D. A. OPMERK, *Klacht van Tryn Ratels* bl. 15:

Maer hoe ick 'er op loer, dats immers al te snoot,
Sy weetent mijn met list behendich te *ontleggen*.

BREDERO, *Griane* bl. 10: "God verhoede," zegt FLORENDUS, "dat gij
U Vorstelijsk toeseggen
Souwt valschen of *ontlegghen*."

Men zie ook HOORTS *Nederl. Hist.* bl. 661.

Bl. 62 reg. 24. *Kleuter-geld* of *kloster-geld* is wat wij thans *klein geld* noemen. Zie xii. Het schijnt afgeleid van *kleuter*, bekende benaming van een *klein meisje*, zoo echter dat daarvan alleen het denkbeeld van *klein* in deze samenstelling overgenomen, en *kleutergeld* derhalve in den grond eene boertige uitdrukking zij, alsof men zeide *kindergeld*, *dreumesgeld* of iets dergelijks. Dit begrip van *klein* toch is aan den naam *kleuter* door toepassing onafscheidelijk verbonden, ofschoon het in den oorsprong des woord niet ligt opgesloten. Het is namelijk (volgens *ALDRADUS*, *Geslachtlijst* en op HOOFD. D. III bl. 184) van *kleuteren*, *klosteren* d. i. *kaatsen*, *met den bal (kloot) werpen*, omdat men met kleine kinderen, die men op de armen draagt, als 't ware *kaats* of *solt*. . . . Met *kleutergeld* verdient, wat de samenstelling betreft, vergeleken te worden het woord *kleuterschuld*, voor *kleine*, *onbeduidende schuld* gebezigd door CATS, *Spiegel van den ouden en nieuwen tydt* bl. 177:

Want *kleuterschuld* van klein beslag,
Als die vermeerdert dag aen dag,
Wort metter tyd een groote last,
Schoon dat gy daer niet op en past.

Bl. 63 reg. 3. *Taflet*. Verkleinwoord van *tafel*, in den zin van het tegenwoordige *tafel*. Hij bedoelt er zijn aantekeningboekje, zijn register van ontvangst en uitgave mede. Over *getrantel* (reg. 9) zie boven bij bl. 35 reg. 30.

Bl. 63 reg. 18. *Men momt 'er niet* d. i. wy spelen hier geen *maskerade*; 't is duchtige ernst." BILD. Bij vergissing is hier *mont* voor *momt* in den tekst ingeslopen.

Bl. 63 reg. 27. *Jouwetjen*. *Jouw (io!)* is een uitroep van bespotting, vanwaar *jouwen*, *uitjouwen*. RITSERT bezigt hier eene woordapeling met *juweeltjen* en *jouwetjen*, om te kennen te geven, dat *LEKKER* zottepraat uitslaat en hem schijnt te bespotten. Waarop deze antwoordt:

Ik zegh 'er ien *jouwetjen* teugen, 't is niet qualijk *ejout*.

Bl. 63 reg. 31. *By 's Beshuis*. Volgens BILD. eene herberg in 't *Noordsche bosch*; plaats van uitspanning, nu met huizen bebouwd, makende 't deel van de Prinsengracht en de straten daar achter, tusschen de Vijzelgracht en de Leydsche straat." Het is mogelijk, dat aldaar eene

herberg van dien naam bestaan hebbe (waarvan mij echter nergens melding is voorgekomen), ofschoon het dan toch bevreemding wekken zou hier nu 't *Boshuis* in de plaats van in te vinden. Maar ik zie geene reden om hier niet aan het gewone en bekende Amsterdamsche *Boshuis* te denken. Dit gebouw namelijk, ook wel *Bushuis* gehooten, was het oudste Wapen- of Artillerie-huis der stad. Het stond op de West-zijde der Oost-Indische kaai, naast het Dol- of Krankzinnigenhuis, en is aldaar ten jare 1554—1555 gesticht. Ongeveer eens halve eeuw is het ter bewaring der stads-wapenen gebruikt geworden, en heeft nog langen tijd daarna, ofschoon ten jare 1603 aan de Oost-Indische Maatschappij tot een specerij-pakhuis verhuurd, den naam van *Boshuis* behouden. Zie *WAGENAAR, Besch. van Amst.* D. VII bl. 154 vlg. en *CONINKLIJ. bl. 667.* Bij dit *Boshuis* nu is vermoedelijk eene destijds bekende herberg geweest. Of zou *ATSERT* ook wellicht met zijn by 't *Boshuis* op het daaraan bolendende krankzinnigen-gesticht doelen, en te kennen geven dat *LEKKER* hem voorkwam niet wel bij het hoofd te zijn? Althans eene zinspeling daarop is, dunkt mij, niet onaannemelijk.

Bl. 64 reg. 3. *Pas d. i. naauwelijks, op zijn best.*

Bl. 64 reg. 5. *Ik verschiet.* *Verschieten*, voor *verschrikken*, onastelen nog heden in gebruik, ziet eigenlijk op het bleek worden van schrik, even als de kleur van geverwde stoffen, van eene schilderij enz. door den tijd *verschiet*. Zie daarover de *Nieuwe Bijdragen* D. I bl. 515 vlgg.

Bl. 64 reg. 5. *Hier komt het varken onder zijn maegen.* Spreekwoord, dat men bij eene onverwachte, doch aangename ontmoeting plagt te bezigen. De ontdekking toch van den pot met goud was voor *ATSERT* even verrassend als welkom, omdat zij hem de gelegenheid verschafte, den vader van *KLAARTJE* gunstig voor zich te stemmen. Zoo leest men ook bij *VERDERA, Klucht van de Koe* bl. 14:

Siet hier! siet hier! hier komtet Varken onder zijn maghen.

Het is een uitroep van *CHERTVE*, de waardin, als de boer de herberg binnentreedt, en zij dus van de lastige aansoecken van twee landloopers verlost wordt. En zoo ook bij *A. VERBURGH, Klucht van 't Wynvraage* (1651) bl. 6:

K. Wel Hans, wat drommel doeje hier?

H. Ben jy dat Kees? K. Wel ja, dit is een sobhoon plecier.

Hoe komt het varcken by zijn maegschap, wat doeje hier te waren?

Bl. 64 reg. 8. *Heiligeweghs poort.* Deze poort, van welke reeds in het jaar 1480 melding voorkomt, stond oudtijds aan den Singel bij het uiteinde van de straat, die nog den naam van *Heilige weg* draagt. Bij de vergrooting der stad op het laatst der 16de Eeuw is zij vandaar verplaatst naar het einde der gracht, die, sedert gedempt, den naam van *Koningsplein* verkregen heeft. Deze poort nu, de hier bedoelde, was, even als de vorige, van hout, maar is ten jare 1636 afgebroken en door eene andere; sierlijk van gehouwen steen gebouwd, vervangen. Van de laatste is, naar men weet, nog eene afbeelding overig op een gemetselden steen in het hoekhuis van het Koningsplein en de Heerengracht. Ook deze echter is bij eene latere uitlegging der stad, ten jare 1664, afgebroken en sedert ook haar naam verdwenen. Zie over het een en ander WAGENAAR, *Beschr. van Amst.* D. I bl. 53, 157 en COMMELIN, bl. 215, 232.

Bl. 64 reg. 18. *Dat komt zuiverlijk by! d. i. dat is mooi! dat vind ik aardig!*

Bl. 64 reg. 25. *Gelijk de kleine konetjes op de groote vaerten.* *Komen of koman is koopman.* Zie boven bij bl. 34 reg. 1. LEKKER gaat hier voort met hetgeen hij zoo even gevraagd had: „Wilje compagny maeken?” (te weten: in het huwelijk). „*De groote vaerten,*” merkt *BELEERDIJKE* aan, „zijn die naar Oost- en West-Indië; waarin kleine winkeliers met elkander een aandeel te samen namen.” *Paerten of parten* zijn *aandeelen*.

Bl. 64 reg. 32. *Ik ken 't slot niet vinden d. i. ik begrijp niet hoe dit op elkander sluit, hoe dit ineenzit.* Over slot zie boven bij bl. 17 reg. 26.

Bl. 65 reg. 5. *Deze nuwe brillen.* De uitvinding der brillen heeft vermoedelijk in Italië en reeds in de dertiende Eeuw plaats gehad. Maar waarschijnlijk zijn zij eerst later algemeen in gebruik gekomen; althans dat zulks hier te lande eerst in het begin der zeventiende Eeuw het geval is geweest, zou men uit de woorden van LEKKER kunnen opmaken, en

dit wordt welligt bevestigd door C. BIESKENS in zijne klucht van *Claas Kloet* (1649) II bl. 6:

Ick wil nae miester Dirrick Door toe, hier op de kleuter-dijck,
En segghen dat hy te deghen gauw kijck inde sterren, wat fortuyn ick sel loopen,
Al sou hy er ien van *deuse nuwe snofs brillen* om koopen:
Daarmen van hier op het Hof mee sien kan (so men niet en jocket)
Aan 't Amsterdammer uurwerck hoe laat dat de klock het.

Of zou het een en ander misschien op de verrekijkers kunnen doelen, die toen spottenderwijze eene nieuwe soort van brillen noemen kon?

Bl. 65 reg. 8. *Wayluy. Weiden* werd oudtijds in den zin van *jagen* genomen, vanwaar *weidman* als *jager*, *weidery* voor *de jacht* enz. Wij hebben er nog ons *weitasch* van. Zop onder velen *cats*, *Spiegel van den ouden en nieuwen tydt* bl. 85:

Hoewel een *weiman* ziet het wilt,
Dat zachtjens voor hem henen drilt.

BREDERO, *Roddrick ende Alphonsus* bl. 1, waar ALPHONSUS, na van de genoegens der jacht hoog opgegeven te hebben, er bijvoegt:

Het fraytste *Weyt-spel*, dat oyt Mensch met ooghen sagh:
Kortom ick had al 't gheen een *Weyd'man* hebben mach.

Men doorloope ten overvloede de *Klucht van de Weyery* van W. C. VAN ROOZEN (ROCH) (1665). In overdragtelijken zin heeft HOORT van het werkwoord *weiden* een dichterlijk gebruik gemaakt, als hij zegt (*Granida* bl. 27):

De naare nacht verspreidt
Haar schaduw over 't kruidt, en d'eedle Zonne *weidt*
Zijn' afgeronne *jaght* ter westzijd' van de bergen.

Bl. 65 reg. 15. *Zijn mongt te snoeren dat heeft lijdigh veul snaps in.* Het woord *lijdig* is bij vroegere schrijvers zeer gemeenzaam, zoo wel Adjective als Adverbialiter. In het eerste geval beteekent het zoo veel als *groot, sterk, geweldig*, in het tweede *grootelijks, zeer*. Zie hier van elk van beiden een voorbeeld. HUYGENS, *Korenbloemen* D: I bl. 601:

Der heit en *lydigh* spul om jouw in 't schip eweest.

CATS, *Spiegel van den ouden en nieuwen tydt* bl. 25:

De werelt is te *lydigh* boos,
De menschen al te byster loos.

Snaps nu in dezen regel is zoo veel als *gesnaps*, van *snappen*. De zin is derhalve: "zijn mond te snoeren is eene zaak, die zeer veel pratens vereischt." Men ziet, dit is op zich zelf eene tegenstrijdigheid, maar LEKKER, die in het zwijgen niet sterk is, zoekt juist daarin eene aardigheid. Zijne bedoeling is eigenlijk: "zwijgen is eene zoo moeilijke zaak, dat men die niet dan niet veel pratens begrijpen en leeren kan."

Bl. 65 reg. 18. *Bakelaer*. Verbastering van het Latijnsche *bacca lauri* d. i. *laurier-bezie*. Zie KIL. De smaak daarvan is zeer bitter en onaangenaam, hetgeen eene oude vrouw bij BREDERO (*Spaanschen Brabander* bl. 38) zeggen doet:

Nou ick oudt ben, achtense mijn als *bakelaer*.

Bl. 65 reg. 26. *Je diende somtijts wel wat op de huilt esmeten* d. i. *gij moest somtijts eens duchtig afgerost worden*. *Smiten* is slaan, zie boven bij bl. 29 reg. 30.

Bl. 65 reg. 31. *Ik heb 't rains evongen*. Thans zou men zeggen: "ik heb het *eerlijk* gevonden" d. i. "ik heb den pot niet gestolen, maar gevonden, zoo waar ik een *eerlijk* man ben." *Reins* is een bijwoord van het Adject. *rein* en beteekent zuiver, *eerlijk*, zonder *bedrog*. Zoo zegt WARENAR straks na het herkrijgen van zijnen schat (bl. 74):

'K zel mijn leven gien potten mit gelt meer bewaeren,

Ik bin dat spul al moé, dat 's *rain uit* ezeit.

d. i. *ronduit*, zonder *bedrog*, zooals ik het *meen*. En zoo leest men in BREDEROOS *Spaanschen Brabander* bl. 51:

Ick had mijn leven niet elooft, dat Floris so fiensten en morsten

Met de kaert, en hy bot as de Droes, dat 's inamers *gien reyns*.

"Dat is immers *niet eerlijk*."

Bl. 66 reg. 2. *In mijn graet* d. i. *in mijn toestand, in mijne positie*.

TWEED E TOONEEL.

Bl. 66 reg. 18. *Kyerman d. i. kraamheer.* Zie boven bij bl. 37 reg. 15 en over het straks volgende *lap* voor *klap* bij bl. 34 reg. 15.

Bl. 66 reg. 21. *Pijpen.* Bekend is het naamwoord *pijp* voor *fluit* en het werkwoord *pijpen* d. i. *op de fluit spelen* en vervolgens *op de maat van de fluit dansen*, in welken laatste zin het hier gebezigd wordt. Men heeft er vele spreekwijzen van, als: *de pijpen stellen*, *naar iemands pijpen dansen*, *zoo voor gepepen*, *zoo na gedanst* en anderen, waarover HUYDECOPER (*Proeve* D. I bl. 370 vlgg.) uitvoerig gehandeld heeft.

Bl. 66 reg. 22. *Ypen-kras* of *hipokras*. Bekende drank, die reeds van ouds, als nog heden, bij de bruiloften opgedischt werd, en zijn naam draagt van HIPPOCRATES (wien onze voorouders *trocras* noemden), volgens wiens voorschrift de wijn doorgezegen en toebereid wordt. Zie *KN. en BILDERDIJKS Geslachtlijst*.

Bl. 66 reg. 23. *Te slijpen.* Oude vorm van het verleden deelwoord, dat thans *geslepen* luidt. *Zoo te breken*, *te worpen*, *te blauwen* voor *gebroken*, *geworpen*, *geblouwen* (geslagen) enz. Bij de oudste schrijvers werd echter deze vorm doorgaans in een slechten zin gebezigd, zoodat het voorveegsel *te* met het tegenwoordige *ver* overeenkwam. Zie *HUYDECOPER* op *stokk* D. I. bl. 170 vlgg.

Bl. 66 reg. 24. *Riet d. i. reed, geresd.* „Ik kan nauw teeven laester” in den volgenden regel is: *ik kan nauwelijks langer toeven*.

Bl. 66 reg. 26. *Deuvekaester*, anders *duivekater* geheeten, is eene soort van koek, dien men elkander op kerstijd ten geschenke plagt te zenden. Zie *xii*. In dien zin is het woord nog te Breda gebruikelijk, volgens opgave van den Heer *HOXTER*, *Bredaasch Taaleigen* bl. 130. Niet altijd echter bestond het geschenk in zulk een koek, maar ook veeltijds in de geldswaarde daarvan of in eenige andere gift, die dan toch altijd den oorspronkelijken naam bleef behouden. Ook was deze vriendschappelijke gewoonte niet uitsluitend tot het kersfeest bepaald, maar had zij ook op andere tijden plaats. Zoo in *WAGENAARS Moortje* bl. 62:

En alle drie Koningen stuurde sy ons een moye *Deuvekater*.

En dat men ook op Nieuwejaar, Paasch-, Pinkster- en Kermisfeesten zulke koeken of broeden omdeelde, getuigt LE FRANCO VAN BRABHEY, *Oud Hollands Vriendschap* bl. 160.

Den oorsprong der benaming zoekt men doorgaans in het Fransche *deux fois quatre*, waarmede men een brood, in vieren oversneden, aanduidde. De Heer HOFFMANN gist echter (t. a. pl.) of het niet het Hoogduitsche *ofen-kater* d. i. ovenkoek zij, met voorvoeging van het bepalende lidwoord. Maar de eerste verklaring komt mij zoo eenvoudig en natuurlijk voor, dat het mij onnoodig schijnt daarvan af te wijken.

Geheel iets anders is *Duivekater*, in lateren tijd als benaming van het Booze Wezen in zwang gekomen. De gelijkheid van het eerste gedeelte daarvan met den naam des Duivels, gevoegd bij de naauwe betrekking, waarin de *katers* in het oude bijgeloof tot den Booze stonden, heeft waarschijnlijk daartoe aanleiding gegeven. Zie de aangehaalde *Verhandeling* van den Heer KORMEYER bl. 39.

Bl. 66 reg. 27. *Schrikkenburger*. Volgens *BILDERDIJK* een *braspenning*. Maar rigtiger is de verklaring, die men bij KIL vindt opgeteekend, dat namelijk de *schrikkenburger* of *schrankenberger* eene Saksische munt is, ter waarde van vier stuivers. Tot bevestiging strekken de plakaten, aangehaald door den Heer D. GROEN in zijne prijsverhandeling *Over de munten* enz. (geplaatst in de *Mémoires Couronnés par l'Académie Royale de Bruxelles* T. X) bl. 112 vlg.

Bl. 66 reg. 28. *Engelse vijf*. Volgens *BILDERDIJK* "omtrent, of ruim een *half-penny*, dat is een oortjen Hollandsch." Dat evenwel de waarde vijf stuivers hooger was, mag men besluiten uit G. C. VAN SANTENS *Lichte Wigger* bl. 10. De waardin geeft daar aan twee harer kalanten als bedrag der gezamenlijke vertering op

Sevenenvijftich stuivers end' een half.

Dat was derhalve voor elk hunner 28 stuivers en 6 duiten. Zij betalen die aldus:

D. J. Sie, daer is een engelsche vijf stuyvers met een vierentwintichstalf.

Dats effen gepast voor 't gelag van my.

L. W. En daer is een vriesen daelder met een blanck daar by.

Trekt men nu het stuk van $23\frac{1}{2}$ stuiv. (zijnde een halve Spaansche Reaal van achten. Zie boven bij bl. 29 reg. 2) van de 28 stuiv. en 6 duiten af, dan blijft er 5 stuiv. en 2 duiten tot waarde van de Engelsche Vijf. De ander betaalt dezelfde som met een Vrieschen daalder d. i. f 1-8-0 en een blank d. i. 6 duiten.

De Heer GROEBE (a. w. bl. 121 vlg.) vermeldt, dat de *nieuwe engelsche Schelling* ten jare 1615 en later op den prijs van $10\frac{1}{2}$ stuiv. gesteld was, en het blijkt derhalve, dat onze Engelsche Vijf niet anders dan de helft van dezen Schelling is.

Bl. 66 reg. 29. *Al de preutel d. i. de geheele boel te zamen. Zie TUINMAN, Fakkel bl. 286 en WEILAND. De meening van RHYM is: "al wat ik thans in een geheel jaar verdien, zal ik voortaan wel in ééne week ontvangen."*

Bl. 66 reg. 31. *Ongerrism enz. Verkeerdelijk wordt de onderriem door BERKHEY, Nat. Hist. van Holland D. III bl. 571 als een boerinnen rok verklaard. Het was een riem of gordel, dien de vrouwen om het middel droegen, en waaraan de sleutelreeks, het mes in de schede, en de tasch of geldbuidel bevestigd waren. Deze voorwerpen worden dan ook doorgaans te gelijk met den onderriem genoemd, en het een en ander te zamen was een vrij gebruikelijk geschenk aan dienstmaagden. Zoo leest men bij J. Z. BARON, Klucht van Kees Louwen bl. 1:*

Onze Lijsje, mijn buer-meyt, dat 's een loose feeckx,
Want zy kreeg binnen 't jaer toteen buyte-kangs een moye sulvere sleutel-reeckx,
Met een rechtschapen onderriem, en een paer overkostelicke messen.

BREDEBO, *Spaanschen Brabander* bl. 19:

Hij koftme alle dingh, een sulv're vingher-hoet,
Een sleutelreex, een tas, een paer Engelse Messen,
Met een moye nuwe huyck.

En hiermede was zij zoo sierlijk uitgerust, dat zij er zelve bijvoegt:

Ick gheleeck sondaechs meer de dochter dan de meyt.

De geldbuidel, die insgelijks aan den onderriem gedragen werd, was daaraan gewoonlijk met snoeren bevestigd. Zoo beklagt zich in de

klucht van *Claas Kloet* (door C. BIESKENS) eene vrouw, aan welke de buidel ontstolen was, aldus (II bl. 44):

Wat ick dray, ick en vijn hier gien buyl an mijn *onder-riem*.

Help, hier hanghen de snoeren, en de buyl isser niet aan.

Uit dezelfde klucht ontleenen wij hier nog eene aanhaling, om te doen zien, dat ook de onderriemen dikwijls voorwerpen van weelde waren en op hooge prijzen kwamen te staan. Een koopman, zijne waren aanbiedende, zegt o. a. (I bl. 6):

Dese *silveren ongder-riem* is dieje gayng dan niet?

Achtiën gulden.

Bl. 67 reg. 4. *Zeper*. Gewoon woord van bevestiging, nog heden in Groningen gebruikelijk. Het is uit *zeker* misvormd, dat bij naauwgezette lieden voor een vloek doorging. Zoo veranderde men *waardchtig* in *waréntig*, *Heere!* in *heden!* enz. Zie BILDERDIJK OP HUYGENS D. VI bl. 133 en zijne *Geslachtslijst* op *pots*. Men zeide ook *voorzeper*, en dit bevestigt de opgegevene afleiding. In Brabant was een andere verbasterde vorm, namelijk *zemers*, in zwang, als men uit BREDEROOS *Spaanschen Brabander* kan opmerken.

DERDE TOONEEL.

Bl. 67 reg. 8. *Bescheit*. Oudtijds gebruikelijke vorm voor het hendaagsche *bescheidenheid*. Zoo bij BREDERO, *Klucht van de Koe* bl. 8:

Je hebt hier sucke besuchte kittige knechten,

Die so wacker snijen, wat, 't het gien *bescheys*.

Meer bekend is het tegenovergestelde *onbescheid*, dat o. a. meermalen bij VONDEL voorkomt. B. v. *Leeuwendalers* bl. 42:

Dat zich zijn achterdocht vergeefs hier tegens kantic,

En uitgeborsten was tot zulck een *onbescheit*.

Bl. 67 reg. 16. *De schuit wil nae de Volewijk*. Zinnebeeldige uitdrukking voor het gewone »de bevalling is op handen.» De *Volewijk* namelijk (eigenlijk *Vogelenwijk*) was een gehucht, in de nabijheid van Amsterdam over het IJ gelegen, en het volkssprookje wilde, dat de kinderen vandaar door hunne ouders werden afgehaald, even als men elders

den *hollen boom* kent, waaraan de kinderen gezegd worden te groeijen. Zoo zegt een boer bij BREDERO (*Griane* bl. 36), bij het ontdekken van een te vondeling gelegd kind:

Ick sel segghen, dat ick dat kindt al *moerlijcke-liennigh uyt de Voolwijk*
(*gehaelt* heb.

Waarschijnlijk heeft het sprookje zijnen grond hierin, dat de *Voolwijk*, de plaats, waar de ter dood gebragte misdadigers aan de galg bleven opgehangen, iets geheimzinnigs scheen te hebben, dat wel te stade kwam, om eene zaak, die voor kinderen duister was, bedektelijk uit te drukken. Of heeft de plaats welligt van het uitbroeden der vogels, die daar in menigte op de lijken kwamen azen, hare toepassing ontleend?

Bl. 67 reg. 24. *De maenden haeres tals d. i. het vereischte aantal maanden.* *Tal* staat hier voor *getal*.

Bl. 67 reg. 27. *Huinuchtent.* Zamengetrokken uit *huiden uchtent* d. i. *heden ochtend*. Zoo zeide men ook *hui-morgen*, en met zachtere uitspraak *henochtend*, welk laatste eenige malen bij HUYGENS voorkomt.

Bl. 68 reg. 13. *Snaer d. i. schoondochter.* Zie boven bij bl. 36 reg. 28. Over *kleuser* (reg. 16) vgl. bij bl. 62 reg. 24.

Bl. 68 reg. 18. *Ien mensch worde schier aers.* Oudtijds gewone uitdrukking, om eene groote verwondering aan te duiden, die ons als het ware buiten ons zelve vervoert, en dus tot een ander mensch schijnt te maken. Dat namelijk de spreekwijze in dezer voege verklaard moet worden, blijkt uit BREDERO, *Schyn-heylich* bl. 40, waar zij in haren oorspronkelijken vorm aldus luidt:

Ick word een heel aer mensch, komt dat door het studeren?

Aldus spreekt NIEUWERT, als hij zijne verwondering over de schoone redeneringen van SCHYN-HEYLICH te kennen geeft. Doorgaans echter heette het kortweg *schier aers worden*. Zoo bij c. BIESKENS in zijne klucht van *Claas Kloet*, waar deze, wakker wordende en zijne vrouw aan zijne zijde missende, zeer vreemd opkijkt en zegt (III bl. 10):

Mijn lieve Mannen, waar binje, *ick word' schier aars.*

En aldaar I bl. 2:

Datje se iens saecht staan kaken, *je worde schier aars.*

Bl. 68 reg. 19. *Klaertjens as Vaers*. De zin moet met *gezind* of iets dergelijks aangevuld worden.

Bl. 68 reg. 20. *Askat*. Eigenlijk *aschgas*, eene benaming voor die bij den haard in de asch zit of kruipt, hetgeen kleine kinderen veel-tijds plegen te doen, waarom de naam ook inzonderheid op deze toegepast wordt. Zoo leest men bij G. C. VAN SANTEN, *Snappende Siitgen* (1620) bl. 2:

Het eene is maer een kleuter, een weerdeegh, en 't ander een *ascat*.

Bij uitbreiding werd echter het woord ook van eene morsige en havelooze vrouw 'gebezigd, en vandaar is het in het algemeen tot een vrouwelijken scheldnaam geworden. Als zoodanig komt het o. a. voor bij S. COSTER, *Spel van Tiisken van der Schilden* bl. 28:

Gaet selver t'huys, en treckt soo aen 't vlas wat,
En gaet op je g.. sitten spinnen, wat dit spytighe *askat*!

Op alle deze plaatsen is het van het onzijdige geslacht, waaruit blijkt, dat het werkelijk als *aschgas* te verklaren is, en dat men bij het laatste gedeelte niet aan eene *kat* behoeft te denken, als BILDERDIJK gist.

Bl. 68 reg. 25. *Of je tradt enz.* Beleefde aansporing voor het gewone *treed*. *Stijver* is zoo veel als *harder*. De zin is derhalve: »maar treed wat beter voort.» Over *ranken* (reg. 30) zie boven bij bl. 7 reg. 14.

Bl. 69 reg. 1. *Garzijnen*. Platte volksuitspraak voor *razijnen* of *rozijnen*, o. a. ook bij SANDRO voorkomende (b. v. *Moortje* bl. 16).

Bl. 69 reg. 1. *Bom*. Dit woord komt volkomen overeen met het tegenwoordige *trommel* in zijne beide beteekenissen. In die, waarin het hier 'gebezigd' is, komt het o. a. ook voor bij HOORT, *Brieven* bl. 282: »Ende zenden hier nevens de *bom* gestoffeert met lekkernyen.» Over de andere, als *tympanum militare*, zie men de Aant. van Prof. KLUIT op HOOGSTRATENS *Geslachtslijst* bl. 74 vlgg.

Oudtijds zeide men voor *bom* ook *bonge*. Zoo vindt men in de *Oude Nederl. Spreuken enz.*, door Prof. MEIJER uitgegeven, het spreekwoord (bl. 61, 107): »'T is quaet hazen met eene *bonge* vangen,» in welk gezegde CATS het woord *trommel* 'gebezigd' heeft. *Bonge* in den zin van *blikken*

doos is nog heden in Overijssel gebruikelijk, naar opgave van Dr. HALBERTSMA in den *O. Almanak* van 1836.

Hoe wijders deze beide beteekenissen met elkander zamenhangen, is ligtelijk in te zien. Het doffe geluid, uit een hollen buik weerklinkende, is in beiden het hoofdenmerk, en dit wordt door den klank der woorden *bom* en *trommel* evenzeer naar waarheid uitgedrukt.

Bl. 69 reg. 3. *Schiel* d. i. *scheel*, het hedendaagsche *verschil*. In dien zin was het woord vroeger zeer gemeenzaam, en is het nog in ons *het scheel deelen* overig. Uitvoerig is hierover gehandeld door WASSENBERGH, *Idiot. Fris.* bl. 86, ROEFFT, *Oud-Friesche Spreekwoorden* bl. 208 vlg. en de aldaar aangehaalde schrijvers.

Bl. 69 reg. 6. *Villen* d. i. *vielen*.

Bl. 69 reg. 12. *Gaeuwen*. Dat dit werkwoord de beteekenis heeft van *zuchten* of *snikken*, blijkt genoegzaam uit den zamenhang. Het is ten naauwste verwant met ons *geeuwen* en met het oude *guwen*, dat insgelijks voor *gapen* in zwang was. Zoo bij SPIEGHEL, *Hertspiegel* B. III vs. 84:

D'aar *ghuwt* na schaduw-taart en vla met open mond.

Gemakkelijk kon nu hiervan, met de gewone vokaalversterking, het werkwoord *gouwen* en vandaar weder *gaauwen* ontstaan. Deze versterking der klinkletter moest evenwel ook eene uitbreiding van beteekenis met zich brengen, en zoo heeft het woord die van *zuchten* gekregen. Of-schoon het toch ook zijnen oorspronkelijken zin behouden schijnt te hebben, wordende het namelijk bij anderen voor *geeuwen* gebezigd. Zoo althans bij G. C. VAN SANTEN, *Lichte Wigger* bl. 18:

Gae voort, blijff daer niet staen *gaeuwen* en gapen.

Het *huilen als een hofhond* (reg. 10) komt o. a. ook voor bij M. GRAMSBERGEN, *Klucht van de Levendighe Doodt of Bedroogen kassier* bl. 13.

Bl. 69 reg. 18. *Wat zou men dus langh tuilen?* De meening is: "wat staan wij daar onzen tijd te verbeuzelen?" *Tuilen*, met klein verschil van uitspraak ook wel *teulen* luidende, wordt bij KIL. verklaard door *lascivire, lascive vivere*. Deze beteekenis heeft zich echter tot die van *spelen en dartelen* uitgebreid, en vandaar is het woord in gebruik geko-

men, om eene handeling aan te duiden, die als het ware spelende en schertsende geschiedt, of zich tot beuzelarijen bepaalt, in tegenstelling van welberadenen ernst of fiksche maatregelen. Eenige voorbeelden zullen de juiste kracht des woords duidelijker doen gevoelen, dan eene omschrijving die vermag uit te drukken. s. COSTER, *Spel van Tijsken van der Schilden* bl. 24:

Letter eens op, hoe dat mijn Meester zijn personagie sel speulen,
Hy selder soo jammerhartich niet mee staen *teulen*.

d. i. "hij zal er zoo *onhandig* niet mede staan te *treuzelen*, maar zijn rol ferm en fiksche spelen." Aldaar bl. 49:

Wat dunckt u, vrienden, van sulcken aerdighe pret?
Waer vindjer noch een, die met de luy soo kan *teulen*?

"Die zoo *aardig* met de lui kan *omspringen*," zou men thans zeggen. BREDERO, *Moortje* bl. 27:

Als 't volck hem verdriet

Door al haer *tuyldery*.

d. i. "door al hunne *beuzelarijen*," wordende straks *saecken van belangh* tegen deze *tuyldery* overgesteld. In denzelfden zin leest men bij ROEMER VISSCHER, *Zinnepoppen*, Schock I n°. 5: "Want een vreemt hoornken of nieuw bloemken, 't is niet dan *tuylery*." En weinig verschillend daarvan is de beteekenis, waarin HOORT het woord gebezigd heeft, als hij zegt (*Rampz. der Verh. van den huize Medicis* bl. 25): "Cosmo liet hem niet alleenlijk *tuilen*, maar scheen wel verkuist met dit gevonden maaghschap" d. i. "hij liet zich door dit *spel bedotten*." En ook behoort hiertoe de Friesche spreekwijze *bij tuiltjes* d. i. *uit spel, uit jok, niet uit ernst*, vermeld in het *Idiot. Fris.* van Prof. WASSENBERGH bl. 409.

Ofschoon nu de beteekenis in de aangehaalde voorbeelden niet overal volkomen dezelfde is, maar kleine wijzigingen oplevert, gevoelt men echter ligtelijk, dat het een en ander zich uit den algemeenen zin des woords, dien wij boven opgaven, gemakkelijk laat verklaren, en dat dus *tuilen* zoo veel te kennen geeft als *scherts* tegenover *ernst*, *beuzelen* tegenover *fiksche doortasten*.

Geheel iets anders is, naar alle waarschijnlijkheid, het werkwoord *tuilen* in den zin van *arbeiden*, waartoe ons *tuil* voor *landbouw* (bij XII.) en het Eng. *toil* behooren. Althans het is moeilijk eenigen samenhang

tusschen deze en de boven opgegevene beteekenis te ontdekken. Eene poging daartoe is gewaagd door H. v. B. in de *Nieuwe Bijdragen* D. I bl. 456, maar de gissingen, tot welke hij zijne toevlugt heeft moeten nemen, zijn te willekeurig en te ver gezocht, iets waarvan ook, naar het mij voorkomt, de aanmerkingen van *MILDEADJUK* (in zijne *Geslachtslijst*) omtrent *tuil* en *tuilen* niet geheel vrij te pleiten zijn.

Bl. 69 reg. 29. *Op ind' op d. i. op ende op*, spreekwijze, welker beteekenis is *ten volle, geheel en al*. Men zeide ook *op ende uit*, maar later heeft men het een en ander sebertsenderwijze in *op een top, op een duist* doen verloop. Zie daarover de Aant. van Mr. z. H. ALEWIJN in de W. d. M. v. N. Lk. D. I bl. 404 vlg.

Bl. 70 reg. 4. *Ik gae liever veur heen*. De zin is: "ik zal u maar vast voorgaan, anders komt er aan uw praten nooit een einde." Bij den volgenden regel stelle men zich voor, dat *axym* haar bij de huik vast wilde houden.

Bl. 70 reg. 8. *Snakkes d. i. snakens*, tweede naamval van het werkwoord *snakken*, dat oudtijds in eene andere beteekenis dan de tegenwoordige gebezigd werd, namelijk in die van *praten, babbelen*, meestal echter om een onbeduidend of ijdel gesnap aan te duiden. *BAKERO, Lucelle* bl. 12:

Dat ick *snacken* kon op zija Hooghdruyts! ick sou bewijzen,
Dat de Koocken-kunst boven alle kouten is te prysen.

— *Stompezen Ridder* bl. 31:

De luy verwond'ren heur, dat ick soo op rym *snacken* kan.

W. C. VAN ROCKENB(ROCH), *Klucht van de Weyery* bl. 1:

'T zedert wanneer of hy soo op Rijm heeft leeren *snacken*?

J. SWOL, *Margrietje* bl. 3:

Mijn tongh is niet genoegh
Te *snacken* wat ick sach.

— bl. 22:

Hoe jeuckrigh is oock 't Oor nae wel ghevoerde *snackjes*,
Nae onghebooren clucht en praet uyt Almenackjes.

— *Constantinus* bl. 36:

Myn Wel-eboorschap magh geen *snack* van Keesen hooren.

En vandaar het spreekwoord, dat men in het *Taalk. Mag.* III 480 vindt opgeteekend: »Wie hoorde ooit haan op een preekstoel zoo reelijk *snakken*.” — In denzelfden zin zegt nog heden het Deensch *at snakke*, het Hoogduitsch *schnaken* en ons *snappen* is er ten naauwste mede verwant. Wat den samenhang met de tegenwoordige beteekenis betreft, waarschijnlijk is die hierin te zoeken, dat het een zoowel als het ander eene beweging van den mond te kennen geeft. Het begin van het spreken bestaat in het ademenhalen en openen der keel, en ziedaar de grondbeteekenis van *snakken*.

Bl. 70 reg. 18. *Ien vrou strakken d. i. tot eene vrouw verstrekken.*

Bl. 70 reg. 33. *Stae je woort d. i. houd uw woord, doe zoo als gij zegt.* GEERTRUID antwoordt hiermede op de laatste woorden van REYM: »Ik zegh je niet meer.” Maar REYM vat haar antwoord anders op.

Bl. 71 reg. 3. *Zakken preussen dier d. i. zoo preutsch, zoo fier en deftig een meisje.*

Over het woord *preutsch* zie men de uitvoerige Aant. van HUYDECOPER, *Proeve* D. II bl. 525 vlgg. De aanmerking, door BURMAN (*Nieuwe Aanm.* bl. 98 vlgg.) op het gevoelen van HUYDECOPER gemaakt, is genoegzaam wederlegd in de *Bijdragen* D. II bl. 236 vlg. en in de werken van *Dulces A. O. M. D.* I bl. 150 vlgg.

Bl. 71 reg. 11. *Hebje daer jou spraek verlooren?* Ironiesch antwoord op het »je zoudt je wel stom zien” van REYM, die ondertusschen niet ophield te kakelen. De klemtoon valt hier op *daer*. Over *ryen en omaien* (reg. 13) zie boven bij bl. 13 reg. 21.

Bl. 71 reg. 14. *Failen.* Dit woord, in het gewone taalgebruik verouderd, maar bij het volk te Amsterdam en hier en daar elders nog niet

geheel onbekend, heeft, als uit onze plaats genoegzaam blijkt, de beteekenis van *afschrobben* of *dweilen*. Zoo bij J. VAN ARP, *Klucht van Claes Klick* bl. 3:

Schropt den haert, schuert....., en *faylt* de kelder,
Maeckt het van boven tot onder schoon en helder.

J. F. VUGH, *Klucht van Jaep Ront-voet* bl. 12:

De bancken ewassen, de potten eschuurt, de glasen espoelt,
De vloer op *veylt*, met natten en droogen.

BREDERO, *Klucht van Symen sonder Soeticheyt* bl. 13:

'T huys schrobben en *feylen*, en opnemen den haart.

Het komt dus ten volle met ons *dweilen* overeen, en even als dit van *dweil* afkomstig is, dat weder uit *dwegel* (van *dwegen*, *dwagen*, *dwaen* d. i. *wasschen*) is samengetrokken, zoo komt ook *feilen* van *feil* of *veil*, dat eigenlijk *vegel* is, van *vegen*, *afvegen*. Dit *feil* was dan ook voor *dweil* of *vaagdoek* in gebruik, als b. v. bij BREDERO, *Spaanschen Brabander* bl. 43:

Vijndt ick dan ouwe *feylen*,..... of bloedighe doecken,
Die wasch ick en blicck ick op de Cingel.

Ook behoort hiertoe het woord *fayl*, dat als scheldwoord voorkomt bij BREDERO, *Moortje* bl. 44. De eigenlijke beteekenis daarvan zal duidelijk genoeg in het licht treden, wanneer men het b. v. met *smeerlap* vergelijkt.

Bl. 71 reg. 21. *Miste praet. Aan den praet*, zou men thans zeggen. Over *gaet* (reg. 19) voor *straat* zie boven bij bl. 36 reg. 25.

VIERDE TOONEEL.

Bl. 72 reg. 2. *Dat geluk te bieden* d. i. *dat gelukwenschen*, namelijk de gelukwenschingen, die hij ontvangen had.

Bl. 72 reg. 5. *Beslaept 'er u op te nacht*. Namelijk op het teruggeven van den pot met goud aan WARENAR.

Bl. 72 reg. 10. *Een gek en zijn gelt zijn haest escheyen.* Spreekwoord, door ANNA ROEMERS VISSCHER in de *Zinnepoppen* van haren vader (Schock I n°. 5) op den dwazen tulpenhandel van 1637 toegepast.

Bl. 72 reg. 11. *Nesk*, ook wel *nesch* geschreven, wordt doorgaans in zachteren zin dan *gek* of *krankzinnig* genomen, en komt dus met *dwaas*, *mal* of *zot* overeen. Het was oudtijds een zeer gebruikelijk woord. Zie hier eenige voorbeelden. VONDEL, *Leeuwendalers* bl. 43:

Een *neske* koeckoeck broet een anders eiers uit.

SPIEGHEL, *Hertspiegel* B. III vs. 59:

Door wat ster vreed of strijd hier eindight of begint,
Weet, die in slechter ding is *nesch* en molligh-blind.

BREDERO, *Lucelle* bl. 48:

Ghy rijmelt, ghy raes-kalt, hoe ist hier, eelen baes?
Is dit uw' uysterste? Hy is *nescq* of ick raes.

— *Moortje* bl. 36:

Ja wel het is te mal, de geck is seecker sot,
Hier schort niet dan een blaes, of soo een rommel-pot,
Om voor de luy er deur te rasen en te singhen
De *neske*-deuntjes met de kinderlijcke dinghen.

En vandaar het naamwoord *neskebol* bij BREDERO, *Griane* bl. 30:

Siet, dese *Neske-bollen* durven met mijn dus gecken en jocken.

Men zie ook zijn *Moortje* bl. 28 en elders.

Volgens BILDERDIJK (t. d. pl. en *Geslachtlijst* op *nest*) beteekent *nesk* eigenlijk een *domkop* en is het uit het Latijnsche *nescius* verbasterd, eene gissing, die voor het minst gewaagd mag heeten. Verkieselijker komt het mij voor, het met *nesch* of *nisch* in verband te brengen, dat bij XII. door *madidus*, *mollis* verklaard wordt, en bijzonder gebruikelijk was in de spreekwijze *nesche eijeren* d. i. *weeke*, *zachte* (200 b. v. reeds in de *Oude Nederl. Spreuken* enz. door Prof. MEIJER uitg. bl. 78 en meermalen bij CATS. Zie ook het *Uitl. Woordenb.* op *HOOF*). Gemakkelijk kon deze beteekenis op den geest overgebracht worden, om iemand van *weeke*, *seedere*, *zwakke* hersenen aan te duiden. Vgl. de Aant. van P. VLAMING op SPIEGHELS *Hertspiegel* t. a pl.

Dat wijders *nasch* met *nat* en dergelijken innig verwant is, behoeft geen betoog.

Bl. 73 reg. 2. *Ontwossen*. D en E hebben *ontwassen*, dat hetzelfde is. *Ontwassen* is namelijk een oude vorm van het verleden deelwoord van 't ww. *ontwassen*. En deze vorm is ook in de andere geschriften van HOORT niet ongewoon. Zoo zegt hij in zijne *Nederl. Hist.* bl. 484: »Dat het aanzien der Staaten niet dan teeghens het zijne was *opgewossen*." En desgelijks in de *Vert. van Tacit. Jaarb.* bl. 104: »In groote schoonheit *opgewosschen*," op welke plaats echter *wassen* kwalijk met *wasschen* verwisseld wordt, hetgeen HUYDECOPER te regt berispt.

Bl. 73 reg. 7. *Jons*. Van *jonnen* d. i. *gunnen*. Men zeide ook *onnen*, vanwaar in den verleden tijd *ik an*, *jan* of *gan*, als uit de oude schrijvers bekend is.

Bl. 73 reg. 10. *Kabassen*. Bij KIL. *convasare*, *surripere*, *suffurari*, waarmede ook PLANTJN (op *cabassen*) overeenstemt. Het is afgeleid van het naamwoord *kabas*, dat een *korfje* of *mandje* aanduidt, en o. a. bij HUYGENS, *Korenbloemen* D. I bl. 564 voorkomt. Vandaar is *kabassen* eigenlijk *iets in een korf steken*, en vervolgens *behendig wegmoffelen*, *ontfutselen*, *stelen*. HOOFT, *Gedichten* bl. 161 (aangehaald door VAN HASSELT op KIL. en BILDERDIJK t. d. pl.):

Ziet maar, dat ghy twee drie draaden
Doris uit haar hair *kabast*.

s. COSTER, *Spel van Tijsken van der Schilden* bl. 43:

De krijgh is ghedaen, soo dat het gheboeft meest loopt leech,
Die ons hier wel dapper voort an bennen in de weech,
Want zy met haer leeghe handen anders en weten gheen werck
Als van wat te *kabassen*.

Vgl. THUNMAN, *Fakkel* bl. 160. — Dat voorts dit geheele gezegde van RIJSBART een spreekwoord is, blijkt uit de manier van uitdrukking genoegzaam.

Bl. 73 reg. 12. *Die huiden wat hebben wil, moet op den haspel passen*. Namelijk op den haspel van het spinnewiel, opdat de noring niet stilsta.

Het is een spreekwoordelijk gezegde, waarvan de meening is: "die zich eenig goed wil verschaffen, moet er bij tijds voor zorgen en de gelegenheid niet verzuimen." Men vergelijke de volgende verzen uit G. C. VAN SANTENS *Lichte Wigger* bl. 33:

Men vind soo veel praet-moeren,
Die by de buir-huizen lopen labben met haer haspel in heur hand,
End' haspelen daer schier langer over, asse hebben gesponnen, want
Over een kleyn klosje haspelense wel een halven dag, eerse hebben gedaen.

Zulke vrouwen passen zeker al zeer weinig op den haspel, maar zij spinnen er ook geene zijde bij.

De uitdrukking *pas op den haspel* komt o. a. ook voor bij BREDERO, *Schyn-heylich* bl. 42.

VIJFDE TOONEEL.

Bl. 73 reg. 21. *Lijkwel*. Even als *gelijk* hetzelfde is als *even*, zoo is ook *lijkewel* niet anders dan *evenwel*. In dien zin is het woord nog heden in Groningen gangbaar en was het vroeger algemeen in gebruik. SPIEGHEL, *Hertspiegel* B. VI vs. 439:

Doch acht vry in 't ghenot de lust meer als 't gequel:
Zo strekt noch d' onverzaatheid *lijkewel* u hel.

en straks daarop (vs. 491) wordt van de geleerdheid gezegd:

Zy maakt de menschen schoolgeleerd,
Die meest doch blijven *lijkewel* in 't hert verkeert.

Men zie voorts het *Uitl. Woordenb.* op HOORT. In denzelfden zin zeide men ook *allijkewel*, dat evenzeer met het Deensche *alligevel* overeenkomt, als *lijkewel* met het Hoogduitsche *gleichwohl*. s. COSTER, *Teeuwis de Boer* bl. 24:

Ken ick het verby, ick sal dat volck wel myen,
En die *allijkewel* een goed Advocaet vind, dat 's een gheluckigh man,
Maer dieder geen van doen en het, isser noch veel beter an.

Hoe nu de oorspronkelijke beteekenis van *even wel*, *evenzeer* tot die van *echter* heeft kunnen overgaan, is ligtelijk in te zien, wanneer men nagaat, dat in meer dergelijke woorden het denkbeeld van *vermaerding* met- of

bijvoeging van eene tweede zinsnede, zich tot dat van *tegenstelling* met de voorgaande gewijzigd heeft. Zoo geeft het Grieksche *ἀλλά* (in den grond één met *ἄλλα*) eigenlijk *nog iets anders* te kennen, zoo is het Fransche *mais* uit het Latijnsche *magis* ontstaan, zoo is ons *maar* niet verschillend van *meer*, zoo heeft *nogtans*, dat eigenlijk *daarenboven* aanduidt, de beteekenis van *echter*, *evenwel* gekregen. En dergelijke overgangen van het eene denkbeeld tot het andere zijn uit het gezonde verstand genoegzaam te verklaren.

Bl. 73 reg. 29. *Tijng*. Elders *tijing* d. i. *tijding*.

Bl. 74 reg. 41. *Rain* uit d. i. *ronduit*. Zie boven bij bl. 65 reg. 34.

Bl. 74 reg. 13. *Hoe dan toe?* Voluit zou men zeggen: »hoe moet het dan *toegaan*?» of wel: »wat moet er dan van worden?» Eertijds plagt men deze spreekwijze als eene uitdrukking van verbazing te bezigen. Zoo bij BREDERO, *Lucelle* bl. 55:

Hoe nu toe? ben ick geck, dat ick wil oorloch voeren
Met een versturven, die zijn selve niet kan roeren?

Bl. 74 reg. 19. *Dat lok je te jammerlijke wel*. *Lok* staat hier voor *lokt* d. i. *lukt*, *gelukt*. *Jammerlijk* is een bloot intensivum, als *schrikkelijk*, *vreeselijk* en dergelijken.

ZESDE TOONEEL.

Bl. 74 reg. 29. *Vuizer*. Dit woord is mij ook voorgekomen bij BREDERO, *Spaanschen Brabander* bl. 20:

Ick gingh met me Speulnoot buyten in de Kathuysers,
Daer quam een knecht by ons, een van de jonghe *vuyzers*.

Uit deze beide plaatsen blijkt, dat door *vuizer* een *frissche*, *gezonde* en *bloeiende knaap* of *jongen* verstaan moet worden. BILDERDIJK zegt er van: »*Vuizer* is vuurstoker, vuurblazer, en by uitbreiding, die er (als men zegt) warmtjens in zit; en zoo, een dikke vette, of een rijke knaap." Hij brengt het verder tot den wortel *vo*, die *opzetting* uitdrukt en vanwaar *vol*, *vullen*, *voos*, *vuig* en andere woorden afstammen. Maar is het toe-

vallig, dat op beide plaatsen het woord op *Katuizer* rijmt? Zou dit ook welligt eene andere afleiding doen vermoeden?

Bl. 74 reg. 30. *Katuizer* of *Karthuizer*, een monnik van de orde ten jare 1084 door den heiligen BRUNO ingesteld. De weelderigheid en dardelheid van de broeders dezer orde heeft aanleiding gegeven, dat hun naam tot een spreekwoord geworden is. Zoo leest men in het *Belg. Mus.* D. V bl. 225: »Hy heeft een *katuizersleven*." Vandaar dan de welgedaanheid, die RYTM hun hier toekent.

Bl. 75 reg. 7. *In de pekel blijven steken*. Bekende spreekwijze, even als *iemand in de pekel laten*. Volgens BILDERDIJK (*Geslachtlijst op pekel*) zou het eigenlijk *in den peke* zijn en gezegd worden »in toespeeling op het vagevuur of de hel, welke men zich als een *pek-* of *pikvuur* voorstelde." Of misschien, voegt hij er bij, is het eene verbastering van het Deensche *pikkel* d. i. *slag*, zoodat het eigenlijk zijn zal »*in den slag verlaten*." Doch het komt mij eenvoudiger en natuurlijker voor, aan de gewone *pekel* te denken. Immers het vleesch wordt te zout en daardoor oneetbaar, wanneer het te lang in de pekel blijft liggen.

Over *bylo* in dezen regel zie boven bij bl. 21 reg. 11.

Bl. 75 reg. 12. *Boón-broot!* »Zo pleegt te roepen, die een goede tyding komt brengen. Zulke plegen al van ouds wel onthaalt en beloont te worden: 't geen alles onder den naam van brood begrepen is." Aldus TUINMAN, *Spreekw.* II 46. Dat deze beteekenis des woords reeds in zeer ouden tijd bekend was, blijkt ten klaarste daaruit, dat bij NOTKER US († 1022) het *Evangelie*, de blijde boodschap, *potinbrot* geheeten wordt. »Predigon *potinbrot* allero geschephido," zegt hij, ter vertaling van het »praedicare *Euangelium* omni creaturae" (Psalm. XXIX vs. 10, in de uitgave van SCHILTER). In de zeventiende Eeuw was het woord ook nog algemeen in gebruik voor het geschenk, dat de bringer eener goede tyding plagt te ontvangen. Zoo, om met één voorbeeld te volstaan, bij J. VAN PAFFENRODE, *Sr. Filibert* bl. 162, waar FILIBERT, wachtende op de terugkomst van zijnen knecht, dien hij uitgezonden had om een minnebrief aan LAURETTA ter hand te stellen, bij zich zelve zegt:

Maer mijnen dienaar Weerhaen blijft my al wat te lang uyt naer mijne sin;
Mogelijk sal 't dronke bloeyken sijn *boden-broot* ergens sitten verdrinken.

Hij vleide zich namelijk, dat het meisje zijne boodschap met vreugde zou ontvangen.

Bl. 75 reg. 17. *Onnozel d. i. onschuldig, buiten mijne schuld.*

Bl. 75 reg. 22. *'K loof 't d. i. ik beloof het.*

Bl. 75 reg. 28. *En laet hem.* En is hier ontkennend. *Geslecht* in den volgenden regel is van *slechten d. i. effen maken*, hier in den zin van *bedaren*.

Bl. 76 reg. 2. *Mijn verlanght.* *Verlangen* staat hier als impersonale met den derden naamval, voor het gewone *ik verlang*. Zoo leest men ook in HOOFDS Nederl. Hist. bl. 33: »Om al dit *verlangt my* zeer naa 't goet besluit van deezen handel." Zie de Aant. op de nieuwe uitgave der *N. H.* t. a. pl. (D. I bl. 91) en vgl. bl. 294 en elders. En zoo zeide men oudtijds *mij gedenkt, mij schrikt, mij vaakt, mij ijvert* en eene menigte dergelijken.

Bl. 76 reg. 4. *Kloek.* Dit woord werd vroeger zoowel van de ziel als van het ligchaam gebezigd, en had dus de dubbele beteekenis van *wijs en verstandig* of *gezond en sterk*, (*mens sana in corpore sano*), hetgeen HUYGENS aanleiding gegeven heeft tot de volgende woordspeling (*Korenbloemen* D. II bl. 266):

Dirck eet en drinckt hem rond,
En siet noyt in een boeck:
Hy is *kloeck en gezond*,
Maer niet *gezond en kloeck*.

BILDERDIJK zegt er van (t. d. pl.): »Onze Grootouders namen dit woord in alle beteekenis van wijsheid, dapperheid, naarsügheid, kracht, en gezondheid;" en hij voegt er deze uitspraak bij: »Wy hebben by de zaak ook het woord verloren laten gaan!"

REGISTER.

TEN EINDE HET BOEKEN GEMAKKELIJKE TE MAKEN, IS IN DIT REGISTER
DE TEGENWOORDIGE SPELLING GEVOLGD.

A.

Aanspannen. Bl. 154.
Aapsrok. 212.
Aars. 179. — worden. 226.
Aarzelen, aarzeling. 101.
Abel, abelheid, met eene —
178, 179.
Adder. 90.
Aftouwen. 174.
Aftroggelen. 106.
Al. 136.
Alld. Gr. 236.
Alleleens. 127.
Allevongen me samen. 113.
Alliens. 127.
Allijkewel. 235.
Alakaks. *Zie* kaks.
Amsterdam. Wapen der
stad — 84. — *sch volks-*
dialekt. 79—81.
Anspessade. *Fr.* 109.
Arg. 92.
Armozijn. 159.
Askance. *Eng.* 132.
Askat. 227.
Auger. *Eng.* 91.
Avager. } 90—92.
Avegaar. }

B.

Baars. Een — tegallen, de —
is vergald. 208.
Bak. 144.

Bakelaar. 221.
Banken. 89, 121, 122.
Bedreven. Daar is niet aan —
120.
Bedroopen. 143.
Beet. Niet een — 114.
Beklijven. 209.
Bekomen als den hond de
worst. 135.
Bekwikken. 130.
Berggeld. 211.
Bescheid. 225.
Bescheren. 134.
Bestai. 170.
Bet. 92.
Betien. 88.
Bevoorwaren. 105.
Bidden. 133.
Blaas. Wat een —! 120.
Bloemen. Gans —! 153.
Bloemerherten. *Zie* blom-
merhelten.
Blommen. Pot vol —! 154.
Blommerhelten. 153, 154.
Bluts, blutsen. 152, 153.
Bochten. 184.
Bodenbrood. 237.
Boekede, bokkede. 212.
Boete, boeten. 196, 197.
Bolworm. 94.
Bom. } 227, 228.
Bonge. }
Boon. Niet een — 138.
Boonbrood. *Zie* bodenbrood.
Borst. 161, 162.

Boshuis. 217, 218.
Bot. De — gallen. 208. —
vangen. 167, 168.
Bout. 201.
Braggelen. } 172, 173.
Brallen. }
Brikken. 114, 115.
Brillen. Nieuwe — 219, 220.
Broedsch. 167.
Broek. De — er bij leggen.
169, 170.
Bruidsborst. *Zie* borst.
Bruiloftstuk. 123.
Buik. 92.
Buis, buizen. 145.
Bijget. 175.
Bijlo. 127.

C.

Ceel. 140.
Couranten. Ouderdom der —
hier te lande en elders. 166,
167.

D.

Daarom. 87.
Dank. 210.
Dansscholen te Amsterdam.
187.
Dapper. 158, 159.
Deel. 122.
Deksel. 97.
Delewijn. 163.

Deun, deunen. 105, 106.
 Deuvekater. *Zie* duivekater.
 Diacre. *Fr.* } 97.
 Diantre. *Fr.* }
 Diefsak. } 194, 195.
 Diessak. }
 Dood'stroom. 136.
 Doorstrijken. 214.
 Drebbelen. 139.
 Drenten. 161.
 Dreumen, dreumelen, dreu-
 melaar. 205, 206.
 Drevelen. 139.
 Driegen. 134.
 Drillen. 189.
 Droes. 92, 93.
 Droopen. 142, 143.
 Drubbelen. 139.
 Druig. 157.
 Drummel. 205.
 Dausus. } 93.
 Druust. }
 Dubloen. 206.
 Duiker. 97.
 Duin, duinen. 197.
 Duister. 97.
 Duitsch, uit een — hart. 179,
 180.
 Duivekater. 222, 223.
 Duivel. Daar is de — te vil-
 len. 208. *Verbasteringen*
van den naam des — s in
de oude vloeken. 97.
Duivel-aan-ketting-steegje.
 137.
 Duiventer. } 97.
 Duizend. }
 Dunken. Zich laten — 134.
 Dwaal. 117.

E.

Eek. 207.
 Egger. 91, 92.
 Elekaarten. 99.
 Elementen. *Vloek bij de —*
en verbasteringen daar-
van. 133.

Eleweken. 98.
 Elewillige. 99.
 Elger. 91.
 Ellendige Kerkhof. *Zie*
kerkhof.
 Elven. 99.
 Engelsche Vijf. *Zie* vijf.
 Étaler. *Fr.* 146.
 Euvelijk. 172.
 Evenwel. 235, 236.

F.

F voor s weggevallen. 195,
 199.
 Failen. *Zie* feil.
 Fantastijk. 189.
 Feest. 102.
 Feil, feilen. 231, 232.
 Felten. Sint — 212, 218.
 Fokken. 116.
 Fijn, fijn man. 147.
 Fijntjes. 95.

G.

Gaat. 164.
 Gaauwen. 228.
 Galg. Eene heele — 177.
 Gallen. *Zie* baars en bot.
 Gans. 97—100.
 Gar. *A. S.* 91.
 Gard. 193.
 Garren. 136.
 Garzijn. 227.
 Gastebod. 149.
 Gat. Dat — zal hij niet bo-
 ren. 111, 112.
 Gazette. *Fr.* 167.
 Geheim. 123.
 Gekakap, gekakui. 146.
 Gerde. 193.
 Gerit. 186.
 Gerrit. Blinde — s grepen.
 189.
 Get. 97.
 Gevaar. }
 Gevaart. } 109.
 Gewaar. }

Geweld. }
 Gewoud, gewouden. } 85-86.
 Gezien, op 't — ste. 214.
 Gieren. 136.
 Gild, de — e spelen. 207,
 208.
 Girren. 136.
 God. *Verbasteringen van*
den naam van — in de oude
vloeken. 97, 144, 175.
 Gorren. 136.
 Gort. 97, 144.
 Gortelingen. O — ! 144.
 Gouden doozen! 154.
 Goudwigt. 193.
 Graat. 221.
 Grauw, graauwen. 139.
 Granje. 203, 204.
 Grasduinen, in — gaan. 197,
 198.
 Groot-school. 182.
 Grouwen. 143.
 Gruis. Een — 150.
 Gut. 97.
 Guwen. 228.

H.

Haar. Kroes —, kroeze zin-
 nen, lang —, lange zin-
 nen. 157, 158.
 Halskraag. 210.
 Hamei. }
 Hamme. } 123.
 Hard, — en zwart. 110.
 Haspel. Op den — passen.
 234, 235.
 Heden! 225.
 Heeten. 133.
Heiligewege poort. 219.
 Heim. }
 Heining. } 123.
 Helsch vuur op een stokje.
 108.
 Hembd. 123.
 Hemel, te — e voeren. 123.
 Hemelen. 123, 124.
 Hemmen. *Hoofd.* 123.

Hengeles. 125.
 Hipokras. 222.
 Hoed. Leelijke — op het
 hoofd. 200.
 Hoenderen. Geld aan de —
 verdienen. 150.
Hoeveelheid. Spreekwijzen
ter aanduiding van de al-
lergeringste — 138.
 Hofhond. Huilen als een —
 228.
 Hokkel, hokkeltje. 194.
 Home. *Eng.* 123.
 Honden. 98.
 Hoofdeloose praatjes. 88.
 Hoornen. Men brandt er —
 100, 101.
 Hor, op hore. 151.
 Huik. 92. Onder de — trou-
 wen. 167.
 Huinuchtend. 226.
 Huwelijk. Op het — zitten.
 131.

I.

Is in vi *verwisseld*. 157.
 Ikker. 90.
 Indieft. 172.
 Ingeboren. 84.
 Inhalen, inhalig. 135.
 Intogeling. 84.

J.

Jammerlijk. 236.
 Jemini! 97.
 Jokken. 116.
 Joks. Om 't — 104.
 Jonnen. 234.
 Jouw, jouwetje. 217.

K.

Kabas, kabassen. 234.
 Kabouterman. 200.
 Kakkemik. 132.
 Kaks, alskaks. 131—133.
 Kal. 111.

Kallen. 110, 111.
 Kamelot. 212.
 Kap. In de — gaan. 167.
 Kars en vars. 182, 183.
 Kasjak. *Zie* kazak.
 Katshoofd. } 112.
 Katskop. }
 Katuizer. 237.
 Kazak. 173.
 Kei. De — leutert hem,
 de — reutelt hem, enz.
 190—192.
 Kennen. 118, 209.
 Kerf. Uit de — 142.
 Kerf, kerven. 211.
 Kerfstok, den — afdoen, af-
 kerven. 125, 126.
Kerkhof aan de Westzijde
der Nieuwe Kerk te Am-
sterdam. 182. *Ellendi-*
ge — 185, 186.
 Kersversch. 183.
 KEIJE. *Zie* kei.
 Kind! 142.
 Kippen. 86.
 Kladder. 122.
 Klaren. 87.
 Kleuter, kleutergeld, kleu-
 terschuld. 217.
 Klinksnoer. 140, 141.
 Kloek. 238.
 Klokspijs. 170.
 Knap. 122, 209.
Knekelhuisje bij de Nieuwe
Kerk te Amsterdam. 181.
 Knielsvat. 181.
 Knoppeldoek. 196.
 Knutselen. 216.
 Koman, komenschap, ko-
 menij. 154.
 Kometje. 219.
 Kraag. 209.
 Kras. 183.
 Krauwel. 177.
 Kroes. De kop wordt mij —
 enz. 157.
 Kruiken. De — beschikken.
 130.

Kruis. Niet een —, — of
 munt? 95.
 Kurieus. 133.
 Kwak, kwakverkooper, kwak-
 zalver. 202.
 Kwaksch. 207.
 Kwanselen. } 115.
 Kwant. }
 Kwapsch. 207.
 Kween. 141, 142.
 Kwik, kwikscho. 108.
 Kwikken. 130.
 Kwijlbab. 201.
 Kijeren, kijerman. 169.

L.

Laatdunkend. 134.
 Labbekak. 164, 165.
 Labben. 165.
 Lakken, lakker. 138.
 Lanspesaat. 109, 110.
 Lap, lappen. 158.
 Larie, larien, larister. 163.
 Lekker. 138.
 Lel. 119.
 Lemmen. 106.
Lepels bij de Schutterij. 102.
 Lestent. 135.
 Leur, leurerij. 97.
 Leuteren. 192.
Librij. 186, 187.
 Lichters. 98.
 Ligvaardig. 103.
 Loef. Een — s. 131.
 Loer. Een — draaijen. }
 Loeren. } 150.
 Lorren draaijen. }
 Lorsen. 156.
 Lou. Haal in Klaas — 135.
 Lij. In de — 154.
 Lijdig. 220, 221.
 Lijkwel. 235, 236.

M.

Maar. 236.
 Mais, Fr. 236.

Maling. In de — nemen. 184.
 Meuken. 149.
 Middelstraat. 101.
 Mikken. 114.
 Mil-schot. 183.
 Misselijk, mogelijk is — 149.
 Mistribelen. 139.
 Modderen. } 129.
 Modereren. }
 Moeder-een, moederziel alleen. *Zie* moederlijk alleen.
 Moerlijk alleen. 199, 200.
 Moker. 149.
 Molijk. 215.
 Mom. Voor — gaan. 198, 199.
 Mond. Zijn — op iets maken. 188.
 Monopolie. 135.
 Moord. De — sla, steek, haal je! 119, 120. Je mogt de — 210.
 Morsen. 155, 161.
 Mortel, mortelen. 183, 184.
 Murruw. 149.
 Muijeren. 128—130.

N.

Naarstig. 114.
 Navegaar. 91.
 Nechtig. 118, 114.
 Neefje spelen. 118.
 Nering bespieden. 199.
 Nesch. } 233, 234.
 Nesk, neskebol. }
 Nest. Uit den — nemen. 93.
 Neulen. 216.
 Neut, neutelen, neuteler. 216.
 Nichten. 203.
 Nikker. 90.
 Nogtans. 236.
 Noom. 188.
 Nu — thans — 121.
 Nusselen. 216.
 Nuwelijk. 183.
 Nijver. 114.

O.

Ompooijen. 181.
 Omtrent. 161.
 Onbescheid. 225.
 Ondanks. Zijns — 210.
 Onderrim. 224, 225.
 Ondeugd. Te —, ondeugdelijk. 172.
 Ondieft. 171, 172.
 Ongezien, op 't — ste. 214.
 Onnoozel. 238.
 Ontdragen. 189.
 Ontleggen. 216.
 Ontlorsen. 156.
 Ontmorsen. 155, 156.
 Onttaken. 96.
 Ontwossen. 234.
 Oortjes. 99.
 Op. 116.
 Op ende op. 230.
Openbaar leven onzer voorouders. 88.
 Opgewossen. 234.
 Ophemelen. 122—125.
 Opsteken. *Zie* opstikken.
 Opsteker. 147.
 Opstikken. 164.
 Orber, oorbaar. 159.
 Otter in 't bolwerk. 208.
 OUCHERT. 209.
 OUDEGERST. PATRUS — 209.
 Ouderwetsch. } 212.
 Oudfreukesh. }
 Overdwaalsch. 116—118.
 Overgeven. 177.

P.

Paard. Op zijn — zijn. 158.
 Paardevoeten. Uit de — 151.
 Palsy. *Eng.* 98.
 Pas. 128.
 Passen. 151, 152.
Pasteibakker te Amsterdam.
 94, 95.
 Pekel. In de — blijven steken, in de — laten. 237.

Pekelhoer. 176.
 Pels. Onder de — zitten. 163.
 Pennewaard. 125.
 Peukelpenning. 144.
 Plei. 210, 211.
 Plok. 106.
 Poep! 101.
 Pol. 169.
 Polei. 210.
 Pond, pond groot. 159.
 Pooijen. 181.
 Popelency. 98.
 Poppen in 't hoofd. 121.
 Pots. 97.
 Potter, potterij. 88.
 PouHe. *Fr.* 211.
 Preutel. Al de — 224.
 Preutelen. 89, 90.
 Preutsch. 281.
 Prik. Op een — 170.
 Puf, puffen. 204.
 Pufis, pulsje leeft nog, puisje is 't oog uit. 178.
 Pulley. *Eng.* 211.
 Puursteken. 203.
 Pijpen. 222. De — zijn ontsteld. 206.

R.

Raaskallen. 111.
 Rabaut. *Zie* ribaut.
 Rammelen. 198.
 Randuinen. 198.
 Rank, ranken. 89.
 Reaal. 142. Spaansche — van achten. 142, 224.
 Redjement, redjementen. 148.
 Regiment, het — stellen. 147, 148.
 Regtevoort. 121.
 Regtvaardig. 103.
 Reins. 221.
 Rementen. 148.
 Reukeloos. 198.
 Reutelen. 192.
 Reuzel. Zijn — aan flarden scheuren. 207.

Revelkallen. 111.
Ribaut. 146.
Riddementen. 148.
Riege. 157.
Rimenten. 148.
Ritten. 186.
Roemelen. In den — loopen,
enz. 192, 193.
Rozenobel. 174, 175.
Ruig. 157.
Ruimschoots. 85.
Ruimschotel, ruimschottelt.
84, 85.
Rijden en omzien. 107.

S.

Sabelbont. 161.
Sakker koek en vijgen! 99.
Sakkerloot. 99, 127.
Sakkerventen. }
Sakkerwilligen. } 99.
Sakkerzinnen. }
Saleweke. 98.
Sammelen. 118.
Schap, schappelijk. 128.
Scharrebier. 139, 140.
Scheel. 228.
Scheren. 134.
Schermschool te Amsterdam.
187, 188.
Scherp. 134.
Schiel. *Zie* scheel.
Schielijk. 103.
Schier of morgen. 103.
Schrikkenburger. 223.
Schuilen. 181.
Schuld. 108, 109.
Schut. 198.
Selleweke. 98.
Shape. *Eng.* 128.
Slapperloot. 127.
Slecht. 108.
Sleg. 211.
Sles. 87.
Slippen. 86.
Slok. 137.
Slokken. 114.

Slot. Het heeft geen — 115,
116. Zin noch — 116.
Slijzen. 98.
Smalen, smalijk. 211.
Smeren. 86.
Smerig. 110.
Smoorpot. 196.
Smijten. 144.
Smaar. 165.
Saakken. 230, 231.
Saeuvelen. } 104, 105.
Sneven. }
Snoer. Aan zijn — hebben.
164.
Snoeshaan. 199.
Smoed. 108, 196.
Sorrow. *Eng.* 93.
Spilpenning. 144.
Staan en praten. 111.
Stal, — houden. 146.
Stamberbout. 201.
Stokje. Geef —, neem —,
in de hel. 120.
Storting. 168, 169.
Stremmeles. 125.
Stuk, voor scheldnamen ge-
plaatst, 148.
Stuk, pas op je —, op zijn —
letten, van zijn — gera-
ken, voet bij — 127, 128.
Suiker. 99.

T.

Taflet. 217.
Taken. 95, 96.
Tal. 226.
Te, als voorvoegsel bij deel-
woorden. 222.
Teemkous. 93.
Tekken. 96.
Temen. 93.
Teulen. *Zie* tuilen.
Thans. 121.
Til. In 't — zijn. 185.
Toe. Hoe dan — ? 236.
Tol. Daar gaan zulke — len
om. 165, 166.

Touwen. 174.
Trant, tranten, trantelen.
160, 161.
Trentelen. *Zie* trant.
Tribelen. 138, 139.
Tril. Op den — zijn. 189,
190.
Trippelen. 139.
Troggelen, troggelsak. 106.
Trouwe, trouwen, trouwens.
119.
Trijp. 107, 108.
Tuig. 147.
Tuilen, tuilerij, bij tuitjes.
228—230.
Turken. 99.
Tijen. 37.

U.

Uitboeten. 196.
Uitkippen. 86.
Uitstallen. 146.

V.

Vaag. 96.
Varen. 103.
Varken. Hier komt het —
onder zijne magen. 218,
219.
Vaten. 122.
Veeg. Met een — 96, 97.
Veger. 96, 97.
Vellenblooter. 153.
Velten. Sint — 212, 213.
Ventje. Het — alleen zijn.
133.
Verbrantst. 175, 176.
Verbrieven. 172.
Verbruid. 176.
Verlangen, onpersoonlijk
gebruikt. 238.
Vermogen. 87.
Vermooijen. 126, 127.
Vermorsen. 155.
Verschiet. 206.
Verschieten. 218.
Vilt. 85.
Vliegen vangen. 88, 89.

Floeken. Oud-Hollandsche
— 97—100.

Voeten. Uit de — 151.

Fogelsteeg. 137.

Volewijk. De schuit wil naar
de — 225, 226.

Vonken. De — gewaar wor-
den. 209.

Voordeel. 162.

Vriend. 87.

Vromen. 147.

Vrijen. 87.

Vuizer. 236.

Vijf. Engelsche — 223, 224.

Vijfmenten. 99.

Vijgen. Gebruik van — bij
eene blaauwe scheen. 102,
103.

Vijnen. 87.

W.

WARENAR. 82.

Warentig. 225.

Wats, in 't —, om 't — 104.

Weiden, weidman, weide-
rij, weitasch. 220.

Werkdaags. 159.

Werkwoorden. Oudtijds be-
drijvende, thans onzijd-
ge — 181. Oudtijds on-
persoonlijke — 238. — door
vokaalverstoring actief
gemaakt. 143.

Wet. 212.

Wild. Op het — slaan. 111.

Willige. 99.

Worm in den kop. 94.

Wortel. 124.

Wijnsoorten. Oud-Holland-
sche — 163.

Z.

Zageles. 125.

Zakken. Zeven — met kren-
ten! 99.

Zakkerlijsjens. 98.

Zeil. Met een staand — 137.

Zemers. } 225.

Zeper. }

Zinnelijkheid. 100.

Zonder, zonderling. 112, 113,
119.

Zorg, zorgen. 93.

Zwager. 195, 196.

Zwart van honger, zorg enz.
110.

